

BIBLIOTECA HOSPITAL RE
 GRANADA

Salar: A

Reservat: 40

INDIC. U. 596

Salon 20 1°
 lit 12 6°
 Cay - 10 1°

DC
 DIVISION

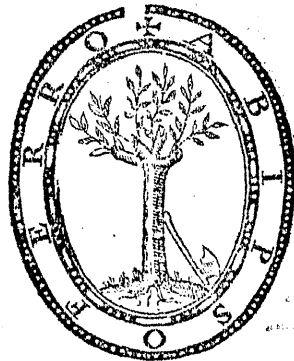
~~20 - 334~~

211941935

R. 32407
F. L V Y S I I
LEGIONENSIS AV-
GVSTINIANI DIVINO-
rum librorum primi apud Sal-
manticenses interpretis,

IN S A N T I C A C A N T I C O -
rum Salomonis explanatio.

*Secunda editio ab ipso authore recognita, &
purior à mendis quam prima.*

S A L M A N T I C A E,
Excudebat Lucas à Iunta. Anno

I 5 8 2.

CVM PRIVILEGIO.

T Y P O G R A P H V S
L E C T O R I .

PHILIPPI. II. Hispaniarum Regis priuilegio, Fratris Luyſij Legionenſis Auguſtiniانو cautum eſt in decennio nequis has explanationes imprimere in Hispaniam importet alibi impreſas iniuſſu ipſius Luyſij Legionenſis conſtituta poena in eos qui cōtra fecerint decem millia numorum ꝑreorum.

IN priori huius libri editione pluribus in locis erratum fuit quã uelle mus, quãque pro libri ipſius cultu dignũ erat. idq; non tam opere negligentia accidit, quam quod exemplari uſi fuimus cum peſſima maſſa ni ſcripto, tum lituris multis in locis ordi nis ordine ita perturbato, non obis ut ſape diuinandum fuerit. In quo, qui vnus errore nos liberaret author ipſe, minus nos potuit iuuare, quod eo ipſo tempore abeſſe illum ab hac urbe cōtigit. Quare curauimus, iterum ut hic liber noſtris excaderetur typis, & emẽdator authoris cura, & minori forma, eum ut qui uis paruò emere poſſet: Quod telerere nolui lector optime.

CENSURA.

EXplanationē canticorū Salomonis
Luyſij Legionēſis Auguſtiniani Sal
manticenſis Academiae doctiſſimi pro
feſſoris, legi ſanè libentiſſimè: eſt an
cuiuſmodi, vt magnopere non ſolum ſen
tentijs aptiſſima quadā ferie, quòd erat
in hoc opere valde difficile coherentib
us, ſed etiam ſermonis puritate
gantia, antiquitatem illā cultā & perpet
litam redoleat. Quamobrem edendam
cenſeo, perq; manus & ora hominum
peruagari, cum ſit non tantum ortho
doxa, ſed ad pietatem promouendā &
verum religionis cultum amplificādum
aptiſſimè compoſita.

Sebaſtianus Petrerus
Doct̃or Theologus.

I O. G R I A L.

Felices anima, quæ nūc vel ad oſculaprīma
Sponſi, cenſacta flore meri capita
Iudic̃s exultim celeres, & vos fœdera lecti
Exberta, ſancto non in amore rudes:
Et vos ò tanto correpta numine nulla vt
Pauſa ſit ardoris, curauit diſidiij.
Omniſ ſi immiſſis deſcenderit imbr̃ib. æther,
Omniſ ſi incumbat de ſuper Oceanus.
Tuq; ò, quæ caro capiti pulcherrima tota eſ,
Quæq; magis fuſco forte colore places.
Quāuis purpureus, quāuis & cād̃idus ille eſt,
Quāuis è multis millibus eximius;
Vos quoniam veſtros ignes, veſtroſq; lepores,
Et fortunati gaudia coniugij,
Nota eſſe, & latis incendia ſpargere terris,
Vnde polo ruruſus plurimus ignis eat,
Optaſtis: (ſuperas namq; hæc auertier ora
Id cælo dulce eſt, dulceque cælitibus)
Nec tite ſerta meo varia de fronde Lu
Vniuſ haud placeat nã mihi fror
Nã neq; Graiorū ſyluas, viridiſ?
Nec laurum magnis præmi

Non oleaue, hederæue neget præponere fronti,
Multa quoque è multis floreat herba iugis.
Sic tamè, vt ferro quæ sit modo tonsa recenti,
Et reparet læta brachia densa coma.

Siue ilex ea sit, siue altera fertilis arbor.

Hac fiet immites abstinuisse manus.

Ante omnes oneri nescit quæ cedere palma,

Exerat argutas vndique læta coras.

Illæ etiã antiquæ meminisse docebit Idumes,

Illi etiam tenero viscera amore calent.

Cõugiũmq; suũ, amplexus, atq; oscula nouit,

Et mœret vacuo sola relicta thoro.

Sed benè texetis formoso pollice fersa,

Non deceat doctum laxa corona caput.

Inde ipsam ambrosiæ diuino rore sororem

Spargite: deinde omnè spargite odore locũ.

Tum ternis lustrate choris, tum dicite carmè,

Carmine si potis est mergier inuidia.

Parcite, quam sponsi seruat tutela, forori

Parcite non æquis vocibus obstrepere,

Seu canat illa aliquid, seu vatum sensa priorũ

Expediat sponso non renuente suo.

tibi quæ nobis decori es, perq; omnia dura

tendis signa hæc, & bona castra sequi,

Omnia

Omnia iã cedant, nec quisquã laudibus obster,

Inq; dies sponsi lenius afflet amor.

Lenius afflet amor, quod si hæc quid detrahat

Ingenti reddat fœnore posteritas. (etas,

PHILIP. RYZ.

Libelle auree paginis beatiss.

Mortalis minime doces amores

Sed per quæ valeant miselli amantes.

Te legant modo, mollibus medullis

Abscedet penitæ fauilla flammæ

Et curas abigent malas, repente

Fœlices alio calore tacti.

Ob magisteria hausta de libello

Iam seruata canet Leonis artem

Multis turba modis: memor pericli

Pendebit medijs tabella templis,

Quæ votiua iteret Leonis artem,

Eiusq; ingenium vsque, & vsque laudet

Qui sexcenta recondita è malignis

Nunc profert tenebris in ora solis.

Sed quæ lumina, quis leporis vna

* 4

Fluat

Fluat delitijs disertus auctor
 Vt dulci vtile misceat seuerum
 Libelle auree paginis beatis
 En refers iterum elegantiore
 Dum prodire paras figura, & vsu
 Commodus magis, vt sinu manuq;
 Te gestet chorus eruditiorum.
 Namque istos tumidos, & imperitos
 Assis ne facito, iocum putato.

I D E M.

Libelle sensuum abditorum conscie
 Orationis eloquentis, & grauis,
 Fœcundus idem, fons vti aerea cadens
 De rupe, liquidum perstrepat fugax iter,
 Fessis per æstum grata pocula diuidens:
 Quonam sub antro rosido sedens Leo
 Vtrumque tempus impeditus laurea
 Dictauit hæc tam pulchra, tam doctissima
 Incana quæ miretur ætas posterum?

S E R E N I S S I -
M O P R I N C I P I A L B E R -
 to Austriae Archiduci S. R. E. Car-
 dinali, F. Luyfius Legionen-
 sis Augustinianus,
 S. P. D.

V O D , E T L I -
 terarum studia colis,
 & studiosos literarum
 diligis, idque præ te
 ipse fers, & cunctis
 notum esse vis, in spem veni, Alberte
 Principum decus, si hos meos in Canti-
 ca Salomonis Commentarios tuæ celsi-
 tudini, quod nunc facio, dicasssem, id ti-
 bi non ingratum futurum. Eoque ma-
 gis adductus sum, id vt facere auderem,
 quod memineram superiore anno, cum
 obsequium tibi meum, atque adeo me ip-
 sum totum offerrem, quali me & vul-

tus hilaritate, & verborum comitate
excepisses: quodq; ex Alphonso Coloma
cubiculario tuo postea cognoueram, me-
moriæ mei non abiēcisse te, sed è tuo
isto fastigio ad meam humilitatem
nunquam despicere, & in tuis sermoni-
bus mentionem mei solitum esse inter-
dum facere. Præter hæc illud etiam vi-
di, hæc scripta optimè conuenire tuæ per-
sonæ. Ut, qui ad ecclesiæ imperium, ut
omnes speramus, aliquando obtinendum
natus sis, & à Deo electus, adamare
iam nunc ecclesiam inciperes ex his scri-
ptis, in quibus videres tanto ipsam amo-
re à rege omnium regum Christo esse
adamatam, non solum, ut dominus, atq;
pater illius dici, sed ut amator etiam, &
sponsus haberi: ut que ea, sua ex persona
scribi voluerit, quibus in amore nihil
scribi potuit ardetius. Est enim verè di-
uina virtus amor, charitasq; in homines

uniuer-

uniuersos effusa. Cuius tu virtutis, quo-
niam ad eam natura factus videris esse,
perfectionem, & absolutionem facile
adsequere huius lectione libri. Qui tibi
dignus, tuæque celsitudinis tanquam
aumine tectus, non solum in publicum
prodire iam audet, sed etiam sperat, at-
que confidit gratiorem se, quam
unquam antea fuisset, cum
etis futurum.

Vale.

LECTORI.

VM superioribus annis rogatu cuiusdam amici mei, qui Latine nesciebat, Canticum Salomonis in Hispanum sermonem conuertissem, addidissemque eodem sermone conscriptos breues in idem commentarios, quibus veram, & arcanam eius Cantici intelligentiam leuiter attingebam: verborum verò textum, & proprietates, atque similitudinum, quibus is liber abundat, rationes latius explanabam. nam petierat à meis, cuius causa id elaborabatur, se vt docerem, non quid arcani scripta illa continerent, nam audiuisse id à multis, & à singulis suo modo dicebat, sed quo modo rectè quasi construendus esset ille verborum ordo, valdè, vt videtur, perturbatus, & inuolutus. itaque cum id confecissem, & ei, cuius rogatu confeceram legendum dedissem,

is que

is que paucis post mensibus reddidisset mihi librum meum, nullo illius apud se exemplo relicto, accidit, vt quidam meus familiaris, è meis scrinijs, me inscio eum accipiens, nò solum sibi describeret, sed descriptum à se exemplum alijs item describendum traderet. Ex quo factum potest esse, vt multis omnium ordinum hominibus eum librum probantibus, atque petentibus, breuis liber in plura exempla transfusus, & per maiorem Hispaniæ partem sparsus, in manus plurimorum peruenerit. Sed quoniam à rerum fidei iudicibus sanctè erat interdictum, ne quis sacræ scripturæ liber, vulgari sermone conscriptus legeretur: quidam non nimitum amatores mei, causam in eo sibi oblatam ad mihi incommodandum putarunt, eamque, & statim, & auidè arripuerunt. Verum illis iam controuersijs, Deo pro me disceptate, diiudicatis: meque ipso post multos, & magnos labores, eiusdem Dei beneficio, pristinae dignitati meæ, atque integræ opinioni aliquando

quando tandem restituto: quo etiam in hoc omnium iudicijs satisfaceret: utque nihil relinqueretur, quod suspicioni locum dare posset alicui, multi me hortati sunt, ut Latinè verterem eum librum, ipsumque peruulgarem atque ederé. Quod & feci, coactus quodammodo, nec tamen meam sententiam, quam plurimorum qui mihi bene volunt iudicia sequutus: propterea quod semper iudicassem, tam multis hac nostra ætate non solum novos libros ipsis edentibus, sed ad aliorum bene scripta carpenda excubantibus, & intentis, scribendi munus hoc tempore, nec nimis utile esse alijs, & ijs ipsis qui scribunt esse valde periculosum. Sed, ut dicere coeperam, re ipsa penè constrictus Latinum eum librum feci, Latinoque addidi, quæ Hispano deerat, veræ, & arcanae sententiæ perpetuam, & copiosioré explanationem. Quem nunc librum de amicorum meorum sententia edere institui, siue potius iam edo. In quo non diffiteor mihi euenisse, quod euenire necesse

est omnibus, qui necessitate potius adducti, quam voluntate aliquid scribunt, sibi ut in multis eorum quæ scribunt, displiceant. Displiceo enim mihi in plerisque. Nam dum cogitur, & alio quam quo cupit mens vocatur, inuita sequitur, & ob id parçè, atque malignè suggerit & sententias, & verba. Sed quavis mihi ipse displiceam, tamen si cui bono, atque pio aliquid in hoc libello placuerit: sique certè, quod vnum maximè cupio, ex eo quis flammulam aliquam diuini amoris conceperit, id satis erit, ut non frustra, sed ut cum maxima utilitate arbitrer, susceptum fuisse à me, hunc istius libri conficiendi laborem.

* *

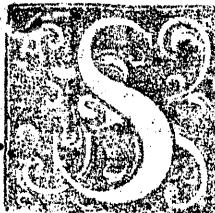
CANTICVM

CANTICORVM

SALOMONIS.

VOTVM.

*Quo mens plena Deo, quantoq; exaestuatur igne
 Inque vicem quanto flagrat amore Deus,
 Dum refero interpretes diuini carminis, olim
 Numinis impulsu, quod cecinit Solomon,
 Supremo, ô virgo, penitus dilecta tonanti,
 Ipse amor, è cuius profiluit gremio
 Da sensus rectos: da verba decencia: posse
 Da sanctos ignes pectore concipere:
 Scilicet, vt magno perfunctus munere, laudes
 Diua tuas orato carmine concelebrem.*

SALOMON HOC
 in carmine, quod con-
 scripsit dictate illi Spi-
 ritu sancto, mutuum
 inter Deum, & homi-
 nes amorem exposuit;
 id est, Christi tum erga Ecclesiam totâ,
 tum erga fideles singulos amorem. Ex-
 posuit autem non ipsos, aut Christum,
 aut Ecclesiam palam loquentes indu-
 cens, sed introducens tanquam in sca-
 nati inter se amantes coniuges duos,
 qui Christi, & Ecclesiae personam susti-
 nerent, & mutua erga se charitate ex-
 primerent suam humanam, & caelestem
 coniunctionem amoris, quae est inter
 Christum, & Ecclesiam. Itaque tota hu-
 ius libri oratio, figurata est, & allegori-

Orig. pro

lo. in can.

Psell. pro

lo. in can.

Hier. li.

1. aduers.

A

ca.

Ioui. Ber ca. Allegoricam dico, non ea allego- nar. hom. ria, quam D. Paulo auctore, inducunt 8. in can. Theologi, cum in sacris literis, à lite- Lyran. in ræ, quem vocant, sensu, allegoricum fen- c. 4 canti sum distingunt: sed quam tradunt rhe- coru. Gre thores: effici ex perpetua metaphora. go. & Ri Constat autem oportere, vt quod isto car. de s. modo figuratè, & allegoricè dicitur, Vict. præ id omne ducatur ex eius rei natura, è fatione in qua similitudo transfertur, id est, ex ea cantica. re, quæ palàm adhibetur, alterius rei oc- cultæ loco. Nam ob eam causam ad- hibetur, vt in eius ratione manifesta, al- terius rei latens natura similitudine qua- dam, tanquam in speculo, conspiciatur. Quare necesse est, vt ea res enucleatè, qualis ipsa est, aptis & verbis, & sen- tentijs, & omnino suis coloribus expri- matur: aut certè sine causa adhibere- tur. Deinde etiam constat, id genus scripta aliud sensus, atque sententiæ pa- làm ostentare, ac præ se ferre, aliud con- tinere intra se inclusum. Diuidique ea omnia

omnia in sonum (non enim mihi oc- currit in præsentia commodius aliud verbum, quo nominem id, quicquid est, quod istiusmodi scripta statim pri- mò audita significare videntur: quan- quam scio præscos Ecclesiæ scriptores historiam id, aut historicam intelligen- tiam nominasse, sed vocetur nobis ver- borum sonus.) Itaque diuidi in sonum, & sententiam, vt sonus sit exterior ille, qui oculis obijcitur sensus: sententia verò latens, & occulta intelligentia eà, ad quam exterior sonus transfertur, quæ eadem dicitur, & est literalis in- telligentia. Postremò illud etiam est ma- nifestum, quamquam horum scripto- rum vera sententia non sit illa, quam ip- sa scripta ostentat, quamque nomina- uimus sonum, sed ea potius, quam in- tra se occultant, & includunt, tamen quid, & quale sit id interius, quod la- tet, ex eo, quod patet, atque conspici- tur, quærendum esse, & interpretandum.

Orige. ho milia. 1. in cant.

Quibus ex omnibus efficitur, eum, qui isthæc scripta interpretatur, si quidem suo muneri satisfactorius est: primum exteriores illos sensus exponere debere: deinde ex eis interiores, & veros erueret, atque explicare. Ne, si ignorata, aut inexpressa eius rei natura, vnde similitudo ducitur, ad interiora explicanda statim accesserit, quasi amisso duce aberraret longè à vero, incidatque in absurda, & secum pugnantia quædam: quem admodum nonnullis hæc in literarum interpretibus accidisse videmus, & nostra, & nostrorum auorum ætate. Hanc certè nos in hoc libello interpretando rationem sequuti sumus. Itaque singulis in capitibus eius libri separatim de vtroque diximus: & ex vno ad aliud gradum cõstruximus nobis, & alterum comparauimus cum altero. Comparauimus, inquam, ita vt res rebus conferrem, non autem, vt aut singula verba, aut minutatim cuncta, quæ in allego-

ria

ria dicebantur, referrem ad interiorem intelligentiam. Id enim neque necessarium factu est, nec verò semper fieri potest. Haud enim parum multa in hoc genere ponuntur, magis vt instituta allegoriæ seruiatur, quàm vt inde transferatur aliquid ad id, de quo agitur. Quod nisi viderem doctis, & intelligentibus hominibus notum esse, non solùm magna D. Hieronymi autoritate probarem, sed etiam perspicuum facerem multis productis exemplis cum ex sacris literis, tum ex aliorum authorum scriptis. Id certè in hoc carmine non semel fit. Quod carmen cum Hebræi Canticum canticorum vocant, id intelligunt, præstare ipsum canticis.

*Hiere. in
Ezech. c.
29.*

CAP. I.

Sculetur me osculo oris sui:
 quia meliora sunt vbera tua
 vino: fragrantia vnguentis
 optimis. Oleum effusum no-
 men tuum: Ideo adulescentu-
 la dilexerunt te. Traheme, post te curremus.
 Introduxit me Rex in cellaria sua: exultabi-
 mus, & letabimur in te memores vberu tuoru
 super vinum: recti diligunt te. Nigra sum, sed
 formosa, filia Hierusalem, sicut tabernacula
 Cedar, sicut pelles Salomonis. Nolite me con-
 siderare, quia fusca sum: quia decolorauit me
 Sol. Filij matris meae pugnaverunt contra me,
 posuerunt me custodem in vineis: vineam meam
 non custodiui. Indica mihi quem diligit ani-
 ma mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne
 vagari incipiam post greges sodalium tuo-
 rum. Si ignoraste, o pulcherrima inter mu-
 lieres, egredere, & abi post vestigia gregum
 tuorum, & pascce hircos tuos iuxta taberna-
 culo

cula pastorum. Equitatu meo in curribus
 Pharaonis assimilai te, amica mea. Pul-
 chrae sunt gena tuae, sicut turturis: callum
 tuum sicut monilia. Murennas aureas facie
 mus tibi, vermiculatas argento. Dum esset
 Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odo-
 rem suum. Fascisculus myrrhae dilectus meus
 mihi inter vbera mea commorabitur. Botrus
 cypri dilectus meus mihi, in vineis engaddi.
 Ecce tu pulchra es, amica mea: ecce tu pulchra
 es: oculi tui columbarum. Ecce tu pulcher es,
 dilecte mi, & decorus. Lectulus noster flori-
 dus, tigna domorum nostrarum cedrina, li-
 quearia nostra Cypresina.

EXPLANATIO.

P R I V S de exteriori senten-
 tia ditam, posterius interio-
 rem, & veram persequar. Igi-
 tur, vt dixi, hic inducuntur in
 speciem pastores duo, vir, & foemina, &

inter se amantes; & inuicem à se distra-
cti: qua ex distractione, in cerebro, atque
desiderio male affecta foemina; languere
fingitur, itaque dicere: *Osculetur me
osculo oris sui.* Videlicet, socre vina illi,
atque unguenta adferebant, quod eorum
vel odore, vel habitu fugientem animam
reuocaret: quae illi respondens dicit: *Oscu-
letur me osculo oris sui.* Quasi ita elicoret:
Amore iste hinc, atque auferre, nihil
enim ad me morbo liberandum ista fa-
ciunt. Desiderio viri mei languens: nec,
nisi eo viso, morbo liberari possum. Ad-
sit ille modò, mihi que suauiorum in suo-
rum aliquid impertiat, id mihi ad sa-
nitatem recuperandam satis erit. nec, praeter
id, quidquam erit satis. Itaque: *Osculetur
me osculo oris sui.* Hebraicè מִן פִּי מִי
Minericoth, id est de, vel ex osculis, hoc est
vno, aut altero osculo, atque ad eum non
nullis osculis. Non enim, inquit, nulla
millia basiorum depono: vel vno aut
altero illius osculo iam penè amissam vi-
tam

tam recuperabo. Ducta est autem haec
omnis oratio non solum ex affectu, sen-
suique amantium, sed etiam ex natura
ipsa rerum. Nam amantium animi non
tam secum ipsi, quam cum ijs, quos amat,
versantur: quoque longius ab illis ab-
sunt; eo magis à se, & à suis corporibus
discedunt: minusque vim suam illis im-
pertuntur, ex quo corpora ipsa inacie
attenuantur, pallentque, ac viribus ani-
mi destituta languent. Qui languor cor-
poris quoniam ex absentia, & aberratione,
vt ita dicam, animi totus oritur;
ideo corpora ipsa naturae tacito sensu,
suoque nutu reuocare ad se animum suum
cupiunt: Is autem cum eo, quem amat,
versatur, & apud illum habitat. Auert
igitur eodem naturae inducti amicos vi-
dere, arteque complecti, & id animi sui,
quod intra illos est, haurire quoquo mo-
do possint, & ad se transferre. Quod
quoniam iungendis osculis, anima que
legenda videtur maxime posse effici, ex

eo fit, vt in amore tanta sit dissuauandi vel cupiditas, vel voluptas. Languet itaq; sponſa ex amore: cuius languoris medicina omnis in deoſculatione ſita eſt. Rectè igitur id vnum flagitat, dicens: *Oſculetur me oſculo oris ſui.* Rectè que cetera fomenta, vina; flores, vnguenta à ſuis ſibi oblata aſpernatur, aut certè aſpernari fingitur. Quare etiam adiecit: *Quia meliora ſunt vbera tua vino.* aut, vt alij; *Amores tui:* Quoniam verbum Hebraicū ad vtrunque eſt anceps: quam & ipſa vbera pro amoribus in ſacris literis tranſlatè ponuntur. Et quod ſequitur: *Fragrantia vnguentis optimis.* Non ſolum, inquit, vino præſtant, ſed vnguentis excellunt. Nec adeo cuiuſquam animum ita aut vinum exhilarat; aut vnguentorum odor oblectat, atque ipſa viri mei amore; atque blanditijs reficior, atque confirmor. Sed quod vetus interpretis poſuit: *Fragrantia vnguentis optimis.* Alij ex Hebræo non admodum diuerſo

uerſo

ſenſu vertunt: *Odori vnguentorum.* Eſt enim præciſè dictum, & cum admirationis ſignificatione quadam, quod ita commodè: Porro fragrantiam vnguentorum. De eſt autem: *Quis dicèdo aſſequatur, vt explicet?* Ac ſi dicat: *Amores quidem tui vino quantumvis generoſo præſtantioreſ ſunt.* Nam de odore, quem vnguenta, quibus eſ delibutus, ſpirant, quid attinet dicere? Nam: *Oleum eſuſum nomen tuum.* Tã benè, inquit, oles, vt non odoratus modò, ſed vnguetum ipſum, ipſeque bonus odor dicare, atq; nominè. Nota eſt figura loquendi, cū ad alicuius in aliquo genere præſtantiã declarandã, illi nomè tribuimus, eius ipſius rei, in qua excellere dicitur. Sicut Chriſtus dominuſ Simonem, Apoſtolorū principè, & Eccleſiæ firmamentū futurū, non aut ſaxum, aut de petra natum, ſed Cephã Hebraica voce appellauit, id eſt, ſaxū ipſum, atq; petrã. Quod autem, oleū, hoc loco Hebræi vocant, id Latini, vnguen-

Pro. 7.

Matt. 16.

unguenta nominant. Ea autem sunt è floribus, herbisve, aut manu expressi, aut igne elicti, aut sua sponte fluentes, aut alio quouis modo confecti liquidi odores. Quod verò additur: *Effusum*. Epitalm habet odoris longè, latèque fragrantis, vt sponsus non modo dicatur ipse odor, sed latè fragrans, & ad omnis parteis permeans odor. Nam unguenta, cum recluso eo, in quo sunt, vasculo, effunduntur, tum maximè ex se odorem emittunt. Sequitur: *Ideo adolescentula dilexerunt te*. Amplificat, quòd de odore sponsi dixerat: Nam eò fit, inquit, vt omnium adolescentularum foeminarum amorem colligas: omnibus charus, & iucundus sis. Quæ oratio ex media vitæ consuetudine expressa est: Nam omnes foeminae, & maximè puella, huiusmodi odorum, atque mundiciarum sunt natura cupidiores. Atque, vt mihi quidem videtur, Salomôn pudori, atque decori seruit, cum sponsa tribuit ista verba: nimirum:

mirum: *Ideo adolescentula dilexerunt te*. Nam his illa occurrit, tacitis aliorum iudicijs, seque tacitè purgat. Videbat enim fieri posse, sibi vt crimini daretur, quòd virum suum ad oscula, & amplexus, præter id, quod pudicam decebat, petulantius inuitasset. Id ergo auditorum cogitationibus sibi obiectum, & quanuis re falsum, tamen in speciem satis probabile, & à proba foemina haud quaquam contemnendum crimen omni ratione diluit. Nam & huc pertinet, quòd Sponsus nominauit supra, oleum effusum, dicès: *Oleum effusum nomen tuum*. vt quòd maiorem boni vim in sponso videremus, eò minus miraremur ipsam præ amore penè sui obliuisci. Et nunc idem agit, cum dicit: *Ideo adolescentula dilexerunt te*. Quis enim nõ concedat illi: quæ viri sui suauissimos erat experta mores, ipsum vt effusissimè diligit: cum videat eundem certatim diligi à puellis omnibus, ad quas modò odor illius aliquis perue-

peruenisset? *Trahē me, post te curremus.* Et hoc ad amorem amplificandum valet, sicuti superiora omnia. Nam primūm his verbis docet, se amore itā languere, vt suis ipsa pedibus consistere nequeat. Deinde demonstrat, sic se ab eodem amore affici, sicque incendi, atque inflamari viri sui desiderio, vt quamuis languido, & imbecillo corpore, ipsum vel currentem sequutura sit. Languor quippè iste corporis, & in languido corpore ardens istud studium sponsum insequendi, & ab amore effecta sunt, & sunt ipsa eximij cuiusdam amoris illustria argumenta. *Introduxit me Rex in cellaria sua: exultabimus, & letabimur in te, memores vberum tuorum super vinum: rectè diligunt te.* Commemorat se compositum esse factam eius ipsius, cuius desiderio ardebat. Non quòd re ipsa composita fuerit, sed quòd rei desiderata imago, quæ illius animo obuersabatur, efficiebat, vt futura, & optata

bona

bona pro presentibus haberet: ex desiderantium videlicet more, atque affectu. *Introduxit*, inquit, id est, introducet, ex proprietate sermonis Hebraici: in quo sæpè præterita pro futuris ponuntur ad significandum eorum; vel quæ prædicuntur certos euentus, vel quæ desiderantur, non frustrandos fineis. *Rex.* Personæ, quam agit oblita, regem illum vocat ex Hebræorum item loquendi consuetudine, qui in amore huiusmodi appellationibus vtuntur, mi frater, mi rex. *In cellaria sua.* id est, in intimas ædeis: aptum, scilicet, ad amorem vacandum locum: ex quo existit, quod sequitur: *Exultabimus, & letabimur in te.* Quibus verbis significatur lætitię genus quoddam eximium, è mutuo amantiū colloquio, & congressu exortum: non illud quid caducum, & leue: sed stabile, & manens, suiq; memoriã in animo impressam relinques. Et idcirco addidit: *Memores vberum tuorum.* id est, amorum tuorum *super vinum.*

Iere. 22.

Atque

Atque eius, inquit, gaudij, atque lætitiæ, quam è tuo congressu perceptura sum: quæque omni suauitate suauior, & iucundior futura mihi est, dulcissima memoria hærebit pectori meo semper. Id quod nemo mirabitur eorum, quibus tu propius es cognitus. Nemo, inquam, eorum, quibus tua suauitas morum, tua que præstans virtus nota sit. Te, enim *recti diligunt*, aut, quemadmodum in Hebræo dicitur, *rectitudines diligunt*. Te gratiæ, te omnes lepores circumstant: quid quid aut à fortuna optabile, aut ab industria præstans, aut à natura excellens inesse in hominè potest, omnis laus, omne decus egregia omnis, & diuina indoles in te vno eludent: nec elucet modo, sed eluxerunt semper. Nam præteriti temporis voce dicitur, *Dilexerunt te*, quasi ita dicat: Non aduentitia hæc tua est, aut recens, sed à puero inolita, & innata virtus. Quamquam hic versiculus, etsi optimè ille quidem à Hieronymo ex Hebræo

bræo in Latinum sermonem expressus est, tamen potest, quoniam Hebraica hoc loco ad plures sententias sunt ambigua, alio modo non incommode verti: isto scilicet, memorabimur: seu potius, in memoriã reuocabimus. Id enim propriè sonat נזכירה Nazchira. Igitur in memoriã reuocabimus: & distinctione hic adhibita. Amores tui præ vino, hoc est, vino sunt magis optabiles: quia recti, seu rectitudines, diligunt te. Ita vt tota ista oratio tribus articulis constet, in quorum primo (nam duo reliqui perspicuam habent sententiam,) Itaq; in horum primo quamuis breuiter & præcisè posito (qualia sunt ferè omnia, quæ amantes dicunt) quiddam continetur, valde illis familiare. Nam qui inter se amant, quoties id euenit, vt ex interuallo se aspiciant, post illa, quæ in primo congressu dici solent, protinus subiiciunt, atque exponunt vterque alteri, ea, quæcunque ipsis dum à se mutuò distrahi aberant, vel tristitia, vel keta eueni-

B runt.

ruit. Itaq; quoniã posuerat id, quod certa spe perceperat futurũ, suũ vt spõsum aliquãdo videret, subiicit protinus, quæ hos amantiũ cõgressus natura sequitur; cõmemorationẽ illã mutui, erga se animi, atq; sensus. Ideoq; dixit, cõmentabimur, siue in memoriam reuocabimus, quas scilicet molestias inuicem distracti pertulerimus, qui estus animorũ nostrorũ fuerint, quantoq; laborauerimus tũ desiderio, tũ metu. Sequitur. *Nigra sum, sed formosa filia Hierusalem, sicut tabernaculum Cedar: sicut pelles Salomonis.* Ad cætera, quæ de hac fœmina, cuius sub ficta persona vera res agitur dicta sunt, illud nũc adijciamus: facie illã quidem per liberali fuisse dici, cæterũ sub nigro colore, quales fere esse solẽt omnes, quæ ruri vitã degunt fœminæ: igitur quia se talẽ agnoscebat, ne quis fortẽ putaret, se in eo quod de sponsi sui erga ipsam amore iactabat, credula spe, atque inani decipi, nec vero credibile esse, vt eo colore fœminã quiscquã tã ardentẽ amaret: vtq; ne sui iacta

tio

tionẽ atq; fiducia ista, risum cupiã moueret: propterea his, aliorũ de se iudicijs occupationẽ occurrens, ex colore sui purgã docet, cui ea coloris culpa egegnim formæ decus, cæterarumq; sui corporis partũ venustatẽ cõpenari deberi: siubi; ysu venire idem, quod tabernaculis Arabũ, quos sacra litera Cedar appellant, a Cedar Ismaelis filio, eius gentis auctore: qui Arabes quia subinde domicilia, atq; sedes mutat, vaganturq; semper, tẽtorijs plurimũ vtuntur. Ergo: sibi a cedere ait quod Nomadũ tabernaculis: talemq; se esse qualia ea tentoria sunt, quibus in castris reges vti solẽt: quorũ quidẽ tẽtoriorũ ea pars quæ inabri, atq; soli exponitur comacea fere est, quo cœli iniurias perferre melius, atq; facilius possit: at interior altera opere Babylonico picta, tũ multo auro distincta, multiq; gemis, cõtinctiũ oculos perstringit, & splendore, & specie: atq; quẽadmodũ nemo sanus ea ex exteriore specie despiciat, sic se ait a suo sponso ex vno colore, nequaquam pendimã

B 2

gũq;

gusq; ipsum reliqua totius corporis pulchritudine allici, quam deterreni nigrore. Quia in re Salomon mite expressit foeminarum ingenium, quæ si quid in ipsis est, quod amatorum oculos possit offendere, id sollicitè occultant, aut si occultare nequeunt studiose, & accurate defendunt, quod ipsum planius sit ex eo quod sequitur. *Nolite me considerare, quia fusca sum: quia decolorauit me sol, filij matris meæ pugnaverunt contra me, persuerunt me custodere in vineis: vineam meam non custodiui.* Nam defendisse satis colorem suum superiori oratione videri poterat, & cum hac leui nota reliquam formæ elegantiam compensasse, satisque aliorum suspicionibus occurrisse pulchritudinis suæ commemoratione, & expositione illa. Sed quod alijs satis est, ipsi non est satis, satis vt appareat quid illam mordeat. Itaque vrget idem, & hanc sui coloris quasi maculam eluere studens affirmat, id quid quid est mali, non iniatum malum esse, & eiusmodi, quod deleri nequeat:

sed

sed dum ruri in custodiendo agro occupatur, & solem nuda facie excipit, id contraxisse dicit: additque tali vitæ generi, non tam sponte sua vacasse se, quam iniuria suorum: in quo præclare à Salomone seruatum est personæ decorum. Nihil enim, quæ rusticam vitam ageret, cur nigra esset, causari poterat aut verosimilius, aut suæ personæ magis aptum, quasi se sole perustam diceret. *Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.* Redit tantisper dum colorem defendit intermissus amor, atque ex interuallo, vt fit, redit intentior. Nam dilationis iam, atque moræ impatiens sponsa continere se ipsam domi diutius nequit, & morantem sponsum expectare: ipsa potius illum quærere statuit. In quo amoris vis declaratur, cuius est is ardor, vt quæri se, aut rogari ab alio minime postulet, sed occurrat ipse potius, suæque sponte se amicis offerat iniussus, & inuocatus. Quare sponsa quanuis sibi,

B 3

&

& languenti, & perblandē ipsum vocanti, neque sui vidēdi copiam sponsus fecerat, neque responsum reddiderat vilius, non tamen ob id, aut irata ab amado desistit, aut sibi factam iniuriam queritur, aut de pristino suo amore remittit aliquid, imò hoc acrius ad amatum accenditur: itaque omnia accipiens in bonam partem, nec vero illud saltem sectū reputans decere se, vt pote femina, contēniri a viro potius, quam virum ipsam contēnere tantum cognoscere ariet, quibus ille in locis versetur: nam periculum esse ait, si locorum ignoratione in aliorum pastorum caulas errore fortasse inciderit, ne pudori suo videatur parū eamte consuluisse. Quamquam hæc sponsæ oratio variè accipi potest: vno modo quasi ea purgare se apud sponsum velit, de cessatione sua, quod illum hætenus sequuta non fuerit: non id culpa sua factum dicens, sed ignoratione locorum, in quibus ille versabatur: quasi ita dicat.

Vtinam, aut tu mihi reuantiasses, aut

per

per me ipsa scissem, quibus in locis versare iam diu est, quod vnà tecum essem. Quare quod me hætenus domi contineo, nec te sequor, atque conuenio non desidia deputare debes, sed ignorationi: timeo enim, ne si ignara loci in quo es, te quæsitum eam, & tempus inaniter conteram, & risum moueam cæteris pastoribus sodalibus tuis, in quos fortasse incidam errore via. Altero modo, quem magis probo, vt hæc oratio ab animo tam longas moras non ferente proficiscatur, contineatque non tam purgationem desidia aliquam (huius enim necolor quidem in tali, tamque ardentem virum amante femina hæc cre vllus poterat) quam votum, & desiderium eo veniendi, quo suus esset vir: & vbi terrarū ageret, ob id ipsum, cognoscēdi. Nec vero quis miretur, aut absurdum putet, ab eo qui abesse fingitur, id quærere sponsam: nam qui amant dulci quodā, & ex amore ducto errore cæci, quid rerū natura ferat sæpè parū attendunt. Itaq; quos

B 4 dili-

diligunt videre eos, & præsentem alloqui sibi videntur: iam eisdem quærunt absentes, nec ubi gentium sint rogati possunt dicere, scire tamen valde cupiunt. Iam illos qui absunt, & à quibus magnis locorum spatij diuisi sunt percontantur, & rogant, multaque huiusmodi, & dicunt, & faciunt re quidem absurda, amori tamen conuenientia, atque apta, quo ex more hæc omnis oratio ducta est. Simul enim eadem, & absentem suspirat virum, & alloquitur præsentem, & à quo voces suas audiri non posse videt, ab eo petit vt sibi roganti respondeat, seque doceat ea pascua, in quibus versatur, quò sine aberratione, sineq; pudoris aliqua iactura celerrimè ad ipsum veniat. Vnde sequitur. *Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.* Id autem est, ne dū locorū ignara te requiro, aberrare per diuersa loca, atque aliu ex alio de te rogans, omnes sodalium tuorum caulas circumicam cum dedecore, & probro. Iam quod Latinus interpres ver-

tit

tit vagari, & in Hebræo est *וָוַו* *Hotiaa* anceps verbum est, quo & vagari, & pallio tegi Hebræi significant: quare alij vertunt, ne sim cooperta, & pallio amicta apud greges sodalium tuorum. Cooper tam autem cum dicunt, meretrice intelligi volunt, ex cultu quo meretrices eo tempore vti solitas legimus. nam quæ corpus vulgabant suum, pallio amictæ, & capite inuoluto, in bruijs, aut alijs ad genus locis, quo commeabant frequentes viri, residentes virorum ad se aditus præstolabantur. quod *Tamar* fecisse dicitur, quæ tali cultu scortum mentum Iudæ socero suo imposuit. Igitur siue hoc, siue illo modo, timet sponsa, aut aberrationem, aut probrum, aut certè vtrumque, & probrum, & aberrationem. Atque hætenus illa: nam quæ sequuntur sponsi sunt, qui rogatus iam adesse fingitur, atque ita dicere. *Signoraste, o pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum, & pascæ hædos tuos iuxta tabernaculum pastorum.* De quo

Gene. 38.

B 5 postre-

postremo loco rogatus fuerat sponsus ad id primo loco respondens tradit sponsa facillimam rationem sui inueniendi: ea autem est, vt hœdos, quos lacte depulfos domi inelufos reliquisset, vti pastores facere solent, fingamus necesse est, ipsa ducet in pascua. Etenim illi naturę inductu vestigia matrum agnoscent, caque sequentes se ad illas conferent, id est, ad ea loca peruenient, in quibus ipse sponsus pascit reliquum gregem. *Si ignoras te*, illud te, abudat ex proprietate sermonis Hebraici, nec vim accusandi habet, sed nominandi magis. Hispanę apte diceretur, Si no te lo fabes: Non enim sponsam ille arguit, quod se ipsa ignoret, nec illi rationem tradit qua se ipsa agnoscat. Nam id quàm ab huius loci sententia sit alienum, series ipsa rerum superius memoratarum abunde docet. Quo tantum loco sponsus cum grege esset, se id ignorare sponsa dicebat, non quæ, aut qualis ipsa esset addubitabat. ad id igitur ei respondit, dicens. *Si igno-*

ras te egredere, & abi post vestigia gregum tuorum. Id est, si tu quibus in locis ipse verser ignoras, egredere post vestigia gregum tuorum. Quanquam & possit fortasse hoc isto modo dispungi: si ignoras, te o pulcherrima inter mulieres, egredere, vt sit, te egredere, vt alibi gaudet se tellus, & apud Ciceronem se emergit, & Poeta. Diuersi ferunt punctum radij. Porro Hebraicum אָפּוּ Haquab, hoc loco planta extrema pars est ea quæ calcaneo proxima, impressaque pulueri vestigium efficit. Egredi vero post vestigia hœdorum, quod hic dicit, illorum est vestigia legere, ac ipsos ponere sequi. *Et pascas hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum.* Nam inquit, eos tu si sequaris eo peruenies, quo ipsos naturæ inductus, & matrum amor perducet, ibique eos pascas, vbi ego reliquum omne pecus pascō, id est, ad me, id quod vnum optas, sine errore peruenies, & addit. *Equitatu meo in curribus Pharaonis asinibani te, amica mea.*

Ipso

Ipsò primo sponsa, ac desiderato aspectu delectatus sponsus, & amore incensus in hæc verba erupisse aptè fingitur. *Equitatu meo.* Ad verbum *Equa mea.* Præstant equi inter omnia animantia apta membrorum, & totius corporis compositione, atque figura, inestque illis elegans quiddam atque generosum, idque cum molli flexu crurum, tum elatione ceruicis, oculorumque alacritate, tum spiritu ipso, atque hinnitu præ se ferunt: quæ eadem in equabus, quam in equis speciosiora sunt. Valet ergo hæc ab equabus ducta similitudo ad declarandam liberale illud, & ingenuum, & elegans, quod elucebat in sponsa facie, atque corpore. Nec verò id nouum, aut absurdum est elegantem foeminam adolescentem præsertim, & viri expertem equæ assimilari: notum namque est illud Lyrici,

Quæ velut latis equa trimâ campis

Ludit exulim metuitque tungi.

In curribus Pharaonis. Id est, aduectis ex Aegypto ex regum eius gentis nota appellat-

pellatione ipsam gentem significas. Nominat autem currus Aegyptios potissimum, quia Aegyptij currus ea tempestate propter eorum egregium artificium habebantur in pretio, ad hæc alebantur in Aegypto ad veniendos currus equi pulcherrimi. Constat autem ex lib. Regum Salomonem ijs, cum equis, tum curribus abundasse. Sed recedit a pastoris persona, quam induxit, cum equos, & currus commemorat. recedit sanè, sed ut, quod sæpius in hoc carmine animaduerti debet, id nunc semel dicamus, Salomon quantum plurimum hic sub pastoris persona loquatur, tamen interdum personam exiit, idque hoc loco facit: nam curru, equisque iugalibus inuehi, regi potius, quam pastoris moris est. Nec verò vnus Salomon hanc inscribendo rationem tenuit, omnes potius scriptores quicumque probati, atque elegantes habentur, idem faciunt in allegoria, eamque variant, atque distinguunt modo, vel ut fatietati occurrant, quam

3. li. Reg.
capi. 10.

perpe-

perpetuus verborum translate posito-
rum vsus afferret, vel vt orationi inferat
aliquid luminis: seque ipsi interpreten-
tur. Sic ille cum exorsus fuisset ita,

*Non dum subacta ferre iugum, valet
ceruice, nondum muqua comparis, equare.
Addidissetque*

*Circa virentis est animus tua
campos iuuenca, nunc flumens grauem
solantis æstum, nunc in vdo
ludere cum vitulis salicta*

*Prægestientis.
Postea citra figuram.*

*Fronte peret Lalage maritum.
--iam proferya*

Et Virgilius Iulij dictatoris necem in
Daphnidis personâ deplorans, cum per-
sonæ decorum seruasset ferè in omni-
bus, in illo tamen,

*Daphnis & Armenias curru subiungere tigris
Instituit, Daphnis thyrsos inducere Baccho.
Recessit à decoro: proprie enim, & lite-
ratè posuit, quod à Cæsare, quo de age-
bat, factum est. Is enim sacra Liberi pa-*

tris

patris è Armenia Romam transtulisse
dicitur. Idem vbi apum prælia, atque
mores, ducta à re militari, & Romano-
rum æie, atque castris translatione per-
sequitur, alternis propè versibus nunc
in metaphora insistit, nunc propriè lo-
quitur, translate illud

--namque morantes.

*Martius ille aris rauci canor increpat & vox
Auditur, fractos sonitus imitata tubarum.
Literatè, quod sequitur.*

*--trepidæ inter se coeunt pennisq; coruscant.
Rurfus translate.*

*Et circa regem, atq; ipsa ad prætoria densæ
miscentur*

Proprie porrò
--concurritur æthere in alto

*Fit sonitus magnū mistæ glomeratur in orbè
Sine metaphora illud*

*Nec vero à stabulis pluuia impendente recedūt
Longius, aut credūt cælo aduentaribus Euris.*

Redit ad institutam allegoriam
*Sed circum tuta sub mœnibus vrbis aquatur
Excursusque breues tentant--*

Sed,

Chryso.in Sed, vt hos omittere, sacri profecto scri-
c.6. Esai. ptores, id quod magnus ille Chryso-
 stomus verè animaduertit, quoties allego-
 rias adhibent (adhibent autem illas sap-
 issimè) nullus enim tropus in sacris lite-
 ris est allegoria crebrior, eas aut interpre-
 tantur ipsi, aut ita distinguunt proprijs no-
 tis earum rerum, de quibus verè agunt,
 itaque temperant, vt prudens lector fa-
 cile assequatur, quæ sit earum sententia,
 atque vis. Quod vt doceam, exempla
 nonnulla proferam. Interpretantur ipsi,
Esai. 5. vt Esaias in illa vineæ allegoria. Nam eâ
 postquam perfecit, omnibus artis, & in-
 genij coloribus adhibita breui interpre-
 tatione, & vestigio ipsam declarauit di-
 cens, Vineâ domini domus Israel est, &
Ezech. 17 vir Iuda germen eius. Et Ezechiel vates
 similiter quod de gemina aquila, deque
 vineâ ab altera illarum consita, versus
 alteram autem sarmenta emittente, mi-
 ris allegorijs inuoluit, referauit, & ape-
 ruit mox his verbis. Nescitis quid ista
 significant. Ecce veniet Rex Babylonie

in

in Hierusalem, & quæ sequuntur. Distin-
 gunt etiam eas allegorias interdum pro-
 prijs notis rerum, de quibus verè agitur,
 ne quis aut dubitandi, aut ineptè inter-
 pretandi locus relinquatur, earumque
 allego- riarum plura sunt exempla, sed il-
 lud est in primis nobile, quod est apud
 Ezechielem, quo loco populi Israëliti-
 ingratum aduersus Deum animû, & im-
 pios mores vates describens, foeminam
 quandam inducit, in eum qui se ab infan-
 tia aluerat, & adultam vxorem duxerat,
 & præterea affecerat multis, ac magnis
 beneficijs ingrata, & infidelem. Nā cum
 acōmodatè ad personam inductam, alle-
 goriceq; dixisset. In die ortus tui non est
 præcisus umbilicus tuus, & aqua non es
 lota, neq; sale salita, & paulò infra. Et trā-
 siens per te vidi te cōculcatam in sangui-
 ne tuo, & dixi tibi cum esses in sanguine
 tuo, dixi, inquam, tibi in sanguine tuo vi-
 ue. Citra allegoriam adiecit. Et multipli-
 cata quasi germen agri dedi te, & multi-
 plicata es. Et statim ad allegoriam rediēs.

Ezech. 16

C

Gran-

Grandis, inquit, effecta es, & perticisti ad mundum muliebre: vbera tua intumuerunt, & pilus tuus germinauit, & eras nuda. Tū illa. Et vestiui te discoloribus. Deinde velut oblitus personæ foemineæ addidit. Profecisti in regnū, & egressum est nomen tuū in gentes. Rursus allegorice. Et habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es, & exposuisti fornicationes tuas omni trāscuntī. Iterum proprie. De auro meo, & argēto meo quod dedi tibi fecisti tibi imagines masculas. Sicq; ad extremū vsq; ex vtroq; genere figurato, & proprio orationē suam temperat. Item in prouerbijs Salomon, ad illa quæ figuratē dixerat. Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui, & habetō eas solus, ne sint alieni participes tui, & sit vena tua benedicta. Proprie, & literatē addidit, id ex quo faciliē intelligeremus, quid illis tropis occultē, & verēcundē significaretur. Itaq; ait. Latāre cū muliere adolescentiæ tuę, cerua charissīma, & gratissimus hinnulus, vbera illius inebrient te
 omni

Prou. 5.

omni tempore, & in amore illius delectare iugiter. Sed exemplorum modus iam fit, eoq; reuertamur vnde digressi sumus. *Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turturis; collum tuū sicut monilia.* Perseuerat in laudando sponsæ formam non solum naturali, & suo bono præstantem, sed etiam cultu ipso commendabiliorem redditam, quod ipsam elegantis formæ argumentum est. Nam quæ forma excellunt foemineæ, & incultæ placent, & cultæ nitent, quod contra accidit in concanis, & deformibus. Quanquam hoc loco, & Hebraicorum elementorum similitudo causam varię interpretationis attulit, alijs ita transferentibus, pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis, alijs in turturibus, sed vtrouis modo se habeat ista res, illud certum est, mūdi muliebris partes quasdam, & certi generis foemineæ ornamenta his nominibus turturum, & moniliū significari, quæ autē illa, aut qualia sint explicare non est facile: nam quidā Hebraicum תור Thor, quod vetus inter
 C 2 pres

pres turtur vertit, catenulas ex auro per-
 tenues esse voluit: quidã per exiguas gem-
 mas, plures vno filo insertas, quidam si-
 gilla per exigua turturum ex auro, argen-
 tove scitè facta. Memoria teneo signa
 foeminarũ perantiqua vidisse me, quorũ
 capiti inerat mitra cætera ad græcũ mo-
 rem efficta, nisi quod à mitræ margine,
 ab ea parte marginis, quæ tempora attingit,
 fila per plura ducebantur, quæ ad ge-
 nas vsq; pertinebãt. Quod ornamenti ge-
 nus nõ solũ est perantiquũ, sed Palæsti-
 nis id, atq; Syris foeminis olim fuisse vsi-
 ratũ ex eo conijcio, quod Arabes, qui no-
 stra tẽpestate Africam obtinent, pluri-
 mũ vtuntur ijs, siue filis, siue licijs, non so-
 lũ in penulis, quas è lana, & serico confi-
 ciunt ad imbres arcẽdos, sed etiam in ty-
 ris lineis, & prælongis, quas multiplici
 flexu capiti circumdant. Verosimile est
 autẽ isthæc mitræ marginibus fila pen-
 dentia, è linõ intorto vulgò fieri solita, di-
 tiores verò, & nobiliores foeminas aurea
 illa gestasse, aut pro illis vsas fuisse tenui-
 bus

bus ex auro catenulis, aut margaritarum
 item tenuium, & filo insertarum pluri-
 bus ordinibus, quorum ad extrema ad-
 dita essent sigilla turturum aurea, & per
 exigua, idq; ornamentũ vocari. Hebræis
 תורמית Thorem multitudinis numero.
 Hæc cũ scriberẽ, didici a quodã Arabẽ,
 cuius vtẽbar opera, idẽ quod ego conie-
 ctura ex antiquis signis descripsi foemi-
 nei capitis ornamentũ, aut certè illi val-
 dè simile, nunc in vsu esse Arabibus fo-
 minis, vocariq; ab illis patria lingua Hu-
 malhazem. Esse autem vittam lineã acũ-
 pictã longam octo digitos, latã tres; eius
 ab altero margine duci plures ordines
 filo insertorum, aut orbiculorum aureo-
 rum, aut margaritarũ tenuium, aut mix-
 tim vitrorumque: eã vittam cæteris, qui-
 bus capita ornant, Arabes foeminas su-
 per addere solere, religareque arcto mo-
 do, ita vt margaritarum ordines illi, qui
 è vitta pendent ad cilia fere pertineant,
 & fronti atque temporibus inuolitent.
 Atque hæc de turturibus. Monilia por-

fō quæ Latinus interpres vertit, & Hebraice **חַרְזִים** Haruzim dicuntur nomē, ut quidam volunt permutatione vnus litteræ à **חַרַז** Haraz deductum, è cedro tortorē elaborati minutissimi globuli perforati; & filo uncti, quibus pro torquibus vtuntur foeminae, esse dicuntur, ij **חַרְזִים** vel è corallo, hebenove, vel è gaga tis minutissimis fragmentis fiunt. Id igitur doli ornamentum, hoc loco cedri multitudinis numero appellatur: simili figura; atque in Hispano sermone idem ipsum ornamentum vocitatur. Los corales, Los azaraches. Sunt etiā nonnulli, quibus nomen à verbo **חַרַז** Haraz quod attenuare significat deduci volunt, sonareque dicūt Haruzim attenuata, aut minuta, vocari verò ea ornamenta attenuata, propter exiguitatē, & tenuitatem earum partium ex quibus cōstant. Sequitur. *Murenulas aureas faciemus tibi; vermiculatas argento.* Quod superius turtures hic murenulas vertit: nam in Hebræo vtrōbique **חַרְזִים** Thorim legitur. Ex quo intelli-

telligitur, vel ipso Hieronymo teste, turtures muliebri ornamentū esse. *Murenulas aureas.* Quoniā, vt video, inquit, genituis, atque ori decus addunt ista ornamenta iam ea tibi ex auro atque argento faciēda curabo, quo eis, & libentiùs vtare, & ornere magis. Atq; hæc sponsus. Cui sponsa. *Dum esset Rex in accubitu suo, nardus meus dedit odorem suum.* Alternis prope versibus sibi inuicem respondent, & amore certāt inter se; idq; iure faciunt. Est enim turpe in amore vinci. Ergo remunerat sponsum nardo, vel potius promittit se remuneraturam, pro turturibus aureis, quas ab eo dono acceptura erat. At qui vt virorū est, aurū dare amicæ, quo se ornēt, sic foeminarum, vnguentis imbueret amatores suos, officio salq; & amātes erga ipsos se ostēdere, hoc præcipuè officij genere. Aptè igitur Salomō vtriq; personæ dedit, quod vtriusque erat maximè proprium. *In accubitu suo.* Hebraicæ **בְּחִמּוֹ** Mesab quod orbē, aut circuitū sonat. Accipitur autem hic pro triclinio, sic ab He-

bræis appellato propterea quod antiqui cubantes, & thoris cubito innixi, atque in orbem positi, cibum capiebant. *Nardus mea.* De nardo Plinius, & Dioscorides: Huius radix odore præstat, è qua vnguentum suauissimi odoris olim conficiebatur, cuius Galenus meminit, de quo vnguento etiam ille.

Nardi paruus onyx eliciet cadum.

Id vnguentum Græci *nardos* vocant. Hebræi autem eodẽ, quo fruticẽ ipsum nomine appellat נרד, *Nardus mea*; suã nominat propterea quod eo vnguento, ipsa, vt omnium suauissimo, & odoratissimo maxime delectaretur. *Dedit odorem suum.* à consequentibus re notauit: perinde igitur est, ac si diceret in te, mi rex, cum discubueris effundam Nardi pyxidem: dabit tunc Nardus mea odorem suum, id est effundetur: nam vngueta cum effunduntur tunc maxime emittunt ex se se odoris vim. Sed cur in conuiuio, & nõ in cubiculo potius? quia seruit suã gêtis cõsuetudini. Etenim Hebræis in more erat quos

quos ad conuiuũ vocabãt antequam discumberetur, vel in ipso accubitu, vnguẽtis perfundere, maxime autẽ id faciebãt, cum aut magistratum, aut superiorẽ aliquem inuitabant. Itaque apud Ioannẽ Maria in caput domini Iesu in triclinio sedẽtis nardi pretiosissimi vasculum infudisse dicitur. Et Christus ipse apud Lucam in. 7. non sine tacita reprehensione Simonis qui ipsum inuitauerat, & id officium, vel factum, vel negligentia prætermiserat, huius moris meminit dicens. Oleo caput meum non vnxi: hæc autem vnguento vnxit pedes meos. Sed addit. *Vasculum myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur.* Proximè superiora grati animi indicia erant; hæc autem tenerè amantem animum declarant. Non solum, inquit, vnguentis te perfundam meis, quod qui non amant officio interdum, & gratificandi studio, & patrio more magis quàm charitate aliqua induti faciunt: sed quantum amant foemina rosam, quamque illis charum, & gra-

Ioan. 12.

tum est è floribus corollas sibi, & fasci-
culos concinnare, quos ad nares admo-
ueant, & suo sinu recondant: tam ipsa
te, & præ oculis gero, & intra meum pec-
tus verissimo amore recondo. Nam
neque tu minus pulcher es quàm rosa,
neque ego patere rosæ sinus potius, quàm
tibi pectus meum volo. Ducta est autem
omnis hæc oratio ex communi more
adulescentularum foeminarum, quibus
plurimus est, atque per gratas rosarum,
atque florum usus. Myrrhæ porrò fas-
ciculus, qui dicitur, is è myrrhæ flori-
bus atque folijs confectus, & concinna-
tus est intelligendus. Est enim myrrha
humili stipite arbor in Arabia, & Syria
maximè proueniens, cuius flores, atque
folia suauis odore sunt. Sequitur. *Botrus
cypri dilectus meus, in vineis engaddi.* Eodè
quo superiora sensu, etiam hæc dicun-
tur, nisi quod ipsa similitudinum gemi-
natio, & eiusdem sententiæ repetitio ad
amoris vim magis declarandam perti-
net. Quid autem Copher sit, pro quo ve-
tus

tus interpres Cyprum posuit, quid vi-
neæ Engaddi, incertum sanè, quando ve-
tustate cum rebus ipsis, multorum etiã
nominum cognitio oblitterata est. Ita-
que alij aliud. Vetus interpres Cyprum
vertit. Cypri autem nomine arborem
tam intelligit, cuius meminit Iosephus
non Cyprum insulam, vt quidam arbi-
trantur: alij Caphuram esse putant: alij
genus palmæ quoddam. Qua in dissen-
sione valdè est verosimilis illorum sen-
tentia, qui Copher Hebræis dici volunt
id arbutus, è quo elicitur balsamum, quod
est viti simile. Idèq; fit credibilis ex eo,
quod additur. *In vineis engaddi.* Nam En-
gaddi vrbs est ad mare mortuum, vt in lib.
Iudic. scribitur, quo in loco vites que fe-
runt balsamum maximè prouenire Iose-
phus est author. cap. 27. libri. 4. Iudaicæ
captiuitatis. Ad hæc sponsum è vestigio
respondet. *Eccè tu pulchra es amica mea:
eccè tu pulchra.* Contentione non solum
laudandi studium accenditur, sed amor
etiam ipse auctior efficitur: & quò plura
hi

hi coniuges inter se dicunt, eò plura dicere auent. Neque sibi ipsi satisfaciunt, mi tuoque in aspectu defixi vtrique ab alio gratior semper ad oculos species venit: miranturque se inuicem magis, quo magis in se ipsi intuentur: qua ex admiratione ista sunt. *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra.* Non solum inquit, pulchrè ornata, vt ante dicebam, sed tu ipsa per te, & tua sponte pulchra, & qua ratione sibi ira videatur declarat dicens. *Oculi tui columbarum.* Meminit oculorū in primis, quia in illos præcipuè aciem ipse oculorum suorum directam, & intentam habebat: & ex illorum luminibus dulces ad se transferebat lumen. Ad hæc quia hæc corporis pars magnū momentum habet ad pulchritudinem in vtramque partem, idcirco commemorat oculos, vel solum vel primū. Etenim turpibus oculis nulla quamuis honesta facies placeat, pulchri autem, & gratè mirantes ipsi per se commendare formam possunt. Columbae autem, quarum meminit,

meminit, non Hispanæ, aut Italæ accipiente sunt, quæ parum certè oculorum pulchritudine præstant, sed quas Syria, aut Palæstina alit columbas, ab ijs similitudo ista ducitur, quarum esse dicuntur formosissimi oculi cum figura, tum splendore. Sed sponsa illi statim. *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus.* Sua illi verba resignat, nec sine corollario quidem, addidit enim, & decorus. Pulchritudo in membrorum corporis apta figura cū quadam coloris suauitate consistit: decor verò, & venustas, & dulcedo (nam omnia ista Hebraico *נחם* Nahim significatur) nō in partium figura modo, sed in motu etiam, & sermone, inq; habitu, cultu, aspectu, ac omni denique actione cer nitur, idque recte concinnitas appellatur: concinnique, & apti, & falsi, qui eo præstāt: cōtra qui carent, incōcinni, inepti, infalsi. Atque vt pulchritudo ea, quæ ex membrorum apta figura existit, nisi hæc concinnitate condiatur, infalsa plane sitata cum ad eam hic fal accessit, efficitur

citur eiusmodi, nihil vt ea fieri possit cōditius. Præstat igitur vtraque laude spon-
sus, id est perfectè, & cumulatè pulcher
est, idque ita sponsa videtur: quod ma-
gis declarant quæ sequuntur: *Et lectulus
noster floridus, tigna domorum nostrarum ca-
drina, laquearia nostra cypresina.* Non so-
lū inquit tū pulcher es, sed lectulus etiā
noster, nostraque domus tota; à te pul-
chritudinem mutuatur: & ob id ipsum
quia tua sunt, florere mihi omnia viden-
tur, atque aurea esse: quod ex amantium
loquendi consuetudine ductum est, vt
cætera omnia. Quāquā etiā in eo quod
de lectulo, & de eius amœnitate sermo-
nem hoc loco sponsa infert, persone, vt
videtur, seruit. Nam vt virum natura ge-
nuit ad exercitationem forensē, & ex-
traneam: ita mulieri domestica negotia
curāda tradidit. Viro enim dedit vt sub
dio sæpe manerēt, vtque calorēs: atque
frigora pateretur, iniret itinera, subiret
certamina pro re tum priuata, tum pu-
blica. Mulieris autem operam ad do-
mesti-

eam diligentiam comparauit. Itaque
inter cætera ad eius curam pertinere vo-
luit, domus vt munda esset, ac sordi-
bus vacans, vt abaci ornati, triclinia cul-
ta, omnia prænitentia, imprimis autem
lecti strati per pulchrè. Nam is cul-
tus viros inducit, ad id, vt domi liben-
tius manere, atque esse velint. Illa cer-
tè cuius mentio fit in prouerbij, eius
ostentatione cultus virum ad secum vnā
commorandum inuitat. Atque hæte-
nus verborum, quem diximus sonum
persequeuti sumus, & quasi in scæna res
ageretur, suas cuique personæ voces de-
dimus, siue potius à Salomone datas
sumus interpretati: iam sub ijs personis,
& corporeorum amorum imaginibus,
quid arcani, ac diuini lateat. Aggredia-
mur dicere pro eo quantum nobis Deus
intelligentiæ, ac sermonis concesserit.
Est enim magna res, & planè supra
hominis vires, & denique eiusmodi,
vt vix possit intelligi, nisi ab ijs, qui
eam non tam doctoris alicuius voce,
quàm

Prou. 7.

quam ipsa re, & suavi amoris experimen-
to à Deo didicerunt, de quorum nume-
ro non esse me, & fateor, & doleo. Sed
qui nos in hanc scribendi, siue volunta-
tem, siue necessitatem induxit Deus, is,
vti spero, scribentes adiuuabit, ea vt do-
ceamus, quæ cum ipsi, cui vni gratum fa-
cere cupimus accepta, tum sanctæ Ro-
manæ ecclesiæ, cui omnia nostra proba-
ri volumus, sint vtilia. Deo igitur auspi-
ce sic ordiamur.

EXPLANATIO.

Constare video ferè inter om-
nes, in his personis effictos ani-
mi iusti amores, & expressam
imaginem vitæ spiritualis declarari: amo-
rem inquam Dei erga suos, ipsorum itè
erga Deum prona, & incensa studia: quæ
ex piè acta vita oriuntur voluptates: quæ
sint dulcia virorum bonorum cum Deo
colloquia, quam familiares congressus,
aliaque item omnia, quæcunque perti-
nent

nent ad hanc vitæ rationem. Sed vt vtrum
hic singulorum tantum, an communi-
ter omnium bonorum ratio explicetur,
id est, vt vtrum in hoc carmine delectetur
amor Dei erga singulos bonos, an po-
tius erga ipsum cœtum, & conuentum
bonorum, quæ græcæ vocabulo ecclē-
sia dicitur, in eo non omnes consenti-
t, quanquam mea quidem sententia, cur
dissentiant causa nulla est: cum vt un-
que non solum verum sit sed necesse sit
esse: Nam & ratio totius semper ex par-
tibus existit: & in natura ipsa qualis est
descriptio vniuersi, talis est ratio singul-
rum eius partium, proportionem tamen
cuiusque partis. Quare fateamur in his
personis non ecclesiæ modo, sed cuiuslibet
etiam pij, ac fidelis hominis, imaginè
in esse, & posse hoc diuinum carmen
aptè referri ad vt vtrumque genus. Id quod
priscis, & nobilibus scriptoribus pla-
cuisset video, quorum vestigijs libenter
infito. Sed quemadmodum hos pro-
bo, ita illos probare nullo modo pos-
sum.

sum, qui vtrumque interpretationis, & sententia genus dum simul sequi volūt, neutrum assequuntur, sed confundunt, atque miscent vniuersa: carminisq; huius partes quasdam ad Ecclesiam propriè pertinere volunt, quasdam alias de singulis pijs hominibus interpretantur. cum contra deberent, aut tantum in alterutro genere interpretationis insistere, aut vtrumque exequi ad extremum vsque integrè, & nō interrupto filo. Nec enim adduci possum, vt existimem, partem vnā carminis huius in vnā ecclesiam quadrare: partem aliam singulis iustis propriè conuenire: sed totum illud cum singulis, tum vniuersis verè accommodari posse arbitror: idque factum à Deo credo, vt cum in vna ficta persona sui erga nos amoris imaginem expressisset, eamque notis nobis rerum corporearum, & verbis & sententijs formasset, obiecissetque oculis contuendā nostris: in eā nos intuētes, cum de Ecclesia, id est, de omnibus bonis communiter, tum de singu-

singulis bonis propriè cogitaremus. Maneat igitur hoc, quod moueri non debet, in hoc carmine, non solum de vtroque genere agi, sed totum ipsum, cum ad singulos, tum ad vniuersos communiter pertinere: illosque errare, qui in eo, quod vnum, atque continens est, partitiones sine causa faciunt. Mihi porro nō est in animo de vtroque genere scribere in praesentia. Esset enim nimis longum, mihi que id per molestum, qui ad has scriptiones, non vt alij animi, aut oblectationis causa, sed necessitate quadam compulsus accessi. Non igitur agam de vtroque, sed id exequar tantum, quod ad singulos pertinet: atque ita exequar, vt demonstrarem Dei amantem hominem per singulos amoris gradus ad summum vsque euehi, atque perducere: & quos progressus illè in amore facit, & quo ordine facit, eos, eodem ordine, & via, miroque, & rerum, & sententiarum textu in hoc libello explicari. Nam quod nonnullis visum est non coherere satis inter

se partes huius carminis, nec certo aliquo ordine, atque vinculo iungi, sed ex diuersis tanquam centonibus constare totum, vt potè conflatum è pluribus amatorijs sententijs magna diuini amoris mysteria explicantibus, verum nullo certo copulatu inter se coherentibus, id ego falsum puto, atque eo magis puto quò magis attento animo singula, quæ hic dicuntur, confidero. Initia profecto, & tanquam incunabula diuini amoris primo dicuntur: progressus deinde, & incrementa: postremo ad supremum amoris gradum dicendo peruenitur. Et qui ordo rerum inter ipsas est, idem carminis totius, eiusque sententiarum existit. Nec est aliquid eorum, quæ in hoc amoris tanquam stadio currentibus accidunt, vel in carceribus, vel prope carceres, vel in ipso spatio, vel cum ad metas est peruentum, quod non hic suo quodque loco ponatur. Idque vt ita censeam multis, & magnis causis adducor, quas omnes si iam explicare vellem, carminis

minis huius propè verba omnia hic in ipso initio, & interpretationis introitu percurrenda mihi essent, & interpretanda: confecissemque istum commentarium in ipso commentationis vestibulo, quod esset per absurdum. Quare suis quæque locis commodius explicabuntur illud vnum modo. Cum in hoc animi ad Deum amoris ascensu sint tres gradus, è quorum infimo per medium ad supremum peruenire quisque potest, & verò multi perueniunt, quos gradus viri sancti, & horum amorum periti, & distinxerunt olim, & notauerunt proprijs nominibus. Nam qui in infimo gradu esset, cum incipientem appellarunt, cum idem ad vltiora profecit, proficietium gradum tenere dixerunt: vbi autem ad supremum euasit, iam perfectum ipsi nominantes perfectorum in gradu collocarunt. Igitur cum hæc ita sint, dico ad hanc tripartitam vitæ, atque graduum diuisionem, hoc omnè carmen à Solomone accommodatum esse: & illos tres

D 3 gradus

gradus, quamuis nominibus eorum tacitis, re tamen ipsa, atque vi positos esse ab eo in hoc carmine affirmo. Deū amare incipientis affectus, atque voces describuntur, à capite. 1. vsque ad capitis. 2. partem illam: Vox dilecti mei, ab eo loco ad illum capitis quinti, vbi eadem verba, scilicet: Vox dilecti mei, repetuntur, proficientis in amore tota ratio declaratur. Reliqua verò carminis ad finem vsque perfectorum in amore propria planè sunt. Itaque his tribus in locis, trina fit pulchritudinis sponsa commemoratio: eaque laudibus celebratur ter. Primo parcius, ad que à solo sponso: deinde vberius, cum ab sponso, tum à nonnullis alijs: postremo effusissimè, & copiosissimè, & ab sponso, & ab omnibus. Ex quò intelligitur hic amoris quosdā gradus describi, & quid intersit inter ipsos peruenit, tum quomodo à primo ad mediū, ab eoq; ad summū, perueniatur: doceri huiusq; rei demonstrationem, verū huius libri argumentum esse: eoq; tāquam

in finem referri; omnem illius orationē, omnesque sententias. Quem nos finem præcipuè intuentes in eum, nostram interpretationem maximè dirigemus: ac primum dicemus exordia amoris, eorum scilicet, qui in primo, & infimo amandi gradu consistunt. Spiritus sancti verba, & tanquam vestigia legentes, quorum initium hoc est. *Osculetur me osculo oris sui.* In animi ad Deum ascensu, vt diximus, sunt gradus tres: horum autem singuli plures, atque varias res in se se continent. Commune est omnibus, vt à vocatione Dei initium sumant, nam nisi Deus nos, aut viā oblitos vocet, aut languentes in viā atque residentes, ad institutum iter per agendum excitet, atque adiuuet, neque de principio iustitiæ iter aggredi, neque id ingressi in eo progredi postea possimus. Igitur vocemur à Deo necesse est, siue qui in peccatis residemus adhuc, vt noxiū torporē à nobis repellamus, siue qui in bono aliquos iā progressus habemus, vt ad vltiora,

& meliora contendamus. Porro qui vocati sunt, neque ad eam vocem aures obtulerunt suas amare Deum statim incipiunt, ac esse cum eam quaerunt. Deus vero hunc eorum amorem, & desiderium suum, primò in objecta aliqua re molesta, ac difficili probat. Etenim multi sunt, qui vocati audiunt, & caelestis dulcedinis primò gustu capti, atque inescant ambre erga Deum ac desiderio accenduntur. Sumus enim natura omnes voluptatis appetentes, utque audi. At si, si accidat, ut ob pietatis causam, subeundus sit illis labor aliquis, aut quidquam molesti perferendum mutata voluntate, ab instituto amore discedunt, suntque de illorum numero de quibus Christus.

Luc. 8.

Qui super petram, ij sunt qui cum gaudio suscipiunt verbum Dei, & in temptationis recedunt. Igitur quos vocat Deus, & à quibus se diligi, atque amari videt, eos primo probat, deinde per tentatos, atque probatos fauore complectitur: eorumque desiderio, atque honesta,

sta, & probabili voluntati obsequens, illabitur iucundè in ipsorum animos: ipsoque illapsu, eos tum erudit interioribus sermonibus blandis, & salutariibus: tum ingenti quodam gaudio, atque voluptate perfundit. Hoc autem illapsu, & eruditione humana mens se maiorem efficitur: itaque supra naturam elata sua ad corpus deficit, & ad Deum tota rapitur. Tot igitur rebus, nimirum vocacione Dei, amantis animi desiderio, eius probatione, illapsu interiori, amatorio, & dulci sermone, ac tandem raptu, siue, ut graeco verbo significatius dicitur *κατακοι* eorum singulorum, quos diximus, graduum tota ratio constat, atque perficitur. Singulorum dico, ne quis putet ex ijs quaedam esse propria eorum qui in primo gradu consistunt: quaedam ad eos qui profecerunt, aut iam perfecti sunt pertinere. Vniuersa namque in singulos gradus cadunt, expressiora illa quidem, & illustriora sunt in altioribus: omnia tamen in singulis inveniuntur: quod ip-

sum in hoc carmine non obscure perspicitur. Nam cum omne id diuifum fit in partes tres, quarum singula singulorum graduum continent explicationem, omnia ista quae diximus, è quibus vniuscuiusque gradus ratio completur, in singulis partibus rerum corporearum vocibus, & velaminibus mire tecta describuntur, terque eadem omnia quamuis pluribus verbis, illustrioribusque sententijs in vna quam in alia parte amplificata, & exaggerata magis: tamen eadem ipsa ter in hoc libro repetuntur, neque praeterea quicquam aliud additur, aut commemoratur. Sequamur igitur hoc filum, quo nullo neque magis certo, neque magis fido, vti poterimus ad huius carminis tanquam labyrinthi ambages, & sinuosos flexus sine errore obeūdos, eoque fidei pedem, in haec adita inferamus: quorum in vestibulo, ac primo limine imago nobis occurrit animae recenter ad Deum amandum conuersae, ipsamque desiderantis, ac se ex desiderio afflictan-

tis,

tis, itaque dicentis. *Osculetur me osculo oris sui.* Praetermissa vocationis Dei commemoratione, & expositione, hanc primam partem Solomon exorsus est, à desiderio amantis animi, quod merito, ac iure fecit. Nam illa vocatio prima qua reuocatur ab impietate homo, non ad amantem fit, sed ad inimicum, atque hostem, neque quia nos aliquid prius fecimus, quod gratum Deo, & acceptabile esset, idcirco vocamur, sed contra potius quia vocamur, quiaque caelesti hausto lumine videre incipimus quam praecipiti, & periculoso in loco versentur, nos colligimus ipsi, pedemque ab impietate reuocamus, sicut scriptum est: *Non quasi nos dilexerimus Deum; sed quoniam ipse prior dilexit nos, & rursus: Quoniam Deus prior dilexit nos.* Quia igitur qui ad primam iustitiam vocantur, non dum ipsi iusti sunt, aut Deum amant, sed ad id potius vocantur, vt iniusti esse desinant: Deumque amare verè & ex animo incipiant: ideo non decuit, vt in eo carmine,

1. Ioā. c. 4

mine,

mine, quod totum amatoriu est, quod-
 que ad mutuos Dei, atque hominis inter
 se amantium sensus explicandos compa-
 ratum est, atque confictum: eius rei men-
 tio fieret, quæ ad eos proprie pertinet,
 qui Deo inimici sunt. Id enim si factum
 à Solomone fuisset; inducendus etiam
 ab eodem esset, ac verbis fingendus ho-
 mo, quales sunt qui vocantur, animo à
 Deo auerso, & in terram pronos, atque
 defixos. Contineretque hic liber nota
 animæ Deo nuptæ: epithalamium, quæ
 læsi, & violati amoris reconciliationem.
 Quare illa Dei prima vocatio, omnino
 hic inferenda non fuit, sed ex alijs, qui à
 Solomone conscripti sunt, libris, quique
 hoc carmen ordine præcedunt fumen-
 da. Qui profectò libri totius Prouerbio-
 rum, & Ecclesiastæ libros dico, in hac
 vocationis ratione, atque doctrina mul-
 tum versantur: idque maximè agunt, vt
 partim monitis, partim minis, atque ter-
 roribus homines à flagitiosa vitâ reuo-
 cent ad honestam. Itaque in ipso libri

Prou. 8.

Pro-

Prouerborum initio, aut paulò post ini-
 tium diuina inducitur sapientia, omnia
 vrbis loca obiens: atque è loco edito in-
 tenta, & exaudabili voce clamitans, ita-
 que dicens. Intelligite paruuli astutiam,
 & insipientes animaduertite. Ad hæc
 ancillas mittens, quæ suis verbis illis di-
 cant. Si quis est paruulus, veniat ad me:
 & insipientibus locuta est. Venite; come-
 dite panem meum; & bibite vinum, quod
 miscui vobis, relinquitè infantiam, & vi-
 uite, & ambulatè per vias prudentiæ. His
 igitur vocibus, & hortatibus qui parue-
 runs, quique ab erroris itinere, quod in-
 stituerant, pedes retrahentes suos in do-
 micilium sapientiæ se contulerunt, &
 pulchritudinis illius amatores facti sunt:
 eos præceptis iam, atque monitis satis in-
 structos ab se dimittunt illi libri: tradit
 que Salomoni per Itabirium, atque Liba-
 num, perque Carmeli myrteta ad Iero-
 solymam vsque, id est, per amoris gra-
 dus omnes ad culmè ipsiùm amoris hoc
 carmine perducendos. Atque quemad-

Prou. 9.

modum

modum hoc carmen libros illos sequitur: ita quod illis in libris perfectum iam est, hic haud repetit Solomon, sed eo posito ad ea, quæ sibi perficienda restabāt progreditur. Assumitque hominem iam è superioribus suis scriptis satis edoctum, & ad Deum cōuersum, id est, iam vocatum à Deo hominem, & ex peccatore iustum effectum: cuiusque hominis, quæ deinceps vitæ ratio futura sit, quivè amoris curius aggreditur explicare: non quasi de altero loquens, sed eum ipsum qui vocatus est, sub ficta personā inducens loquentem, &, quod vocationem statim sequitur, aspirantem, & anhelantem ad Deum, cuius iam aliquem gustum in ipsa vocatione perceperat. Vocationem cum dico, eam, quæ interior in animo fit, intelligi volo: quæ tota diuini luminis infusione, & cælestis voluptatis sensu perficitur. Etenim Deus quos vocat, eo vocat, quod illorum mentibus immittit lumē suum, facitque sicut scriptum est, lucem splendescere in tenebris:

bris: quodque præbet illis aliquem suigustum, quo gustu efficitur, vt incipiat illis esse dulce & optabile: quod antea non ad palatum modo, sed ne ad aspectum quidem admittebāt. Sed iam isto dulcedinis, & voluptatis illicio inescata anima, quid dicat, audiamus. *Osculetur me osculo oris sui.* Præterita, inquit, mea studia cōdemno: quidquid ante hoc tempus dilexi, frustra me illud, & sine causa dilexisse fateor: quod iudicavi suaueliquid in vita, aut dulce esse, errore deceptum me iudicauisse dico: verorum bonorum, tuique in primis dulcissimi amoris gustu priorum amorum omnem sensum amisit: fastidio illos iam abominor, detestor. Quantum à veritate umbra distat, aut potius quantum interest inter dulce & amarum, tantum tua bonis illis bonis antestant. Illa vino similia, inanem lætitiā, modo, & spes fallaces, & gaudia vana quædam afferūt: eosque, qui ipsis indulgent dementes, & ebrios reddunt: illa caduca sunt, turpia misera: at

vbera

Chryf. homilia de turture.

August. in solilo. c. 1.

vbera tua, amoresque tui suauissimi: promissa tua, & ea quæ ex te sunt bona, vera, æterna, gloriosa, plena lætitiæ, plena honestissimæ voluptatis. Hæc sola appeto, solaque bona esse duco. Horum quoniam quadam ex parte, compos effectus sum, quoniamque ex turpi vita, & meretricia abs te crepta, magnoque abs te eodem in pretio habita sponsa tua esse cœpi, iam in thalamum tuum introferri ardentissimè cupio, idque vnum suspiro. Nam quæ hæcenus abs te accepi, ea non tam cupiditatem meam expleuerunt; quàm incitarunt & auxerunt desiderium. Quo enim plura ex te haurio, eo ad te magis sitio. Confirma igitur quod in me operatus es: tuum beneficium, atque munus amplifica: possim te præsentem præsens amplecti: fas mihi sit dulci tuo ex ore legere sanctissimum illum spiritum, cuius iam nonnullam partem accepi, cuius communionem viuo & spiro, cuius vel primus gustus tam dulcis mihi fuit, vt præ eius dulcedine vel ipsum vinum, quod

homi-

hominis cor lætificare maximè dicitur, hoc est, vniuersa ipsa mortalium studia, & quidquid terreni, ac falsi homines pro suauis, ac dulci habent, lordere mihi, & putere iam incipiat. Porro non sine causa Solomon in ipso sermonis exordio tam multus est in vini, vberum, osculorum, amorum, id est, rerum quibus voluptas, & dulcedo significatur commemoratione. Nam est id incipientium, de quibus nunc agitur, proprium, vt in ipso suæ ad Deum conuersionis initio, colliquecant voluptate toti, vt potè qui afficiantur dulcedinis quodam genere maximè conspicuo, atque sensibili & ad corpus ipsum non solum ad animum pertinente. Etenim ea tanquam escapiuntur à Deo, captique aluntur eo vsque quoad tenera illorum vis, & quasi infans virtus sensum adolecens, ac viribus aucta maioribus solidioris cibi reddatur capax. Est enim illis pastus is omnium conuenientissimus, & aptissimus. Nam homines corporeis voluptatibus dediti, eisq;

E diu,

diu, ac multum assueti haud facillè possent exuere, earum amorem, ipsasq; contemnere, nisi alterius melioris illius quidem, sed non alienæ à corpore voluptatis sensu delinirentur. Ob eamque causam in sacris literis Deus voluptatis potissimum, & dulcedinis ostétatione peccatores ad iustitiam inuitat: vt est videre multis in locis. Gustate, & videte quoniam suauius est Dominus. Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Quam magna est multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te. Et illud maxime. Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Ex quo etiam efficitur, vt istorum erga Deum amor imperfectus, & parum purus sit. Habet enim adiunctum eum amorè quo se quisq; suasq; res diligit immodice: qui non solum impurus amor est, sed impuritatis atque vitiorum omnium seminarium atque caput. Itaque quoniam in virtute colenda, Deoque amando, qui iustius gradus atque ordinis sunt corporis illam dulcedinem, non solum

illum animi lætitiã, atque iucunditatẽ, id est, quod sibi gratũ, atque dulce est, si minus præcipuè, tamen valdè cupide sequuntur, atq; expetunt: idcirco id vt doceret, aut potius vt tacitè significaret Solomon talibus exordijs vsus est. *Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt vbera tua vino; fragrantia vnguentis optimis, oleum effusum nomen tuum.* In quo, quid audis præter voluptatem, aut quæ efficiunt voluptatem? oscula petuntur, commemorantur vbera, prædicantur amores, vnguentorũ mentio, atque vini fit: nec nisi voluptatem ex Deo capere spõsa, & ob id ipsum cum illo cõiungi velle videtur. Sed videamus quod sequitur. *Fragrantia vnguentis optimis.* Tribuit odorè Deo, & vnguentorum fragrantiam, quo significet non solum gustatu dulcem ipsum esse, sed etiam olfactu, hoc est, nõ solum piõrum hominum desideria dulcedine afficere solere, sed ad eorundem etiam mentes influere cum voluptate. Non enim solum cũ amatur delectat animũ,

sed etiam cum intelligitur voluptate ipsum afficit, dum videlicet ex omni natura fluentes suæ diuinitatis species, atque significationes nobis odorandas obijcit. Odor namque, ut in ijs rebus, quibus propriè inest, sic ad diuina translatus, non naturam ipsam Dei significat: sed illustria eius naturæ signa, siue in naturis rerum expressa, siue extantia in sacris literis. Attamen quanuis Dei natura odor non sit, tamè isto odore testatur Deus se nunc procul abesse à nobis. Quæ autè hinc odoris nomine significantur indicia aduentantis, aut præsentis Dei, ea in libris

3. Reg. 19. Regum, ventorum, & procellæ, atque ignis nominibus declaratur, cum Deus scribitur visus in monte Oreb ab Helia propheta, quorum nominum singula suas habent, & arcanas significationes, de quibus aliàs fortasse dicemus. *Oleum effusum nomen tuum.* Rectissimè Deus oleum effusum nominatur, quo intelligatur eius naturæ se per omnia diffundentis potestas, atque vis. Etenim si, ut modo

modo dicebam, odoris nomen in Deo, non tam naturam Dei significat, quam eius naturæ significationes, & indicia nos illius admonentia, & non longè à nobis abesse ipsum testantia, consequens est Deum, qui tot signa sui in omni natura impresserit, verissimè non odoratum modo, sed odorem ipsum, atque adeo effusum odorem appellari. Non enim possumus pedem ponere, nisi in aliquo illius vestigio, quidquid intueamur, quocunque conuertamus nos, certatim ex omni parte confluunt, & in oculos nostros incurrunt variæ, ac multiplices diuinitatis species: quæ nos commouent, & nisi simus plane stupidi accendunt amore Dei sicut scriptum est. *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum: Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Nec solum in illustribus illis, & æternis naturæ partibus cœlum dico, & stellarum lucentes globos clara species diuinitatis elucet, sed etiam in ijs naturis

E 3 quæ

quæ infimæ omnium, atque despectiſſimæ habentur, in terra, & in ijs quæ terra continetur & aluntur magna bonitatis Dei veſtigia apparēt, & exiſtunt. Sequitur. *Ideo adoleſcentulæ dilexerunt te.* Vox *Chryſ. ho milit. 14.* & viri experte ſignificat: ducitur autem *in Marc.* id nomen ab occultado. Nam חלמ Halma Hebræis occultare eſt. Significat igitur alma ſi rem ſequamur adoleſcentulam: ſi etymon, quod ita eſt abditum, atque reconditum, vt non modo hominū vſibus, ſed ne oculis quidem pateat. Ex ijs igitur ſignificationibus, nimirum ex eo quod nomen ipſum ſignificat, & ex nominis notatione ipſa: (nam ex utroq; ſimilitudinum translationes in ſacris literis duci ſolere, idque metaphoræ genus maximè proprium eſſe earum literarum, poſtea fortalſe opportuno magis loco dicemus.) Igitur iuxta has duas rationes arbitror hoc nomine declarari duo piarum mentium genera ſagaciſſima omnium ad Deū odorandum, ex ijs quæ

dixi-

diximus ſignis, atq; veſtigijs. Nā quemadmodum nō omnia corpora æquè ſenſu valent, ſed pro corporis cōſtitutione diuerſa, aut pro victus ratione varia, alij obtuſo ſunt, atq; hebeti ſenſu ad olfaciendum, alij ſagaci, atque acri, ſic mētium, atque animorum variæ ſunt ſpecies: eiſdemq; è rebus, alij parum, alij permultū afficiuntur. Sunt igitur in hac diuini odoris per omnes coeli, atque terrarum tractus ſparſi percipiendi, atque ſentiēdi facultate, atque munere maximè præſtantes, atque ſagaces: primo eorum mentes, qui puellarum innuptarum modo puri, & integri, & in ſemel ſuſcepto iuſtitiaē bono ſtabiles permanentes nullam maiorem labem ex quotidiano hominum conuictu contraxerunt: deinde illorum qui vitia, quibus aliquo tēpore oppreſſi tenebantur, exuerunt tandem aliquando: & non modo ad bonam frugem ſe receperunt, ſed in portum quietis longe ab hominum frequentia ſemotum etiam ſe cōtulerunt vitæ genus ſequen-

E 4

tes

tes abditum, & ab hominum tumultu, & interpellationibus liberum & secretum. Horum vtrorumque animi, tam illorum qui integritate adolescentulis sunt similes, quam illorum, qui secretum illud vitæ genus sequuntur, in odorando, id autem est, in Dei significationes omnes, quamuis tenuissimè datas, præsentando maximè vigent. Etenim id vt possint illis præstat ea animi puritas qua nitent, illaque tanquam mundities mentis vix illa vnquam sorde maculatæ. Hi verò idem propè consequuntur, fugiendis vt hominibus, humanisque studiis magnam sibi animo requiem, & curarum atque cupiditatum tranquillitatem comparent. Nam sicut corporibus obiecta specula, quo vel à natura, vel ab arte leuiora, & nitidiora effecta sunt, eo corporum illatas imagines absolutiores, & magis conspicuas reddunt: sic quorum animi, vel conseruata innocentia vitæ, vel comparata ex secessu mentis tranquillitate, quam purissimi sunt, omnium

facilli-

facillimè, has naturæ Deum testantis atque prædicantis tanquam voces percipiunt. Et quemadmodum ipsi à naturali, & recto animi statu, vix vnquam discedunt: nec suam naturam peruertunt, atque deprauant peccato, aut iniquitate grauiore aliqua: sic quidquid naturale est maximè cum illorum mente, atque sensibus congruit: seque ad illorum animos per facile insinuat, expeditissimeq; ab eis intelligitur. Nihil autem tam naturale est, quam vt quæ à Deo condita sunt, ipsum Deum testentur cõditorem esse suum. Has igitur voces, & tanquam testimonia naturæ, quæ eorum hominum, qui vitij immerguntur occupatas, siue potius obturatas aures, vel leuiter perstringunt, vel certè præteruolant, ij soli quos diximus & maxima facilitate audiunt, & earum hortatu vocum ad Deum amandum atque laudandum maximè inducuntur: & ex vniuersi inspectione eum sensum percipiunt, qui omnium suauissimus est sensus, maximèq;

E 5 natu-

naturalis. Ijs namque verè candidi dies fluunt, ijs soles meliùs nitent. Sequitur. *Trahe me post te curremus.* Trahendi verbum Latinorum vsu significationem habet cum quadam violentia coniunctam. Nam trahere propriè significat motum alteri iniicere, neque duci se volenti, neque ductori parenti: vnde est illud

Fata volentem ducunt, nolentem trahunt.

Cæterum vt ab hac verbi exquisita, & subtili interpretatione non nihil hoc loco discedamus, res ipsa postulare videtur: atq; eo magis quod verbum Hebraicum מַשַׁךְ *Masac*, pro quo Latinus interpres posuit trahere in sacris literis motum magis amore à volente elicitum significat, quam vi expressum à nolente, quod illa sanè indicat. In vinculis Adà traham eos, in funibus charitatis. Item Ieremia illud: Idcirco attraxi te miserans. Nā ad significandū motum inuitis, & repugnātibus inuictū Hebræi verbis גָּדַד *Gadap*, & סָחַב *Sahab*, potius vtūtur, & quidem cū in motu violēto duo sint, alterū, qui moue-

mouetur vi ab altero sibi addita, & impressa moueri, alterum inuito illi & repugnanti externā illā vim addi, & immitteri, Latini id vtrumq; vno trahendi verbo satis significarūt: prius autem illud à posteriori secretum, id est motum inditū, & incitatum ab externa facultate, quam facultatem is qui cietur, non inuitè suscipit in se se Hebræi מַשַׁךְ *Masac* verbo propriè significant, Latini vno fortasse verbo non expresserint. His expositis facillè intelligitur, quid sponsa dari sibi ab sponso, & concedi velit. Ardet illa quidem studio ipsum insequendi, sed eam vires deficiunt: itaque non induci vt velit sequi, sed vires sibi suffici vt possit, id verò cupit, atque orat. Nam quamuis non solum quæ in posteris, & consequentibus, sed etiam quæ prima susceptione honesta sunt, Dei inductu à nobis, & instituantur, & perficiantur: nec solum ad præclarè aliquid agendum, sed ad honestè etiam cogitandum, atque ad eò ad primos, & interiores animi motus, ad

cæle-

Osee. 11.

Iere. 31.

Ad Phil.
2.

cælestem salutem modo, & fœlicitatem pertinentes, vires nobis Deus, & copias suppeditet, sicut scriptum est. Quidat nobis, & velle & perficere pro sua bona voluntate: tamen quemadmodum non omnes se habet eodẽ erga pietatẽ modo, neque eosdem in virtute progressus faciunt omnes: sic non petunt omnes eadem. Qui in peccatorum, atque carnis coeno defixi herent, ij petant non solum vt recti officij obitus atque defunctio, sed etiam vt ipsa recte obeundi, recteq; agendi officiosa volũtas sibi detur à Deo, non solum vt salui sint, sed etiam vt se saluos aliquando tandem verè, & ex animo velint: quoniam in vtroque infirmi sunt, & in recte factõ, & in recte faciendi honesta voluntate (recte factum, honestamq; voluntatem cum dico eam intelligo in qua meritum est beatæ vitæ) itaque qui huiusmodi sunt ea petant si possunt: nam id ipsum vt petere studiose, & ardentè possint est illis à Deo tribuendum. Qui verò à peccati iugo liberati

rati Deum iam studiose amant, sed quavis amant, is eorum amor varijs, & crebris curis, & difficultatibus impeditur, ita vt quod animo fatis comprehensum habent, ad Deum sibi esse, & velis, & remis contendendum re ipsa præstare, atque exequi vix possint. In quo genere ponendi sunt ij, quos incipientes vocamus, & quorum voces, atque sensus hoc capite contineri, atque explicari diximus: multa enim ex priore consuetudine, atque vita ad progrediendum in amore impedimenta in eorum carne, atque sensibus remanent: multi interiores, atque immites hostes, qui honestarũ actionum tanquam itinera obsident & infestant: plurima, eaq; arctissima à cognatis, ab amicis à domesticis iniecta vincula, quæ illos quamuis inuitos, & ea omnia abrumpere cupientes, varijs tamen modis implicatos, & irretitos detinent. Igitur qui tales sunt spiritu prompti, carne autem infirmi: quique cum Paulo dicunt, velle adiacet mihi, perficere autem

non

non inuenio, non tam volunt induci se vt Deum ament, quippe quem iam ab eodem ipso Deo amandi facultate accepta vero amore, & charitate prosequuntur, quàm orant, & omnibus votis expectant, vt illa, quibus ipsorum ad Deum cursus retardabatur, impedimenta, illa arcta vincula Deus ipse dissoluat, viresque suggerat ipsis languentibus, & parum adhuc firmis, horumque propria vox ista est: *Trahe me.* Quod autem additur. *Post te curremus.* Id primum valet ad Christianæ charitatis ingenium declarandum, quæ, quas sibi dari optat vires, atque copias, eas in illos vsus cõfert, qui propriè ad amorem erga Deum alendum, & in maius prouehendû spectant. Non enim qui Deû amat præstare auct vllis corporis aut animi dotibus, nisi quibus fiat instructior ad amori nauandum meliorem operam. Deinde inest in hoc Christiani officij imago quædam, atque descriptio, Deo antè tot annos per suum vatem Euangelici instituti perfectio-

nem

nem docete. Etenim nõ solû sequi Deû, sed contento cursu ipsum sequi desiderat. Atqui sequitur Deum qui Dei præceptis tanquam vestigijs, quibus ad Deû peruenitur, insistit: cursu autem sequuntur, qui ad sanctissima Christi consilia mores suos instituentes opibus se, & honoribus abdicantes, voluptatesque spernentes ab se abijciunt huius terrenæ vitæ non tam præmia, quam honesti cursus impedimenta, in quo Christianæ religionis absoluta perfectio consistit. Sequitur. *Introduxit me Rex in cellaria sua.* Hic docemur quæ sit eorum qui Deum iam amant, & quanta erga ipsum fides. Illi enim quemadmodum à charitate habent, vt vna cum Deo semper esse cupiètes dicant. *Osculetur me osculo oris sui,* ita à fide vt affirmant, *Introduxit me Rex in cellaria sua.* Id autè est tã firmã illos fidè de veritate, & bonitate Dei concepisse, vt neque aduersis rebus fracti: neq; temporum diuturnitate fessi: neque impiorum cõmoti vocibus ijs, quibus, & multum,

tum, & sæpe in bonorum studia, atque spes cauillantur animum vnquam despondeant: nec verò dubitent quin ad optatos, & spe perceptos peruenturi sint complexus Dei, magnasque ex eo, & utilitates, & voluptates percepturi. Non enim si cunctatur interdum Deus, idcirco perpetuo suos negligit: neque si vocatus non statim faustus, & salutaris nobis adest, ideo censendus est contempsisse nos, aut non exaudisse. Neque illi profecto quorum erga Deum fides acris, & ardens est, quia illum sæpe vocarunt, sæpeque suas preces fuderunt coram illo, precum autem & lachrymarum suarum nullum adhuc fructum retulerunt, idcirco desistunt à precando, ipsa potius dilatione acceduntur magis, tantumque absunt ab eo, vt aut spem abijciant, aut animo cõcidant, vt sicut ignis vëtorum flabris paulatim accensus, ad extremum flammarum ingètes globos voluit, sic illorù fides ipsis difficultatibus, atque ipsa Dei tanquam cunctatione sensim aucta, at-

que

que crescens in eum tandem modum ipsorum animos afficit, vt sæpe id quod sperant, bonum pro adepto habeant: speque, quam re non secus lati dicere non dubitet. *Introduxit me Rex in cellaria sua.* Idque adiungant quod sequitur. *Recti diligunt te.* quasi ita dicentes. Idcirco amaris, atque diligeris, quia tamen si differas interdum, nunquam tamen frustraris vota tuorum: imò, verum si dicimus, ne differs quidem, sed cum maxime nostri oblitus videris, tunc ad benefaciendum obseruas, & ad opitulandum nobis, quod maxime opportunum sit, atque aptum tempus, ac si minus citò quam ipsi cupimus, at nunquam non eo tempore, quo nos cupere oportet propitius, & salutaris ades. Quod si huius fidei rerum aduersarum contentione auctæ exempli aliquod in sanctis viris quærimus; illud certe Dauidicum perillustre est. Is enim cum tantum abesset ab eo quod illi pollicitus fuerat Deus futurum, vt Iudæorum populis imperaret, vt regis inimici-

F

cisi-

cissimi, & potentissimi iram metuēs pro-
 fugus, atque ipso natali solo carens, de
 vita quotidie, non modo de fortunis cæ-
 teris periclitaretur, essetque vel sua ipsius
 confessione valdè miser, atque ærumno-
 sus, vsque eo non defecit, vsque eo fide
 in Deum viguit, vt illo ipso tempore
 quò se maximè oppressum malorum
 multitudine, atque magnitudine vide-
 bat, & prædicabat, non dubitaret, & re-
 gnum sibi polliceri, & eos vanos atque
 mēdaces appellare, qui ipsius fortunam
 in melius verti posse negarent: itaque
 scribere de hac sua, & fuga, & spe, Credi-
 di propter quod loquutus sum, ego au-
 tem humiliatus sum nimis, ego dixi in
 excessu meo, omnis homo mendax. Cū
 inquit, patriam fuga relinquens aditū mi-
 hi ad meliorem fortunam interclusisse,
 & omnem bonam spem abiecissem ita vi-
 debar alijs, actum vt de me iam esse dice-
 rent, dixi, omnis homo mendax: menti-
 ri illi quidem certè possunt, & verò men-
 tiuntur, tua autem promissa rata, & fir-
 ma

Psal. II5.

ma manebunt. *Introduxit me Rex in cella-
 ria sua.* Sed quæ nam sunt ista cellaria
 quærat aliquis, ad quæ pias mentes Do-
 minus introducit? Hic quanquam non
 est necesse vt similitum inter se omnes
 partes cōueniant, tamen rectè dicemus,
 ijs cellarijs eas significari res, in quibus
 exhibet se visendū, & cōtēplādū Deus,
 aliqua illustriori ratione. Atque vt
 præteream cæleste templum, quod est
 Dei proprium domicilium, id enim est
 maximè interius penetrale, in quo, qui
 introducuntur non imaginem aliquam
 Dei, sed ipsum qualis est, Deum aspiciūt,
 sed vt hoc præteream, quoniam ad id ne
 mini patet aditus in hac vita, tria reliqua
 cellaria sunt, triaque penetralia, in quæ
 dum hic viuatur, introduci à Deo in-
 cipientes solent, ad gaudia ex ipso ca-
 pienda. Incipientes inquam, nam qui
 robustiores iam ac perfectiores sunt, in-
 terdum corporis omni sensu deposi-
 to, mente obeunt, altiora quædam &
 cælestis, ac intelligibilis lucis magis ple-

na loca. Igitur minores versari solent interiorius, & iucunde cum Deo ab ipso intromissi: primùm ad rerum naturæ inspectionem, deinde ad cognitionem sui ipsorum: postremò ad earum rerum cõtemplationem, quas Christiana disciplina, ac literæ continent. In primo genere elementorum vires: temporum vices, ortusque, atque altus animantium, calique in primis atque syderum species, atque motus continentur rati, atque constantes: alterum constat ex corporis, atque animi, & eorum partium omnium, & earum singularum muneris & officij, tum etiam ex summi boni cognitione: ad tertium atque postremum pertinent legis Dei, non eius modo quæ natura indita, atque innata est hominum mentibus, sed illius potiùs, quæ sacris literis traditur, & rerum à Deo hominum causa gestarum, quarum historia eisdem in literis continetur, inspectione, & intelligentia. His namque in adytis, & tanquam penetralibus domus Dei penetralibus

libus inquam, nam etsi harum rerum nonnullæ oculis, & sensibus subiectæ nostris, in primo limine huius, de quo agimus domicilij, inque ipso eius vestibulo esse videantur, tamen re ipsa ita abdite sunt, itaque sunt difficiles ad intelligendum, quomodo quidem à pijs hominibus intelliguntur, vt opus sit à Deo intromitti nos, atque duci, quo fructum aliquem ex earum inspectione capiamus. His itaque in cubilibus incredibile dictu est pij homines, quot, & quantas voluptates percipiant, vt gaudeant, vt sermones familiares cum Deo conferant, vt erudiantur ab eodem ipso, vt deniq; in eius dulci felicique complexu acquiescât. Quæ in re vel vnus Dauid, quem cælestis spiritus per omnia diuini domicilij quantum interiora loca perduxit, testis est satis locuples. Nam de spectabili cæli, mundi que specie, rerumque natura & varietate, & admirabilitate, vigesimum primùm, & ceterimum tertium Psalmos scripsit. Humana verò naturæ præstantiam bre-

ui quidem illo, sed magnis sensibus pleno carmine est complexus: is autem est Psalmus octauus. Postremi porro ita sæpe, itaque multum meminit, vt ferè nihil aliud concrepent illius scripta omnia, quàm studij, & meditationis in lege Dei laudem, & commendationem. Atqui est quædam horum penetrantium inter ipsa distinctio. Nam sunt alia alijs interiora, atque diuina magis, tum pro eo, quantum quisque nostrum in virtute profecimus magis, minusvè nobis patent: quanquam sunt omnia illa eorum, qui in primo amoris gradu consistunt propria loca: non quod alij vegetiores nunquam eo introducuntur, sed quod imbecilliores, propterea quod parum adhuc à commercio sensuum corporis recesserunt necesse habent commoueri, atque pelli hac rerum sensibilibus imagine. Atque ob eandem causam arbitror sic cellaria nominari multitudinis numero. Nimirum quia incipientes, vt potè qui sint rudes, & infirmi, nisi multiplica

doctri-

doctrina instruatur, nisiq; varia eruditio exhibeatur illis, vix possunt induci ad Deum, vt equum est, diligendum. Nam illi perfecti vnum habent, vt antea dixi, idque altius & multo istis interius penetrat. Itaq; hoc ipso in carmine inferius cap. 2. quo loco in amore proficientium persona, & oratio explicatur: sponsa nò iam in cellaria intromittitur, sed in vnâ cellam, eamque vinariam. Ex quo intelligimus illos, proficientes scilicet, atque perfectos, quippe quorum animi vires multo magis quàm superiorum uniantur, atque conspirant in amorem Dei; minus multis egere rebus, quibus prouocentur ad amandum: tum eisdem frui cõtemplationis Dei quodam magis dulci, magisque vno genere, quàm priores. Quid? num à me ista finguntur, an potius ex ijs exemplis, quæ nobis suppeditant sacrae literæ petuntur, atque ducuntur? Iudæi quandiu per deserta Arabiæ loca perrexerunt, quoniã Aegyptiæ vitæ, atque morum residens in illorũ ani-

F 4 mis

mis recens memoria efficiebat, vt crebrò respectarent ad Aegyptum: quoniam què in amando Deum erant plane rudes, atque tyrones, quot & quam varijs modis inducti sunt ad id, vt colere Deum ex animo, atque amare vellent? quam illis Deus exhibuit curam multiplicem? quot patefecit aditus, quibus tanquam intrare in amorem possent? Primum per mare rubrum sine ratibus, incolumes illos transfrexit, Aegyptiorum què ingentes copias, quæ ipsos insequerantur eodem summersit mari. Deinde noctu flamma, interdum fumo, ac nube, eorum castra præcedens vasta eremo, atque inuia pro duce illis fuit: eosdem per continuos quadraginta annos celesti aluit, atque suauissimo cibo: & quod fidem superare videtur, toto eo tempore vestes eorum vsu, aut vetustate consumi non est passus: ad hæc aridissimo, ac maximè sterili loco, atque adeo è rupe magnam aquæ vim, qua illi vterentur, elicuit. Eodem què postremò pertinuit,

quod

quod mons Sina tremere, quodque montis cacumen ignibus ardere visum est: quodque ipse Deus palam vulgo est auditus loqui, leges æquissimas ferens. At posteaquam iidem illi in terrâ ipsis promissam suat inducti, & officij obseruantiores effecti, Deus omnes rationes prouidentia suæ erga illum populum, veluti coegit, atque contraxit in vnum locum, quem in locum è tota prouincia conuenire omnes voluit, quicumque vel sacrificare sibi vellent, vel in dubijs rebus ipsum consulere. Iam quando illius populi status cum nostro, id est, cum Evangelica lege collatus, pueri illi, & imbecilles, vt Paulus scribit, nos firma ætate viri,

Gala. 4.

quod ad cognoscendum, & amandum Deum attinet censendi sumus, quantum paucioribus nos, quam illi ad pietatem, vel ceremonijs prouocamur, vel legibus erudimur, vel ritibus instituiamur? nosque ipsi quantum simpliciore, ac veriore, ac magis vno modo amoris Dei vacabimus, eique adhærebimus, cum ad perfectam

Apo. 21.

virtutem euecti, in eam ciuitatem recepti fuerimus, quam scribit Ioannes, auro illam quidem & gemmis exa edificatam, omnique ex parte beatissimam, sed ita vacuam ab omni operosa, & varia colendi Deum ratione, vt ne templum quidem in ea sit, quoniam ipse Dominus templum illius est? Ex quo intelligitur perfectos homines minus multis egere rebus, quibus rebus ad amandum excitentur, & moueantur, ac multiplicia ista cubricula ad insinuandum se in amorem Dei imperfectorum esse propria. Sed quo propriè afficiatur modo hominis iusti animus, quidve illi accidat, vbi ad isthæc cubricula semel est admissus, si roges: ex ipsa sponsa statim audies. *Exultabimus, inquit, & gaudebimus in te, memores vberum tuorum super vinum, recti diligunt te.* Primum enim exultat, hoc est, effertur gaudio, nõ sine cõmotione corporis, ac sensuum gelliète quadam lætitia, quod proprium exultantis esse videatur corpore cõmoueri, atq; exilire. Idq; fit notius ex

eo

eo verbo, quod huic voci in Hebraico subijcitur *h, h*. Guil enim non sine gestu corporis, atque etiam læto vocis sono, atque plausu fit, quo de genere canit Propheta: Cor meum, & caro mea exultaerunt in Deum viuum, itaque exultat primum. Et enim tum dulces lachrymæ fluunt, tum ducuntur ex imo pectore ardentia suspiria, tum piæ querelæ audiuntur, tum denique ardere sibi videtur homo totus, atque æstulare: correptus videlicet ab ipso numine, seq; haud capit ipsa mens. Itaque exultat, deinde gaudet, id autem est, Deo paulatim progrediente, suamque vim in hominis animum penetrans infinuante, omnesque illius vires sibi subijciente; tandem inferiores illæ, & corporeæ facultates, quæ se dudum ad insolitam numinis præsentiam commouerunt, venerabundæ silescent, & quietè iussæ agunt: mens verò ipsa coniuncta cum suo bono, & magna ab eodem luce perfusa haurit ex ipso, cum tranquillitate summum, & defectum gaudium: &

Psal. 1

post

3. Reg. 19. post commotionem, vt scriptum est, succedit sibilus auræ tenuis: dicitq; & ipsa interdum foelici illo gaudjo ebria: Domine bonum est nos hic esse. Sed quoniam vitæ huius ratio id non patitur, corporis videlicet, cuius tuendi munus, atq; cura ipsi incumbit, vocibus ipsam interpellantibus, & à Dei tanquam complexu diuellentibus, ac distrahentibus, id ubi fit, vt aciem oculorum suorum ad hæc humana referat, & cogitationum suarum partem aliquam corpori imperiatur: illud tamen obseruat quod sequitur. *Memores vberum tuorum, super vinum.* Defert enim secum dulcem memoriã vitæ foeliciter modo actæ: cum Deo, ac hæsitans, multaque aduersa reuertens, crebroque ad litus respiciens fluctibus curarum committit se illa, quidem, sed ita comittit, vt, siue secum agat aliquid, siue cum alio contrahat, propositam ante oculos habeat eius pulchritudinis, & ordinis quem in Deo conspexit effigie, quo ex eo exemplari, quo ad res ipsa patitur,

titur, exempli aliquod ad actiones suas transferat: idque vnum semper agat, bonum vt illud, quod vidit, quodque admauit in omni sua actione exprimat, atque imitetur. Namque is demum probandus est, qui hæc interiora cum Deo colloquia sequitur, eisque vacat, nõ tam vt oblectet se se, quàm vt exempla inde sumat, quibus, vel suam, vel aliorum vitam regat: qui que ex hoc beatæ contemplationis tanquam otio, ad vitæ obeunda munera redit paratior, & instructior: & id est quod sequitur. *Recti diligunt te.* id est, ex eo quod diligunt te, ac tecum colloquuntur, familiariterque versantur, recti efficiuntur, & quod bonum in te cõtemplati sunt, & cuius memoriã retulerunt secum, id ad actiones deducunt. Sequitur. *Nigra sum, sed formosa filia Hierusalem, sicut tabernaculi Cedar, sicut pelles Solomonis.* Quod sæpè iam diximus, incipientium voces, & ingenia hoc capite poni, id, vel ex hoc loco, facillimè perspicitur. Nam qui sunt huiusmodi, primùm

primùm multa retinet de ante acta vitiosa vita, quibus recens inductus pietatis color in illis quodammodo obscuratur, & inficitur: propensiones, scilicet, in malum multas: plurimas vulnerum cicatrices: nonnulla item vlcera, ad sanitatem illa quidem propè perducta, sed non plane sanata, aut omnino puris vacua, & quod maximum est, remanet adhuc in eis, vetus ille, & domesticus hostis, domitus potius, quam extinctus. Itaque rebellat interdum, & incendia miscet. Quibus rebus fit, vt, & formosi, & nigri sint formosi propter nouam vitam, nigri propter veteris reliquias, quas in se habent: quare isti meritò dicunt. *Nigra sum, sed formosa filia Hierusalem.* Id est, quamuis nigra ob proximè actæ vitiosæ, & prauæ vitæ reliquias, quas nondum prorsus abiecti: formosa tamen, propter charitatem Dei, quæ cordi meo diffusa est: propterque illius gratiæ communionem, qua proximè accedo, ad diuinæ pulchritudinis similitudinem. Quæ ora-

Orig. ho-
mil. 1. in
can.

tio

tiò ex superiori oratione consentaneè orta est. Etenim desiderio, & spes, & timor natura agnatus est. Nam, qui in magno desiderio sunt, ijs natura occurrit, primum vt mente pertractent, vtque metuant omnia illa, quæ sibi quo minus id quod cupiunt assequantur, impedimento esse possunt: deinde, vt ijs opponant alia spem efficiencia, eorumque oppositione, metum extenuent, ac bene sperare sibi iubeant: eodemque ex desiderio, & contrahuntur metu, & eriguntur spe. Quia igitur superius, in hac sponse, & persona, & imagine inductus est homo, ad Deum amandum proxime còuersus, & eius potiundi desiderio ardens, & sibi de illo omnia fausta, & læta promittens: idè apte, & conuenienter nunc idè inducitur, quæ suæ persuasioni, atque cupiditati putabantur obitare, ea, & metuens, & extenuans. Nam dū anhelabat ad Deum, subijt illius animum præteritorum peccatorum, eorumque fœditatis recordatio: ex quo graui percul-

sus

sus metu labascens, ac loco prope motus, de spei gradu pene deiectus est: sed exoritur rursus ab eodem ipso desiderio excitata, & roborata spes, qua sibi vere persuadet, nō tam se ex peccati reliquijs, quæ in ipso remanserunt, deformem esse, quam ex gratiæ, & donorum Dei splendore formosum: siquidem ea dona in se habeat: nam vtrum habeat, de eo nemo iustus plane certus est: suspicatur tamen se habere, multis, & magnis coniecturis ad ita opinandum inductus, aut det que dicere. *Nigra sum, sed formosa.* Et quamuis nigra, multo magis formosa: nec tam ob nigredinem despicienda, quam ob decorem, atque pulchritudinem amore, atque fauore prosequenda. Verum enimvero isthæc sceleris admissi, & vlceris atque foeditatis, id est malæ propensionis ex peccato relictae, cōmmemoratio, cuiusuis iusti animum, quamuis recuperata diuina gratia sanum iam, & valentem, angit tamen ipsum, atque cruciat: quod peccatum omne ab animi natura,

atque

atque indole sit alienum. Qua propter discessisse ipsum à se aliquando, suamque naturam deprauasse, vbi meminit, nimis dolet: nimisque miratur, se potuisse eorum amore aliquando capi, quæ iam tan to opere auerfetur, & horreat. Itaque tantim mali causam inquiri: qua in inquisitione cognoscens omne illud mali existere à corpore, & à sensibus corporis, quibus cum affinitate ipse est, & foedere naturæ coniunctus, de eorum violentia, atque iniustitia conqueritur: & præuè à se factorum culpam in eos ipsos sensus, qui culpæ suasores illi & authores fuerunt deriuat, vbi autem ista querimonia, & criminis deriuatio? *Nolite*, inquit, *me considerare, quia fusca sum, quia decolorauit me sol: filij matris meæ pugnaverunt contra me, posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodiu.* Qua in oratione peccatorum atque malorum omnium fons aperitur, ita apta similitudine, atque translatione verborum, nihil vt putem commodius potuisse dici. Quod quo

magis perspiciatur, pauca quædam de animæ partibus, de quæ illarum inter ipsas mutuo ordine altius repetamus necesse est. Animi humani tres sunt, siue partes eas, siue vires, facultatesve nominari velimus. Vna quæ vacat corpori alendo, atq; curando, quæ quæ idcirco vegetabilis dicitur: communis nobis nõ cum animantibus modo, sed etiam cum stirpibus. Altera quæ corporum varias species, coloresque, atque sapes percipit: sentiens appellata, animantibus nobiscum etiam communis. Tertia rationis, intelligentiæque particeps, veri vna cultrix, atque amatrix, vt hominum propria, ita præstantior, atque excellentior ceteris omnibus, quæ est ratio, atque mens. Est porrò earum unicuique suum à natura attributum bonum, & tãquam de paterna, & communi hæreditate pars unicuique data sua, apta videlicet cuiq; atque conueniēs, pro ratione cuiusq;. Nã illi vegetabili parti primæ, atque infimæ; bonum vile datũ est, quod excoleret:

sic

sic enim appellamus ea bona, quæ ad vitã, & alendã, & defendendã valēt: quod esse diximus huius partis munus proprium. Altera, quæ huic succedit, pars sentiēs, dulcedinis sensu mouetur, voluptatisque est auida: itaque bonum delectabile ex paternis bonis, & tãquam prædijs, vnum prædium est fortita, in quo se iacet, atque dominetur. Mens verò; atque ratio, vt est omnium altissima, ita capitur, atque alitur altissimo bono, id autem est bonum intelligibile, quod contemplationi propositum veritas est; ad regendas actiones translatum appellatur honestum, quod nihil aliud est, quã ad veritatis præscriptum moderata actio: cuius tãtus est splendor boni, tamque plena dignitatis species, nihil vt ea sit, neque pulchrius, neq; admirabilius. Atqui cõsiderãdũ & illud est. Has animi partes, hæc bona, & vt i ea appellatim prædia, quæ à natura acceperunt, nõ accepisse illa instrumẽto vacua, sed instructa poti⁹, & ornata omnib⁹ ijs rebus, quæ ad

opus faciendum necessariae sunt: quod quidem instrumentum, et si partibus sit multiplex, tamen, genere reducitur ad duo, quorum vnum euellendis ijs, quae sunt noxia seruit: alterum verò bonis, & vtilibus asciscendis; atq; capiendis. Sunt quae hi duo motus contrarij, istis animae partibus à natura fati: alter fuga, alter accessu constans: quorum altero vnaquaeque earum partium, ex eo agri, quantum cuique datum est legit, atque demetit, ea, quae sibi sunt conuenientia: altero vero noxia, & inimica reuellit; atque abijcit. Sed quamuis sint omnibus animae partibus isti motus communiter dati, tamen non aequè in omnibus eminent, sed vna in parte ardentiores sunt, obscuriores in alia. Itaque aliàs alijs nominibus appellantur. Nam in vegetabili, dicuntur contractio, & dilatatio in sentiēte odium, atque cupiditas: in mente; atque ratione voluntas, & quae huic contraria est, nomineque Latino caret, sed dicatur ea tamen nobis modo docendi causa

causa inuoluntas. Horum primi hebetiores reliquis sunt, & magis obscuri, postremi stabiles, & tranquilli: inter utroque interiecti, & medij, odium nimirum; atque cupiditas acres natura, atq; ignei; vbi semel corpori, atque sensibus incubuerunt, eos commouent, atque perturbant, itaque inflammant, vt vel ipse ignis pra illis frigere putandus sit. Atque hunc diuisioni, descriptionique partium, illud etiam est adiungendum: eas omnes, quarum tamen singulae singulis generibus datae sunt, vni homini à natura fuisse attributas, & naturali quodam, & arcto foedere inter se se amabilibus charitatis vinculis colligatas, atque constrictas: atque ne quid tumultus, atque rixae inter ipsas vnquam exoriretur, lege ab eadem natura lata, sancitum fuisse, vt minores illae, & inferiores, vegetabilem, atque sensilem dico, quippè quae rationis, atque arbitrij expertes ipsae & ad seruendum omnino natae sunt, rationi, atque menti parerent: ratio autem ipsa non do-

minatum modo in illas exerceret, sed patrociniū etiam earum, & procurationem susciperet. Nam quoniam illæ cæcæ, & incōsulte sunt, & impetu feruntur in sua bona, quæ tamē ipsa neque parare sibi possunt, neque si iam parta sint, administrare ea vti decet, aut illis frui intra modum sciūt; ideo natura voluit, vt in mētis tutela essent, quæ primū eis sufficiat copias naturalium ipsarum bonorum, deinde præscribat modum, quem in fruendo sequaturæ sint, vt scilicet, eatenus suis fruamur bonis, quatenus, nec sibi ipsis nimia copia, inopiavē clamantem afferant: neque hominum societati, atque generi, cuius in bono suum ipsarum bonum continetur, aliquid incommodent. Voluit quæ præterea, vt in earectio ne rationis, & quasi tutela administratione maxima honestatis vis inesset, vtque ex eo accenderetur maximum dignitatis lumen, quo vno bono mens ipsa capitur, ne labores suscepisse tantos illa, sine vllō premio, sineque mercede

cede vlla videretur. Ac fuit tēpus quoddam, cum has naturæ leges homo obseruabat, cum, & sensus, & qui in eis existūt affectus rationi dicto audiētes erāt, quocumque illos ratio duxisset: & ratio ipsa veluti in vigilia quadam corporis manens, & æquissimis imperijs regebat illud, & ab omni externa, & inimica virtutum reddebat. Ex quo etiam factum est, vt omnibus animæ partibus inter se conspirātibus, & cōsentiētibus, cum nulli tumultus essent in homine, nulla intestina seditio, sed omnibus in vnum collectis suis viribus, & totus, & semper sibi præsens adesset homo, facillè in reliquā vniuersa imperium obtineret. Cuncta enim illi tanquam iustissimo Domino, qui quæ in se ipso ostendebat totius ordinis, atque iustæ gubernationis clarum exemplum vltro subijciebatur summa, & facilitate, & voluntate: quo etiam tempore iustitiæ, temperatiæ, pietatis, ac reliquarum omnium virtutum chorus, terras obtinuit. Verū malus dæmō nostro

inimicissimus generi, videlicet inuidens hominibus tantam foelicitatem, passus non est, ea vt nobis, aut perpetua, aut etiam diuturna esset. Et quoniam videbat hominem à se superari non posse, quandiu secum ille consentiens, omnibusque è suis partibus aptus, & concinnus permaneret, coniunctionem illam & conspirationem, & mutuam consensum partium dirimere, & in mentis, atque rationis regno seditiones concitare, & turbas ctere in primis conatus est. Itaque fraude armatus, & serpentis speciem, ob id ipsum quia astu, atque dolo furtim obrepebat, indutus, hominemq; aggressus, illum induxit, noxijs, vt illis, & interdicitis cibis vesceretur, eisque cibus ipse suum virus immiscuit, faciesque occultè subiecit, atque ignem inspirauit. Quo ex cibi esu, venenique, atque ignis afflatu, hæ partes, quæ infimæ sunt in homine flammis statim correptæ, ac vehementer accensæ ruptis omnibus pudoris, atque modestiæ legibus efferre sese,

atque

atque liberius agere, foedusque illud sanctum discindere, turbidæque, & tetraæ ferum quiddam, atque belluinum præ se ferentes, & contra rationem rebellâtes, ruere præcipites, ac turbare omnia coeperunt, ac tandem animi imperium per tyrannidem occuparunt. Nam ratio acriter primo repugnans, tandem illarum accensis cupiditatibus, & incredibili importunitate victa concessit: ac deposito regali cultu, & specie, obsequuta illis est serulem in modum, ipsoque deinceps ex obsequio, atque seruiendi vsu, à naturali sua pulchritudine quotidie discedes magis, magisque in deformem, & turpem habitum demutata; à foelicissimo statu, ad summas miseriâs est deuoluta. Atque hæc prima nostri mali labes fuit, hæc humani peccati primordia: à primo quidem illo homine initio prodita: sed postea propagatione, & nascendi lege in omnem eius posteritatem deriuata. Simul enim cum carne, atque sanguine, quam ab illo nascendo ducimus, etiam

contrahimus non solum labem in animo, sed etiam veneni illius contagione infectum corpus, & ad malum pronosensus, id est, fomenta quædam, & incendia peccati, ex serpētis afflatu nostræ naturæ iniecta & immissa: quæ latent illa quidem interdum, atque occultantur, sed tempus atque causam nacta se produnt, flammæque ore vomunt: quibus inflammati, atque efferati sensus nostri, ac tandem præcipites acti, secum vnâ rationem in cōsensum trahunt, ad omne dedecus, atque flagitium. Quæ idcirco à nobis enucleatius, & pluribus verbis sunt exposita, vt ij, si qui sunt, qui has litteras vel ignorant, vel rudes putant, admirari post hæc incipiāt, atque adorare ipsarum, nō solum in sententijs diuinam vim, sed etiam in eloquendo rationem aptissimam, & elegantissimam. Nam quæ nostrâ lōga oratione vix explicauimus, ea paucis verbis, ijsque translatis, Spiritus sanctus hoc in loco perfectissimè complexus est. Nā in persona hominis à peccato,

cato, ad iustitiam translatus inquit: *Nolite me considerare quod fusca, vel fuerim antea, vel nunc etiam sim*, ob reliquias scilicet præteritæ vitæ, *Quia decolorauit me sol.* aut sicut in Hebræo est, *Quia aspexit me sol.* Nam Sol hoc in loco, est vis illa ignea malæ concupiscentiæ nostris sensibus indita, & à capite humani generis in nos lōgo ordine successione transfusa, cuius ardentissimis cupiditatibus; quasi Solis aestu quodam aduritur, nigraq; efficitur hominis mēs. Et quoniā id illi nō sua propensione accidit, est enim honestatis, atque iustitiæ appetēs natura sua, sed aliorū iniuria, atque impulsu, id vt doceret statim subiecit. *Filius matris meæ pugnauerunt contra me.* Qui autem sunt isti filij? haud dubiè corporis sensus ipsi; illæque partes animi, quas diximus eodem naturæ satu, cū ratione fuisse generatas, & eidem tributas, quas regeret; sed demōnis astu in fraudem impulsus, postea rebellasse. Nā ille ab eodem parente ortus, & vnâ firmate ductus, aduersum rationem pugnat,

aut

aut vt in Hebræo dicitur, ex cædêscût; & incendûtur, igne scilicet eo, quem ex serpente conceperunt: idque eo vsque faciunt, quo ad custodem illam ponunt in vineis, hoc est, in eis bonis, quibus ex bonis ipsæ fructum aliquem lætitię, atque iucunditatis percipiunt, efficientes vt ipfarû cupiditati ratio ministret. Hac enim vis est huius custodię, quam vocat, seruire videlicet mentem corpori, totamque vacare seruitio sensuum: & que illis brutis, & infimis animę partibus dulcia, & vtilia sunt, ea sola querere, conficere, & amplificare. Qua ex custodia id sequitur, vt mens amittat honestatem, & dignitatem suam: & dum aliorum fundos colit, suum ipsius fundum sentibus, & virgultis siluescere patiatur. Itaq; elegantissimè & verissimè additur. *Vineam meam non custodiri.* Illud nimirum honestum, cuius possessionem, atque fructû amisit, dũ indulget sensibus. Quod ideo vocat vineam suam, non quodd tueri aliarum partium bona ad rationis curam

non

non pertineat: sed quod hoc sit illi proprie attributum bonum. Vnde rectè in Hebræo pronomen geminatur hoc modo כרמי שלי לאשרתי: quod Latine non incommodè vertas, Vineam semel, atq; iterum meam: eam inquam, quę proprie vinea mea est, non custodiri. Sequitur. *Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie.* Crescit ipsa tractatione rerum diuinarum animę erga Deum amor, seque ipsa melior sensim efficitur, quodd ijs, qui hoc amoris iter agunt, diligenter obseruandum sit, vt nunquam resideant: nam cum quiescût retro referuntur: sed vt cursum suum ad hoc sponsę exemplum, fictum illud quidem, sed tamen omnibus numeris absolutum semper dirigant. Nam quę paulo antè duci se, atque ad eò trahi volebat, iã amãtior, & valentior effecta, ipsum iter propè arripit: tantum impediri se dicit hominum existimationis timore quodam, quem tamen ipsum deponet, atq; abijciat paulo post. Nunc tamen impeditur

ditur illo, quia quamuis profecit, tamen non eo vsque profecit, vt perueniret ad eam charitatem, que omnem pellit timorem. *Indica*, inquit, *mibi quem diligit anima mea*. Quid? parumne multa sunt, que Deum indicent, atque testentur, vt ipse rogandus sit, se vt in lucem prodat, atque manifestet, sui vt nos certiores faciat? Testatur quidem certe omnis natura Deum esse, sed quibus in oris pecus ducet, aut vbi locorum meridietur, nescim? Nam his translationibus ea significantur bona, quibus bonorum hominum partus in hac vita constat in futura vero requies, & accubitus: que altioris ordinis bona sunt, quam vt ad ea natura ducere ascendere, aut peruenire possimus. Et ideo necesse est, ipse vt nos doceat Deus, atque deducat, seque nobis ipse ac sua ista altioris ordinis bona celestia, atque diuina, maiore illato lumine ostendat, & cognoscenda proponat. Quare qui semper ipso Doctore, atque duce in hac re indigemus, idcirco semper orandus

ducis nobis ille est, menti vt nostrae indicet vbi nam locorum oues suas ducet & pascat. Sequitur. *Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum*. Quamuis infirmitatis in amore, & imperfectionis sit, quod timet, tamen dum sic affectus animus est, iure sibi cauet, ne dum pietatem, ac ceteras virtutes persequitur, errore vie in vicina, ac similia virtutibus vitia incidat: ne pro pietate, hypocrisim, pro religione, superstitionem, pro seueritate, crudelitatem sectetur. Nam eę, atque ijs similes animalabes, falsa honestatis specie conuelate virtutes mentiuntur, ac se pro illis haberi volunt, ducantque & ipse, magnos perditorum hominum greges. Sequitur. *Si ignoraste, o pulcherrima inter mulieres*. Adest precanti Deus, qui propterea hic potissimum, atque huic petitioni vltimę respondisse dicitur, vt ex eo intelligeremus, ex omnibus, que Solutio in sponse persona à Dei amatoribus dici, atque agi hætenus expressit, nihil

hil equè gratum Deo esse, quàm quod doimo, atque vrbe relicta demigrare in agrum velle, sponsa professa est, eius videndi, atque fruèdi causa. Nam id Deus à suis in primis petere solet, vt se terrenis curis subducant, seque vindicèt in quietem, & libertatem aliquam quo ipsi vni per otium vacent. Cuius rei in illo ipso Abrahamo, qui nationis piorū primus habetur parens, exemplum proditum est. Ei enim dixit Deus. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & faciam te in gentem magnam. Igitur quia hanc sponsæ vocem libentissimè Deus audiuit, ideo statim à Solomone sponsus inducitur respondens, & sponsæ votis annuens: hoc est, in sponso Deus inducitur exhibens se præsentem atque omnino se insinuans amanti animæ, & ad illius rogata omnia respòdens: quæ iam ad eam partem pertinent, quam diximus ex illa ipsu, & doctrina constare. Quid autem respondet, aut docet? *Egredere, & abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hædos tuos.*

iuxta

iuxta tabernacula pastorum. Sed qui greges isti quæso, quorum proponit sequèda vestigia? hic si ex gregum, & pecudū natura rem interpretemur, necesse est intelligamus significari quasdam naturæ partes sensu, & ratione carentes: quarum tamen ex inspectione, & contemplatione inducitur homo ad cognoscendum, & amandum Deum: quale cælum est, & astrorum ignes, & mundi totius species, ornatus atque descriptio. Nam isthæc proponi à Deo rudioribus, quorum ducatu ad ipsum perueniant testis est regius vates, cum inquit, Cæli *psal. 18.* enarrant gloriam Dei, & opera manuū eius annuntiat firmitermentum. Sin autem nobis ipsi constare volumus, id quæ agimus, quod harum literarum, atque scriptorū interpretes agere omnino debent, vt hæc cum superioribus aptè cohæreant, vt quæ hæc spiritualis intelligentia cum illa corporalium rerum explicatione consentiat, & ex illa ducta omnino, & deriuata videatur, dicendum pla-

H ne

ne est, in his gregibus conuentus bonorum ac piorum hominum significari, eosq; viros declarari, qui non modo ipsi pietatem colunt, sed voce, atq; vita alios ad eiusdem cultum inuitant, qui vna nobiscum in hac vita versantur, & tanquam domi apud nos inclusi manent, diuili videlicet ab illo beatorum cœtu, atque grege; quem verus pastor Iesus, beatis in locis reficit sempiternæ pastu voluptatis. His adde etiam eos, qui horum conuentuum, atque cœtuum authores olim, & institutores fuerunt, qui ipsi quamuis vita functi sunt, vitæ tamen ipsorum atque virtutis imago viget, ac viuunt. quorum sunt incipientibus sequenda vestigia. quia vt sancti doctores tradunt, in ipsis vitæ spiritualis initijs, atque primordijs, dum animus in virtute rudis est, & inexperiens, & ad lapsiones facilis magis expedit vna eum alijs eiusdem voti, atq; proposito hominibus viuere, quam solitariam vitam degere. Nã solitarium illud, & vere monasticum viuendi genus aptum est

solis

solis illis, qui suas cupiditates satis iam edomitas, & compressas habent: atque perfectorum illud est, imperfecti verò, & incipientes in conuentu, atque grege bonorum se se ad virtutem exercere debet, nec ipsi sibi nouam viam munire, sed inire veterem, atque aliorum vestigijs, atq; itineribus tritam. Quæ de re hæc non sine causa admonentur. Nam incipientes vni ex omnibus solitudines amare maximè solent: statimque contemplationi Dei vacare volunt, & charitatis vno igne corripri, atque succendi. Quare qui huiusmodi sunt, hæc sibi à Deo dici putent, legant vt prius gregum suorum vestigia: tabernacula pastorum adeant: religiosi hominibus se regendos permittant: communiter cum bonis viris vitam degant: habeant qui se ignaros viam doceant: qui languentes excitent: morantes impellant: præfestimantes cohibeant: reuocet aberrantes, vtanturque aliorum oculis, consilio, rectione, vsq; eo quo ad cupiditatibus sedatis, & maioribus in

II 2 animo

animo collectis viribus, ipsi sibi præesse & in se dominari rectè possint: id cum effecerint, tunc secreta tutò, & beatas illas solitudines petant, ad quas solitudines inferiùs iisdem inuitantur, cum scilicet, ad proficientium iam, aut perfectorum gradum peruenerunt: nunc autem quando incipientes sunt, ad pastorum tabernacula commorari iubentur, alijsq; parere: ideoq; sequitur. *Equitati meo in curribus Pharaonis assimilavi te amica mea.* Nam isti eatenus probantur Deo, non si ferarum modo agrestes, & indomiti vitam degant, sed si iugo sua colla subdi, frænum ore accipere, ac curru iungi, habenisq; torqueri, atque circumagi voluerint. His namque rebus paratur atque alitur Christianæ humilitatis maxima illa, maximèq; necessaria virtus, quæ tanquam fundamentum, atque solum est virtutum reliquarum. Sequitur. *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis.* Interiorem illaplum quo Deus efficitur quodammodo præfens animæ, duo

sicut

sicut suprâ diximus, sequuntur eruditio, & voluptas: vel potius ipsius illapsus duplex est vis, vna erudiens, altera voluptatis efficiens. Vtrumque porrò in homine operatur Deus, pro portione amoris, quo ab ipso diligitur, & pro eo gradu, quem in amando obtinet is, cui se se infundit. Et quidem quod attinebat ad doctrinam eorum, quorum nunc persona agitur, proximè explicatum est: nunc quod sequitur, alteram partem continet, quæ ad efficiëntia voluptatis spectat. Voluptas autè maximè efficitur ex Dei, atque animæ inter ipsos dulci, & amatorio colloquio. Ea ergo nunc colloquia Solomon exponit, quo vno modo res tanta exponi potuit, ipsos scilicet, inducens mutuo se laudantes, & quam blandissimè compellantes se, eaq; dicentes, quæ dici non solent nisi ab ijs, qui in rei amatæ sinu infusi voluptate nimia colliquescunt. Ac primo Deus. *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis, collum tuum sicut monilia.* Laudat nunc parcius omnia, eadem

H 3 postea

postea cum ad altiore[m] amoris gradum anima peruenerit, vberius laudaturus. Vera animæ pulchritudo, charitas in Deum est. Ea enim vnâ in cælestis naturæ habitum demutati efficimur Deo similes. Est autem charitas in incipiente imbecilla & exigua, quippe quæ adulescere tunc incipiat, & cupiditatibus carnis, quarum adhuc magna vis est in corpore tanquam quibusdam spinis obfideatur. Cæterum quamuis charitas minus proferat lumen suum in incipiente: tamen extant in illo atque euitent aliæ virtutes, illæ nimirum, quæ animorum cultrices habentur, & ideo *καθαγριαι*, id est purgatoriae appellantur: quoniã purgandis animis adhibentur: quarum munus est quidquid ex corpore, & ex ante acta vita existit, quod nocere, aut obstare charitati possit, id reuellere, & quasi agrum sic animum sarrire, quo radices altius agere in eo charitas & melius fruticari valeat. Quæ virtutes, illustrat illæ quidē & cohonestat animos nostros, sed non quasi

quasi in eis ipsa pulchritudinis vis, & summa absolutio sit, sed quasi ornamenta accersita, & exterius adhibita pulchritudinis conciliandæ causa. Igitur qui hunc gradum amoris tenent, in ijs purgatorijs virtutibus, suam industriam potissimum probant: fiunt quæ & ipsi ob hasce virtutes spectabiles, atque conspicui laude quæ, & honore digni. Quod ipsum hic significatur ijs verborum inuolucris, quibus sponsa pulchra esse dicitur, non tam propter membrorum aptam compositionem, aut propter coloris suauitatem: ex quibus ipsum pulchrum est, quam propter ascita, & extrinsecus adiuncta ornamenta. *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis.* Id autem est, licet adhuc parum cupiditate valeas, parum quæ amore mei incalescas, in quo vno summa animi pulchritudo consistit, licet quæ plurimum terreni, ac sui amatis insit in te adhuc, tamen isti abs te suscepti labores cupiditatum extinguedarum causa, vigiliæ istæ, ista ieiunia, illi luctus acerbi, illi quæ lachrymarum

riui largissimi multum veræ pulchritudinis, atque spiritualis decoris tibi addunt, atque conciliant. Sed quid monilibus cum lachrymis, aut quæ huius translationis ratio potest esse? Hic ad ipsa Hebraica nomina, pro quibus interpretes, & turtures, & monilia posuit recurramus oportet: eaque vnde nata sint, & à qua significatione verborum deducta videamus. Igitur alterum nomen, id est, תור Thor, ab eo, quod est disponere, & in ordinem redigere ducitur: alterum ab eo quod est attenuare, & gracilem reddere: vtrumque autem quis est, qui non videat aptissimè cadere in vnâ temperantia virtutem, cuius officij est carnem luxu exultantem attenuare, & cupiditates se turbide efferentes compescere, & cogere intra certum ordinem. Temperantia porrò ad id efficiendum illis vtitur, quæ commemorabamus ieiunijs, vigilijs, precibus, lachrymis, quæ partim ipsa ex se parit, atque producit, partim ab alijs virtutibus precario sumit, & in suos

vñsus

vñsus conuertit. Nec verò id solum ex Hebraicorum nominum notatione probamus, sed multo etiam magis ex eorundem significatione, id est, ex ijs rebus, quas ad res significandas assumuntur. Nam turturum gemitus, atque querelæ nobiles sunt: ijs autem querelis in arcanis literis animæ vitia detestantis, ac præteritam vitam dolentis lamenta significari solere, sancti & probati scriptores tradunt: monilia verò, quæ collo circumiecta ipsum arctè constringunt atque circumdant, eo nimirum ipsorum arctè complexu atque ambitu, haud ineptè referri possunt ad declarandum seuerum illud, & austerum vitæ genus, quod seueris continentia legibus coercita, & quasi circumscripta omni immodica & superflua cupiditate, animum constringit, ac circumcirca concludit. Quod autem sequitur. *Murenulas aureas faciemus tibi vermikulatas argento.* In eo Deus primū hūc suum amatorem admonet, vt perseueret in eisdem poenitentia & temperantia

H 5 tia

tia operibus, vtque sibi ex eo virtutum genere maiora adiungat quotidie ornamenta. Deinde illi pollicetur effecturū, vt vtili labores, & dulces, & fructuosi ipsi sint, auro videlicet, atque argento pretiosiores. Cuius spe promissi erectus ille, gaudioque perfusus de præsentia Dei, è vestigio respondet. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Videlicet, ne quis ipsum ingratitude arguere posset, promittit pro virili sua parte vicem Deo relaturum: hoc est, effecturum boni exempli odore bono, vt à cunctis hominibus laudetur, atque celebretur Deus. Sed cuius quæso rei odore? Nardi, inquit, habet autem Nardus symbolū pœnitentiæ ex charitate profectæ, & cum charitate cōiunctæ. Ex quo intelligi potest quā inter se cōsentiant ista omnia. Nā quia iusserat Deus, vt in instituto pœnitentiæ & temperantiæ officio perseueraret, quiaque eidem promiserat, se pro eo quātū in eis virtutibus elaborasset magna præmia repensurū, ideo apte respon-

respondet, se nardo sua eaque odoratissima perfusurum ipsum, id est se tandiu perseueraturum in cœptis pœnitentiæ, ac temperantiæ operibus, quoad non modo ipse bonus efficiatur, sed etiā alijs videatur talis esse: quo ad inquam non solum ipse eas sibi conciliet, & in se efficiat virtutes, easque comprehendat, atque complectatur intra se se, sed etiam eo usque quo ad multus & suauissimus boni exempli ex eis odor exiēs, & ad alios perueniens eos moueat, atque excitet ad laudes Dei. Sed cur præcipuè purgatoriæ istæ virtutes odoratæ dicuntur? curve odoris nomen potissimum attribuitur illis? quia hominum oculis magis quam reliquæ exposita, cum sint maximè eas homines præsentiant, maximèque omnes admirantur. Quod enim factū difficillimum esse iudicat, id quisque admiratur maximè. Nihil autem difficilius existimatur, quam expertem voluptatis vitam in labore, & cōtentione animi semper ducere: propterea quod suis cupiditatibus

tibus vulgo omnes inferuiunt. Itaque si quem voluptates aspernantem, cultu tenui, atque victu vtentem, sanctisq; laboribus vacantem vident, vident autem facillimè, ex meliore atque diuino quodam genere hominū illum putant, Deūque ob eam rem laudant, quæ Deo est gratissima laus. Igitur hoc loco homo iustus poenitentiae operum odore bono cunctos mortales ad Dei laudes excitaturum, eaque laudum voluptate, & tanquam dono Deum remuneraturum se esse, nec ab eo studio edendi quotidie, ac proferendi sibi vtilis, Deo gratos, cunctis hominibus salutare, & prædicabiles poenitentiae fructus desitutum vnquam confirmat: ideoque adiecit. *Fasciculus myrrhae dilectus meus mihi inter vbera mea commemorabitur.* & quod in eundem sensum, eandemq; sententiam statim sequitur. *Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi.* Nam Cyprum, id est, vt supra diximus, opobalsamum corporibus illicitū corrumpi ea prohibet, quod item myrrha

rha facit, ideoq; vtrumq; apte transfert ad significandas poenitentiae, atque temperantiae virtutes, quæ immodicis cupiditatibus obsistunt, eisque animum corrumpi non sinunt. Quarum virtutum tanquam fasciculis è myrrhae & Cypri floribus concinnatis sinus suos hic iustus refert, quo ostendat cordi sibi illas virtutes esse, & quamuis amaras, gratas eas habere. *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra, & oculi tui columbarum.* Ex sermone instituto cum Deo, èque ipso amoris actu, animus ipse pulchrior, ac melior sensim efficitur: iamq; illius amantis species ipsa per se, non solum ob adiuncta ornamenta placere Deo incipit. *Ecce tu pulchra es amica mea.* Pulchram, & amicam vocat, & ea re pulchram, quia amica est: pulchram autem nondum ex omni parte, propter turbidos quosdam motus, quos nondum compressit, sed quod ad oculos attinet. *Oculi tui,* inquit, *columbarum.* Quod in corpore oculi, id in animo ea vis est, quæ in vltimum, & extre-

extremum bonorum appetitu, & amore fertur: queq; à nostris Theologis non prorsus inepto verbo intentio appellatur. Nam sicut oculi sunt in motu duces, quibus sine ingredi, sine offensione vix possumus, ita finis vltimi, extremiq; bonorum voluntate ducimur, atque dirigimur in omni vita: vsque eo, vt neque instituire, à principio aliquid opus, neque semel institutum, id rite exequi vllō modo possimus, nisi ea nos vis & inducat, & regat. Ex quo ea vna vel recti cursus, vel postremi erroris, aut omnis, aut certe precipua causa censetur. Nam si ad id quod verè bonū est, semel appulsa in illud intuebitur, & spectabit semper, haud dubie vitæ quasi nauis cursum in hoc seculi vasto, & procelloso mari ad certissimam Cynosuram dirigens hominem in portum fœlicitatis inducet: sin autē pro vero bono falsum bonum cōplexa fuerit, naturam hominis, & naturæ constantanea officia peruertens, illum præcipitabit in interitum. Verum autem

homi-

hominis bonum Deus est. Hunc igitur qui sibi pro fine constituunt, & in eius vnus amorem, atque cultum omnes suas cogitationes atque studia referunt, ij quamuis interdum impediuntur affectibus, quos nondum exuerunt, quo minus in omni sua actione efficere, atque consequi perfectè possint illud honestū quod cupiunt, quodque contendentibus ad Deum vnueum, atque directum iter est: tamen multum valent ea ipsa voluntate animi in Deum tanquam in verum & supremum finem, efficaciter per eiusdem Dei gratiam intenta, atque directā. Nam ab illa habent, vt & boni & iusti viri sint: & vt Dei filij, & eius ipsius Dei naturæ participes similiter nominentur. Non quod nihil deforme, nihilque quod refecari debeat in illorū insit animis, sed quod huius partis vbi illa bene erga Deū per gratiā affecta est, ea vis fit, vt virtute, atq; efficientia reliquarū omnium partium perfectionem & absolutionem in se ipsa contineat, sicut scriptū est:

Matt. 6. est: Si oculus tuus lucidus est, totum corpus tuum lucidum erit. Quare qui animus isto modo affectus est, appellatur sane pulcher, sed eatenus quatenus obtutu, atque intentu oculorum, id est, intentionis ipsius directione in diuinum lumen, ipsiusque diuini luminis atque gratiæ communionē, ignea & micantia lumina columbarū refert. *Oculi tui, inquit, columbarum.* Cui illa. *Ecce tu pulcher es dilecte mi & decorus.* Et quidem sine exceptione vlla. Sequitur. *Et lectulus noster floridus, & tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia cypressina.* Variè hoc exponitur, lectuli nomine, alijs priuata cuiusque studia, alijs vitę institutum, vnicuique hominum generi proprium, alijs quiescendi in eo quod quis adeptus est, desiderium & cupiditatem intelligentibus. Nos omnes has sententias, quoniã in singulis illarum aliquid veri inest, exponemus. Qui priuata studia ad quę quisque natura & inductione animi fertur, in lectulo intelligunt ita dicunt. Cupere

pere omnes, præsertim eos qui in virtute haud multum profecerunt, Deo gratum facere ijs in rebus, quę ipsis item gratæ sunt: nec tam Deum sequi velle, quam ipsum ad se trahere, ac deuocare cupere, eosque propriè dicere. *Ecce, tu pulcher es dilecte mi, & decorus, & lectulus noster floridus, & tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.* Quibus verbis ita fatentur se affici diuinæ pulchritudinis amore, itaque coniungi cū Deo velle, vt tamen tacitè ad lectulum suum, & ad delicias suas ipsum inuitent, pertrahereq; conentur ipsum ad ea quę ipsis dulcia & grata sunt: hoc est, cupiãt, atque desiderent probare Deo suum laborem in eis operibus, muneribusque obeundis, quę ipsi munera atque opera obeunt cum voluptate. Altera sententia & interpretatio est lectuli atque domus nominibus, translata significari vitæ cuiusque institutum. Etenim vniuersi homines, quo id allequantur, quod sibi summè expetendum proposuerunt, cer-

tum aliquod, & ad id, quod quærunt, aptum atque conducens vitæ institutum, atque rationem sequuntur: eiq; vacant maximè atque incumbunt tanquam lectulo. Qui diuitias amant, rem augent mercatura: qui honores ambiunt, in populi aut principum gratia colligenda laborant: quos voluptaria iuuat vita, ij molle ocium persequuntur, ijsque artibus vacant, quibus foeminarum amor facillimè conciliatur. At qui coelestis vitæ cum Deo degendæ cupiditate tenentur, vitæ genus eligunt, durum, monasticū, voluptatis expers, laboris plenū, in quo minimum iucunditatis sit, laboris verò, & ærumnarum plurimum. Quia in vita & omnium quæ in vita iucunda sunt negatione, atque fuga, Deum cum inueniunt, non solum id assequuntur, vt Deus illis qualis est, omni ex parte pulcher, & amore dignus appareat: neque solum id assequuntur, vt ex Deo inuento summas voluptates percipiant: sed etiam, vt illa ipsa quæ inueniendi eius causa

subie-

subierunt mala, labores dico illos, vigiliæ, ieiunia, dulcia illis & iucunda, & ampla, & optabilia sint, assequuntur, & ob eam rem dicunt. *Ecce, tu pulcher es, & decorus, lectulus noster floridus.* Id est, non solum tu pulcher & decorus es, sed hæc etiam viuendi ratio tui inueniendi gratia suscepta, lectulus inquam, hic in quo sedemus, quiq; nobis per angustus quoddam ac vix ferendus est visus, iam vel rosa ipsa mollior est, atque gratior. Nèc dubium est, non modo quin ita sentiant isti, sed quin re ita sit. Quod illi maximè experiuntur verum esse, quibus res aduersæ aliquando euenerunt. Ij enim, si tamen (quod illos facere iustum est) moderatè ipsa mala ferentes Deum æquo animo laudant, eiq; vni fidunt, eam in medijs malis ex Deo, qui iniuria oppressis semper adest, consolationis, ac suauitatis sentiunt magnitudinem; vt iam non modo constanti & forti animo fortunæ damna perferant, sed vt pro bonis ea, & optabilibus rebus habeant, ex

animoque, ac verè dicant. *Et lectulus no-*
ster floridus est, &igna domorum nostrarū
cedrina, laquearia nostra cypresina. Tertia
 ac postrema ratio est ea, quæ ex lect. lo
 ac cedrina domo quietem in eo bono,
 quod quis adeptus iam est, intelligit, at-
 que interpretatur. Quæ mihi ratio ob id
 probatur maximè, quod affert senten-
 tiam, & interpretationem valdè cum su-
 periori oratione congruentem & con-
 sentaneam. Nam consequutionem op-
 tati boni natura sequitur desiderium in
 eo quiescendi. Atqui sponsa quod vnū
 optabat videre sponsum, atque alloqui,
 id iam assequuta dicitur: quid igitur re-
 stat, nisi vt quod assequuta iam est eripi
 sibi nolit, vtque perpetuum sibi id, atq;
 proprium esse cupiat? Hanc igitur illius
 cupiditatem & naturam consequens desi-
 derium, hoc loco explicat Solomō, cum
 ipsam inducit domum suam & lectu-
 lum communem, quæ quietis atq; ocij
 sunt loca, laudantem & prædicantem.
 Nam dum laudat, tacitè significat quie-
 tem

tem se amare iam, & ad eam votis omni-
 bus aspirare. Et sanè cum omnibus qui
 labores subierunt, alicuius adipiscendi
 causa, insitum est, id postquam adepti
 sunt, vt cessare non nolint, tum id est ma-
 ximè proprium eorum qui multis, & ar-
 dentibus cupiditatibus circumfessi, pœ-
 nitentiæ labore, tanquam ferro, per me-
 dias hostium acies, viam sibi ad Deum
 aperuerunt, id est, incipientium de qui-
 bus nunc agimus. Nam illi quo propter
 insolentiam, & Dei colloquia dulciora
 ipsis, & pœnitentiæ officia magis aspera
 accidunt, eo magis optant vacationem
 sibi, ac requiem aliquam laborum dari;
 eoque ægrius à iam degustato bono dul-
 cissimo diuelluntur, & ad institutos pœ-
 nitentiæ labores reuocantur. Cuius rei
 exemplum D. Petrus prodidit in se se. *Matt. 17.*
 Nam quemadmodum ille cælesti, nec
 opinata luce, Christi que latè splenden-
 tis plena diuinæ maiestatis specie peritri-
 ctus nesciens quid diceret, aiebat, Bon-
um est nos hic esse: sic istis ad primos

Dei congressus amore diuino ebrijs, ac quasi debellatum iam esset, de sola pace cogitantibus, in mentem non venit, vt cogitent restare ipsis adhuc in suo corpore multa ex veteri homine, magno sibi cum labore domanda. Quare illis paulo post, id est capite sequenti merito dicitur, *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Cuius orationis, quæ sit vis dicemus, cum ad id loci peruenerimus.

CAPVT

CAPVT II.

EGO flos campi, & lilium conuallium. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Sicut malus inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filios, sub umbra illius, quæ desideraueram sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore languo. Laeva eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Adiuro vos filie Hierusalẽ per capreas, ceruosq; camporum ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam quousque ipsa velit. Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Similis est dilectus meus caprea & hinnuloq; ceruorum, en ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. En dilectus meus loquitur mihi, surge, prope ra amica mea, formosa mea, & veni. Iam enim hyems transijt, imber abiit & recessit. Flo-

res apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit: vox turturis audita est in terra nostra. Ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem, surge, propera amica mea, speciosa mea, & veni. Columba mea in foraminibus petrae, in cauerna maceriae ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas, nam vinea nostra floruit. Dilectus meus mihi, & ego illi qui pascitur inter lilia. Donec aspiret dies, & inclinentur umbræ, reuertere similis esto, dilecte mi caprea hinnuloq; ceruorū super montes Bethel.

EXPLANATIO.

REQUITVR, quod exponere instituit mutuum inter istos coniuges amoris, atque laudum certamen. *Ego flos campi, & liliam conuallium.* Ambiguum est vtrius illorum hæc oratio sit, nam ex vtriusq; persona accipi potest, nisi quod ipsa re-

rum natura postulare videtur, vt eam sponsæ tribuamus. Nam se laudare feminas magis quam viros decet. Quare mea quidem sententia, hæc cum proxime præteritis adnectenda sunt, & cuncta vno prolato dici intelligenda, vt post lectuli flores & post domus laquearia cedrina, quibus illa sponsum ad vna secum permanendū inuitat, adijciat nunc sponsa se etiam esse pulchriorem rosa, dicatque continenti & nusquam interrupto spiritu. *Lectulus noster floridas est, & tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia cypressina, & ego flos campi.* Quo videlicet omni ratione lectuli amoenitate, domus magnificentia, sua ipsius pulchritudine & venustate ad se amandum sponsum prouocet, & alliciat. *Ego flos campi.* Quod flos interpret vertit, id in Hebræo est, *הבצלת* Habacceeth, id porrò tradunt genus esse rosæ colore nigro quidem, sed specie venusta, & odore suauis: quod valdè quadrat sponsæ, quæ item nigra & formosi superius dicta est. Sequitur. *Et*

lilium conuallium. Hæc sponsa quidem dicit, non tamen de se vt mihi videtur, sed de sponso potius suo. Quod pronomine addito planius dicas. Ego flos campi, & tu lilium conuallium. Pro lilio, in Hebreo est שושן Susanot, ij verò flores sunt senis folijs. Conuallium verò epitaphim habet: nam in cõuallibus lætius hæc omnia proueniunt propter humoris maiorem copiam. *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Hæc iam ex persona sponsi dicuntur, qui ab eo quod postremũ in oratione sponsæ, fuit initium faciens, eã iterũ laudat, & quod lilio conuallium similis ipse, dictus est, docet id sponsæ aptissime, cõuenire: nec id solum vt lilio similis sit, sed vt inter spinas lilio: & sibi attributas laudes in sponsam retorquens auget eas, & amplificat. Nam quæ iuxta spinas nascuntur rosæ, eo pulchriores videtur, eoq; magis oblectant oculos, quo spinarũ, quibus obsidentur, horridior est species: nã horrore illo illustratur rosarum nitor. Itaq; dicit. Quod
me

me lilio sponsa adsimilas, id in te planè quadrat, quippè quæ & ætatis virore & specie, liliũ omnino refert, vt quãtũ rosa ab spinis distat, tantum ipsa forma præcedas reliquas foeminas: atque vt lilia spinarũ iuxta positarum appositu videntur pulchriora, sic reliquæ foeminae tecũ cõpositæ formæ decus tuum illustrius reddũt. Cui spõsa rursus. *Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios.* Quãtũ, inquit, malus & amœnitate foliorum, & pulchra pomorũ specie, aut ilicẽ, aut quercũ superat, rigidas & incultas arbores, tantũ meus sponfus elegãtia formæ vincit reliquos. Et certè multũ amœnitatis habet malus arbor cũ folijs, tum pomis abundans. Nam folia præter quã quod figuram habent valdè concinnã, viridi inficiuntur valdè amœno: pomis verò ex albo, aurcoq; modice rubentibus nihil ad aspectum pulchrius fieri potest. Ex quo intelligitur maiorem laudem, quàm quæ sibi tributa fuerat, sponsam in sponsum contulisse, vberiusque illum

illum laudasse: nam lilia, quorum similis dicta ipsa est, nullos ex se fructus edunt: malus verò utroque excellit, & pomis, & specie. Quoniam porrò usu sapè venit, ut malus arbor, ijs qui ipsam intuentur amœnitate umbræ, pomisque suis desiderium inijciat accedendi propius, & desidendi sub ipsa, inibi que dum se æstus remittit commorandi, poma que ex ea carpendi: idè in cœpta similitudine persistens, ac longiùs sponsa progressa commemorat, sponsum suum cum ipsa vidisset, in eandem voluntatem, atque cupiditatem se inductam fuisse propius, scilicet, accedendi, poma que carpendi, id que ita fecisse. *Sub umbra*, inquit, *illius*, in qua desiderabam desidere, scilicet, & quietem capere, *Sedi*, id est, quod optabam obtinui, perfeci quod cupiebã. *Et fructus eius dulcis gutturi meo*. Hoc est voti mei cõpos effecta, quã summã optabam mihi dari illius copiam, consequuta sum. Atqui optarat non solum alloqui, sed & deosculari, & amplecti. Id

igitur

igitur factum ab se esse honesta verborum trãslatione significat. Nam viri sui optato aspectu commota, atque eiusdè fermone; atque blanditijs penitùs inflammata, mèdia inter verba in complexus illius irruisse intelligenda est: intelligenda inquam est, non quia fecerit, sed quia fecisse fingitur, & ad eam rationem oratio eius accommodatur. Itaque adhærens viro suo, collumque ipsius arcte complexa, cupita legisse oscula intelligitur: & ipsos inter amplexus, atque oscula interruptis vocibus illa dixisse. Nam ut suo postea dicemus loco, eadem ista accidunt in congressu animæ cum Deo, cuius congressus imago hîc exprimitur. Sed pergit. *Introduxit me in cellam vinariam*. Vini nomen, atque rem ad voluptatem significandam transferri solere, superiùs dictum est. Cella igitur vinaria, summam quandam & exaggeratam voluptatem, vel potius cumulum atq; conuentum voluptatum omnium significat: in eã porrò sponsam introduxisse dicitur,

citur, quia suum erga illam amorem, qui
 bus potuit maximis documentis testifi-
 catus est, quare subdit. *Et ordinauit in me
 charitatem.* Eo enim introduxit illam in
 cellam vinariam, id est, in gaudij atque
 voluptatis domicilium, quia ordinauit
 charitatem, id est, maxima ipsam, maxi-
 meque excellenti, atque conspicua cha-
 ritate complexus est. Nam ordinandi
 verbum, vt in re militari vsurpatur cum
 ordinare acies, cumque ordines militum
 dicimus, sic hoc loco est accipiendum,
 vt ex Hebræa voce, cuius loco ponitur,
 intelligitur. Nam **לדגל** Dagal proprie si-
 gnificat vexillum erigere, translataè verò
 eminere, aut insignem esse in re aliqua,
 vt in acie signifer eminent. Igitur suam er-
 ga sponsam charitatē ordinasse sponsus,
 cū dicitur, id nimirū dicitur, nihil *vale* ad
 summū amorē fecisse sibi reliqui: magna
 & maximè illustra amoris documenta
 ostēdisse *vale*: & tanquam sustulisse amo-
 ris signum quoddam, quod illa signum,
 vt strenui milites faciunt, intrepide se-
 quuta

quita facilè passa est quocumque *vale*
 voluit duci se, atque intromitti. Nam
 charitas quemadmodum ipsa nemini
 insidias facit, ita strui sibi ab alijs, haud
 quaquam credit. Charitas nihil timet,
 omnia sperat. Sequitur. *Fulcite me flori-*
bus, stipate me malis, quia amore langueo. Ea
 est animi nostri imbecillitas & infirmi-
 tas, vt peræquè gaudio, atque ægritudi-
 nē lædamur. Itaque haud multo plures
 sunt, quos ægritudo conficit, quā quos
 effusa & immoderata læticia extinguit,
 quod in amore maximè cernitur: pro-
 pterea quod amor, vt in desiderando est
 omnium ardētissimus, ita in gaudendo est
 effusus, & immoderatus maximè. Quā-
 obrè qui ardèter amāt, crebro animo de-
 ficiūt, & propè exanimātur, nūc acri de-
 siderio, nūc subita obiecta læticia victi, ne-
 que ad sperādū fortes, neque ad lætādū valē-
 tes, sed ad vtrūque æque imbecilles, & ma-
 gis quā viri, fœminæ, quarū animi imbe-
 cilliores sunt, & ob id impotētius amāt.
 Ex quo affectu ducitur hæc oratio. Nam
 magni-

I. Cor. 13.

magnitudine gaudij, quod ex complexu sponsi hausit, victa sponsa est: & nimiae letitiae vires corporis concesserunt. Itaque exanimata, & inter sponsi manus collapsa, vel dum collabitur potius sibi deficienti, quibuscumque rebus possint, vt opem ferant, à suis comitibus petit, aut certe petijse fingitur: non quidem se animo deficere simpliciter dicens, sed ea loquens quæ, quos animus deficit, loqui solent, quod est multo venustius. Ac profecto, vt hoc loco dicam, quod singulis propè huius carminis locis iure dici potest, incredibilis est, & maior fortasse, quam quæ vlllo ingenio explicari possit, & harum literarum præstantia, & rerum naturæ inter ipsas consensus. Nam, vt de harum literarum præstantia primo dicam, cum poësis nihil aliud sit, quàm in pictura loquens, totumque eius studiū in imitanda natura versetur: id quod quidam nostri poetæ, qui amatoria scripserunt, parum certè attendentes cum se putarent optimè dicere, ab optimi poëte

tæ officio longissimè recesserunt. Verū vt coepi dicere, cum poësis naturam imitetur, eamque quoddammodo loqui doceat, ac nihil aliud ad oblatum argumentum afferat præter apta & decentia verba: cumque in eo vno poeta maximè elaborare debeat, vt quæ insunt in re proposita, aut quæ pro illius rei natura inesse ipsi par est, ea sententiarum, atque verborum tanquam coloribus expressa, atque descripta ita exhibeat oculis conspiciendā, vt non tam dici, quam agi videatur: vt quod de Ennio dictum est, si quæ ab eo dicta præclare, & scripta sunt, eadem dicere musæ vellent, eas non alijs verbis, quàm quibus Ennius vsus est, vsuras fuisse, idem efficiat ipse, suumque argumentum ita perficiat, eoque cuncta eloquatur modo, quo modo natura ipsa eloquutura esset, ei si loqui liceret: cū itaque omnis poëticae præstantia, atque laudis gloria in hoc vno sit: affirmo in hoc amorum argumento, & in hac duorum inter se amantium, mutui amoris

expōsitione, Solomonem, reliquosque
 in linguarum, atque gentium poetas,
 & oratores omnes, tam longè, tamque
 multum superasse: ut si quæ illi scripse-
 runt cum eius scriptis conferantur, sta-
 tuendum sit, in illorum literis amoris qui-
 dem inesse umbram quandam perte-
 nuem: solidam autem, & expressam, at-
 que adeo viuam, & spirantem, atque agen-
 tem imaginem contineri in his Solomō-
 nis scriptis. Nihil enim eorum, quæ in
 amore accidunt à Solomone, vel est præ-
 termissum, vel non ita dictum, quomodo
 dici optimè, & significantissimè po-
 test. Nam quæ prima in amore sunt desi-
 deria, atque suspiria, eorū primo loco men-
 tionē fecit: ijs adiecit colloquia presen-
 tiū mutua, verborumque blanditias, quæ
 natura desiderio succedunt: hæc sequun-
 tur corporū cōplexus, & animæ atque spi-
 ritus communiō, quibus ex rebus incre-
 dibilis voluptas exoritur, & existit: &
 qua in re honestè explicanda alij vehe-
 menter laborare solent: itaque vel taciti

totum

totum cum locum prætereunt, vel præ-
 ter decorem pudoris iacturam faciunt,
 eam Solomon ita aptè exposuit verbis
 translatis, & mali arboris similitudine in-
 ducta, ut quamuis rem ipsam oculis pro-
 pè subiecerit, honestas tamen, & verecū-
 das aures nihil offenderit. Ac demū ne
 qua in re deesset suscepto argumento,
 quia interdum contingit, ut ingenti vo-
 luptate liquefcens, & in lætitiā effusus
 amatorū animus corpus destituat, quo-
 riamque id non tam sæpè viris, quam
 fœminis accidit, quorum est ingenium
 imbecillius: ideo sponsam inducit ad ex-
 tremum lætitiæ, veluti oneri succumbē-
 tem, ac omnibus cum corporis, tum ani-
 mi viribus dissolutis collabentem. Atque
 hæc ille omnia non commemorat ut fa-
 cta, sed quo plus, & virum haberet, &
 suauitatis oratio, quasi agerentur expo-
 nit, personas ipsas agentes ea, atque loquē-
 tes inducens. Nec vero ad eorum expo-
 sitionē adhibet à se excogitatas aliquas,
 & ingeniosè elaboratas, aut sententias,

K 2 aut

aut verba: sed è media hominum vita, atque consuetudine sumptas voces numeris dulcissimis alligat: vt non tã carmen panxisse videri possit, quam amorem ipsum, affectuque amoris omnes, & quæ in amore accidunt vniuersã excitasse, & motum illis, ac vocem dedisse, in carnamque introductis imperasse, nisi vt quisque personam ageret, eaque diceret, quæ pro natura cuiusque apta cuique, & conuenientia essent: vt vel hoc ipso satis constet prodita hæc scripta fuisse à maiore facultate, atque vi, quam est humana facultas. Atque hæc de præstantia harum literarum. Quod verò ad rerum naturæ consensionem attinet, quis non miretur, tam arctis similitudinum vinculis res genere, & natura plurimum distantes esse colligatas: tamque consonare inter se ea, quæ maximè dissentire videntur, humana scilicet, atque diuina, corporea & expertia corporis, vt ad cælestes amores, & eorum motus omnes exprimendos, nullis ex rebus proprio-

res,

res, atque expressiores similitudines, & imagines petantur, atque ducantur, quàm ex humanis amoribus? Nam quamuis appetitus ille pulchri, qui est in vtroque amore, ardentior in vno sit, quam in alio: tamen pro ratione vtriusque eadem in vtroque amore exordia sunt, ab eisdem, aut à similibus rebus incrementa suscipiunt: similes ac fere ijdem motus, & affectus existunt in vtroque: progressiones denique vtriusque ab solutionesq; & fines sunt prorsus pares. Atque vt pulchritudo species, quæ in corporibus cernitur, & qua vulgo notus amor excitatur, ab intelligibili, & incorporea pulchritudine ducitur, & participatur: estque tanquam ymbra quædam pulchri, quam ipsum veri pulchri veluti corpus in terras iacet, sic corporeus ipse, & terrenus amor diuinum, & cælestem amorè imitatur; & ijdem, quibus ille vestigijs ingreditur. Itaque non solum quia huius amoris terreni, scilicet, atque humani natura, atque ratio nota nobis est, Solomò,

K 3

aut

aut potius per Solomonem Deus conuoluit uti; ad insinuandum in animos nostros aliquam notionem amoris sui: sed quia inest in illo sui amoris imago ea, qua nulla esse potest, aut expressior, aut melior, idcirco eo usus est, sedque habuit causas, quare tam exquisitè, tamque omnibus suis partibus integrè constantem humani amoris effigie in hoc libro perfecit: nimirum, quia videbat nihil in illo amore esse, quod non aptè, atque commodè posset ad diuinos amores transferri. Ex quo erat consequens, ut quo plus in hac veluti imagine perficienda elaboratum esset, & quo plus in ea per politanda curæ positum, adhibitis omnibus, & artibus, & ingenij coloribus: eo apertior efficeretur, ac notior diuini amoris vis, atque natura, cuius in lucem proferendæ, & illustrandæ causa omnia ista elaborabat. Sed de hoc, quoniam aliàs dicemus, vel potius, quoniam toto opere sparsim dicendum est, nunc plura dicere super sedeamus, & eo reuertamur

vnde

virde sumus digressi. Animo, inquit, destitutor, nec lætitiæ vim ferre sustineo: accedite propius, flores date, vina spargite, fugientem spiritum quibuscumque potest reuocari rebus, floribus, vino, pomis reuocate: & ad ipsam sponsam conuersa. Fulci, inquit, tua læuam languidum meum caput, vinci dextram occiduum corpus, meque ruentem retine. Huiusmodi namque dici in animi deliquio solent, dicitque ea hic sponsa deficiens, aut certè fingitur dicere. Atque ea cum dicit, non solum illam defecisse intelligimus, sed deficientem, & collabentem, openam implorantem ipsam, eiusque iam dechue caput, & suffusas pallore genas penè videmus. Sed sequitur ex sponsi persona. *Adiuuro vos, filia Sion per capreas, ceruosque camporum, ne susciteris, neque enigilare faciatis dilectum, donec ipsa velit.* Animi deliquio somnus succedit, natura videlicet, id agente, quo quiete languidum reficiatur corpus. Igitur quasi ex deliquio in somnum spon-

K 4 sa

si incidisset, eam sponsus molliter in dicitulo collocasse fingitur: conuersusque ad sponsæ socias eas adiurasse, quiete in ut ipsæ agerent tantisper, dum illas somnum capit. Adiurat autem illas atque obtestatur per capreas, ceruosque camporum, propterea quod cum sponsa ipsa, tum sponsæ comites virgines inducuntur vitæ rusticæ deditæ, & venationis studio: ex illius gentis more: etenim de Tyrijs virginibus, quæ Palæstinis vicinæ sunt, extat illud Poëtæ,

Virginibus Tyris mos est gestare pharetram.
Et quoniam ita communis ratio sermonis, atque usus fert, vt à quibus aliquid obtinere volumus, eis prospera imprecemur in eis ipsis rebus, quarum studio tenentur, itaque ad militiæ deditum agentes, ita te victorem complectar, ad magistratus studiosum, ita te consulem conspiciam dicere solemus, & Poëta Lyricus nauim quam in Græciam traieciat Virgilius, quo ipsum incolumem Athenis redderet, Pollucis benignum sydus, ac secundos

cundos ventosita precabatur,

Sic te diua potens Cypri,

Sic fratres Helenæ lucida sidera,

Ventorumq; regat pater

Obstruetis ulys præter Iapiga

Nauis, quæ tibi creditum--

Debes Virgilium.--

Quia igitur ita consuetudo, atque ratio nostri sermonis fert, idcirco ceruorum, atque caprarum, quarum illæ venationi studebāt mentionem infert, obtestaturque sponsus sponsæ comites, pro eo quātum cupiunt, dum venantur capreas sibi dari, quas certis ictibus iaculando conficiant, vti pareant cubantis sponsæ, & somno indulgentis placidissimam quietem rumpere. Atque hæc hæc hactenus. Nā quæ sequuntur tanquam ex alio nata principio, noua argumenta amoris continent. *Vox dilecti mei, ecce isto venit saliens in montibus transfiliens colles.* Dubium est, vt rüm hîc inducatur sponsa vigilans, & ea quæ sibi vigilanti euenerunt exponēs, an dormiens potius, & somnorum visis affecta

inter dormiendum id loquês, quod per quietem sibi videbatur videre, aut quod per quietem vidisse quomodoq; vidisset, id certè nunc dicens. Nonnullis placet, quod item mihi non displicet; noui argumenti hîc exordium poni, sponsamque induci commemorantem sponsi ad ipsam reditum. Nam postquam illa quæta se dedit, discessisse ab ipsa sponsus fingitur, & in agrû se contulisse, paulò post reuersurus. Adduntque ijdem non oportere, in ijs amatorijs sermonibus querere quid rerû natura postulet, sed quid amâtiuum vsus atque ratio ferat. Etenim illam domi inclusam reuertentem sponsum, & montium iuga cursu superâtem videre, haud quaquam potuisse: sed desideranti illi, & de viri sui reditu cogitanti, redeuntis illius, & præfestinantis speciem vt fit, ad animum occurrisse: accidisse autem, vt ad cogitatione aptè euentus caderet, vtque ille rediret, cuius de reditu sponsa cogitabat, quemque iam aduentare animo præcipiebat, Nam eue

nire

nire sepe, vt eorum quos amamus, & à quibus absumus próximos, & instantes reditus, species quædam veluti nuntij præcurrant, quæ nobis de amicorû nostrorum reditu nihil alioqui, aut cogitâtibus, aut certis exploratiq; habentibus de repente se offerunt, & subito desiderio nos accendunt, cupiditateque nobis iniiciunt, & cogitandi de illis, & agendi: denique efficiunt, vt pro eo accupimus, iam se in viam dantes illos, iam interficientes, maturantes, aduentantes, limenq; ipsum superantes domus, sic animo quasi oculis videamus. Quod vtrum casu fiat, an rerum nature arcana cõsensioe aliqua incertum sanè esse, quin autem fiat non esse dubitandum. Hanc igitur ratione si sequamur priora illa. *Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles.* quæ de aduentu sponsi sui ipsa sibi sponsa desiderando fingit continere debebunt. Posteriora vero, & quæ proximè illa sequuntur, nimirû. *Ecce ipse stat post parietem nostrum.* quid acciderit

re

re ipsa, vel certè id quod fingitur accidisse explicabunt. Quod quo plamùs intelligatur ipsam loquentem inducamus, itaque dicentem. Nescio quid certè boni in eis mihi prælagit animus, vtrū fallor, an sponsi mei, vocem ego audio? certè audire mihi videor, ipsūque concitato cursu redeuntem videre. At ò nūquam amantis animus fallax, en adest ipse, nec opinione falsus sum: adest certè, iamque ipsum limen domus superat, meq; è ianua salutat: sed quò ille disparuit, quòve abiit, vt se occultit pòstibus, vt rursus apparet, rursusque occultitur, vides vt caput intulit fenestra, vt emicuit pulcher. Alijs videtur, quorum nos sententiam libentius sequimur: propterea quod præteritis præsentia aptè connectit, & ad ea quæ in re euenire solent, se se valdè accommodat: itaque alij dicūt, quemadmodum animi deliquium natura somnus sequitur, ita somno insomnia agnata esse, in ijs maximè, quorum animi grauioribus curis sollicitantur, quæ

les

les sunt amantes omnes. Quare spòsam quæ hætenus dormire dicta est, nunc consentaneè fingi, dum dormit, audire ea, atque videre, quæ cum vigilabat, versabat in animo, quæque optabat, atque cupiebat. Itaque omnia ista dormientem ipsam secum egisse, ac loquentam fuisse affirmant, aut certè quasi per quietem ea egisset, atque vidisset commemorari: pulchrèque quadrare, vt quæ superius mēdicebatur, se ipsa excrucians, quod suo sponso carebat, ea nunc fingatur per quietem hauriens sponsi sui redeuntis, & aduenantis imagines eiusmodi, quales fingi à desiderante, & somniante solent, non quales re ipsa contingunt. Solomnemque ipsum adeo incubuisse dicunt, animūque intendisse in morum, atque naturæ imitationem, vt quoniam dormientibus, non eadem, quæ vigilantes obierunt, occurrunt videnda, sed similia illis, aut affinia, aut aliqua ex parte coniuncta, idcirco verba, quæ vigilanti sponse, & magno desiderio flagranti car-

minis

minis huius initio ipse dedisset: eide dormienti nunc, & ex desiderio somniorū visis affecta, non eadem quidem illa tribueret, sed eiusmodi daret, vt ex illis videri possint deriuata, atq; deducta. Quæ eo verisimilius dici mihi videntur, quia mox capite sequenti, in lectulo per noctem sponsum suum quæsiuisse, nec tamen inuenisse illum sponsa dicitur: ex quo apparet illam cubantem nunc; & indulgentem infornijs induci. Adde quod ipsa totius orationis ratio, ipsaque varietas, & inconstantia dictorum speciem, atque imaginem infornij præfert. Quod enim inforniorum visis fit, vt multarum rerum imaginibus multis vna coeuntibus, atque confusis, nec temporum, nec locorum, nec ordinis, aut naturæ vlla ratio seruetur, sed præsentibus præterita coniungantur, & plurimū inter se loco distantia conferantur in vnum locum: eius in hac oratione perfectissime expressa imago extat. Est enim videre in ea sponsam tecto quidem suæ domus

domus inclusam, agros tamen, & nemora peragrantem: iam videntem sponsum suum, iam ipsum quærentem, eodemq; momento temporis, & in agro illum, & secum vnà domi esse dicentem: magnaque, & propè mirabili celeritate, fenestras, agros, nemora, cancellos, colles in vnum conferentem: vt quanta visorum esse solet, tanta sit orationis huius, atque sententiarum varietas. Sed iam quid dicat, audiamus. *Vox dilecti.* Ex abrupto atque præcise, qualis dormientium, ut subito gaudio affectorum sermo esse solet. *Ecce iste venit salicens in montibus transiliens colles, similis est dilectus meus capre himuloque ceruorum.* scilicet corpore solutus animus distantia equè, atque proxima videt. *En ipse stat post parietem nostrum.* Vt maturant amantes ad ea quorū cupiditate tenentur dicenda, atq; fingenda. Quot enim & quanta caporū, atq; montiū spatia, quātulo tēporis spatio cofecit? *En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras prospiciens per cancellos.*

Quod

Quod non rectà ad sponsam ingressus sponsus, sed per rimas prospectasse dicitur, id ex amantium consuetudine, atq; ingenio mirificè expressum est. Nā amatores interdum obuoluto capite ad amicas adeunt, quò nec opinatò postea se ostendentes ipsas maiori lētitiā afficiāt: interdum verò egre se illis ostendunt, & quanquam videri volunt, nolle simulāt, ludosque sibi ipsis mutuò de se prēbent, pertentantque sepè & explorant ijs lufibus vterque alterius amorem erga se mutuum: ipsum denique amorem conditionem, vt ita dicam, & dulciorem hoc tanquam sale reddunt, ex quo est illud,

--Et se cupit ante videri.

Prospiciens per cancellos. Propriè & simpliciter vertit, quod in Hebrēo positum est translātè, & eleganter. Nam יָזִיז, propriè de rosa, & floribus dicitur, cum è folliculis erumpunt. Vnde per similitudinem transfertur ad sponsum proferentem caput per fenestram. Nam vt flores cum primò erumpunt lētiores, & nitidiores

diōres nobis videntur, quàm cum foliorum orbem explicauerunt: nec apparēt tunc toti, sed capitulorum acumina tantum ostendunt: sic omni flore, omniq; rosa pulchrior sponsus caput fenestræ intulisse, & roseum os aperuisse sponsæ visus est. *En dilectus meus loquitur mihi.* Ethac audire sibi sponsa videtur. *Surge prope amica mea, speciosa mea, & veni.* Quoniam plurimum ipse ruri versatur eodem ipsam vocat, hoc est, ad vnà scētū conuocandum inuitat. Quanquam quod sepè admoneo, quæ hic dicuntur facta dictave, ea neque Solomon ipse cū alio, neque pastores vlli coniuges inter se egerunt, aut dixerunt vnquam: sed è quotidiana vita sumpta, personisque ijs attributa, quas maximè deceret ea facere, ac dicere, ad Christi, & Ecclesiæ mutuos amores significādos sunt: vñta relata. *Surge, prope amica mea.* Hortatur vt sine cunctatione aliqua agros, & rura petat: nām ea loca & languentibus salubriora esse solent, & inter se amantibus

multo gratiora: & quo facilius illi persuadeat primò blandissimè appellat illam, deinde nouo veris aduentu ruris amoenitatem exaggerat. *Surge*, inquit, vt decubuisse illam intelligas. *Iam enim hyemstransijt, imber abiit & recessit*. Ne scilicet, aut frigus, aut noxios ægro corpori ventorum flatus caufari posset, *Flores apparuerunt in terra nostra*. Descriptio veris à coniunctis, sine accidentibus, vt nat tellus, ergo ver est, vt in illo.

Iam veris comites quæ mare temperant

Impellunt animæ Linthæa Thraciæ.

Tempus putationis aduenit. Ex Hebræo alij, tempus cantionis, vtrūque autem & verbo Hebræo significatur, & vere fit. Nam vere appetente, & putantur vites, & vinitores dum opus faciunt cātillant: quanquā cantus omnino cū vere maximè cōiungitur: nouo enim solis accessu auctus sanguis cor animatiū complet, & lætitia insolita afficit, ex quo canēdi cupido sequitur, tā in hominibus, quā in volucris, vnde in veris descriptione ille.

Ducunt

Ducunt in tenero gramine pinguium

Pastores ouium darmina fistula.

Vox turturis audita est in terra nostra. Nam hyemē ineunte turturēs è Palæstina discedentes, calidiores regiones petunt: veris autē initio reuertuntur. *Ficus protulit grossos suos*. Ficus immature quæ sunt, aut quæ nō facile ad maturitatē perueniunt, grossi appellātur, easq; Hebræi ad nomināt. *Vineæ florentes dederunt odorē*. Hebræicè, & vites minuta vua dederūt odorē. Nā cū à flore primo apparent vuarū botri granis minutissimis odorē ex se emittunt per quā suauē. Igitur quādo omnia vernāt. *Surge*, inquit, *properi amica mea sociosa mea & veni*. In agrū scilicet quo illo quidē anni tēpore nihil esse potest amēnius. Sed pergit. *Columba mea in foraminibus petrae, in cauerna maceræ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua i auribus meis*.

Iam cuius rei causa ipsam vocet aptè, & verecundè explicat similitudine ducta à columbis, quæ ex omnibus volucris maximè inter se amare dicūtur. Co-

lumbis inquam non cicuribus, sed feris
 quæ in rupibus nidulantur, vaganturq;
 per agros, quo magis omnia inter se con-
 sonarent: nam ad idem vitæ genus rusti-
 cum, videlicet, vocabat ipsam: itaque edi-
 cit. Quod autem te in agrum voco, quo-
 nō ego modo, sed valetudo tua te, acris-
 que ipsa, & locorum amoenitas vocat,
 tellusque ipsa floribus vernans, vineæq;
 pampinis vestitæ iam, & late fragrantés
 inuitant: itaque quod te voco, ideo vo-
 co, vt quantum columbæ, quæ rupes, &
 rura colunt, amoris vacanti suo, tantum
 nos ab omni cura vacui indulgeamus
 nostro. In agrum itaque veni, & mecum
 vna viuito ad exemplum columbæ, quæ
 sociam sequuta, eamque iuxta assidens,
 ac mutua, atque dulcia murmura, atque
 oscula miscens, in amore ætatem degit.
 Innuit porro, atque quodammodo taci-
 tē illam docet rationem eam, qua se ama-
 ri ab ipsa velit. Nam columbæ vt sunt
 maximè inter se amantes, ita fidei obser-
 uantes sunt maximè, & ob id ipsum
 sunt

sunt mirum in modum suspiciosæ: quod
 potissimum in maribus cernitur. Nam,
 vt est videre, peregre reuersi, vt com-
 paros aspiciunt, statim nescio qua ma-
 la suspitione tacti grauitè commo-
 uentur: itaque tumet illis statim pectus,
 & raucum quiddam, atque iræ plenum
 frementes, caudæque contingentes hu-
 mum maxima celeritate, vt & iratum
 animam, & sui impotentem facile agno-
 scas, illas obeunt circum circa, ac rostro
 ipso interdum acriter feriant, læsa pud-
 citiæ ipsi dum aberant, & violatæ fidei,
 aut certè ipsorum sinistra suspitionis ve-
 futi pœnas repetentes ab innoxijs. Quæ
 illa omnia mira mansuetudine tolerant.
 Nam neque ab illorum aspectu se sub-
 trahunt: neque longius abscedunt: neq;
 quamuis grauitè percussa referunt ip-
 se illos aliquando: sed eosque perferunt,
 quo ad ipsarum patientia marium fero-
 cia victa, animum item illi induunt pla-
 catum & mitem, & irarū ac suspitionis
 obliui, de integro amicitiam ineunt, ro-

Plini lib.
10. ca. 34.

stra, scilicet, atque oscula mirabili charitate iuagentes. Quæ omnia ad spiritualia, & diuina relata magnos significatus habent, vt suo postea loco dicemus: nunc satis sit vidisse, quàm aptè columbarum natura, atque ratio ad amoris transferatur significationem. Sequitur. *Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineam vinea nostra floruit.* Non satis constat, vter ista dicat, & quidem si sponse sunt hæc verba, quam ego sententiam magis probo, quam quam videri possit alicui parum illa coherere cum superioribus, tamen verè multum coherent, & ex illis ducuntur, res ipsa si quemadmodum se habet, atque sententia consideretur. Est enim familiare feminis quo tempore se à suis viris maxime amari vident, de eo quod ipsis vel triste aliquando accidit, vel periculo suum in futurum imminet agere, atque queri nullo sæpè agendi idoneo argumento ipsis oblato, & planè intempere. Nam ab amore ipso, & ab experta

erga

erga se virorum suorum voluntate, atque charitate inducuntur ad querelas huiusmodi: quibus illæ querelis quodammodo testificantur, & quàm ipsæ viros suos tenere diligant, & quàm se ab eis diligi, atque amari credant, vtque arbitrentur, atque confidant illos sibi in omni suo periculo præsidium allaturos. Igitur sponso vocanti & inuitanti, & blandissimis verbis testificanti amorem suum, nihil ad id, de quo agebatur respondisse sponsa dicitur, præter id verò ex foeminarum ingenio nimis aptè dixisse. *Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas, nam vinea nostra floruit.* Nam ex eo quod nouo veris aduëtu vineæ palmites agere dicte sunt recordata fingitur vineæ cuiusdã suæ, cui florescētī iā, & palmites agētī, à vulpibus vinearum vastatricibus periculū imminebat: ideoq; prætermis alijs id vnū orasse virū suū, daret operam, eas vt caperet, sicq; vineam suā ab ipsarum incurfu defenderet, & tueretur.

Capite nobis vulpes paruulas. Iudicā regionē

L 4 abun-

Judic. 15. abundare vulpibus ex libro Iudicum, & Sansonis factis satis liquet: illas autem vinctis pestem afferre solere, omnibus est notum, idque maximè cum parvæ sunt: nam postquam adoleuerunt, maiores prædas agunt, ideoque paruas vulpes non minuit, easque antequam vineæ flores inciperet capi voluit: nam postquam vites folia, atque palmites protulerunt, difficilius capiuntur, propterea quod ijs folijs, atque palmitibus se se occultant. Sed pergit. *Dilectus meus mihi, & ego illi qui pascitur inter lilia.* Quanta est in visis quæ somnianti occurrunt, tanta est in huius oratione, atque sententijs varietas. Nam modo præsentem sponsum hortabatur, vulpes ut caperet: nunc ad absentem ipsum, & in pascuis pecorum occupatum agit, illumque vocat, & ut reditum maturet hortatur. *Dilectus meus mihi, & ego illi.* Vocandi significationem ita habent, ac si dicat, heus dilecte mi, meque ipse diligens, qui pascis inter lilia. Pascere autem inter lilia dicit, non quod lilia sint

sint pascua, sed quia amantes foeminae semper in ore habent rosam, lilia, gemmas, ebur, atque ijs alia similia. Sed quid vocat, aut orat ipsum. *Donec aspiret dies, & inclinentur umbræ: reuertere similis esto, dilecte mi caprea hinnuloque ceruorum.* Id autem est, ut simul atque Sol ad occasum vergere cœperit, reditum ipse maturet, iterque quàm primum arripiat, arripitque conficiat summa celeritate. *Donec aspiret dies & inclinentur umbræ.* Po-meridianum & vespertinum tempus his verbis significari arbitror, non matutinum, ut quidam putauerunt. Nam occidente Sole, lenes auræ plurimum spirare incipiunt: vnde ille,

Aspirant auræ in noctem, nec cædida cursum Luna negat.

Itaque auræ spirant cadente Sole, & umbræ quæ corporum obiectu fiunt, quæque dum medium cœli tenebat Sol, stabant quodammodo, produci longius & moueri, atque adeo festinare videntur.

Et Sol crescentes decedens duplicat umbras.

Vnde quod Latinus interpres vertit, inclinatur: Hebraicè נָסוּ Nasu, dicitur, id est fugiant. Dicuntur autē fugere vmbrae, occidente Sole, id est maturare, ex proprietate sermonis Hebraici, in quo fugere pro maturare ponitur, proque ocyus moueri: quale est illud quod hoc ipso in carmine postea dicitur. Fuge dilecte mihi, id est matura: quod etiam ipsi septuaginta interpretes satis expresserunt, quippè qui hunc locum isto modo conuertūt καὶ κινῆσαι αὐτὸς οὐκ ἔστιν. Quanquā & in Latino sermone fuga non semel vsurpatur pro matura profectioe atque cura su. Ex quo ille.

Nona fuge melior.

Virgi. Ge Et alibi.

or. 1. G. 3

*Ille volat, simul arua fuga, simul equora
verrens.*

Significatur igitur ijs verbis, vespertinū tēpus à cōiunctis, idq; tēpus, & nō matutinū significari ipsa instituti sermonis ratio postulabat. Nam amantē foeminā, & ex amore agrā, atq; decūbentem, qualis

hic

hic sponsa fingitur, hoc nimirum decebat, vt nollet se solam postu relinqui. Rogat igitur virum suum, vt, quoniam rei familiaris, atq; e pecuarie causa discessit, seque agram deferuit, illud saltem & sibi agrā, & amanti concedat, ruri ne pernoctare, domoque abesse velit. Sed expositis iam huius capitis vocibus, veros earum sensus exquisimus.

EXPLANATIO.

*E*GO flos campi, & lilium cam-
pallium. Hæc, vt diximus, ad superioris capitis finem referuntur, eique adiungenda sunt, & ab sponsa dici accipienda, quæ videlicet, contenta eo amoris gradu, ad quem peruenit, manere velit in eo. Nam incipientes vt diximus, quo magis præter eorum spem atque meritū participes sunt effecti bonitatis, atque voluptatis diuinae, eo citius suæ cupiditati modum statuere

tuere volunt: nam facile sibi persuadent se ad summum peruenisse. Ergo quia lectulus illorū iam floret, & quia eorūdem domus electa est materia constructa nitet, hoc est, quia ut ipsis videtur arefacta radice peccati, pietas in ipsis germinare coepit, floresq; proferre, id est, ut iterum interpreter, quia se collocatos vident in ea vita, quæ non solum honesta & Deo placens, sed grata etiam ipsis est; & iucunda, iucunditas ut ea perpetua sibi sit, cupiunt atque optant. *Et lectulus, inquit, noster floridus, & tigna domorum nostrarum cedrina, & liquoraria cypressina. Et ego flos campi.* Ut nihil sit, quare non perpetuò manere necum velis, mihi que stabile & proprium cōficere gaudium hoc, quod est tuo colloquio & congressu percipio. *Flos campi.* Alij flos saturitatis, aut vbertatis, quod Hispanè aptè diceretur. Flor de buen asío. Quod idè verè, ac rectè dicitur, quia iusti, ut iusti, & probi ac Deo grati sint, non à se ipsi habent, sed præcipuè à coeli indulgentia, hoc est,

ab eo,

ab eo, cuius de plenitudine omnes accepimus, suntque propterea flores vbertatis, id est, ab illa vberiorum bonorum copia, quæ in Christo est, producti flores. At quid huic Christus respondet? *Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias.* Ita laudat, ut simul erudiat incipientem Deus, nimium citò quietem appetere, & ab honestis laboribus vacationem: multa ei restare perferenda, antequam eò perueniat, quo se iam peruenisse falso putat. Eatenus ipsum esse pulchrum, & iustum, si cum spinis, id est, cū ijs hominibus comparètur, qui cupiditatum aculeis cruentantur: nondum autem eo peruenisse, ut perfectis viris connumerari possit, aut conferri. Nam residere adhuc illum in infimo bonorū ordine, nec ad illum ascendisse gradum, in quo qui sunt, non iam ex comparatione malorum pulchri habentur, sed amatis puellis omnibus, concubinisque, id est, incipientibus, & proficientibus in virtute viris anteferuntur: turpe verò illi, &

perni-

perniciosum esse cessare velle, antequam ad eum gradum perueniat. Cui in perionna incipientium sponsa. *Sicut malus inter ligna sylvarum.* Christo digna, & vere illi tributal aus: sed videamus quod sequitur. *Sub umbra illius quem desideraueram sedi.* Declarat voluptatem eam, quam ex diuino illapsu percepit. Quamquam umbræ ratio, atq; nomē tā sæpē transfertur in sacris literis, ad Dei gratiā significandā, vt nobis videatur arcanum aliquid, & cognitione dignū latere in eo. Et quidē in umbra, quod cū gratia, & fauore Dei habeat cōmunionē aliquā, ex quo umbræ nomen ad gratiā significandā possit transferri, vnū ferē est, quod ad arcēdōs æstus valet: nam, quæ illi insunt cætera, leuitas, fugacitas, lucis vacuitas, cum eo de quo loquimur, nihil affine aut cognatum habent. Sed num nam aliquid in nobis incendium, aliquisve ignis conceptus latet? aut in legis Dei cultu, eiusque gratia, & fauore refrigerandi, & æstus arcenti inest aliqua vis? Est certē vtrumq;

&

& in nostris sensibus ex illo primo, & noxio serpentis afflatu magnum inclusum incendium, & in diuina gratia eius restinguendi facultas summa, modo illi ne obstitamus nos, sed permittamus ipsi vires suas, & efficacitatem omnem, vt in nobis exerat, atque explicet. *Et fructus eius dulcis gutturi meo.* Consentaneè, scilicet, nam vbi id euenit, vt sub gratiæ Dei umbræ anima quiescat, restincto, aut certē magna ex parte refrigerato malorum cupiditatum ardore tum plene percipit, quāta dulcedinis magnitudo insit in amore Dei, ex quo etiam sequitur. *Introduxit me in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem.* Nā hæc iam ad ecstasim pertinet. Sed cū eius duplex genus sit, vnum diuini luminis illatione constans, in quo luce cælesti perfusa mens & magnarum quarūdam, & sublimium rerum cognitionibus occupata, aciem suam ad externa hæc & sensibilia referre non potest: alterum quod efficitur, atque existit abundantia ex Deo perceptæ voluptatis, dico
ad

ad hoc posterius genus, quæ hîc dicuntur, pertinere: quod satis apparet ex eo, quod additur. *Et ordinauit in me charitatem.* Et continenter. *Fulcite me malis, stipate me floribus, quia amore langueo.* Nam ex illa p̄su, hoc est, ex ijs sermonibus blandis, & prædulcibus, quos cum Deo anima habuit, sensim atq; paulatim auctus amor penitus exarsit; & tanquam incendio quodam corripuit omnes animi vires, & in Deum conuertit ipsum totum: ex quo factum est, vt non iam amplius corpus curare, sed vacare vni amori, vnumque Deum quàm arctissime complecti, eique adherere omninò cuperet: vnde sequitur. *Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Quæ proculdubio diuinis amplexibus fruētis, inq; Dei sinu quiescentis, nec modò amantis Deum, sed etiam in ipso amoris actu voluptate colliqueſcentis, verba sunt. Itaque istius amatrix animæ quieti prospiciens Deus continuo subiungit. *Adiuu ro vos filie Hierusalem per capreas ceruosque*
compo-

temporum, ne suscitatis, neque euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit. Qui vacantis Deo animi quiete, & sanctum illud, & fructuosum bonorum ocium interpellant, atque perturbant, vel moleſtius inferendis, vel offensionis, atque peccati causis afferendis, quique è delicijs paradisi pertractos sanctos homines in medias huius vitæ turbas conijciunt, & tanquam per vim diuellunt à diuino complexu impij & virtutis hostes homines: non secus ipsi faciunt, quam caput ipsorum fecisse legitur, aduersus primos humani generis parentes: atque quemadmodum similiter facit, ita simile exitum metuere atque horrere debent. Nã detestatur Deus, ac pessimè odit eos homines, qui eo vsque prauo, & corrupto animo sunt, vt non solum peccandi nullum modum ipsi faciant, sed vt omnes in peccando similes sibi esse velint adeo, vt quoscunque honestæ vitæ sectari sequentes viderint, ad suum gregem pertrahere illos & aggregare summo studio

Matt. 18.

dio contentur: aut si id minus illis succes-
ferit pro inimicis, atque adeo pro infe-
stissimis hostibus sibi eos habendos du-
cant. Etenim in eiusmodi homines, siue
potiùs hominum pestes, illa Christi quã-
uis mitissimi, haud dubiè seuerissima ver-
ba intenta sunt. Qui scandalizauerit
vnum ex pusillis qui in me credunt, ex-
pedit ei vt suspendatur mola asinaria ad
collum eius, & demergatur in profun-
dum. Eademque est huius adiurationis
sententia. *Adiuuro vos fili: Hierusalem per
capreas ceruosque camporum.* Nam his ver-
bis sine dubio hortatur, atque monet
Deus homines vniuersos, quantum sua
cuique vita, atque fortunæ charæ sunt,
tantum vt abstineant à tam immani fa-
cinore: neve bonorum studia virtutum
impedire, aut debilitare audeât, aut quo-
uis modo ipsis bonis molestias exhi-
beant: ipsi potiùs illos sequantur, ad eo-
rumque exemplum, mores suos, atque
vitam instituant. Atque hoc modo, atq;
his verbis ecstasis incipientiù describi-
tur,

tur ad quã ipsi cū peruenerunt ad sum-
mum eius gradum peruenisse putandi
sunt. Itaque quæ sequuntur iam ad se-
cundum, id est, proficientium gradum
spectant: ea autem sunt hæc. *Vox dilecti
mei.* Dum corporis sensibus consopitis
vni Deo vacat iusti animus ad altius vir-
tutis, atque amoris genus vocatur, rectè
nimirum. Vt pote qui creditum sibi &
ad rem augendam datum talentum, hu-
mi defosum non absconderit, sed ad mē-
sam numularijs dederit. Itaque, quia pro-
positi stadij prima spatia ritè cōfecit, ad
ea quæ restabant simili nauitate obeun-
da vocatur. Semper enim Deus in maius
eos prouehit, qui quæ ab ipso acceperūt,
dona, ritè collocant. Cupit enim pro sua
immēsa bonitate, quod quidē ad se atti-
net, ad summum omnes euehere. Atque
quæ admodū Sol, sine personarū, aut gen-
tis aliquo discrimine lucis, quos ex se
emittit, radios vndiquaq; diffundit, ne-
que suū lumē vlli mortaliū inuidet, imò
vltro offert ipse se atq; infert, modo ei nō

obfistatur, tantumque ex eius lumine quisque haurit, quantam illi præbet facultatem inferendi se se, atque introeundi: sic ex inexhausto diuinæ bonitatis fonte manans, & ad omnes mundi partes pertinens munificentia, atque largitas Dei vltro se offert nobis, atque ingerit, nullumque sibi constituit benefaciendi modum, nisi quatenus ei nos vel morum prauitate, vel certè imbecillitate, & angustia animi aditum intercludimus, locumque adimimus. Adimimus autè, cum, quæ ab ipso accepimus bona, aut infructuosa ea, & sterilia manere in nobis patimur, aut pessimè collocata in prauos vsus conuertimus. Quam ille habet maximam, atque iustissimam causam de nostra cæcitate querendi, quod cum natura ipse & beneficus sit, & benefaciendi infinitè cupidus, nostra vel fœcordia, vel auersione animi, & tanquam obstruptione efficitur, vix vt extare in nobis possit beneficentiæ suæ in nos aliquod munus, quod illi tam molestum est, quàm

ipsum

ipsum benefacere gratum est, atque charum. Nam profectò quicumque largitati Dei obfistunt, eamque ingredi ad se ipsos non sinunt, ij, quod in ipsis est, ex Deo, cuius est maximè propria munificentia, atque largitas diuinam naturam tollunt. Quare illos odit meritò Deus, atque auerfatur, & tandem nudos, atque spoliatos relinquit, ea auferendo ab eis beneficia, atque dona, quæ prius in illos contulerat. Nam qui bona quæ acceperunt à Deo per suam fœcordiam, vel inutilia reddunt, vel in suam perniciem conuertunt, satis eo ipso docent, se esse indignos, quibus amplius benefiat. Itaque hos odit Deus: contrà autem eos amat, atque quotidie amplioribus beneficijs auget, quos rem cælestem quotidie, & talenta sibi ab ipso credita, diligenter augere videt: vnde est hoc. *Vox dilecti mei.* Nam vt dixi, vocat his verbis Deus incipientem, quia gratiæ sibi ab ipso collatæ rectè vsus est ad maiorem gratiæ gradû, hoc est, ad proficientium in amore gra-

M 3 dum.

dum. Nec enim passus est Deus vllum vt sibi à beneficiendo vacuum tēpus prætiret: aut vt spatium aliquod interesset, quo in spatio qui functus rectè esset suo erga ipsum officio: quique pro eo quod sibi datū esset virtutis, in unum suū ritè obiuisset, in eo ipso gradu, quem premebat manens diutius, ac residens, non ad altiore gradum ascenderet: neque operæ à se egregiè nauatæ, maioris gratiæ premium acciperet. Sed quoniam ipsum benefacere amat: nobilque benè, & ex animo cupit, vt primum vidit amplius benè fieri isti homini posse, statim illi benefecit: & occasionem beneficiendi arripuit, vt primum ipsi oblata est. Ex quo aptè ipse Deus, & pro institutæ metaphoriæ ratione profecto eleganter festinans, & concitato cursu motus & colles transiliens inducitur. Sequitur enim. *Ecce iste venit saliens in montibus & transiliens colles. Similis est dilectus meus capreæ hinnuloque cervorum.* Quod idem beneficiendi nobis, & quacumq;

facul-

facultas datur sua beneficia ad animos nostros insinuandi studium Dei ardens, & vehemens, & ea quæ sequuntur significant. *En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.* Nam huius de quo agimus gradus atque virtutis hominis animus nondum ita ab omni cupiditatum sorde purus est redditus, videre vt splendores Dei integrè possit. Sed quæ admodum maculis variè notata, & infecta specula, qua parte suinitent & fatis leuia atque pura sunt imagines obiectas clarè reddunt: qua verò maculosa obscurant, & obtudunt: itè in isto de quo loquimur, gradu quod anima nodum sibi, omnibusq; partibus sui metum, dolorè, gaudiū, cupiditatè, cæterosq; affectus absterfit euenire cōspicitur. Species nãq; Dei, cū ipse istam animam cōuenit ac propior illi esse incipit, nō tota in ipsa enitet, sed partim apparet, partim occultatur: & pro eo ad quod videndum anima habilis effecta est, ita sibi videtur ipsum videre: iã statè post parietem: iã p fenestras

respiciētem: iā prospicientē per cācellos. Hoc est anima quo ad licet, & quo ad patitur ratio ipsius, quę nondū apta est ad id, vt illustrari ex Deo tota possit, videt Deū dona gratiæ suæ sibi tribuentē atq; ostendentem. At quid quæso tribuit illi, aut ostēdit de nouo? ipsam audiamus spōsam. *En, inquit, dilectus meus loquitur mihi, surge prope amica mea, formosa mea & veni. Iā enim hyems transiit, imber abiit, & recessit. Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit. Vox turris audita est in terra nostra. Ficus protulit grossos suos, vinea florentes dederunt odorem. Surge prope amica mea, speciosa mea & veni.* Tribuit ergo illi vt surgat & properet, hoc est, vt non amplius in inferiori incipientium ordine iaceat & commoretur: sed vt ad eum gradum ascendat in quo qui sunt proficientes, id autem est, properantes ad id quod summum est, eique vicini & affines dicuntur. Quem vt gradum significet aptissimē à verno tempore similitudines ducit. Nam

sicut

sicut vere incunte in serenum aër purgatur, sic ad illum gradum cūm peruenitur, animi libidine, atque concupiscētia, cuius ex halitu cupiditatum nubila in nobis, & foedæ tempestates existunt, magna ex parte compressa, cælum primò nitescere, & animi bonorum serenari quodammodo incipiunt. Tunc cæleste illud ac diuinum semen, quod Christi benedicio satum est in incipientibus exerēs suæ vim, atque in lucem eam proferēs, vberiusque germinās, virtutum fundit, atque bonorum operum latissimos flores. Tunc hyemis transactę, & malorum quæ euaserunt, cogitatio iustorum subiens animos, præsentis status comparatione, gaudium in illis excitat, & ex gaudio Dei laudes canendi voluntas exoritur. Tunc maiori studio quàm antea, quidquid virtuti obstare, aut impedimēto illi esse, villo modo potest, quò minùs sua edat germina amputatur, & abijcitur. Tunc eo succo, quę à Christo vera vite, trahunt atque ducunt palmites,

non solum ipsi viuunt, sed etiam tanquam virore, & floribus, sic rebus optimi exempli oculos intuentium oblectant. Tunc vetus illud Christi maledictum metuens ficus grossos sedulo profert. Tunc insolito & ante id tempus, non satis experto pacis sensu affecti, se peregrinari in hac terra iusti sentiunt, ardereque incipiunt desiderio caelestis patriae, suspirantque ad illam crebro, sonatque in ipsorum cordibus turturea Spiritus sancti vox gemitibus inenarrabilibus: sed videamus quod sequitur. *Columba mea in foraminibus petrae & in caeuerna maceriae.* Non iam columbae quod attinet ad oculos similem, sed columbam absolute ipsam nominat, ut intelligamus ad meliorum numerum, atque gradum amatricem hanc animam peruenisse. Et certe ipso columbae nomine satis ostendit, quem ad vitam statum, quemque ad amoris gradum ipsam vocet, perinde ac si dicat. Iam res ipsa abs te, tempusque postulat, ut amoris erga me tui maiora documenta exhibeas, ut quemadmodum

*Chrysofost.
homil. de
turture.*

modum veris aduentu flantibus zephyris quae hyeme horrebat, tellus vernare incipit, sic tu cui ego iam sum factus proximior, meo ex spiritu calorem concipiens, vberiores fructus edere incipias, ut ad illas purgatorias horridiores, & asperiores virtutes, quas protulisti adhuc, addas alias nitidiores, quibus animus humanus illustratur magis, quaeque proprie pertinent ad hunc gradum, ad quem te voco, ut sicut vere caelum nitescit, sic his luminibus mens tua serenetur & illustretur, mihi que ipsa posthac, non solum sis columbae similis, quod ad oculos attinet, sed sis tota columba. Quod cum dicit, mirum est quot, & quantas res hac vna columbae voce, & appellatione concluserit. Nam primum docet charos habere eos homines, qui ipsi columbis similes sunt, id est, eos qui non aliud ore promunt, aliud pectore occultant, sed sui vbi que similes sola simplicitate pollent. Quod enim cuique simile est, eo delectatur maxime, est autem Deus na-

tura

tura sua maximè vnus atque simplex, ac omni ex parte sibi similis, semperq; idè. Deinde declarat causam propter quam in agro potius, quam in vrbe se à suis cōuenari velit, quia, scilicet, est confortis impatiens: quare colūbas appellat eos, quò intelligant sicut columbæ non promiscuè coeunt, sed vna heret vni perpetuò, sic ipsos (si tamen verum illud amoris fœdus inire cum ipso cupiunt) desertis vrbibus, id est, omnibus terrenarum rerum curis spretis, omnes alios amores repellere à se, & eradicare debere. Postremò significat futurum aliquando, vt illorum in amando constantiam exploraturus permittat ipsos aduersis rebus premi, atque vexari: quod cum euenerit, quemadmodum columba coniugis sui suspiciones, atque iniurias patienter, & mansuere fert, sciant, atque intelligant, sibi æquè patienti animo ipsis iniusta flagella esse toleranda, eaque vbi paululum pertulerint, confidant esse finienda, sperentque futurum, vt patienter agendo,

CON-

conuerso tandem ad clementiam Deo superiores, & multò quam à principio fuerunt lætiores, & foeliciores euadant: sed cur obsecro additur? *Ostende mihi faciem tuam sonet vox tua in auribus meis, quia eloquium tuum dulce, & facies tua decora nimis.* Quia profectò præcellerat. *Columba mea in foraminibus petra in cauerna macevix.* Etenim tum iustitiæ pulchritudo quãta sit plenè, perspicitur, tum ad Dei aures grata accedit bonorum vox, cum sedatis, atque compressis cupiditatibus, vt columbæ desertis in locis, arduaque in rupe nidulantes, tranquilliter in amore viuunt, sic illi vni Deo adherentes, in ipso collocatas habent omnes suas cogitationes & spes. Sequitur. *Cepite nobis vulpes paruulus quæ demoliantur vineas: nam vinea nostra floruit.* Quod Paulus præcepit dicens: Cum timore, & tremore salutem vestram operamini. Eius præcepti vis, hoc loco, vt opinor, ab Spiritu sancto explicatur. Nam ista noui humani amoris imagine Spiritus sanctus, non tam expli-

Chrysof.
in psalm.
96.

Psellus
& tres pa
tres in cã
tica.

cat

Ad Philip. 2. cat quid ipsi iusti interdum faciant (nam illi naturæ ipsius fragilitate interdum vici deficiunt, atque prolabuntur interdum, ipsique charitati, quæ in illis est, non semper permittunt, ut vires suas in ipsis proferat, eo ordine, atque via, quibus proferre apta est) itaque non tam explicat Spiritus sanctus, quid illi interdum faciant, quàm quid illis sit faciendum; nec quo ipsi ament modo, sed quæ ipsa sit cælestis amoris vis, ei nisi oblitierimus, docet. Atqui illud in primis solet placere Deo, ut ij quorum in animis sua collocauit dona submissè de se ipsi, & humiliter sentientes eis non abutantur ad superbiam, sed omnes peccati, atque offensionum causas summa sollicitudine vitent: & quò plura dona confert in illos, eò maiorem modestiam, & cautionem requirit ab ipsis. Nam simul cum ipsis gratiæ donis sensum Christianæ humilitatis semper infundit. Humilitatem porrò, quæ propriæ infirmitatis consideratione constat, sequitur decidèdè à gratia

Dei,

Dei, & offensionis, atque iræ diuinæ metus. Deus igitur cum dona sua in nobis auget, simul subijcit nobis cogitationes humiles, admonetque nos infirmitatis nostræ, ex quo cadendi ab eo statu metus oritur, & ex metu sollicitudo atque cautio. Ergo quoniam vocationis gratia ea, qua non quidem impij ad iustitiam, sed iusti iam, & in pietate probati ad altius iustitiæ genus vocantur, quæ & ipsa Dei donum est magnum, atque optabile, explicata est proximè superiore oratione, idcirco nunc aggreditur dicere, quem effectum in nobis illa habitura sit, quidve effectura eius si impulsum sequamur. Est autem eius ut diximus, in primis subijcere mentem Deo, admonereque hominem propriæ infirmitatis, reddereque in amore vigilantem & cautum. Eam itaque circumspectionem, eam cautionem, atque metum, & ex metu opis implorandæ studiū, nos ut in spòsa doceret, simul atque ab sponso vocata est, sic illā Solomò respòdētē induxit.

Capite

Capite nobis vulpes parvulas quæ demoliantur vineas: nam vinea nostra stornit. Nā hæc profectò oratio nō se effertentis de spōsi erga ipsam amore est, sed ita ipsam amāntis, atque ei fidētis, vt suæ infirmitatis satis sibi conscia interdum timeat, ac sibi suisque bonis sollicitè metuant. Quid autem quæso metuit? vastationem & direptionem vineæ suæ, hoc est, boni sibi omnium charissimi amissionem. Sed à quibus metuit? à paruis vulpibus. Quæ porrò vulpes istæ sunt, aut quæ huic voci vis subiecta est? Aduertamus animum obsecro, vt quod sæpè iam admoneo, quātus huius carminis textus sit, quāque illius omnia in hos, quos distinximus, amoris gradus aptè conferantur, liquidò perspiciamus. Humani generis inexorabilis hostis, quanuis nos oppugnare nunquam desinit, tamen nō semper nos oppugnat eodem modo. Nam quoties aperto Marte, & palam indictò & professo bello parùm proficit, arte, atque dolis agit, idque varijs rationibus

tentat,

tentat, pro re ipsa dolose agendi atque fallendi subiens diuersas formas. Impugnat autem aperte illos, quos cum prius peccatorum vinculis constrictos, sibiq; ob eam causam in seruitutem addictos tenuisset, exuere peccati vincula ipsos postea, & se in libertatem vindicare vellet videt: hos enim summa vi retinere nititur. Itaque accurrit statim in ipso conuersionis illorum principio, manusque illis iniicit, & reluctanti bus faces admouet, & præteritarum voluptatum obiectis imaginibus aciem animi illorū perstringens, ad non ita pridem deserta flagitia eos aperte vocat, omni que ratione illis instat acerbus, atque molestus. Verùm vbi euenit vt superato ab ipsis hoc

priore certamine in virtutis studio, atque cultu proficiant, eique ita adhaerescant, vt peccati tetra, & fœda species ipsis qualis est, ita appareat, vt que eam aspernentur; & horreant morte ipsa peius, tunc ille, non iam palam & aperte, sed insidiosè, & per cuniculos quosdam ad certamen

N

aggre-

aggreditur. Itaque illis non iam suadet
 vt peccent, neque vt redeant ad flagitio-
 sam, quam dereliquerunt vitam, sed par-
 ua quædam, & minuta, & honesti specie
 interdum tecta, quæque & difficulter
 dignosci qualia sint, & facillimè admit-
 ti possint ipsis obijcit, vt vbi ea tanquam
 parum in vtramque partem referentia
 ad animum suum illi, & ad voluntatem
 admiserint eorum studij intentio paula-
 tim remittatur, paruisque in rebus sæ-
 pius cedendo, habiles efficiantur, ad id
 vt aliquando tandem superentur. Atq;
 quemadmodum ipse Sathanas cū aper-
 tum bellum hominibus infert propter
 cædis studiū, & sanguinis humani sitim
 appellatur leo, sicut scriptum à Petro
 est, Quia aduersarius vester diabolus, tã-
 quam Leo rugiens circuit, quærens quẽ
 deuoret: sic cum ad alias nocendi artes
 insidiosas, & plenas fraudis se conuertit
 ex ipsa re & fallendi studio vulpes iure
 dicitur, eaq; parua vulpes, non quia pa-
 rû noccat. Demolitur enim vineas florẽ-
 tes

1. Petri. 5.

tes iã, & vberes fructus promittentes, &
 speratû, & propè adeptû, perfectæ virtu-
 tis bonum nobis eripit è manibus. Sed
 quia recti specie decipiẽs, & in peccata le-
 uia, ac vix eo nomine digna, bonos, sed
 non benè cautos viros inducens eos in
 exitium, tandẽ præcipitat. Et sicut vulpes
 carpendis vitium folijs, palmitibusq; de-
 cerpendis, quæ ipsa ad cætera, quæ sunt
 in vite relata minima sunt, eo pestem &
 interitum vitæ affert (nam neq; educari vult
 possunt, neq; maturefcere vite folijs nu-
 data, ipsaq; tandẽ vitis, quippè quæ cor-
 tice morfu vulpium scisso iniurijs cæli
 pateat, amittit eam omnem vim qua vi-
 get, atque viuit) sic ille dum astu agens
 bonos nudat ijs rebus quæ virtuti edu-
 candæ pro folijs esse solent, dumque
 ipsos imprudentes leuioribus peccatis
 implicat, viam sibi munit ad inferendû
 maiora damna, vulpesque imitatur, tum
 arte aggrediendi fallaci atque subdo-
 la, tum ratione ipsa paruis è malis mala
 grauiã efficiendi. Quas vulpes vt capiat,

hoc est, vt procul arceat Deus, illi in persona sponsæ iusti petunt, quorum iam vinea floruerunt, qui que iam eos se profecisse vident, vt nō solum prauas actiones fugiant, & quales sunt, tales eas esse iudicent, tetro, & horribili aspectu, sed vt excellentium operum, flores magna vberioris prouentus spe edere incipiant. Petunt autem ab ipsa vocationis gratia, suæ fragilitatis admoniti, & ad petendū inducti: petuntq; id omnium primum, quoniam eodem gratiæ dono ipsos docente intelligunt in eo amoris gradu ad quem vocantur, & quem tenere iam incipiunt, sibi maximè metuēdas esse istas vulpes, has videlicet, sub specie boni latentēs fraudes; hos in leuioribus rebus crebriores lapsus; hunc Angelum lucis imentitum, & amica specie pestem celantem, tetrum, & infestum, & quo occultatiorem, eo nocentiorē hostem. Et quoniam malum hoc duplici ratione Deus repellit, vna facultatem adimendo vulpi huic adeundi ad hominem, & fraudu

lenter

lenter ipsum pertentandi; & ad malum alliciendi, quod est vulpes capere, atque vincire; id est seuerissimis imperijs ne quid moliantur, aut noceant cōstrictas tenere: altera inferendo animis bonorum lumen, atque robur, quibus & infidias suæ vitæ fieri intelligere possint, & detectis dolis insidiatorē repellere. Hæc igitur cū ita sint, iusti tamen illud præcipue, atque maximè à Deo petunt, vulpes has vt capiat, & vinculis coerceat. Est enim optabile certaminum, ac periculorum expertem, in amore Dei vitam degere. Deinde si eueniat (quemadmodum euenire necesse est) vt pugnādum illis sit, id summopere orant Deum, vt antequam illis occidat is lætitiæ, & tranquillitatis dies quo fruuntur, vt primum spirare grauior aliqua ventorum vis, & malorum tanquam vmbre augeri coeperint, id est vt statim, in ipso pugne initio, & certaminis conflictu, antequam titubatum quidquam sit, præsto illis, & salutaris adsit. Hanc enim vim habet

N; quod

quod sequitur. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies & inclinentur umbræ, reuertere dilecte mi, similis esto capræ, hinnuloque ceruorum super montes Bethel.* Idest. Dilecte mi qui pascis inter lilia ad vsque vesperum diei, finito die, aduentanteque nocte festinato reuertere, quomodo capræ atq; hinnuli à pastu domum properat. Est enim ab eadem illa humili cognitione sui, ab eodemque illo in peccatum decidendi timore, quo boni sollicitantur profecta vox, qua blande à Deo, & pro iure mutæ charitatis amicè postulant, vt inclinatio iam ad occasum die, & irruentibus periculorum, tentationumque tenebris sibi auxilietur, nulla mora interposita. *Similis, inquit, esto capræ, hinnuloque ceruorum.* Quod sine metaphora propriè & literatè Dauid dicebat: Domine ad adiudandum me festina, & rursus: Domine accelera vt eruas me. Quodque non solum causa incitandi Deum, & vt auxiliū ferre maturet efficiendi, ab sponsa dicitur,

tur, sed etiam quo nos admoneat, vt in ipso statim prauæ cogitationis initio, vt primum mala libido subire animum coepit, ad primos hostis aspectus, imò verò ad primos rumores, atque suspiciones belli, antequam ob negligentiam turbatum in nobis, atque tumultus aliquid oriatur, attollamus ad cælum oculos, & ad Deum cor nostrum penitus conuertamus, illudque cum lachrymis iterates. *Reuertere dilecte mi similis esto capræ, hinnuloque ceruorum.* salutemque illi nostram ardentissimè commendantes, vt accelleret, atque festinet liberare nos, non à malo solum, sed etiam à suspitione mali ab ipso petamus.

In lectulo meo per noctem
 quæsiui, quem diligit ani-
 ma mea, quæsiui illum, &
 non inueni. Surgam, &
 circuibō ciuitatem per vi-
 cos & plateas, quæram
 quem diligit anima mea, quæsiui illum, &
 non inueni. Inuenerunt me vigiles, qui cu-
 stodiunt ciuitatem, num quem diligit anima
 vidistis? Paululum cum pertransissem eos,
 inueni quem diligit anima mea; tenui eum,
 nec dimittam, donec introducam illum in do-
 mum matris meæ, & in cubiculum genitricis
 meæ. Adiuro vos filix Hierusalem, per ca-
 preas, ceruosque camporum, ne suscitatis, ne-
 que euigilare faciatis dilectam donec ipsa ve-
 lit. Quæ est ista quæ ascendit per desertum,
 sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ,
 & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij?
 En lectulum Salomonis sexaginta fortes am-
 biunt, ex fortissimis Israel. Omnes tenentes
 gladios, & ad bella doctissimi, vniuscuiusque
 ensis

ensis super foemur suum, propter timores no-
 eturnos. Ferculum fecit sibi Rex Salomon
 de lignis Libani. Columnas eius fecit argen-
 teas, reclinatorium aureum, ascensum purpu-
 reum, media charitate cōstravit propter filias
 Hierusalem. Egredimini filix Sion, & vide-
 te Regem Salomonem in diademate, quo coro-
 nauit illum mater sua, in die desponsationis il-
 lius, & in die lætitiæ cordis eius.

EXPLANATIO.

SOLVTA fomno sponfa,
 atque experrecta, spōsum
 quicum modo loqui sibi
 per quietem visa est, vna se
 cum iacere arbitrata, ipsum quæsiuisse,
 atque eo non inuento è lecto exiliuisse,
 domoque egressa, vrbis loca omnia illū
 quæritando obijisse dicitur. In quo non
 quid re ipsa gestum sit, commemorasse
 intelligendus est Solomon, sed quid rei
 de qua agitur, natura fieri postulet ac-
 commodatè ad ipsam rem, atque aptè

exposuisse. Quod idem & poëta sæpè faciunt, vt pro suscepti argumenti ratione, quid fieri debeat, tametsi id neque factum sit, nec fieri fortasse possit, tamen commemorent tanquam factum: quod si suæ personæ id arbitrantur conuenire non posse, alias fingunt & inducunt personas ad ea quæ ex argumento dicunt, atque confingunt accommodatas. Sic igitur hoc loco Solomon, quia si primariam, & illustri loco natam foeminam induxisset loquentem, videbat sibi aut recidenda esse ex hoc carmine, atque omit-tenda per plura eorum, quibus amoris vis maximè exprimitur, aut longè à decoro recedendum. Nam cui probaretur regiam foeminam in tempesta nocte, hortante amore, sine custode, sineque comitibus per urbem circum cursasse dici? Itaque quia intellexit, aut decorum à se negligi, aut bonam huius carminis partem omitti deberi, idcirco personam sumpsit de medio, rurique eductam foeminam induxit, quò decore seruato exprimeret in

ea

ea omnem amoris vim. Quid verò hæc? *In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea, quæsiui & non inueni.* Foemina amantes semper ille quidem, sed præcipuè noctu viros suos abesse egrè ferunt, eosque requirunt. Nimirum incitate partim ab ipso amore, cuius vis nocturno tempore silentibus alijs curis magis accenditur: partim à suspitione, & timore: suspitione quod sibi alias præferri foeminas, seque negligi à viris suis malè suspicantur: timore quod veretur, ne quid fortasse mali illis in tenebris accidat. Est enim iniuriæ inferendæ opportunum nocturnum tempus. His igitur amoris, atque suspitionis tanquam stimulis spòsa excita, imperare sibi nõ potuit, vt quo adluceret, domi maneret: sed exiliuit statim, & neque tenebris deterrita, neque nocturnos casus metuens, neque sui rationem ullam habens, vnumque amorem ducem sequuta virum suum peruestigauit. *Surgam & queram.* Pro præteritis surrexi, & quæsiui ex proprietate Hebraici ser-

monis.

monis. Nam sequitur. *Quasiui & non inueni.* Quod autem additur. *Inuenerunt me vigiles qui custodiunt ciuitatem.* Ex quotidiano more ductum est. Nam qui noctu oberrant in excubitores atque custodes vr̄bis sæpè incidunt. *Num eum vidistis quem diligit anima mea?* Nam vero simile erat vidisse, qui omnes vr̄bis angulos scrutarentur. Sed quàm hoc ex arte à Solomonone confictum est. Primum non illam pudet fateri amorem suum, quia quod est proprium amantium, non dubitabat quin omnibus æquè atque ipsi, ea res honesta, & prædicabilis videretur. Deinde quasi de re cunctis nota, illos quamuis ignotos, & alienos rogat, consueto, scilicet, amantium errore ducta, qui ex suo ipsorum sensu alios æstimantes arbitrantur neminem latere posse, quid ipsi cupiant, atque ament, atq; hæc illa. Cui custodes, quippè qui de homine ipsis ignoto rogarentur, nihil respondisse dicuntur. Ipsa tamen, quod amantem decuit, perseuerauit inquirendo.

Itaque

Itaque à custodibus digressa, illum tandem inuenit, inuentumque apprehendit, & domum deductum cubiculo includit, verita ne iterum se desereret. At quam belle, quamq; elegantibus, & verbis, & numeris ista persequitur? *Inuenerunt me,* inquit, *vigiles qui custodiunt ciuitatem, num eum vidistis, quem diligit anima mea? paululum eum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genericis meæ.* Sic enim adolecentes foemina loqui solent, sequitur. *Adiuuro vos filia Hierusalem per capreas, ceruosque camporum ne suscitatis, neque enigilare faciatis dilectam donec ipsa velit.* Quamquam in Latina versione perspicuum sit hæc dicere sponsum, tamen ex Hebraico textu ab utrovis dici, possunt intelligi. Etenim ex ipsa re, vel sponsus ipse, qui ad multam noctem vigilasset, cubiculum ingressus somno statim correptus fingitur, vel certè ipsa sponsa, quæ illum queritando se se labore contri-

contriuerat, eum postquam adēpta, atque complexa est, in somnum incidit. Nam alterutrum horum accidisse erat verosimile. Est autem propositum Solomoni, vt antē diximus nihil eorum, quæ in re accidere solent, prætermittere: sed ita exequi vniuersa, vt hæc duorum inter se amātium imago, omnibus suis numeris absoluta cernatur: quo quanto ea fuerit absolutior, & suum exemplar proprius referens, tanto amoris diuinæ rationes in ea elucentes facilius discamus, quarum rationum declarandarum causa omnia ista sunt comparata. Quæ eandē ob causam nos, quod ante diximus, sed propter tardos quosdam sapius est repetendum, non veremur curiosius singula inquirentes, omnes huius vulgati amoris seufus, quorum modo in hoc carmine aliquod extare vestigium conspiciatur dicere, & in lucem proferre, ad Solomonis iudicium atq; propositum, nostrum ipsi iudicium, atque interpretationem acomodantes. Ex quo eodem

dem iudicio & naturæ imitationis studio nata sunt, quæ sequuntur. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij.* Nam verò simile erat, quæ vna cum viro suo rure domum reuerteretur. (Nam ruri inuenisse illum, ex hoc loco apertè colligitur.) Itaque verosimile erat, eam obuios habuisse aliquos sibi ignotos homines, qui eius admirati pulchritudinem, vel secū ipsi, vel alios rogando dicerent. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto?* Id est, rure atque agro: nā rus Hebræis sæpè desertum appellatur. *Sicut virgula fumi.* Aut vt ex Hebræo alij, sicut columna fumi, quod non tam ad corporis proceritatem declarandam pertinet, quam ad fragrantiam odoris. Itaque odoratiorem eam esse prædicant thure, atq; myrrhæ. Quod autem virgulam, aut columnam dicunt, idèd dicunt quia thus, atque myrrhæ, & id genus alij odorati pulueres cum igne supposito cremantur, vna cum fumo

fumo qui ex ipsis exit, odoré emittunt. Fumus porro natura sursum, atque è regione ascendens columnæ speciem præ se fert. Sed sponsa hos reuocat ab ipsius contemplatione, atque laudibus, & ad viri sui præstantiam contemplandam, & celebrandam potius conuertit. Itaque dicit. *En lectulum Salomonis.* Nam hæc verba sponsæ esse, dubitandum non est, quibus illa verbis in cælum fert opes, cultum, pulchritudinem viri sui, quem non iam personatum inducit, sed suo illum, & propriè nomine notat, Solomonem ipsum appellans, eaque commemorans, quæ Solomonem habuisse constat ex libris Regum. Ex quo intelligitur Solomonis personam versari in hoc carmine, non quod de se, aut vxore sua propriè hæc scripserit Solomon, neque quod suos amores quamuis illustres, nã eximiè illã adamauisse scribitur, aliquo modo studuerit exponere, sed quod sua persona, atque nomine qua in persona, & nomine diuinitus edoctus scribat, sustineri

stineri personam, & nomen Christi, vti voluerit ad illius erga homines immensum amorem, his imaginibus adumbrandum: igitur inquit. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel.* Quasi ad illos qui se admirabantur sponsa conuersa dicat eis, iniuste vos, aut certe inconsiderate facitis, quod me vnâ intuentes, & admirantes viri mei mecum vnâ reuertentis, & multo me præstantioris penè obliti videmini, quem tamen ad contemplandum, vel ipse externus illius cultus vos conuertere debuisset. Itaque de lectuli eius maiestate primum: deinde de regij folij exquisito, & admirabili opere: postremò de ipsius regis cum ornatus magnificentia, tum formæ præstantia multa commemorat. Constat porro vel ex Christi verbis apud Matthæum in septimo Solomonè, exquisitissimo & pulcherrimo vestitu usum fuisse. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortibus Israel, omnes tenentes gladium, & ad bella doctissimi, vniuscuiusq; ensis*

ensis super foemur suum propter timores nocturnos. Non est tamen hoc loco Hebraici sermonis praetermittenda proprietas, quam adnotasse, tametsi ad hanc rudem, in qua nunc insistimus, expositionem parum certè pertineat: tamen ad veram sententiam de qua mox dicturi sumus, non parum contulerit. Et enim quod vetus interpres rectè vertit. *Omnes tenentes gladios*, si verbum interpretemur è verbo, in Hebræo est, omnes capti siue apprehensi gladijs, enallage verbi passivi pro actiuo: quod quam vim habeat, suo postea loco dicemus: sequitur. *Ferculum fecit sibi Rex Solomon de lignis libani*. Ferculum Hieronymus pro lecticæ quodam genere posuisse intelligendus est, à gestando, scilicet, & ferendo, quod eo illustriores viri, atque foeminae gestarentur. Nam Hebraicum אִפִּירִיִן Apirion, lectulus gestatorius esse dicitur, quanquam de eo non satis inter omnes conueniat. Ergo siue ferculum sella gestatoria sit, siue regalis thronus quod è lignis libani fuisse dicitur,

dicitur, intelligi debet cõstituisse è cedro, quæ appellatur lignum libani, eo quod Libanica cedrus maximè esset nobilis. *Columnas fecit argenteas, reclinatorium aureum*. Hebraicè רַפְּהִידָה Raphida, quod alij stratam vertunt, eo quæ significant lecticæ veluti pavementum. Sed certè רַפְּהִידָה Raphida à fulciendo & roborando ducitur: ex quo rectius reclinatorium, quàm pavementum vertitur: præterquàm quod ipsa architecturæ ratio pavementum, vt aureum sit, non satis certè permittit. Reclinatorium porrò hinc dici potest eius sellæ, quæ intra lecticam erat, latera atque dorsum, quæ reliqua sedè eminentiora sunt, & quibus qui sedent, reclinato sæpè corpore, cubitoque innixi incumbunt. Hispanè, Recodadéro, y respaldar: vnde rectè sequitur: *Et ascensum purpureum*. Nam ascensus hoc loco est ea sellæ pars in qua flexis poplitibus sedetur: sic dicta à Hieronymo quod in eam qui sedet, veluti ascendat. Quod ita esse facile intelligitur ex Hebraico, cuius loco po-

nitur, verbo: nam מרכב mercab, ab insidere, aut inequitare ductum propriè significat. *אֲפִי־וְטָרִי־וֹרֵד*, id est, equi fellam. *Medium autem charitate constravit propter filias Hierusalem.* Charitas autem est ipse Solomon in fella fedens. Sic enim illum appellat figuratè & amatorio more; ipsumque amari dicit à filiabus Hierusalem, id est, à Solymitanis foeminis, vel quod re ipsa amaretur; vel certè quod amari dignus esset, sibi que ita videretur. Quod tamen alij fere in eandem sententiam non ineptè verterunt, & medium tenet ipse accensus; seu combustus amore ob filias Hierusalem. Est enim Hebraicum רָצוּף Razuph ad vtramque sententiam ambiguum: quanquam ij amari à Solomone foeminas significant: Hieronymus ipsum amari à foeminis intellexit. Credibile autem est vtrumque verum fuisse, in vero certè: & *אֲפִי־וְטָרִי־וֹרֵד* Solomone verum vtrumque est: de quo tamen suo loco. Sed quoniam mentionem intulit Solomoni in folio ornatu regio fedentis,

tis,

tis, id latius exequitur ad Hierosolymitanas foeminas suam orationem conuertens, atque inquires. *Egredimini filia Sio, & Videte Regem Solomonem cū corona qua coronavit illu mater sua in die desponsationis illius, & in die latitia cordis eius.* Diadematis aut coronæ nomine Hebræorum loquendi consuetudine omnis corporis cultus elegans, atque aptus significari solet. Illud autem, in die desponsationis, ex communi vita ductum est. Nā quo die quis vxorem ducit cultius ornatur: & sponfos coronatos inire nuptias, in more priscorum fuit. Ex quo illud.

—*Hic autem cum corona candidè*

laute vestitus.—

Plaut.
cast.

Sed cur à matre ornat⁹ dicitur? An quia matris illius, id est Bersabeæ opera & industria David antequam moreretur, regni successorem declaravit ipsum cæteris eius fratribus, quamuis natu maioribus prætermisis; vel potiùs quia hoc sicuti & superiora omnia accommodatū est ad hominum morem? Nam nuptia-

O 3 rum

rum die quæcunq̄ue ad coniugum or-
natū attinent, ab eorum matribus curari
solent. Ego quidē certē sic sentio, nōnul-
los tamē esse scio, à quibus ipse, quod eos
& amem, & plurimi faciā dissentire non
possum, qui ab illo. *En lectulū Solomonis,*
quæ sequuntur vniuersa, non ab sponsa,
sed de sponsa dici volunt, ab ijs spectato-
ribus, qui modo eius demirati odoris fra-
grantia dixerunt. *Quæ est ista quæ ascen-
dit de deserto sicut virgula fumi.* Ipsos
enim affirmant pulchritudinis eius mi-
raculo obstupefactos, ac vix animi com-
potes quidquid aut ipforūmet, aut vul-
gi iudicio pulchrum habebatur in eam
conferre: lectulumq; atque ferculum So-
lomonis, quod ad speciem attinet, nomi-
nare ipsam: itaq; dicere. *En lectulū Solo-
monis.* Id est. Hæc ille lectulus, quo nihil pul-
chrius censetur: hæc planè cū illo de pul-
chritudine certet. Nec enim ipsi tantum
dignitatis addunt copia, opulq;, & excu-
biæ nocturnæ, quàm istam vndiq; quā
oculos, quā genas, quā os atque corpus

totum

totum conuestiuit decor. Ferculū por-
rò quod sibi Solomon fecit insigni arti-
ficio visendum, vt pote in quo, quamuis
auro atque gemmis distincto, ars certet
cum copia, num conferri queat cum hu-
ius pulchritudine foeminæ? Sed hæc ha-
ctenus. Nunc rursus à capite ordiamur,
siue potius contexamus veræ sententiæ
expositionem proximè superiore capi-
te interruptam.

EXPLANATIO.

N lectulo meo per noctē. Quæ
illis verbis, fili accedens ad Eccle. 2
seruitium Dei præpara ani-
mum tuum ad tētationem,
ijs qui piè viuere volunt denuntiatur fo-
re, vt Deo se se interdum subtrahente, &
malorū ad ipsos accessum & incursum,
quo eorum erga se amorem probet, non
impediente, rerum aduersarum tempe-
state, & tanquam fluctibus sæpè agiten-
tur: ad id se comparare omnes debet, nō

O 4 solum

folùm ij, qui incipiunt Deum colere, sed etiam illi, qui in eius amore, aut profecerunt, aut iam sunt planè perfecti. Non enim tam comitatur umbra corpus in luce positum, quam aduersi casus sequitur eos, qui ipsi pietatem sequuntur. Et quo quis maioribus Dei donis affectum se esse cognoscit, eo cogitare debet, instare atque impendere sibi maius aliquod & difficilius certamen quod obeat. Ergo quoniam vir hic iustus, quem describimus, vel potius qui à Solomone figuratè descriptus illustratur, & in lumine collocatur à nobis, vt agnosci facilè, atq; conueniri à cunètis possit: ergo quoniã hic vir iustus incunabula illa amoris deseruit, & in meliore & perfectiori statu locatus, amplioribus gratiæ beneficijs affectus à Deo est, idè iam quod sequitur, vt strenuè agendo atque certando se ijs beneficijs esse non indignum demonstret, inducitur in tribulationis acie constitutus, & tanquam sub armis laborãs. *In lectulo, inquit, per noctem quasiui, quem diligit*

diligit anima mea. Nam in aduersis esse intelligitur primum ex eo quod in nocte est. Nam figurato sanctarum literarum, & arcano sermone, aspera & ærumnosa tempora, noctis & tenebrarum significantur nominibus. Deinde quod Deum absentem quærit. Nam quanuis Deus in omni natura semper sit, suisque similiter semper adsit, propria & peculiari prouidendi ratione, tamen illi quemadmodum cum ipsis bene est, Deum veluti excubantem in suam ipsorum salutem videre sibi videntur, sic rebus in contrarium conuersis, auersum ipsum à se existimant, & ab alienato ab ipsis animo, custodire ipsos amplius nolle arbitrantur, aut certè quasi arbitrentur, ita prædicant atq; queruntur: quale est illud Davidis, *Viquequo Domine obliuisceris me in finem, viquequo auertis faciem tuam à me?* Quare non est cur dubitemus, quin in malis dicatur esse is de quo dicitur, ipsum in nocte constitutum requirere absentem Deum. Præterquam

O 5 quod

quod ipsa res & bonorum vitæ ratio pofcebat, vt qui vocatus eſſet, atque ſublatus à Deo ad altiorem amoris gradum, quique ei uocationi obtemperans, maioribus gratiæ bonis affectus plus viriū, atque roboris in animo collegiſſet, ſtatim educeretur in aciem, & de eius inſuperanda tribulatione, ſtrenuitate, & in malis patientia ageretur. Imò ſi ad ea quæ hoc caput antecellerunt attendimus, haud obſcurè videbimus hunc ſub iſta amantiſſimæ perſonæ adumbratum iuſtū virum imminere ſibi probationum, id eſt, laborum tolerandorum, & aduerſarum rerum diſcrimen iam antea præuidiſſe, atque vt primum vocari ſe à Deo, hoc eſt, augeri maioribus bonis vidit ſibi metuere cœpiſſe, atque ad mox ſequutura acerba, atque triſtita ſe comparafſe, Nam profectò hoc illis verbis agebatur. *Capite nobis vulpes paruulas quæ demoliuntur vineas.* Item que illis. *Donec aſpiret dies, & inclinentur vmbre: fuge dilectè mi.* Nam quod vulpium hoc eſt, vt diximus, inui-

sibi-

ſibilia hoſtiū inſidias metueret, quodque Deum precaretur, vt aduentantibus tenebris reditum maturaret, ex eo erat, quia ex nouis & maioribus gratiæ donis, quibus ſe affectum eſſe ſentiebat, cōiectura colligebat imminere ſibi iam, & inſtare tribulationis periculū aliquod: & proportione ſibi de nouo collatę gratiæ maiora ſua prælia, & certamina futura videbat: & quo maius illi gratiæ lumen infundebatur, eò clariùs cernebat aduentantem iam triſtiſſimis tenebris inuolutam malorum noctem, quam ducere vna cum Deo cupiebat. Itaque quæ metuiffe tunc dictus eſt mala, in iſis nunc incidiffe dicitur, cum in lectulo iacens, & tenebris circumfuſus inducitur, & inter tenebras Dei opem requirens. Nec verò recuſandum illi fuit, quin communem ſanctis omnibus fortem ſubiret, ſequę oſtendat Deo, atque probaret tolerantia aduerſorum. Cæterum quauis id ſit commune omnibus ſanctis, tamen ſciendum eſt plurimū intereſſe quo quis probe-

probetur modo atque loco. Incipientes enim, vt potè qui amorem quidem virtutis aliquem in se se habeant, firmum tamen illius vsum, atque habitum non habeant, leuius impelluntur, ne in ipso adolefcendi initio, cum nondum satis altè radices egerunt, asperius accepti pòdere ipso malorum obruantur: itaque hos mala ipsa suspensa veluti manu feriunt: in eos verò qui proficientium ordinem tenent, acrius incursant: aduersus perfectos porrò iusto prælio, & omnibus copijs decertant. Quod ipsum ne quis fingi à me putet in hoc carmine, & in hac diuinorum amorum expositione, figuratè quidem vt cetera omnia, sed tamen accuratissimè & diligentissimè exprimitur. Nam quo intelligatur per singulos spiritualis vitæ gradus, quos esse tres diximus, bonos subire tribulationū procellas. Idcirco ter inducitur mœrens, seque excrucians sponfa eo quod esset absens vir suus: semel, videlicet, initio carminis, iterum hoc loco, tertio in-

frà

frà capite quinto. Id porrò semper accidere, quotiescunque maiori gratia donati à Deo illi ad altiorem virtutis & charitatis gradum vocantur, ita perspicuum est in hoc carmine, vt expositione non egeat. Nam cum primùm amare sponfa coepit, statim angi dicta est: hoc est in ipso exordio huius libri: eademque vt ad secundum amoris gradum peruenit, hoc est isto, quo de agimus loco, iterum dolens inducitur: & rursus in frà postea quā perfectior in amando effecta est, sollicitatur grauissimè. Nam post illa, Vox dilecti mei, aperi mihi foror mea, sponfa mea, quibus ad altissimum amoris gradum vocatio & ascensus describitur, cōtinuò sequitur, Pesulum hostij mei aperui, at ille declinauerat, atque transiuerat: quæ siui illum, & non inueni, vocaui, & non respondit mihi: itemq; illud, Inuenerunt me custodes qui custodiunt ciuitatem, percusserunt me, & tulerunt pallium meum. Cæterum non eadem ratione vniuersos tentari, sed esse eorū di-

sparia

sparia certamina leuiora amare incipientium, proficientium in amore, & perfectorum grauiora, mirum etiam est, quã aptè in hoc carmine, & quam eleganter significetur, In principio enim eius dolo redicebatur sponsa, quod se solam reliquisset suus vir, & hactenus dolere, vt domi ipsa manens, & animi sui desiderium verbis testificans, nihil præterea molestipateretur. At hic vbi iam maior atque perfectior persona agitur, etiam domo egressa, totam urbem obiisse, magnumque in inquirendo illum dicitur laborem suscepisse, atque eum multo maximum, postea cum perfectè amantis imaginem sustinet. Nam præter vrbis loca noctu, & maxima anxietate animi obita, in custodes vrbis cum incidisset, spoliata, & plagis aliquot acceptis, male ab ipsis mulctata discessit: de quo cum ad id loci peruentum fuerit, dicemus. Quod si quis à me quærat causam, quare in ipso honestæ vitæ degendæ, & in cuiusque eius vitæ gradus principio,

aut

aut certè paulo post principium viri iusti, malis tribulationum vexandi, atque torquendi tradantur. Huic ego, quamuis intelligam, interdum aliter euenire, easque bonorum tribulationes, eaque examina in aliud tempus differri: tamen quia sæpius vsu venit vt statim probentur, respondeo, id propterea fieri, quia vocationes istæ omnes, & ad singulos amoris gradus ascensus, magna dulcedinis cælestis copia redundant. Nam blauditur quodammodo Deus illis quos ad se vocat, eosque ille cætat delicijs spiritibus magnis. Itaque quia ista vitæ sanctæ, & eius omnium partium principia plena voluptatis, & tanquam circumlita melle sunt, si præterea quæ sequuntur, reliqua ex animi sententia iustis placida, & tranquilla euenirent, periculum esset, ne nimia & perpetua voluptate decepti amorem Dei, atque ad eum omne virtutis officium voluptate, atque vtilitate metientes, in amando, non tam amorem ipsum; quàm quæ ex illo sunt cõmoda seque

sequerentur, seque ipsi potius amarent, quam Deum: ex quo etiam fieret, vt ille Dei in hominibus suo amore inflammādis conatus, non solum in nihilum recideret, sed vt contrarium eius, quod Deo propositum est efficere, fortiretur effectum. Nam cum Deus in infundenda cælesti voluptate, atque dulcedine id agat, vt nos ad se amandum inuitet, eius si voluptatis atque dulcedinis vsu nobis perpetuum dedisset, eo ipso quo nos ad se amandum allicit, repelleret, & errare faceret, ab eo quem requirit, amore, vero scilicet, & ingenuo, & in quo Deus ipsius solum causa diligitur. Qui error atque lapsus primo admissus, ac lætari deinceps, ac secundarum rerum successu altus & inueteratus in animo omnem sine dubio honestæ ac beatæ vitæ rationem euerteret. Quare oportuit, vt primo quoque tempore euelleretur is error, vel potius vt obuiam iretur illi antequam germinare, aut omnino posset radices agere: id autem efficitur cum iusti

abstra-

abstrahuntur, ab illa quamuis cælesti, tamen corpus quoque imbuente voluptate, cumque in laboribus & rerum asperarum tribulatione continentur: quo sic tandem diligendi Deum veram rationē ad discant, nec quidquam aliud ex Deo præter Deum quærant. Et quemadmodum sulcis mandata, atque commissa semina, si è vestigio cæli clementia, & genitalibus auris excipiantur in herbā effusa, non temerè ad frugem perueniunt: si autem Aquilonares venti solum durarint, nixque supra ceciderit deorsum radices agunt, quibus firmatā, ac roborata opportuno tempore vberes fruges gignunt: sic noster animus postquam diuinæ gratiæ semina intra se semel accepit, nisi molestarum rerum, & ingratarum mole comprimatur, lætitia exultabit inani, ac extra se totus effusus, speciem fortassis aliquam pietatis præ se feret, virtutis tamen eius expers erit, & sibi bene ac volupe esse id vnum amabit, seque pro Deo diliget, quo nihil potest, aut dici,

P aut

aut esse peruerfius. Quare neceffe est, vt secundis aduerfa succedant, & tristibus læta temperentur, quo eorum alternis vicibus quasi vtrinque æquis ponderibus libratus animus, neutramque in vitorum partem inclinans semper contineatur in oficio. At cum id euenerit, vt in rebus asperis verferetur vir iustus, quo animo illum futurum, aut quibus armis vsurum dicemus, ad quem confugiet? cuius implorabit auxilium? cuius sibi aduocabit opem aduersus infernas, in seque, insurgentes acies tenebrarum? Bonis & iustis viris certè. (Nam scelerati atque improbi cum in mala tali vita digna incidunt, ipsi viderint quid sibi faciendum sit, aut quomodo contra mala nitendū, si tamen illi nituntur vnquam contra, ac non potiùs ab omnibus animi bonis flagitiose imparati ferri se atque agi à mali sinunt, seque ægritudinibus & desperationi conficiendos permittunt.) Bonis igitur atque iustis viris, certè vnus Deus pro auxilio, proque perfugio, in omni eorum

cala-

calamitate, atque malo est. Nam, vt primum nox tribulationis coepit irruere, statim suum animum ad Deum conuertunt, & toto pectore illum cogitant, ac plus aliquanto, quam antea facere erant soliti, occupantur in eo amando: eoque sunt erga ipsum animo, vt post quã omnem suam causam ei exposuerunt, postquamque spes suas in eo vno collocasse, professi coram eodem ipso sunt, illudque addiderunt, intelligere se atque cognoscere, nec sine illius permisso illa accidisse, nec sine eiusdem iussu mutari ea in melius posse, ac denique ipsum, mitiùs vt se cum agere, & irasciam desinere velit, deprecati sunt, illudque in primis affirmarunt, se id vnum maximè velle, atque cupere, suæ vt ille voluntatis atque gloriæ potissimam rationem habeat, deinceps quasi ablegata à se omni rerum suarum cura, Deoque permisso in vna legis, ac promissorum Dei meditatione acquiescāt, humana despiciant, cælum mente petant: seque veluti in sinum atque comple-

xum Dei conijciant, atque abscondant, inibique absconsi atque delitescentes, & magno amore flagrant, malorū morsus, aut omnino non sentiant, aut certè leuissimè perferant. Quod si, quod non nunquam facere Deus solet, non solum molestari ipsos à malis, atque vexari finat, sed ipse se quasi ab alienato ab illis animo subtrahat, & influere ampliùs in eorum mentes suauiter & iucundè vt solebat, nolit, eosque in media tribulationis nocte solatio destitutos relinquat, aut ita ipsis videatur relinqui se à Deo, & abijci, & pro despectis haberi, id si eueniat, minimè illi quidem, aut spem abijciunt, aut amorem suum à Deo dimouent. Sed quod sponsa hoc loco fecisse scribitur, id potiùs ipsi faciunt, quærunt iu lectulo, domi perquirunt, per vrbiu vias, per fora, perque cõpita omnia, omnibus vestigijs sequuntur, circũcursant, obuios rogant, nihil denique nõ faciunt, quoad voti sui cõpotes effecti, id quod quærunt, inueniant: hoc est, nullis malis,

nullis

nullis rebus molestis & acerbis deterrentur ab amando Deum, beneque de ipso sperando. Si domestico atque intestino malo infestantur, vnum Deū requirunt. Si publicè in illos insurgitur, in eodem Dei quærendi studio perseverant. Si calamitati additur calamitas, & alia ex alijs mala nexa sequuntur, sique luctuosas noctes excepiunt mœsti & lachrymosi dies, siue malum quo opprimuntur breue sit, & intra domesticos parietes inclusum, siue apertum potiùs, lateque patès, & in longum tempus perseverans, omnibus quamuis fortunæ telis confossi, ad cætera stupidi, vnum illum dolorem ad sensum admittunt, & ad animum suum, quem acerbissimum capiunt, ex eo quod species illa amabilis & grata Dei, quæ in ipsorum animo elucebat antea, iam nusquam appareat. Itaque excitant se se, & animi sui omnes latebras scrutantur, dictaq; sua & facta omnia seuerissimè examinant, omnesque vias insistant, quibus ad Deum peruenire quis potest, instant,

P 3 precan;

precantur, supplicat, fletus fundunt, lamentantur etiam interdum, clamores edentes maximos, illaque Dauidica: Illumina vultum tuum. Cur auertis faciem tuam à me. Ne declines in ira à seruo tuo, sæpius iterantes perseverant, vsque eodum conuerso ad pietatem & clemẽtiã Deo, intermissus ille iucundissimæ consuetudinis Dei eis redditur, & restituitur fructus. Quo ex fructu ipsis restituito atq; reddito, maiorem etiam, quam antea voluptatem capiunt. Itaque nouo quodam & vehementiori amore accèssi irruunt in complexus Dei, illumque arcte tenent, & quam possunt intimè intra suum pectus recondunt, nec ab eo diuelli possunt vlllo modo, & hoc est, quod sequitur. *Tenui illum, neque dimittam.* Id porro vbi assequuti sunt labores & erinaſ suas, non tanti faciunt, facilè que sibi & verè persuadent, quando iam Deus optatum illud vultus sui lumen ipsis ostèdit breui futurum, vt malorum suorum tenebris penitus discussis tranquillus

lus

lus ipsis oriatur & serenus dies. Sequitur. *Quæ est ista, quæ ascendit sicut virgula fumi?* Quamuis vera virtus se ab hominibus videri, aut celebrari non velit: tamen ne si maximè cupiat, latere eos possit, ab ipso suo splendore & pulchritudinis magnitudine prodita. Itaque vel nolens in oculos hominum incurrit, eosque ita commouet, vt qui nullam ipsi partem virtutis habent: tamen non possint illam non admirari. Sed interest, quis gradus virtutis sit. Nam incipiens virtus quòd plurimis, quæ è prauè assueto corpore existunt, tanquam nebulis, eius obscuratur, & inficitur lumen, haud facilè suum splendorem foris proferre queat. At eadem vbi aliquantulum adoleuit radios emittit lucis suæ, quoque magis adoluit, eo magis latè emicat. Itaque in hoc carmine cum de incipientum virtute & amore agebatur intra sponsi, sponsæque personas omnis sermo constitit, omnisque illa amoris tanquam actio intra domesticos parietes, ab his per

P 4 acta

acta duobus spectatore caruit, & applausore. At nunc cum iam describitur proficientium virtus, cuius splendor occultari nequit; præter istorum personas inducuntur alij, qui dum pulchritudinem sponsæ admirantur, nos doceant iustos viros, cum eo vsque profecerunt in amore Dei, vt in secundo amantium ordine numerentur; admirationi hominibus esse incipere. Qui quidem homines cum eiusmodi iustum aliquem contendentem ad virtutis culmen pleno gradu cõspiciunt, consistunt primò, atque ipsum veluti noscitantibus diligentius inspiciunt, eoque agnito recordantur vitæ eidem, eisdemque quibus ipsi tenentur studijs illum non ita pridem vacasse, cupiditatibusque similibus seruiisse: itaque rei nouitate commoti percontantur, quo ex genere hominum, homo ille sit, qui tam subito in nouum, & ab eo, qui erat antea diuersum hominem sit demutatus, quando, quo ve modo ea, in quibus studio detinebatur, inculta, & horrida loca relin-

quens

quens ad cælestis vitæ lucidas, & sublimes regiones tâto virtutum agmine circumseptus conscenderit. In quo genere illud etiam, sæpissimè euenit, vt adhæc considerata, & secum reputanda homines animum magis aduertant, quoties id accidit, vt calamitosum aliquem, & graui fortuna oppressum hominem, cuius de salute iam desperauerant, præter ipsorum spem, ab omni liberati malo, ac suæ pristinæ dignitati nec opinatò restitutum videant. Illa enim fortunæ in melius commutatio tam subita, acrius illorum mentes, atque animos commouens efficit, vt intelligere, & cognoscere incipiant, eius hominis res curæ Deo esse, maiusque omnino bonum aliquod latere in eo, quam quod ipsi vnquam sunt suspicati arbitrentur: quod iam illis bonum, dum ista pertractant, paulatim ex alterius animo emicare & apparere ita incipit, sibi vt videantur illud videre. Itaque quem antea despiciebant, iam eum suspiciunt, atque venerantur, nec solùm

P 5 taciti

taciti secum, sed cum alijs etiam loquentes animi sui admirationem expromit. Itaque dicunt, *Quis est iste, qui ascendit de deserto sicut virgula summi*. Quis est inquam hic qui vagus, atque errans, perque urbem modo cursitans, tam subito lætus & beatus est redditus? Qui tot mala quibus opprimebatur, euasit? Qui ab inimicis circumuentus, à suis impiè proditus animi firmitate cunctos superauit? Qui tot illos quibus constrictus tenebatur, laqueos calumniarum exiit? Quem nõ carceris pædor confecit: non diuturnitas mali fregit: non cum summa facultate nocendi coniunctum odium pessundedit? qui tot tela nudo corpore excipiens sustinendo illa, & modestè agendo repulit, inq; eo ipso perstitit, vsque eo quo ad Deus inimicorũ eius omnes conatus, vniuersaque consilia, in nihilum redigens, effecit, vt patientiæ audacia, & innocentia improbitas cederet? Hisque multa similia mutuis sermonibus conferunt. Et hoc causæ habuit Solomon,

quare

quare simul atque sub ista sponsæ suum virum quærentis, & magno tandem labore inuenientis imagine: bonorum virorum tribulationes, & è tribulationibus, nec opinatas liberationes insinuauit, continuo induxerit admirantes, & percunctantes turbas: quod illa liberatio bonorum, statim visa animos hominum admiratione complet. A quo Solomone illud etiam magno iudicio factum est, vt quoniam ista, qua de agitur virtus proficientum, vt potè quæ nondum peruenerit ad perfectam virtutem, quasi odore quodam boni exempli se ad homines insinuat, nec illis adhuc conuendã exhibet honesti aliquam absolutã atque perfectã speciẽ, idcirco modicè hic aut intra modum potius sponsa laudaretur, comédareturq; eatenus, non vt forma excellere, sed vt optimo præstare odore diceretur. Quæ autẽ sequuntur.

Adiuuro vos filia Hierusalem per capreas, ceruosq; camporum, ne suscitatis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. ab vtro-

uis

uis dicta accipiantur, similiter interpretanda sunt. Significant enim illam animi quietem, illamque lætitiæ beatâ dulcedinem, quæ iustos iam perfunctos laboribus sequi solet; qua de obtestatione, quoniam aliâs diximus, hîc plura dicere superfedebimus. Porro quæ ab hoc loco, vsque ad finem capituli restant, quæ item ipsa, vel ab sponsa dicuntur, vel vt nonnullis placet, ab ijs qui proximè inducti sunt laudantes, & admirantes sponsam: nam & mihi modo hoc, modo illud probabilius videtur; hæc itaque continent illustrem prædicationem, & expositionem eius prouidentia, qua Deus res atque vitam suorum propriè gubernat. Nam quâuis diuinis rectionibus omnia temperentur, tamen est quoddam peculiare, & si ita loqui licet, reliquis vigilantius & attentius curæ genus quo Deus eos qui se amât prosequitur, quod ad genus, illa pertinent, Custodi me Domine vt pupillam oculi, & Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei. Illudque

Psal. 16.

Zacha. 2.

Daui-

Dauidis, Oculi Domini super iustos, & *Psal. 33.*
 aures eius in preces eorum. Tum Christi illud, Nolite timere, omnes capilli capitis vestri numerati sunt. Et in primis hoc, de quo agimus. *En lectulum Salomonis septuaginta fortes ambiunt. ex fortibus Israel.* Nam si in ijs verbis illorum adhuc persona versatur, qui modo sponsam admirati dixerunt: *Quæ est ista quæ ascendit de deserto, sicut virgula summi?* Valdè cõsentaneè subiungitur. *En lectulum Salomonis.* Rectèque ex illis ista sequuntur, id est, ex salutis, quæ iustis nec opinato reddita est admiratione, prouidentia Dei erga eosdem commemoratio rectè, & ordine sequitur. Nam quotiescumque, aut videmus ipsi, aut audimus ab alijs, aliquè præsertim bonum, & modestum virû à carcere, ab ignominia, ab inimicorû manu, à morbo, à captiuitate, à similibus per multis, præter opinionem hominum liberatum, statim nobis occurrit reuereri, & admirari prouidentiam Dei. Itaque iudicamus diuino nutu cuncta regi, & de

de omni illius rectione magnificè senti-
 - *Psal.* 57. mus, sicut scriptum à Dauide est. Leta-
 bitur iustus cum viderit vindictam, ma-
 nus suas lauabit, in sanguine peccatoris.
 Et dicit homo, si utique est fructus iusto,
 utique est Deus iudicans eos in terra. Sin
 autem sponsæ ista sunt verba, id quod
 verius existimo, & de se ipsa interrogan-
 - *Theodore* tibus, & admirantibus, hisce verbis re-
 - *rus in can* spondet, id profecto dicit, quod boni &
 - *tica.* iusti viri faciunt facere, certè omnes de-
 bent, cum à malis, & tribulationibus li-
 berantur. Nam agnoscentes à Deo se es-
 se seruatos, ei vni liberationem & inco-
 lunitatem suam acceptam referunt, eius-
 que erga homines charitatem laudant,
 & siue secum agant, siue cum alijs ver-
 sentur, id vnum in ore habent, id perpe-
 tuò prædicant, & quod in ipsis est, om-
 nes homines ad huius charitatis Dei, &
 erga suos prouidentia considerationem
 erigunt, & inuitant: dicuntque. *En lectu-
 lum Solomonis septuaginta fortes ambiunt ex
 fortibus Israel omnes tenentes gladios, & ad
 bella*

*bella doctissimi, vniuscuiusque gladius super
 scemur suum propter timores nocturnos.* En
 inquam, qua voce auditorem ipsum ab
 eo, de quo antea agebatur, reuocant, &
 ad nouæ alicuius, atque magnæ rei con-
 siderationem traducunt, tantumque nõ
 dicunt, causa non est cur nobis de recu-
 perata præter spem salute gratulemini,
 curve admiremini fortunæ commuta-
 tionem tam subitam, quasi nobis ob eã
 rem aliquid laudis, aut prædicationis tri-
 bui deberi, arbitremini. *En lectulum Salo-
 monis.* Ad has inquam potius diuinæ pro-
 uidentia, atque custodia rationes respi-
 cite, illudque considerate, quot, & quã
 firmis præsidijs Deus eos qui ipsi fidunt,
 circundet. Nam lectulus hic Solomo-
 nis qui dicitur, ipsos bonos, atque iustos
 significat. Illi enim quemadmodum aliàs
 alijs nominibus, pro eo, ad quod ex vir-
 tute sunt apti in sacris literis variè & figu-
 ratè appellantur: templumque, & se-
 des, & Dei currus dicuntur: sic hinc Solo-
 monis, id est, Christi lectulus nominan-
 tur:

Esai. 43. tur: propterea quod Christus in peccatoribus veluti laboret, sicut scriptum est. Servire me fecisti in peccatis tuis, præbui mihi laborem in iniquitatibus tuis: in iustis verò molliter quiescat. Etenim diuina munificentia in illis intra angusta spatia concluditur, & quodammodo coarctatur, parceque Deus cum illis videtur agere, eorum ipsorum culpa prohibitus, vt videre est in illo seruo, de quo apud Matthæum in vigesimo quinto. In his autem sicut qui iacet in lecto corpus suum effundit atque distendit, ita Deus bonitatis, atque largitatis suæ diuitias latè explicat: quia vt scriptum est. Habenti dabitur, & abundabit. Ea enim est natura, atque ratio donorum Dei, vt alia ex alijs semper nascantur: ac veteribus noua succedant, & minora maioribus cumulentur, semperque beneficijs diuinis accipiendis, ijs si quemadmodum decet, vtamur; ad potiora beneficia accipienda sit gradus. Quod vel ex illo verum esse intelligitur, quod Paulus eleganter scripsit.

Nam

Rom. 9. Nam quos prædestinauit, hos & vocauit, quos vocauit, hos & iustificauit, quos iustificauit, hos & glorificauit. Deus enim quo ad se attinet, voluntatè nobis benefaciendi non intermittit, sed cum natura pronus sit ad omnem liberalitatem atque munificentiam, quamcumque sibi oblatam, benefaciendi causam eam arripit, ipsoque benefaciendi, & liberaliter agèdi opere gaudet, & exultat, & tanquam in lecto fufus quiescit. Vnde & Hebraicum מִתְּחַלֵּץ, quo lectus significatur, ab extendendo & dilatando deducitur. At nò temerè est quod iusti, hoc potissimum loco, in quo de ipso recuperata salute agitur, mita nominantur. Nam profecto quandiu illi in angustijs versabantur rebus, tandiu Deus similiter videri poterat contraxisse manus suam, seque ipsum in arctum locum quodammodo inclusisse: quia pro ea quæ erga suos vt solet liberalitate, nimis restrictè tunc ac nimis etiam parce visus est agere. Nos certè cum bonos viros

Q

arum-

arumnis plenos, afflictos & abiectos. videmus; florentibus interim & foeliciter agentibus inimicis illorum: tamen si non minus benè, quam par est de Deo sentiamus; tamen minus latam, minusque laxam, & amplam sedè in nostris animis, & cogitationibue ipsi exhibemus; ea certè opinio quam habemus de bonitate & magnificentia eius, exilior in nobis efficitur, & veluti contrahitur. At cum eodem luci atque libertati Deus restituit, idque videmus ipsi, contra omnia eueniunt. Nam primum latissima quedam, tanquam lux diuinæ bonitatis, atque iustitiæ nobis oritur: deinde ingens ex eo in eisdem nobis gaudium nascitur: postremo, eo perfusi, atque imbuti gaudio linguas, quas ante id tempus moeror stupore mixto, cōstrictas tenebat, laxamus in laudes Dei, qui iam nobis, vt est, ita optimus, atque maximus, & effusissimè bonus, atque liberalis esse videtur. Atque hæc de lectulo. Porro septuaginta illi, qui iuxta lectū excubare dicuntur, tamen

fi

si propriè illud prouidetiæ genus significant, quod nominauimus singulare & priuatum, quodque mirabiliter est varium, ac multiplex, tamen verè etiam referunt Ecclesiæ prælatorum, atque sacerdotum eos ordines, quorum ministerijs Deus vitam, atq; mores nostros gubernat, Qui primo prælati deo fortes dicuntur, quia non solum dominicas oues pascendi, atque ductandi laborem perferre, sed quia vltro ipsi, & audacter in insectos Christi ouilibus lupos incurfare debent, eisque se opponere pro grege Dei, neque re ipsa solum, sed aspectu etiam, atque animi habitu timorem illis incutere. Nā ea vis subiecta est voci Hebrææ גִּבּוֹרִים Guiborim pro qua fortes Latinus posuit interpret. Sunt enim Guiborim robusti, & potentes, & cum corporis, tū animi viribus pollentes; belloque gerendo nati homines. Itaque fortes sint oportet. Nec enim tantum, & tam multiplex, tamque sollicitudinis, ac periculi plenum munus, quale est Episcoporum,

Q. 2 &

& verbi Dei ministrorum administrati illo modo rectè, atque obiri queat ab ijs, qui ipsi cupiditatibus suis cedunt, atque succumbunt, eisque vti addicta mæcipia seruiunt: neque tam cæteros antecedunt honoris insignijs, quam avaritia, atque nequitia præstant omnibus. Igitur primò sint fortes. Deinde quod non temerè additur ex fortibus Israël. Nam qui ambitionis labores maximos subeunt, & regum domos frequentant, & nihil non audent, atque tolerant, quoad consequantur quod cupiunt, id est, rebus Ecclesiæ publicis præfiantur, sunt illi quidem fortes: aliter enim tanto tollendo oneri qui essent idonei? sed nõ ex fortibus Israël. Possunt illi omnia digna, indignaque perferre, possunt per obstantes eadem ambientium cuneos, viam sibi labore, & assentatione quasi ferro aperire: possunt eo tendere, vel per medios ignes, quo ipsos peruersa honoris cupido vocat: at à virtute aduersus vitia in acie consistere, consistere dico, vel primum

num hostium aspectum sustinere, aut si minus militis calonis saltè munus obire, aut omninò militibus se numerari velle, planè non possunt, suntque feminis molliores. Possunt quidvis perpeti, dumtaxat, dum sibi comparant aliquè gregem in quo se iacent, atque dominentur, at vbi compararunt pascere eum, saluari atque cælesti pastu non possunt. Atqui hæc non est fortitudo Israël, qui dum soceri sui greges pascit, & ductat, infomnes plures noctes duxisse dicitur, frigoraque atque æstus maximos tolerasse. Non est inquam fortitudo Israël, qui tametsi ob fraterna odia, & parentibus, & patria domo careret: nullis tamè rerum difficultatibus cessit: quique in Liæ, atque Rachelis personis rectè actionis, atque beatæ contemplationis absolutionem adamavit, & coluit: qui denique ne angelo quidem in lucta concessit. Nam hoc fortitudinis genere prælatos Ecclesiæ præstare debere, Israëlis facta commemoratio significat. Verùm

Q; quem-

quemadmodum versari in acie, aut cum hoste confluere aliquis inermis nõ possit: tamen & corporis & animi excellat viribus, sic isti ecclesiæ præfecti existimare debent, non sibi satis esse, quod sunt manu fortasse prompti, & parato ad dimicandum animo, nisi præterea arma habeant ea, quibus in hoc genere belli utendum est. Nam idcirco subiicitur. *Omnes accinēti gladijs.* Est autem gladius iuxta harum literarum arcanum sermonem, verbum Dei, scientiaque eius, cum legitima docendi facultate coniuncta: ut constat ex illo Apocalypsis: ubi in Christi ore gladius inesse, vtraque parte acutus scribitur. Nam cum in ore esse, aut ex eo egredi dicitur, satis declaratur gladio significari verbum, atque doctrinam Christi. Quo certè gladio, id est rerum, atque legum diuinarum cognitione, atque scientia Ecclesiæ ministri armabuntur, si modo id futuri sunt, quod se esse volunt, atque cupiunt, populi Christiani rectores, doctores veri, magistri vitæ, lumi-

na

na Ecclesiæ. Nam quod nonnulli arbitrantur, & docent ad Episcopi munus gerendum, verbi Dei, hoc est, sanctarum literarum, & Theologiæ cognitionem necessariam non esse, siquidem eisdem artibus, quibus ab illis comparatur, est administrandum id munus, rectè arbitrantur: compararunt enim illud ambitionis pessimis artibus. Sin autem legis, atque voluntatis Dei ratio habenda est, sique ex ipsius muneris natura est faciendum iudicium, in maximè profectò errore versantur. Quod si illi propter animi sui cæcitatem ad huius legis intelligentiam penetrare non possunt, & ad eius vim intelligendam eorum mentis acies hebescit, veteris illius ecclesiæ, quæ ante mille annos foelicissimè floruit, saltem exèpla respiciant. Ecquæ enim è tanto sanctissimorum Episcoporum, & doctorum numero nobis proferant, cuius nõ fuerit insignis in hac re, de qua agimus scientia? nisi fortè plus videre se, quam viderint diuini illi viri arbitrantur? aut nisi

Q4 longo

longo vsu edocti inuenerunt contineri in officio, sine ista arte populos Dei, & probos effici posse? Ego sanè sic existimo, Christianæ reipublicæ antiquos mores, ex eo potissimum tempore in deterius labi cœpisse; cum diuinarum literarum, atque legum imperiti homines cathedras Ecclesiæ occuparunt. Vnà enim cum illis auaritia, vnà luxus, atque fastus, vnà crudelitas, & immanitas, aliæq; innumeræ pestes, in Christi mos mores inuectæ Ecclesiam opprefferunt, opprefferuntque ita teneat, vt regressus ad salutem nullus ferè sit reliquus; futurumque videatur, quod non parum multi pij, & sancti homines, non sine causa, atque argumento verentur, vt quemadmodum orientis populos, apud quos olim Christiana disciplina vigeat, tenebris erroris inuoluat, illorù offensus peccatis Deus permisit: sic etiam nos, nostris irritatus culpis abijciat, sibi que quærat, atq; prouideat alios populos humiles, & ad mentem gratiæ accipiendam, & ad fru-

ctum

ctum proferendum idoneos, ad quos simul cum fide Iesu Christi filij sui transferat, à nobis ablatum cæleste regnum, & Spiritus sancti charismata. Nam & hoc ipsum, iam ante mille annos timuit Augustinus: imò non tam timuit, quàm præuidit futurum. Itaq; literis prodidit. Etenim Ecclesia quandiu homines erunt, tandiu, vt stet necesse est, sed vt hoc necesse sit, tamen non est necesse, vt in aliquo delecto, & sibi propriè attributo populo, aut natione perpetuò permaneat. Sed vt ad institutum redeamus sermonem, in hos timores, malasque spes, & in has populi Christiani ruinas incidimus ruendi initio facto ab ijs, qui diuinarum literarum ignari, atque rudes non sunt veriti manum admouere gubernaculo Ecclesiæ: Est enim quo omnis improba constringitur, ne se effundat, & coërcetur cupiditas, veluti frænium, timor Dei. Timeri autem Deus, qui potest eius legis cognitione, atque scientia de

medio sublata? Nam de medio ipsam

Q5 tolli.

tolli, atque omninò extingui necesse est, si qui maximè illam tenere, atque alijs tradere debuissent, ab ijs contemnitur, & negligitur maximè. Cur enim priuati eas literas, & disciplinas ament: quas videant ab ijs, à quibus coli debuissent, nò solum ipsas despici, sed etiam professores earum negligi, & pro nihilo haberi, & interdum etiam scurrilibus iocis vexari? Sed de istorum peruerso errore proprio, & iuste volumine aliquando fortasse dicemus, eosque infinita & rationum, & testimoniorum copia obruemus. Quamquam illi non tam ratione reuincendi essent, est enim res perspicua, & planè eiusmodi, vt nefas esse videatur eam vocare in dubium, quàm catenis vinciendi, nisi quod nobis in hac parte sunt foeliciores. Sed aduersus hos aliàs. Nec enim tanta res commode concludatur intra commentariorum angustias. Nunc illud maneat, quod nobis dant hæc verba Dei enarrari instituta, quos Deus Ecclesie suæ custodes præficit, eos non solum

lùm fortitudinis eximio genere præstare, sed etiam gladio verbi Dei armatos esse debere: *Omnes, inquit, tenentes gladium.* Sed quod suprà admonuimus hîc in Hebræo verbi enallagen esse, ponique passiuum, vbi actiuum poni debere, res ipsa poscebat, id si qua ratione fiat, quis roget, cognitis ijs, quæ diximus, non est difficile exponere. Nam si viri isti fortes sunt Ecclesie ministri, sique verbum Dei, & eius administrandi potestas est gladius, iure non ipsi tenere gladium, sed teneri potius ab ipso dicuntur: id namque exigit, atque postulat illorum officium, non vt in suos vsus conuertant potestatem, quam habent, sed vt ipsi potius seruiant ei, ac se ab ea duci permittant, omnesque suas, & curas, & cogitationes ad eorum, quibus præsumt salutem dirigant, atque referant. Sequitur. *Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis libani. Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum media charitate*
con-

constravit propter filias Hierusalem. Alia iterum allegoria, idem, quo de agimus providentiæ diuinæ erga suos peculiare gen⁹ declaratur, & exponitur: nisi quod superior, eam partem continet, quæ in defendendo, & tuendo versatur: hæc ad eam partem quæ utilitates ipsis, & bona conciliat spectat. Ibi quatenus Deus auxilium ferat suis laborantibus explicabatur: hîc verò scribitur quomodo illos maximis & plurimis bonis afficiat. Itaq; quemadmodum ibi lectuli nomine iusti significabantur, sic isto loco significantur ferculi, atque lecticæ nominibus. Atque sicut ob eam causam lectus dicitur, quia effundit atque dilatat in illis Deus, suæ beneficentiæ rationes: cum eos ab oppressione malorum liberans luci, atque dignitati restituit; sic cum eosdem maguos suis donis, & illustres efficit, eis pro lectica atque ferculo, quo ipse se circumgestari gaudet, vti videtur. Nam quamuis illi semper Deû gestent in mente, & in corpore, tamen quando vel ipsi

edunt

edunt in signe aliquod facinus, vel à Deo illustri quoquam dono afficiuntur, eorumq; ob eam rem virtus populo innotuit, tunc ipsum Deum ita palam circumferunt, vt à cunctis propè cerni, & adorari possit. Quocirca vniuersa illa nomina, aurum, argentum, purpura, cedrus, quibus ex rebus constare ferculum dicitur, eas rationes benefaciendi significat, quibus Deus, plurimis atque maximis erga suos vtitur: vel potius illa ipsa bona, bonorum quæ genera, quæ Deus tribuere solet suis, cum illis benefacit. Nam habent singula illa nomina suas, & arcanas significationes. Nam auro charitatem significat, liquet, ex illo Apocalypsis. *Apoca. 3.* Suadeo tibi emere à me aurum ignitum. Argentum verò legis, ac præceptorum diuinorum intelligentiam, & obseruantiam significat. Iuxta illud, Eloquia Domini argentum igne examinatum. Purpura autem è quamurami sacerdotis vestis magna ex parte conficitur ad cultum Dei, & ad religionis virtutem refertur. Cedri porrò altitu

do

Psal. 11.

do ad virtutum heroicarum exaggerationem, & ad animi cuncta terrena despicientis celsitudinem declarandã aptè transfertur. Nec verò illud est omittendum, non copia solùm, sed arte etiã præstare hoc ferculum dici, quò intelligatur non solùm largum in beneficiendo, sed in ipsa ratione beneficiendi admirabilem esse Deum. Etenim quibus maximè vijs homines existimant se ad interitum duci, ijs sapè, Deo id ipsum providè disponente, ad salutem illorum, & ad gloriam contenditur: omniaque illis Deus vertit in bonum, seque ipsum illis præbet, quod est maximum bonum, sicut scriptum est, Et ad illum veniemus, & mansionem apud illum faciemus. Idque hoc loco significatur, cum dicitur. *Media charitate constravit*. Charitas enim Deus ipse est, quod Ioannes scripsit. Qui Deus in his ferculis, id est, iustis hominibus sedens, eosque amans, ac lucis suæ radijs illustrans, ita reddit conspicuos, vt omnia illa, argentum, aurum, purpura, cedri:

Ioan. 14.

Ioan. 4.

cedri: ille inquam diuinarum virtutum chorus eximius, ex eo quod Deus illi præsidet pulcher potissimum, & spectabilis, pretioq; & æstimatione sit dignus. Vnde rectissimè sequitur. *Egredimini filia Sion, & videte Regem vestrum Salomonem cum diademate, qua coronauit eum mater sua in die desponsationis suæ, & in die lætitiæ cordis eius.* Nam beneficiorum Dei commoratio ipsa, ei in memoriam reduxit, summum illud, & maximum beneficiũ, & quod certè reliquorum omnium beneficiorum est caput: vt potè in quo diuinæ providentiæ erga homines excellentia maximè enituit, cum homo ipse effici pro hominibus voluit. Cuius ex consideratione rei sponso cum raperetur in admirationem, & eam animo inclusam continere non posset, veluti exclamans dicit. *Egredimini filia Sion, & videte Regem vestrum Salomonem, cum diademate quo coronauit illum mater sua.* Quasi ita profectò dixisset. Quid attinet per singula, providentiæ Dei erga nos magni-

magnitudinem dicere, aut illius vniuersa nobis collata beneficia commemorare? Cur aut excubias nocturnas, aut regij custodes cubiculi, aut lecticæ referam artificium egregium? Quid coniecturis argumentisve probem, ab eo nos diligi, cū videam, ostendereque cunctis possim Dei filium, & vnigenitum filium, & summum etiam ipsum, & patri æquale Deū, patre ipso volente esse factum nostri causa hominem, & infima conditione hominem? *Egredimini, igitur, & videte Regem Salomonem cum diademate, quo coronauit eū mater sua.* ac desinite mirari, quod in hominibus, quasi in lecto quiescat, quod eorum custodiæ, atque salutis tot modis prospiciat, quod se in ipsorum, & animis, & corporibus circungestari gaudeat, quod præsidijs defendat illos, quod auro, argento, purpura, ebore, id est, maximarum præstantia virtutum exornet: cū ipse omnium rerū Dominus, Dominus inquam ipse, ne nos amplius morti seruiremus, carnem induere dignatus sit, &

in ea

in ea seruitutem nostram seruire: & qui olim feuerus est habitus, iam & sit, & dicatur Solomon, videlicet, verissimæ & beatissimæ pacis præstâtissimus author: & qui ante omnia tempora, ex solo patre nascebatur, matrem iam mortalem habeat, è cuius utero, mortali & ipse cultu ornatus prodeat, eoque ita gaudeat, atque lætetur, vt ostentare in eo se, atque iactare quodammodo videatur: nullam certè illo regiâ purpurâ auigultiorè esse putet, nullū diadema. Itaq; sequitur. *In diademate quo coronauit illū mater sua in die desponsationis suæ, & in die lætitiæ cordis eius.* Et certè desponsationis nomine apertè, & citrà vllas verborum ambages assumptæ à Deo carnis sacramentum sponsa declarat: quando, sicut literæ sacre loquuntur, cum Deus homo factus est iniit conjugale cum homine fœdus, nullo tempore dirimendum. Cuius fœderis incundi, & humanæ suscipiendæ carnis tempus, quod verbum sibi antè omne tempus constituit, lætitiæ ipsius propterea

R

dicitur

dicitur dies, quia si ita loquendum est, Deo omnium latissimus is dies illuxit, cum humana carne vestitus, & ex homine in lucem ortus, ab hominibus visus est homo. Etenim quid Deus vnquam fecit, quod aut huic operi simile, aliqua ratione sit, aut cōferri cum illo aliquo modo possit? Alia certè omnia quæcumque Deus vnquam operatus est, huius rei efficiendæ, & ad exitum perducendæ causa facta à Deo, & comparata fuisse rectè creduntur. Adde quod in singulis alijs operibus, singulae lucent virtutes Dei, in hoc ita apparent vniuersa, vt nulla re, aut magis, aut æquè illustrentur. Quod si verè regius Psaltes scripsit, *Lætabitur Dominus in omnibus operibus suis: quo gaudio, quæue lætitia affici cēfendus est, in eo opere suo, quod reliqua ipsius opera, vel si omnia in vnum conferātur, tanto interuallo superat? Nam si documentum aliquod quæritur, diuinæ sapientiæ in hoc summa apparet: si bonitatis, nullum hoc exemplo est exemplum illustrius:*

Psal. 103.

strius: si potentia, si iustitia, si equitatis, consilij, magnitudinis, munificentia, cæterarumque omnium virtutum lumen requiritur, ijs completur hoc opus luminibus, nulla vt humana mens, nisi vi roboretur cælesti, videre splendores tãtos possit. Ac si nobis ea nostra consilia placere maximè solent, quibus cum aut nihil agere, aut aliud prorsus agere videamur, id potissimum efficimus, quod nobis proposuimus efficere, ad exitumque foelicem, & optatum nostra instituta perducimus, ipsi interim, vt apparet, otiosi: latissimum profectò Deo accidit tantas fecisse res, quantas nullius animi mens, & cogitatio percipiat, re, vt à mundi sapientibus iudicatur, omnium vilissima, & contèptissima, id est carne, atq; cruce Christi. Qua de re, verissimè Paulus scripsit: *Quod stultū est Dei sapientius est, quã homines, quod infirmū est, fortius est hominibus. Itaq; Dens ob istam causam, Christū ipsum brachiū suū, & salutis suæ cornu, pprietate quadã Hebraici ser*

1. ad Cor.

1. Luc. 3.

monis vocat, id est magnum, atque eximium suum robur, aut certè totius suæ magnitudinis, atque præstantiæ clarissimum, & propè vnicum exemplū. Quid? eum tanto antè id futurum denūtiavit, cum toties, & tanta asseueratione prædixit, cum tot ad id declarandum adhibuit, & verborum & imaginum figuras, nonne satis declaravit, de eo ipsum sibi vehementer placere? sed quid attinet plura conquirere, cum extet ipsius diuini verbi, hac de re perspicuum testimonium? Nā in Prouerbijs, quo loco hic ipse Dei filius inducitur, suā opera atque facta commemorans, cum exposuisset pleraque eorum, quæ in mundi conditione simul cum patre operatus est, ad extremum sic intulit. Et deliciae meae esse cum filijs hominum. tantum non dicens, reliqua omnia quæcumque fecit, sibi quodammodo labori fuisse, hoc autem vnū, quod pro hominibus homo, & natus & mortuus est, gaudio, atque voluptati. Atque hæc ab sponsa in persona eorum iusto-

Prou. 8.

iustorum dicta sunt, qui cum aliquantum iam profecissent in amore Dei, & cum rerum aduersarum illatione tentati, atque vexati, postea fuissent liberati, gratias agunt Deo ob suam liberationem. At quod deinceps sequitur, verba sunt Dei illapsi iam arcano quodammodo, atque præsentis in eorundem iustorum animis; pertinetque ad amatorios illos sermones, quos diximus; de quibus postea suo loco dicemus.

R 3 CAPVT

VAM pulchra es amica mea, quam pulchra es. Oculi tui columbarum absque eo quod intrinsecus latet. Capilli tui sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis foetibus, & sterilis non est inter eas. Sicut vitæ coccinea, labia tua & eloquium tuum dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ absque eo quod intrinsecus latet. Sicut turris David collum tuum, quæ edificata est cum propugnaculis, mille clipei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Duo vbera tua sicut duo hinnuli capræ gemelli qui pascuntur in lilijs. Donec aspiret dies & inclinentur umbra, vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Veni de libano sponsa mea, veni de libano, veni, coronaberis de capite Amanæ de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum,

leonum, & montibus pardorum. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vino oculorum tuorum, & in vino crine colli tui. Quam pulchræ sunt mammae tuæ soror mea sponsa, pulchriora sunt vbera tua vino, & odor unguentorum tuorum super omnia aromata. Fauus distillans labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua, & odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris. Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum, cum pomorum fructibus, cypri cum nardo. Nardus & crocus, fistula & cinamomum cum vniuersis lignis libani, myrrha & aloë, cum omnibus primis unguentis. Fons hortorum puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de libano. Surge Aquila, & veni Auster perfla hortum meum, & fluent aromata illius, veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum.

IN CAPVT
EXPLANATIO.

VOD amatores sæpè faciunt, dum gratificari feminis volunt, vt vel intempeſta nocte, vel appetente luce, ante ipſarum ædium fores amatorium aliquid ad lyram recinant, quod vel querimoniam, vel preces, vel certè laudes earum, quas amant, contineat: id hoc loco Solomon, aut tale aliquid certè, quale illud eſt retuliſſe, & in ſuum carmen tranſtuliffe videtur. Nam inducit ſponſum domum iterum reuerſum cantu perſonantem, & ſibi adamatæ ſponſæ pulchritudinem miris laudibus celebrantem. Conſtat autem omnis iſta laus ſimilitudinum adhibitione potiſſimum: nam in ſingulis partibus illius laudandis ſingulas ſimilitudines adhibet, eaſque è re ruſtica maxima ex parte petit. Quas quidem ſimilitudines fortaiſis non nemo iudicet, nimium abhorrere, non ſolum à noſtra conſuetudine, ſed à com-
muni

muni etiam omnium hominum ſenſu, & à probato bonorum ſcriptorum loquendi vſu, atque adè ab ijs ipſis rebus, quarum declarandarum, atque laudandarum cauſa adducuntur. Quod forſitan ex eo euenit, id vt nobis ita videatur, quia & hæc ſcripta antiquiſſima ſunt, & ab eo, ad eoſque ſcripta, quorum & lingua, & mores, & conſuetudines vitæ, à reliquarum omnium gentium atque nationum moribus, atque vita mirabiliter differebant. Eſt autem vnicuique gèti ſuus & vernaculus in loquendo mos, atque proprietas: quo sæpè fit, vt alijs abſurda & inepta videantur quæ alij pro optimis & elegantiffimis habent. Quare omnis hæc & orationis nouitas, & tranſlationum, tam à longe petitarum, quaſi durities, quæ politas fortaiſe & cultas aures offendat, non tam in ipſa re, vt ego quidem arbitror, eſt, quam in diſſimilitudine morum, atque iudiciorum noſtrorum, ab illorum, quibus hæc prodita primò ſunt moribus, & iudicijs.

sæ rectæ sunt, & inter se satis aptæ, modo non, vt quidam faciunt temerè, atque de summa veluticute, sed exactè & iudicio adhibito accuratè eas examinemus. In id igitur iam nunc incumbamus. *Quam pulchra es amica mea, quam pulchra, oculi tui columbarum.* Generalis propositio, quam mox per singulas partes confirmat. Exornat autem ipsam propositionem admiratione & repetitione quò maiorem attentionem excitet. Porro confirmatio nem orditur ab oculis, quos columbarum oculis similes esse dicit, à colore videlicet eos & splendore laudans; vt iam antè diximus. Sed ad id attédamus quod sequitur, *Præter id quod intrinsecus latet.* Hoc in Hæbraico vno dicitur verbo, scilicet, *תמז* Cama, quod item Hieronymus vno Latino potuit reddere, sed quia illo turpe quiddam significari credebatur, maluit circuitione vt: itaque vertere *Præter id quod intrinsecus latet.* Honesto verborum ambitu videlicet, rem turpè occultas. Idèque cõsiliij fuit Symmacho,

cho, qui & ipse Græcè interpretatus est sacras literas. Nam vertit *εκτος της σιωπης* id est, præter silentium, aut taciturnitatem tuam. Quid autem illud sit tam turpe & obscœnum, id vt Hieronymo visum sit celari oportere, nolo Lector ex me audiat, sed ex ipso Hieronymo potiùs, cuius commentariorum in Esaiam quandam partem ad verbum ad hoc ipsum declarandum, nunc referam: idque faciam, non solum ne quis id à me fingi arbitretur, sed etiam quia pudore quodammodo impediatur, ea dicere meis verbis, quæ ille diuinis quibusdam sanctitatis & doctrinæ bonis assequutus est, liberè vt posset dicere. Is igitur ad verbum sic. In eo vbi nos interpretati sumus, denuda turpitudinem tuam, pro quo septuaginta transtulerunt *αποκαλιψιτο καλυμμα* id est, reuelamentum, Aquila ipsum verbum Hæbraicum posuit *תמז*, Symmachus *σιωπης σου* quod nos exprimere possum? *taciturnitatè tuâ, quod taceri debeat præ-*
vere-

*Hiero. li.
13. cõmẽ.
in Esa. ca
pit. 14.*

verecundia, Quod quidem & in Cantico Canticorum legimus, vbi sponsæ pulchritudo describitur: ad extremū infert: absque taciturnitate tua, nolentibus qui interpretati sunt transferre nomē, quod in sacra scriptura sonaret turpitudinem. Et paulò infra. Disputant Stoici multa re turpia, praua hominum consuetudine, verbis honesta esse, vt parricidium, adulterium, & cætera ijs similia, rursusque re honesta nominibus videri turpia, vt liberos procreare, inflationem ventris crepitu digerere, alueum releuare stercore, vesicam vrinæ effusione laxare: deniq; non posse nos, vt dicimus, à ruta rutulam, sic υη αζογιοτ ιξογ à menta facere. Ergo camatheca, quod Aquila posuit, vt diximus, verenda mulieris appellantur: cuius etymologia apud eos sonat, sitiens tuus, vt inexplibilem Babylonis indicet voluptatem. Ex his puto liquere, quid hoc loco Hebraicum נמץ Cama Hieronymo significet, & quare id simpliciter & aperte transferre noluerit: quò videlicet pu-

dicis

dicis Latinorum auribus parceret. Quāquam siquidem res ita se habet, quemadmodum Hieronymo visa est, profectò non video, quare quod iudicauerit Hebraicè, ab Spiritu sancto aperte & honestè dici potuisse, Latinè proferri honestè non posse, censuerit. At, quis credat, aut id verbum eam significationem habere, aut vt habéat, in ea positum hoc loco esse ab Spiritu sancto? An quod Hieronymo, atque Symmacho. visum fuit, sine circuitione, honestè Latinè dici non posse, id credibile est Hebraicè, Spiritu sanctu turpiter & aperte posuisse? Vtrū Symmachus, & Hieronymus pudentiores & cautiores fuerunt Spiritu sancto? vel Romani, quam Hebræi magis digni, quibus id honoris haberetur à Deo, nullum vt verbum turpe apud eos diceretur? Iam, quid quæso conueniat oculis, cum pudendo muliebri, vt oculorum facta commemoratio, eius statim memoriam afferret? Pulchritudinem quidem certè sponsæ sigillatim describebat sponsus,

fus, & à capite exorsus, cum vix ad oculos peruenisset, tot rebus quarum est eximia, & maximè commendabilis pulchritudo in medio relictis, statim ad pudenda descendit? At hoc non gradibus descendere est, sed ruere potius, aut se de sublimi loco saltu præcitem in coenum deijcere. Quando iterum infrà à pedibus incipiens, ad foemora & umbilicum, & inde ad pectus, & ad caput vsque laudando conscendit, silentio eam partem præteruehitur: & hîc, cum de oculis diceret, impetrare à se non potuit, vt de pudendis reticeret? Quamquam quis vnquam obsecro, cum alicuius laudaret formam, in pulchritudinis parte numeravit, & posuit, quod natura ipsa, vt tetrum atque deforme ab oculis omnium remouit? aut quo modo credendus est Spiritus sanctus in à se conscripto libello, in aspectum atque in lucem proferre voluisse, quod maxima adhibita diligentia, tam occultuit in corpore? Sed de tota ista, siue Symmachi sententia, siue

Hiero-

Hieronimi doctis & prudentibus viris iudicare permitto, meum ego iudicium non interpono. Illud tantùm dico Hebraicum *קמח* Cama, pro ea capillorum parte solere accipi, quæ fronti, atq; temporibus imminet: quos capillos foeminae, quibus natiui desunt, supposititios gestare solent. Hos igitur capillos, quod ex antiquis signis intelligere licet, adolescentibus foeminae non constringebant nõdo vti reliquos, sed liberè dependere sinebant ante oculos, illisque pro velo utebantur. Et certè sub ijs capillis oculi latent atque micantes, nescio quo pacto ipso capillorum errore, atque motu cõmèdati pulchriores apparere solèt. Quare, vt de eo, quod D. Hieronymo visum est interim siueamus, versionem certè ipsam vulgatam, ex ista verbi Hebraici significatione aptè possimus interpretari. Nam quod scribitur. *Præter id quod intrinsecus latent.* sic intelligimus, commendari sponsæ oculos, nõ solùm à nitore, propter quem columbarum oculis prædicantur

cantur similes, sed etiam ab eo, quod intrinsecus latent, id est, ex eo quod positi sub ijs capillis, qui illius fronti inuolutabant, tanquam ex insidijs, quod in amatorio sermone dici solet, incautos adoriebantur, eosque vulnerabant. Nam profectò motu ipso & tremore supra oberantium capillorum efficitur, lumina ut oculorum vibrare videantur, & lucis radios ex se se, tanquam tela quædam iacere. *Capilli tui sicut grex caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad.* Ab oculis in quibus foemineæ formæ decòr præcipuè spectatur, ad capillos, qui ipsi magno ornamento foeminis esse solent, commendandos accedit. *Capilli*, inquit, *tui sicut grex caprarum.* Sed quid capillis cum caprarum grege conuenit? aut quomodo hæc inter se conferri, nisi absurdissimè possunt: maximè ubi de laude capillorum agitur? Nam si vituperarentur fortassis ratio esset, quare non immeritò caprarum gregibus similes dicerentur, & certè nonnullis ita videtur, ista si ad corpus

pus referantur, omninò esse perabsurda. Quare volunt Solomonem hoc loco, atque ad eò ijs omnibus similitudinibus, quibus sponsæ pulchritudo commendatur, nullam habuisse rationem eorum corporis membrorum, quæ nominat, sed ad internos, & latentès huius carminis sensus, & ad eas animæ vires, quas hæc membra significant, omnia retulisse. At si vniuersa alia quæcumque hoc carmine continentur, è mediâ vitæ consuetudine, & amatorum moribus aptissimè ille, & elegantissimè duxit, ut per singula ostendimus, cur hic potissimum ab instituto suo discessisse putandus est? Et si pleraque huius capitis ad corpus relata ita dicuntur aptè, nihil ut à quoquã aptius dici possit, qui potest credi hanc vnam similitudinem nõ quadrare cum corpore? Quare sicut non dubitò, quin animi præcipuè & eius partium ratio, & habita à Solomone sit in ijs similitudinibus adhibendis, & sit habenda à nobis in eisdem interpretandis: sic quod initio

tio huius interpretationis dixi, verū omnino illud, & retinendum esse contendō, causa declarandorum amorum spiritualium describi, scilicet, hic corporeos amores, eorumque rationes omnes in singulis huius libri partibus explicari, atque ita demum de amore diuino translatae ista dici, vt possint omnia in corporeum istum amorem literatè conferri, quo sensu principio admonuimus. Nā si se aliter haberet res, nulla causa esset, quare amorum spiritualium declarandorum causa, Spiritus sanctus in hoc carmine similitudines è visibili amore transferret. Nā si nominibus quæ corpora, & corporeos amores significant, ea quæ ijs amoribus cōgruere nō possunt, dicuntur, tenebræ profectō nostris mentibus offunderentur: non autē induceretur id lumē, quo quæ occulta sunt, & remota à nostris sensibus illustrari solent, rerum nobis notarum, & quotidiano vſu perceptarū adhibitione. Est igitur hæc similitudo, neq; dura, neque absurda, aut à longè

longè petita, sed elegans cum primis, & ad id, de quo agitur, declarandum valdè apta, modo rite expendatur. Ac primū omnium quod hæc similitudo è re rustica sumitur, decoro egregiè seruitur. Deinde quod capilli capreis dicuntur similes, intelligi debet, non capreis ipsis, sed earum pilis similes dici. Nam deest orationi illi aliquid: plenè enim diceretur. *Capilli tui sicut pili gregis caprarum.* Ac præterea considerandum est foeminarum capillos, à copia, & à nitore, & à colore commendari solere. Et quod ad colorem attinet, id quoque sciri debet, quemadmodum in occidentis regionibus flauus probatur color: ita in orientibus niger, aut ex purpureo, rubroq; mixtus, quem colorem medicamentis solent inducere, eoque capillos inficere Arabes illæ foeminae, quæ nostra hac tempestate eam Bethicæ Hispaniæ partem incolunt, quæ interreano mari alluitur. Dico igitur ista tria, quibus capillorum omnis laus, & cōmendatio perficitur,

citur, hac caprarum similitudine mirificè declarari. Nam pro soli natura capreae Galaaditica plurimum, aut nigrae sunt, aut subrufae. Ob pascuorum autem bonitatem & copiam. (nam totus ille mons, & circumiacentes campi omnes, qui Rubenitis, & Gaditis, & mediae tribui Manasses possidendi sunt traditi, vt liquet ex Numerorum libro, erat maximè pasculi.) Igitur ex soli natura nigrae, ob pascuorum bonitatem pingues illae capreae intelligendae sunt fuisse, & ob id ipsum non squalentibus, vt in macie attenuatis gregibus fit, sed nitentibus pilis. Nec solum quia pingues erant, earum nitebant pili: sed quia resinosis arboribus abundabat ille mons, quod ex Iere. & Zachar. & Amos vatibus constat, cõsentaneum profectò est capreas, quae iuga eius montis pascebant, contactu arborum resina, in qua cutis poliendae vis quaedam inest, inunctas nitidiores & comptiores aliarum regionum gregibus euasisse. Quod vel ex Hebraico ver-

bo

bo וְלִי Galas, quod hoc loco pro Latino ascendere ponitur, possumus intelligere. Nam id non solum ascendere, quod Latinus vertit interpres, sed etiam pectere, aut polire significat. Itaque licebit etiã vertere. *Capilli tui sicut grex caprarum, quae pectunt sese in monte Galaad.* Dicuntur autem se se pectere, idè quia veteres & decidos earum pilos resina euellebat, nouos & firmos polibat, & in decentem ordinem redigebat, ex quo efficiebatur, vt tanquam si essent pexi & bene culti praeiterent: nihil vt fortassè cum formosis foeminarum capillis, conferri possit similius. Nec est minus aptum quod sequitur. *Dentes tui tanquam grex tonsarum, quae ascenderunt de lauacro, omnes gemellis foetibus, & sterilis non est in eis.* In dētibus haec spectantur, primùm vt cādidi sint, deinde, vt sint aequales, ita vt neque pro mineat, neque extet alius alio magis, ad haec vt sint benè iuncti, & qua parte giuius inferuntur, vt nequid hiet, aut hiulcum sit: quae vtrum vna aliqua similitu-

S 3 dine

dine significari cūcta possint haud scio; hac certè ita explicātur omnia, vt prope oculis videnda subijciantur. Nam cum plures oues gregatim vnā eunt, ita inter se corpora iungunt, vt procul aspicientibus, vnum omnium earum corpus esse appareat, idque album totum: nam de albo pecore, hoc loco Solomon loqui intelligendus est. Itaque albū per omnia & æquale, quales sunt formosidentes. At quam consideratè quod addidit. *Omnes gressellis foetibus & sterilibus non est in eis.* Nam plurium ouium vnā cunctium tantum supernè vnum apparet esse corpus, nam infernè inuicem à se distant. Quoniā enim earū crura sunt gracilia, corpora autem obesa, vt maxime corporibus coniungantur & hæreant, tamen cruribus, atque pedibus diuiduntur. Cæterū vbi accidit, vt oues sint foetæ, & foetus suos vnā secū ducant, etiam infernè vnum omnium earū corpus videtur esse. Nā agneculi matribus hærentes, & inter ipsarum crura iniecti, & eis

vtrin-

vtrinque inserti, totum id spatij cōplent, quod vacuū restare videbatur. Sequitur. *Sicut vitta coccinea labia tua & eloquiū tuū dulce.* Vtrumq; suis & proprijs laudibus ornatur: labijs namque ruborem in quo labiorum pulchritudo consistit: ex quo ab alijs labia coralina dicuntur: eloquio dulcedinem tribuit. Eloquium porrò hoc loco, id quod ex Hebraico verbo medabar, cuius loco ponitur, intelligitur, non tam sententiarum, aut eorum quæ dicuntur ornatus, quam dictionis, atque pronūtiationis quidā significatur habitus: qui tonorū præcipuè, vocisque & spiritus moderatione, atque oris quodam gestu constat. Ex quo in pronūtiando alij agrestes, atq; vasti dicuntur, alij insuaues, alij contra cōcinni, atque lapidi, quæ concinnitas hic dulcedo nominatur. *Sicut fragmen mali punici, genæ tuæ.* Hebraica vox קקו Raqua pro qua Latinus interpret genas posuit, propriè tempora significat, sic ab Hebræis appellata propter tenuitatē cutis, atq; carnis earū.

S 4 Nam

Nam רַקוּד Raqua ab eo deducitur verbo, quod Hebraeis attenuare significat. Sed siue genæ sint, siue tempora, constat rectè conferri cum malo punico, aut mali punici fragmento. Nam in temporibus cutis candor modico rubore suffunditur, & in genis candore mistus rubor inest, aut si minus inest, purpurisso illito, ut inesse videatur foeminæ efficiunt: cui similis est is color, qui apparet in mali punici granis. Sequitur. *Præter id quod intrinsecus latent*. Hebraicè ut superius לַצַּמַת, quod eadem ratione, & eodem consilio, non verbum pro verbo, sed circuitione à Hieronymo versum est. At id, quomodo supra exposuimus, intelligi etiam hic debet. Tempora aut genas sub ijs capillis, qui supra ipsas inerrabant latentes pulchriores, & formosiores videri. Quod si çama id est, quod esse Hieronymo est visum, qui credi potest, in sanctissimo carmine, tam verbum turpe toties ab Spiritu sancto inculcari atque repeti? aut qui conueniebat, ut mulieris

puden-

pudenda, cum temporibus atque genis coniungeret? *Sicut turris David collum tuum quæ est ædificata cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Corporis pulchritudo non solum membrorum cum singulorum per se apta figura, tum inter se omnium conuenientia & proportione constat, sed iusta quadam magnitudine ac proceritate totius corporis, qua de proceritate nunc agitur. Itaque dicitur. *Sicut turris David collum tuum.* Collum nominat, figuratè, & aptè corpus totum, aut certè corporis totius elegantis, atque erecti habitum, colli nomine & appellatione significat. Nam Hebraica proprietate, collum sæpè in proceritatis significatione ponitur: quemadmodum & in Hispano sermone, descollados, vocamus eos, qui alto, & procero sunt corpore. Confert autem Davidis turrim potissimum, eo quod illius ædificium ob egregium eius opus ea tempestate, spectabile admodum, & celebre esset, ut potè eius operis, quod à Rege

opulento & magnificentissimo cōstru-
ctum fuisset. Nec verò quisquam tam
absurdus, & ineptus sit, vt palmo ista me-
tiēda putet, aut collum huius existimet,
turriæ quale magnitudine dici, sed pro-
portione, non minus ipsum spectabile,
quam illa fuerit turris intelligat affirma-
ri: vt quantum illa turris præstabat cæ-
teris, tantum hæc foemina habitu corpo-
ris eleganti, atque procerò reliquas su-
perasse dicatur. At quod additur, *Cum
propugnaculis*. Id in Hebræo est **תורנין**
Lethalpiiod anceps & variæ signifi-
cationis verbum. Itaque alij, aliter vertūt.
Sequitur. *Mille clypei pendent ex ea*. scili-
cēt, vel insculpti in ea, vel additi, vel appē-
si. Vt rouis enim modo rectè intelliga-
tur, quanquam appenſi videntur magis,
quā additi. *Omnis armatura fortium*. Quod
tamen per poēticiā digressiōē dictū in-
telligi debet, nec necesse esse, vt ei ali-
quid in allegoria respondeat. Sequitur.
*Vbera tua sicut duo hirculi capreæ qui pascun-
tur in lilijs*. Nihil cōferri similis potuit,

nihil

nihil aptius à pastore dici. Inest namque
in capreolis, festiuum quiddam atque læ-
tum, & quod alliciat eos, qui se intuetur
ad propius accedendum, & manibus
ipſos contrectandum, quæ similiter in-
sunt in papillis foeminarum. Proprie au-
tem similitudo ducitur à capitibus hin-
nulorum, in quibus mammarum quedā
imago inest. Nam caput ipsum magnitu-
dinē, & figura instar vberum est: oscula
autem ex rubro & pallido modicè sub-
rubentia, mammarum capitula imitan-
tur. *Donec aspiret dies & inclinentur umbrae,
Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thu-
ris*. Interrumpit institutam laudationē,
quo magis varium efficiat ipsum carmē.
Igitur quasi inter canendum recordetur
sponsus rustici alicuius, & necessarij ope-
ris, cuius studio ipſo canendi, atq; spon-
sam laudandi memoriam amiserat: ita
Solomon inducit ipsum subito abrum-
pentem sermonem institutum, dicen-
temque. *Donec aspiret dies & inclinentur
umbrae, Vadam ad montem myrrhæ*. Veluti se
ipse

ipse tacitè arguat, atque reprehendat, quod præ amore rem suam familiarem penè neglexerit, quale est illud Poëtæ.

O Coridon Coridon, quæ te dementia cepit

Semiputata tibi frondosa vitis in vlmo est,

Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget vsus

Viminibus, mollique paras detexere iunco.

Donec aspiret dies & inclinentur vmbra. Periphrasis est temporis vespertini à coniunctis, vt antè dixi. *Vadam.* Id est, quin potius id ago, quod mihi facere incumbit. *Ad montem myrrha, & ad collè thuris.* Vbi, scilicèt, agellum habuisse fingitur: cui coniunctus erat hortus, de quo infra capite sexto. Sed addit. *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.* Rursus rei domesticæ cura deposita & abiecta ad institutam laudationem redit. Sic enim amatorum animi variare sæpè solent, & in plures, atque diuerfas partes diuidi,

diuidi, quorum hîc imago à Solomone ponitur, summo artificio descripta. Dû vacabat amorî, suæque sponsæ laudibus indulgebat rei domesticæ, & familiaris ipsius animum subiens cura momordit: iam abire parantem, amor iterum illum réuocat, & penè manu reprehendit, dice reque cogit. *Tota pulchra es amica mea.* Quasi ita dicat. At res domestica nò est tanti, vt eam ob rem relinquenda tu mihi sis, & deferenda, quæ quanta es, tota pulchra es. Sed quoniam rursus studiû, & cura rei domesticæ recûrsabat, & perurgebat ipsum, adiecit. *Veni de Libano, ve ni coronaberis de capite Amanæ, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, & de montibus pardorum.* Rogat enim ipsam, se vt euntem comitetur, & quo faciliùs illi persuaderet, pollicetur ipsam ducere in eos montes, qui omnium, qui in Iudæa erant amoenissimi habebâtur, & cognitu dignissimi. *Veni de Libano, veni.* Id est, Veni mecum ex itinere visura Libanum. Libanus autem nò Phænicie mons

3. Reg. 7.

mons intelligendus estis, ex quo abiegnæ, ac cedrinæ trabes, ad construendum templum Dei, Solomonis iussu sunt comportatæ: sed alius in Iudæa, qui etiam saltus Libani interdum nominatur à Iudeorum regibus, multis & peregrinis arboribus confitus, & propter similitudinem aliquam, quæ illi erat cum illo Phœnicia, Libanus appellatus. *Coronaberis.* Hebraicè קורן quod circumdare, (ex quo coronare Latinus vertit interpres) atque etiam despiciere significat. *De cubilibus leonum, & pardorum.* Appositio est. Nam quod ex sacris literis satis constat, Iudææ regio leonibus abundabat, quorum lustra in his montibus erant. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno aspectu oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.* Nam, inquit, ipsa veni mecum, quoniam ipse diuelli à te nullo modo possum, non solû luminibus tuis amore faucius, sed etiâ pulcherrimis tuis crinibus, aut, vt in Hebræo est, torquibus tuis deuinctus, atque cōstrictus. *Vno, inquit,*

quit, *Oculo, & vno crine colli tui.* Veluti si tacitè argumētetur ac dicat. Nam si vel vno tuo aspectu, me mihi subripuisti, si quæ vel vnus crinis tuus mihi est pro vinculo, tot corporis tui, atque animi dotibus, quo modo affici me, atque incendi in amore putas? Quo etiam magis illi sua det, se vt sequatur, ne, scilicet, videatur parum gratè respondisse sponsi tanto erga ipsam amori. At quæ sequuntur, quasi illi iam persuassisset sponsus vt in agrum pergeret, eamq; ipse secum duceret, & inter eundem coniunctis osculis, ex dulci illius ore dulcem spiritû legeret, & quod ea de re gaudiû percipiebat, quibus verbis maximè possēt explanare gestiret, ita mihi videntur dici. *Quam pulchræ sunt mammae tuæ soror mea sponsa, pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Fauus distillās labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua, & odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.* Quo neq; elegantius quicquam, neq; melius dici potuit. Neque minus est, aut elegās, aut

aut molle quod sequitur. *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.* In quo, non iam per partes, sed vniuersè illam laudat, & ad eam laudandam duas adhibet similitudines, à fonte integro vnam, alteram ab amœno hortu petitam. Quas similitudines; primo paucis ambas proponit: deinde singulas exequitur ea verborum elegantia, atque copia, vt ne sibi Solomon ad superandū locum videatur reliquisse. Itaque hortum describit amœnissimum, arboribus confitum multis, tum præterea summa diligentia custoditum & cultum, in quo nihil sit vacans, nihil sterile, sed selectis arboribus & cum specie pulcherrima, tum fructu atque pomis præstantibus omni ex parte plenum: quas arbores nominatim recenset, mira orationis gratia, ita vt ad hunc Solomonis hortum, illi Alcinoi horti, de quibus Homerus, collati, inculti, ac sordidi videantur. Porò hac similitudine id agit Solomon, vt significet similiter in hac foemina, nihil non

non modo deformis esse, sed, quod ad pulchritudinem attinet, ne mediocre quidem, aut vulgare, sed illius vniuersa apta, venusta, decencia, gratissima, & formosissima esse: & quasi ex gratijs tota cōstaret, ita ipsam vndiq; ex se amores spirare. *Hortus conclusus.* Id est, & muro, & custode munitus, & ob id ipsum ab incurfu & populatione bestiarum tutus. *Emissiones tuæ.* Id est, quæ ex te proficiscuntur omnia, vniuersæ arbores quas profers. *Paradisus malorum puniceorum.* Nam mala punica Palæstinæ felicissimè proueniunt, & plurimi fiunt. *Cypri cum nardo.* De Cypero inter herbarum scriptores, quid sit, satis constat, at vtrum Hebraicum קופר Copher hoc loco sit Cyperus, id vt antè dixi, non satis constare video. *Cum nardo.* Huius plures esse dicuntur species, quarum vnam in Syria, & Palæstina maxime prouenire solere scribit Dioscorides, *Fistula, & cinnomum.* Hebraicè קינמון קנה, Quinamon quane, id, quid sit, non satis illi explicant.

T

plicant.

plicant. Verisimile tamen est, Casiæ species duas, quarum vna est altera præstantior, ijs nominibus significari, *Myrrha*. Arbor, scilicet, ea, ex qua elicitur myrrha, *Aloe*. Hebraicè, חלוה Haloth, Itaque ex sono vocis, qui aloë interpretati sunt, videntur mihi coniecturam fecisse: Aloe verò non arboribus adnumeratur, sed plantis: estque ea humilis planta, vno caudice, vnaque radice folijs crafioribus. Itaque alij sandalum vertunt, quod certè huic loco aptè conueniat: propterea quod sandalus sit arbor, & specie, & odore præstans, & pomarijs aptior, quam aloë. *Cum omnibus primis vnguentis*. Id est arboribus, è quibus aromata conficiuntur. *Fons signatus*. Redit ad superiùs propositam similitudinem, fontemque describit, qualis optimus esse potest, purum integrum, intactum, deinde ita abundantem aquis fontem, vt vnus pluribus hortis suppeditet. *Surge Aquilo, & veni Auster, & perfla hortum meum, & fluent aromata illius*. Totà laudatione concludit

cludit elegantissima apostrophe ad Austrum, & Aquilonè ventos, quorū huic imperat, vt abeat, id est, vt ne spiret, illū vt veniat, id est, vt spiret hortatur. *Surge*, inquit, id est, abi, discede Aquilo. Nam est frigidissimus ventus, & ob id hortis, & arboribus metuendus. *Veni*, hoc est, spira Auster Hebraicè תמן Theman, id est, meridies, à qua coeli regione Austri, id est, temperatæ & maximè genitales spirant auræ. *Et perfla hortum meum, & fluent aromata illius*. Nam innato naturis omnibus calore, australibus auris, quæ & ipsæ tepidæ sunt excitato, & quodammodo accenso plantæ, atque arbores odoratæ, vim odoris emittunt ex se se, eumque odorem auræ ipsæ latè dispergunt. Est autem hoc in more nostro quotidiano positū, cū de eo, cuius nobis vita, atque salus chara est, incidit sermo, aut certè quoties cōmemoramus ipsi alicuius nobis amici hominis bona, atque laudes ad extremū bene illi precari, optareque, id vt bonū proprium illi, atque perpetuū

fit. Ex quo perspicitur, quam non solum eleganter, sed etiam ad communem consuetudinem accommodatè hic Solomonis pastor, hac fine suam laudationem concluderit. Nam cum Aquilonem expellit, Austrum vocat: profecto benè precatur sponsæ suæ, eique omnia fausta, atque foelicia exoptat. Describebat enim ipsius pulchritudinem horti allegoria. Quare in eadem allegoria persistens, quoniam Aquilone flante, arbores aduruntur, spirante autem Austro, germinant, atque virent, foliaque & flores fundunt, idcirco imperat, vel potius imperando precatur (inest namque in illo imperio optandi quædam vis, & magni cuiusdam desiderij significatio permaxima) itaque optat, vt ab omni noxio flatu ille hortus immunis, coeli atque aëris indulgentia, semper foueatur, id est, orat, vt ad sponsæ suæ, vel corpus, vel animum, nulla vquam res noxia, atque pestilens vim suam applicet, desideratque, vt omnia ipsi eiusmodi eueniant, qualia maximè euenire

conue-

conuenit, ad in maius promouendum innatum illius, & naturale bonum, fausta scilicet, atque iucunda omnia. Et quod ab artis scriptoribus præcipi solet, vt in imprecatione ponamus ea, quæ cum natura, aut officio eius, cui bene, aut secus precamur, conueniant: quodque ipse Dauid scientissimè obseruauit, in illo lugubri carmine, quod panxit de cæde Saulis & Ionathæ, quos dimicantes, & in fugam conuersos Palæstini hostes, in Gelboe monte ceciderant, Montes, dicens Gelboe, nec ros, nec pluuia cadat super vos. Nam rore, atque imbribus irrigata terra herbis ornatur, & floribus, siccitate verò aret atque moeret: idem ipsum etiam hoc loco Solomon fecit. Nam cum isti de quo agimus, horto molles auaras precatur, ea certè illi bona optat, quibus arbores, & sata vniuersa, in vtramque partem solent maximè affici. Sed iam iterum à capite ordiamur.

2. Reg. 1.

T 3 EXPLA-

*Q*uam pulchra es amica mea.
Hæc ut dixi, ad illapsus, & colloquia interiora pertinent, suntque omnia mysterijs plena. In quo primò admirari licet, Dei erga nos, non dico largitatè, atque clementiam, sed facilitatem, & suauitatem, & propè dicam familiaritatem. Non enim satis habuit, quod homines iustos, filiorum loco reponeret, quodque ad omnem se deiciens æqualitatem, pro socijs illos haberet, nisi etiam, quod vnum apud homines amoris genus est, & in coniunctione animorum arctissimum, & in ardore vehementissimum, & in consuetudine vitæ, atque aded in voluptate dulcissimum virorum erga foeminas, sponfarumque erga sponfos suos, eius amoris & nomen, & imaginem ad se ipsum, & ad suam erga nos declarandam charitatem transferret, sponsusque dici ipse, & nominari

minari vellet animorù nostrorù. Nec verò nominari tantum voluit, sed re ipsa ita esse, adeo, vt omnis illa quamuis arctissima coniugum inter ipsos coniunctio, illeque animorum & corporum, tot naturæ commendationibus conciliatus amor, illeque nexus tam arctè constrictus, cum isto amore Dei conferri, & comparari vix possit, quod cum alibi sæpè in sacris literis, tum certè hoc in loco mirificè declaratur. Nam quis obsecro vnquam vnus homo aliquam foeminã, vel tam perditè adamauit, vel cum adamaret vehementissimè, prosequutus est tam exquisitis laudibus, tamque mollibus, & amoris æstum significantibus verbis, ea vt sunt, quæ à ficta quidem persona in hoc capite dici, sed à se dicta intelligi Deus voluit? Quis vel testificari amorem suum, vel ad alterius animum insinuare se, tot modis vnquam, totque blanditijs est conatus? Ecqua huic similis fuit amoris flamma? Ecquod tantum incendium? Quod si ipsi

per nos efficere possemus aliquid, quod ipsum per se honestum, ac Deo gratum, & acceptabile esset, minus fortasse mirandum esset, nos ab eo tantopere diligere: nunc autem cum quod dignitatem gloria dignam habeat, nihil per se efficere homo possit: cumque omnis ille honestatis splendor, qui lucet in sanctis viris, ab eodem ipso Deo, & ortum, & incrementum, & absolutionem habeat: Deusque nos & diligat, & laude, atque premio dignos putet, potissimum ob ea ipsa, quae ab illo accepimus bona: magnum profecto id signum est, nos ab illo non solum effusè, sed si ita loquendum est, perditè & impotenter amari. Itaque amore ardens, & animi veluti impotens. *Quam pulchra es, inquit, amica mea, quam pulchra.* cum tamen neque pulchra sit, quia ita nata est, neque quia suis ipsa viribus adempta est, ut esset pulchra: sed quia id ut esset, eius ipsius Dei, qui ista pulchritudine capitur, & incenditur, munere obtinuit. Quod si ista, rerum corporearum, & ver-
bis,

bis, & imaginibus inuoluta, totque velata modis, cum vel audiuntur, vel leguntur, tam animos oblectant, qua illi animi voluptate, atque gaudio credendi sunt affici, quibus cum Deus his velaminibus inclusos blandos & coelestes sermones aperte, & literatè, sine verborum strepitu, omni que remoto velamine confert? Et si ij, qui aliquantulum modo profecerunt in amore Dei, ad quos isti nunc diriguntur sermones, tot ornantur ab ipso laudibus, easque capiunt voluptates, quas humanus sermo non explicet, quo torrente voluptatis credi debent immergi perfecti, & eximie sancti viri? Ipse certe Deus cum virtutis mediocritatem, tam profusè laudat, cumque homines ad meliora contendentes, non dum tamè summa consequutos, tot encomijs profequitur, satis profecto declarat, quidquid à nobis ipso potissimum adiuuante, benè, & honeste fit, gratissimum esse illi. *Quam pulchra, inquit, es amica mea, quam pulchra, oculi tui columbarum, praeter id quod intrin-*

secus latet. De oculis quid significant, de- que columbis iam antea diximus: quare quod sequitur videamus. *Comæ capitis tui sicut grex caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad.* Video constare inter omnes, capillorum nomine in ista arcana sanctarum literarum loquendi ratione significari animi atq; mentis cogitationes, nec ratio non quadrat. Nam vt à capite capilli oriuntur, sic à mente, quæ animi veluti caput est, prodeunt cogitationes, magno & numero, & mobilitate, vt etiam in hoc capillorum similes videantur. Quare hoc teneamus. Igitur vt in capillis spectatur, cultus, ordo, atque nitor, sic cogitationes confusæ & incertæ vituperantur: contrà autē illustres, & non nisi iudicio, & ex rationis præscripto in animo versari permissæ probantur, atq; laudantur. Quæ tamen ipsæ cogitationes bonæ, & illustres non tam per se probantur, quâquam & hoc quoque. (est enim magna earum vis in vtramq; partē, nec sine causa est scriptū, Cogitationes stul-

tæ

tæ separant à Deo. Illudq; sapientis, Auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu) sed nō ob id solum probatur, & laude, atq; æstimatione sunt dignæ bonæ cogitationes: sed quia etiam magno argumento nobis sunt, bonæ animi valetudinis. Nam sicut male cultus, aut omnino cultura destitutus ager, lolium & spinas profert, cultus verò vberes fruges: sic hominis animus cui deest cultura cœlestis, inconstās, & vagus, & secum ipse dissentiens, vt quæq; primò res illi obijcitur, eam statim sine delectu, ad cogitationē admittit, recipitq; quæcumq;, & à quibuscūque feruntur malarū cogitationum semina: itaq; ex eo, vanissimas & absurdissimas cogitationes germinat, atque profert, quarum turba sæpè obruitur, sicut scriptū est, Cogitationes mortalium timidæ & incertæ: corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum, multa cogitantem. Contra autē qui diuinis gratiæ, & charitatis excoli-

tur

tur bonis, vt ad cupiditatem nihil admit-
tit turpe, ita nec ad cogitandi vim absur-
dum aliquid, aut leue introire patitur:
quantumq; eius, & studia recta, & amo-
res sancti sunt, tantum eiusdem cogita-
tiones sunt honestæ, & illustres, alterum
que semper nascitur ex altero. Nā quo-
rum quis studio tenetur, ea plurimū co-
gitationibus ipse sibi subijcit, & in ani-
mo versat. Qua propter rectissimè ab
oculis, continuò ad capillos laudandos
accessit, hoc est, à recta erga Deum vo-
luntate, & vt iam antea nominauimus,
intentione ad bonarum cogitationum
lumen, atque honestatem. Nec verò ra-
tione aut causa caret, quod initio huius
carminis, quo loco primum mētionem
oculorum intulit Solomon, de capillis
dicere intermisit: hīc verò vtrosque lau-
dat, atque commendat. Nam quod sã-
pius dictum iam est, & vt video, sãpius
est repetendum, illic incipientes finge-
bat, hīc proficientes alloquitur. Est au-
tem ita natura cōparatum, id quod qui

peri-

periculum sui aliquod in Deo amando
fecerunt profectò fatentur, est itaque na-
tura comparatum, vt incipiētes qui sunt
quotiēs agere secum ipsi interiūs volūt,
turba vexentur vanissimarum cogita-
tionum, quæ ab omnibus animæ parti-
bus, omnibusque hominis sensibus exci-
tata, & in mentem ingressa, illius & aciē
obtundunt: & lumen obscurant, seque
molestè ingerunt, vsque eò quoad ab in-
stitutis suis honestis, & præclaris cogita-
tionibus illam abducunt. Quocirca me-
ritò omnis incipientium laus, intra ocu-
los constitit, id autem est, intra ipsorum
studium, & voluntatem in Deum: quam
tametsi rectam illi, & in Deo collocatam
& fixam habent: tamen adhuc infestan-
tur multis & vanis cogitationibus quod
proficientibus, quorum videlicet mens
ad imperandum ceteris animæ partibus,
maiores vires atque robur collegit, mi-
nimè accidit. Nam quemadmodum so-
le oriri incipiente, ab infimis, atque hu-
midis locis nebula excitata, & in altum
euecta,

euectæ, ac latè se diffundentes, ipsi soli obstant, quo minus radios lucis suæ ad nos possit transmittere: eodem autem cursu vltèriùs progresso, ac cœli mediù capessente, & quasi de superiori loco lucis suæ tela emittente, nebulae confidūt primò, deinde planè euanescent, ac purum nobis, & intaminatum luminis aspectum relinquunt: sic profectò de cœlesti illo gratiæ lumine, & tanquam sole cum oriri nobis cœpit, iudicandum est. Nam, siue ob malè agendi, malèque cogitandi vsum, longa consuetudine inolitum id nobis eueniat, siue quod ita sit comparatum, vt nihil nonari in vita possit, sine magno aliquo rerù motu, ipseque communis humani generis hostis, agrè scilicèt ferens hominem sibi eripi, hoc est, à regno tenebrarum transferri, in admirabile lumen Dei, in ipso initio, & honestæ vitæ ingressu, quâdo maximè imbecillis est virtus, agmina ista malarum cogitationum, ad nos loco mouendos subijciat. Ita que siue hoc,

siue

in cœlesti
natum

conari.

siue illud siue utrumque simul, aut vniuersa potius in causa sint, ita ferè fit: fieri certe, nobisq; sic accidere omnes prope experimur. Nam nascenti gratiæ luci opponunt se cogitationes istæ erroris, atq; tenebrarum plenæ: at eidem iam corroboratæ & amplificatæ, & ad omnes recessus animi, lumen suum transmittenti concedunt: cuius iam boni qui proficiètes sunt, participes esse incipiunt. Quare istorum nunc capillos laudat, quâquam ne his quidem in hoc plenam laudem tribuit, sed eam reseruat, perfectis postea suo loco tribuendam. Qui quidem perfecti sicut in alijs rebus, sic etiam in hoc benè, atq; sanctè cogitandi, siue officio, siue virtute, multum excellent. Illos igitur postea cum de illis aget, cumulatè laudabit: hos verò nunc hactenus laudat, vt tumultum & confusionem, & errorum tenebras ab ipsorum cogitationibus remoueat, id est, vt quæ capillis qui similes sint capreis Galaad inesse dicuntur, ornatus atque nitor, ea, aut ijs

similia,

similia, quoad rei natura patitur, bona, istorum cogitationibus inesse dicat lucem, atque ordinem. E quibus ordo spectatur in eo quod non, vt quæque res illorum sensus peruellit, eam statim ad animum suum, & cogitationem admittunt, sed intendunt aciem mentis suæ, priusq; examinant qualis ea res sit, & explorant, & veluti excubant antè fores cordis sui acri cura, atque vigili, ne quis se intro illa loci puritate, & sanctitate indignus insinuet. Sicut scriptum est. Cogitationes iustorum iudicium. Itaque nec malarum rerum cogitationes admittunt; neque earum etiam rerum, quæ, aut nunquam erunt, aut ne esse quidem possunt, ad se introire patiuntur: nec oblectant se se ea, qua plurimum quidam delectantur vanitate, animo sibi & cogitatione inanissima somnia fingendi, quia vt scriptum est, Spiritus sanctus effugiet fictū, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Itaque hæc ad ordinem pertinent, splendor autem cogitationū

confi-

consistit in eo, vt splendida ipsæ sint: ad est, vt de rebus splendidis & illustribus, hoc est, cælestibus, aut ad vitam cælestē pertinentibus suscipiantur. Id quod sedulo agunt, ferèq; iam assequuntur proficietes: plurimum enim animo cū Deo versantur, eaq; mente pertractant: quæ proferri foras, & in luce constitui honestissime possunt: cōtra atque accidit in temperatibus, & prauis hominibus. Horum enim cogitationes eiusmodi sunt, vt non solum ipsi eas in publicum proferre non audeant, sed vti passimmet, quibus sunt voluptati, sæpè eæ quales sunt videantur, horribiles, scilicet, atq; tetræ. Sequitur. *Dentes tui sicut grex consarū, quæ ascendunt de lauacro, omnes gemellis foetibus & sterilis non est in eis.* Quod in superiore similitudine euenit, vt omnes sacri harum literarum interpretes, in eandē sententiam concurrerent: hic contra accidit, vt singuli suas, & ab alijs diuersas sententias sequantur. Quas ego singulas enumerare nolo, ne iusto sim longior: id di-

V cam

Prou. 22.

cam tantum, quod mihi cogitanti, & studium adhibenti, maximè probabile, occurrit, idque quanta potero luce, & breuitate explicabo. Quod si cui hæc nostra explicatio visa fuerit nimium altera, nosq; quis dixerit, multis ambagibus vsos, vix eo peruenisse quò tendimus, cum hoc ego non multum contederim, dum modo id concedat nobis, quod omnibus bonus, atque equus certè concedet, eam esse istarum literarum & maiestatem, & obscuritatem, vt omne studium, omnisque diligentia acris & vehemens, que si alijs in rebus adhiberetur, immodicè adhiberi putaretur: in ijs adhibita literis laudare fortasse debeat, reprehendi certè nullo modo possit. Igitur dentium vocabulum, cum ad opera naturæ, & ad res rusticas significandas, in literis sacris transfertur, inuenio significare solere valles & loca humilia, atque plana, aruaque ea, quæ segetibus ferendis sunt idonea. Nam qui istas literas Chaldaicè primus vertit, aut potius paraphrasi interpretatus

pretatus est, cuius est apud omnes grauis authoritas, illud, quod in Genesi, à Iacobo de Iuda filio suo, eiusque posteritate dictum scribitur, Pulchriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores, sic ad verbum interpretatur. Montes eius rubicundiores erunt in vineis suis, distillabunt colles eius vinum, dealbabuntur campi eius frumento, & gregibus. Oculi igitur colles vitibus confitos, dentes autem arua segetibus flavescentia translata significant. Porro colles ipsi, atque valles, in arcano sacrarum literarum sermone etiam transferantur, ad aliquid aliud significandum. Etenim colles principes viros, valles verò homines ignobiles, & tenues significant, vt in illo Psalmi, Assument montes pacem populo, & colles iustitiam. Et in Esaie illo, Omnis collis humiliabitur, & omnis vallis implebitur. Sed est præterea sciendum in homine qui ipse non sine causa, minor mundus dictus est, esse quandam reipublicæ effigiem. Nam eminet in illius ani-

mo principale quiddam, & excelsum ad
 imperandum, & regendum natū, quod
 est ratio atque mens: similiter in dō in eō
 dem humile aliud & demissum, & alte-
 rius rectionis egenum, & omnino natū
 ad seruiendum, que est irascendi, atque
 concupiscendi facultas. Quibus ex re-
 bus efficitur, si in natura dentium in appē-
 latione valles significantur, & si valles in
 re ciuili & publica, pro ignobilibus acci-
 piuntur, consequens esse partes ignobi-
 les atque infimas, siue rei publicæ totius,
 siue vniuscuiusque hominis, qui & ipse
 res publica quædam parua est, isto arca-
 no sacrarum literarum sermone dentes
 vocari, hoc est, vocari dentes in republi-
 ca obscuros homines, in homine verò
 infimas, & ad humum pronas irascendi,
 atque concupiscendi partes. Quid? quod
 ipsa rerum, de quibus hîc agitur ratio, at
 que natura postulat, vt in dentibus has
 inferiores vires animæ translâtè signifi-
 cari credamus. Nam primum in virtute,
 & quasi illius caput est, vt mens, quæ al-
 tissima

tissima pars hominis est, rectè erga Deū
 afficiatur, quæ affectio est directio, siue
 vt dicere coepimus, intentio mentis re-
 cta erga finem vltimum, bonorumque
 extremum. Secundum, vt cogitandile-
 uitas, id est, ad cogitationem admitten-
 di quicquid se se cogitandum vltro ob-
 tulerit, facilitas ab animo remoueat,
 adhibeaturq; in cogitando iudicium, at-
 que delectus, moderatioque seruetur, ac
 sanctitas. Tertium, vt mente ad istū mo-
 dum affecta partes animi eæ, quæ in mēt-
 tis tutela sunt, eiq; subsunt, ex quibus
 iræ & cupiditates, omnesque ijs similes
 animi motus existunt, atq; adeo ipsi cor-
 poris sensus, quorum nuntijs istæ par-
 tes, vel dilatantur, vel contrahuntur, con-
 tineant se intra modum à ratione præ-
 scriptum, eiq; parere facile, & libenter
 assuecant. Hæc igitur cum ita sint, cum-
 que de rectitudine mentis, qualis ea in
 proficientibus esse debeat, sit dictum,
 nam columbarum oculis similes oculos
 habere dicti sunt; & de cogitationibus

sanctitate similiter, cum sunt eorum capilli laudati; ipse rerum ordo poscebat, vt de inferiorum animæ partium moderatione statim diceretur. De ijs ergo partibus agitur; dentesque isti sponſæ, qui tonſarum gregibus aſſimulantur, procul dubiò has ſignificant partes: in quibus quod in formoſis dentibus commendatur, elucere idem debet, æquabilitas nimirum, atque mundities. Iuſti ergo & boni viri, ita eas ſtudio, atque cultu virtutum moderatas habent, & quaſi ad rationis amuſſim exactas, vt, quemadmodum in tonſarum grege ac dentibus ijs, quos ſuperiùs deſcripſimus, ſic in illis nihil inæquale ſit, nihil eminēs, aut à ſe diſſentiens. Nam ſicut peccatores, & flagitioſi homines in numeris, & ſæpè inter ſe contrarijs cupiditatibus, in varias partes diſtrahuntur, ita vt nihil magis prauum, aut inæquale ſit, quàm eorū animi: ſic contra in bonis atq; ſtudioſis viris quatenus à virtute eſt, nihil prauū, nihilq; diſtortū, nihil quod aut ſubſideat, aut emineat cōſpici-

ſpicitur. Non enim vel metu contrahuntur, vel efferuntur lætitia, vel dolore concidunt, vel diſtrahuntur cupiditate: ſed ad id quod vnum ſemper, atque idem, ſibi que ſimile eſt ratio peruenire cōtendens, partibus ſibi ſubiectis, earumque perturbationibus moderatur. Itaque reſecat atque recidit, ab iſtis partibus, quid quid eſt nimium atque inſolens, & ita illas ad mediocritatem & æqualitatem reducit, vt ſicut tonſarum ille grex, ſibi vndique eſt ſimilis: ſic iſtæ ſibi ex omni parte conſentiant, eluceatque in eis ex temperatione, moderatione que ortum, idem illud decus, quod in dentibus, quales deſcripſimus, videlicet, ouium gregi ſimilibus ex paritate relucet. Quod autem ſequitur. *Labia tua ſicut vitæ coccinea,* & *eloquium tuum dulce.* Iam id propriè interpretari licet, vt nihil aliud in eo quam orationis, atque ſermonis iuſtorum prudentiam, atque dulcedinem laudari intelligamus. Eſt enim illorum ſermo non ſolum mitis & moderatus, ſed hom-

Coloſſ. 4. nō dūlciffimus, & qualis vt fit Paulūſ optat, fale conditus. Quā autem oportune, quamque in loco ſermonis mētionem intulit. Eſt enim animi imago ſermo ipſe. Quare animi & eius partū pulchritudine, atque cultu laudatō, iure ſermonis qui ab animo fluit, ipſumq; omninō refert, ornatum laudat: & expoſita interiori honeſtate ad externum cultū, qui ſiquidem verus eſt, & nō ſimulatus atq; fallax, ex interiori ipſo cultu effluit, atque deriuatur, exponendum aggreditur. Laudat itaque bonorum colloquia, in quibus animi ipſorum pulchritudo atque præſtantia, mirum in modum elucet. Quod autem ſequitur. *Sicut fragmen mali punici genæ tuæ, abſq; eo quod: inſinſe culatæ.* Id pertinet ad externi huius ornatus; de quo iam agit, eam partem laudandam quæ in motu cernitur, in ceſſuque, & oculorum atque totius corporis habitu. Nam in genis ſedes pudoris eſt, & ſicut pudor ab innata animi ingenuitate ortus genis infunditur, eaſque grato quodam

quodam rubore afficit: ſic animi interior ſpecies honeſta, atque præſtans, corpus ipſum, corporiſque actus, atque motus omnes decenter effingit. Ex quo factis apparet, quā grauiſer illi errent; qui huius externi ornatus, atque cultus nullam tationem, aut ipſi habet, aut ab alijs eſſe habendam ducunt. Nam tametſi accidere interdum poſſit, vt qui omni ornatu interiori; omniſque animi virtute ſit vacuus, externè ſatis honeſtè affectus & cultus appareat: tamen profectō nunquam eueniat, vt qui veris virtutibus animum cultum habeat, eius ſit inculta, aut inconcinna, hoc eſt, indecora, & à rationis præſcripto abhorrens exterior ſpecies. Sed pergamus ad reliqua. *Collum tuum ſicut turris David, cum propugnaculis mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium.* Religionis erga Deum vna pars eſt ea, quæ in præcandō ipſum verſatur, id eſt, quæ oratione ipſum atq; laudibus colit. Quæ à noſtris oratio vocatur philoſophis parum nota, à nobis

verò in primis culta, atque eo in pretio
 virtus habita, vt maximum honesta, at-
 que spiritualis vitæ non solum præsidium,
 sed etiam solatium, & oblectamentum
 positum in ea esse putemus. Nam illi
 quoniam in ea doctrina, quæ ipsorum li-
 teris atque libris continebatur, satis ma-
 gnum auxilium ad bene beateque viuen-
 dum, eos habere putauerunt, qui suos
 animos ea ipsa doctrina institui, atq; ex-
 coli siuissent: idcirco nihil quod quidem
 ad virtutem, aut comparandam, aut ab-
 eam pertineret, vel à Deo petendum esse
 arbitrati sunt, vel dari à Deo posse cre-
 diderunt, sed in cuiusque industria atq;
 nauitate, id totum positum esse crede-
 bant. Itaque huius virtutis apud illos nõ
 solum cultus iacuit, sed etiam ratio at-
 que nomen ferè ignotum fuit. Nos con-
 tra non solum quia humanæ infirmita-
 tis nobis ipsi conscij sumus, sed etiam
 quia Christi diuino beneficio arcuissimo
 necessitudinis, & charitatis vinculo cum
 ipso Deo coniungimur, quæque per Spi-
 ritum

ritum sanctum qui nostris mentibus in-
 fusus est, perque illius gratiæ donum di-
 uinæ nature consortes efficiamur, ad Deum
 adimus tanquam ad optimum & indul-
 gentissimum parentem. Nec verò in eo
 nostra fallit nos, aut eludit spes. Nam cle-
 mentissimè excepit ille nos, vocesque, &
 vota nostra ad suas aures admittit, no-
 bisque vicissim respondet, eaque peten-
 tibus donat, quæcumque ipsi qui petunt,
 vtilia futura esse cognouit ipse, cui om-
 nia in futurum nota sunt & manifesta.
 Est igitur ob hæc causas perfectæ ora-
 tionis virtus Christianorū nationis pro-
 pria, nobisq; solis cognita, & cū summa
 nõ solum vtilitate, sed etiã voluptate vsur-
 pata. Quæ profectò virtus tantū momē-
 ti habet, ad pietatem, atque sanctè viuendū, vt
 pro eo atq; quis huic orationi virtutiq;
 studet: ita de eius excellentia, atque præ-
 stantia debeat statui. Nullum enim vir-
 tatis lumen est, nullum cæleste, atque di-
 uinum bonum, quod ista orandi virtus,
 aut non contineat ipsa, aut nõ obtineat à
 Deo,

Deo, & ad nos ipsos adducat. Quare ut quisque sanctissimus est, ita maximè studio & assiduitate orationis excellit. De hac igitur nunc agit Solomon, eamque figuratè collum nominat, quoniam in hac boni viri imagine, quæ format colli ipsa vicem & officia obtinet multis de causis. Nam primum collo, & ducitur anima ea, qua spiramus, & traiecitur cibus is, quo alimur, & verba atque voces funduntur: similiter oratione patefacimus Deo interiora vota nostra, & diuinum ab eo spiritum, eaque gratiæ bona ducimus, quibus maximè alitur noster animus. Deinde quemadmodum collo iungitur, & nequitur capiti corpus reliquum, sic oratione coniungitur mens nostra cum Christo Ecclesiæ sanctæ capite. Ad hæc sicut nerui, quibus totius corporis firmitas, motusq; potissimum continetur, à capite principium ducentes, per collum in omnes partes corporis diffunduntur: sic virtutum robur propè omne à Christo capite in nos deriuatur.

oratio-

oratione postulatrice, atque interprete. Præterea quod ex habitu colli de reliqui corporis viribus, & habitudine iudicare solemus: nam quibus obesum est, & torosum collum, eos viribus pollere dicimus, contra autem infirmos esse, & imbecilles, quibus est id tenue atque gracile; id etiam aptè transferatur ad orationis naturam. Valent enim plurimè spiritualibus animi viribus, & contra omnes malorum incurfus propè inuicti persistunt, qui orationis studio fissimi sunt: contra remissi in eius studio atque negligentes, ut potè qui viribus gratiæ destituantur, facile cedunt malis; seque vinci permittunt, animumque gerunt varijs morbis obnoxium. Postremò sicut proceritas, & elegantia corporis iuxta colli magnitudinè, maxima ex parte efficitur: sic altum illud, & excelsum, quod in bonorum animis cernitur, ex colloquendi cum Deo, & orandi ipsum assiduitate existit maximè. Quod si tanta vis ad honestam vitam in oratione est, rectè Solomon

lomon expositis honestæ iustorum vitæ dignitate, atque dotibus, quibus ea vita potissimum paretur, & efficiatur artibus, eas artes nunc prædicat, & exponit. Quæ autem est ista prædicatio, atq; laus? *Collum tuum sicut turris Dauid cum propugnaculis mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium.* Tribuit orationi eadem quæ recto, & honesto collo tribui solét. Vtor autem cum ista orationis voce, tñ alijs vocibus quibus Ecclesiæ scriptores in significandis rebus, quas veteres Latini ignorarunt, vtuntur: ne si vna voce non lim, pluribus mihi vocibus semper sit vtendum. Igitur ea oratio habeatur perfecta, primum quæ non inflectatur ad humum, sed instar recte cervicis ad sublimia, & æterna semper erigatur, & intendatur. Deinde quæ extet supra humeros, id est, transiliat, atque transcendat terrena omnia quo vsque animum virtute adolefcere, & peruenire faciat, ad mensuram magnitudinis Christi. Postremo quæ sit turris Dauid, cum propugna-

culis

culis mille fortium virorum clypeis ornata, id est, quæ sit nobis pro turri, & propugnaculo aduersus omnium malorum incurfus. Nec verò illud causa, aut ratione vacat, quod Dauidis turris potissimum est adhibita ad similitudinē. Nam istam turrim Dauid Hierosolymis ædificauit, in Sionis eius vrbis edito, & manu, atque natura munito colle, Iebuseis tamen prius deuictis, atque vrbe pulsis: quod ad rem nostram relatum declarat, quandiu malæ cupiditates in animo dominantur, tandiu huic virtuti non esse locum. Quare qui terrenis studijs non solum occupati, sed etiam addicti iustitiæ, atque bonorum morum parum studiosi, huic tamen virtuti studere, & vacare se dicunt, ac se ideò bonis numerari volunt, certè ipsi sibi ita persuadent aliquid se esse, quod statis horis temporis aliquid orationi, & diuinarum rerum contemplationi impertiunt, vmbra illi quidem inanem huius virtutis fortasse assequantur: ipsam autem veram

virtu-

virtutem nõ assequuntur, sed que ipsi valde decipiunt. Iebusai namque ex vrbe, id est, ex animo malæ cupiditates prius sunt expellendæ. Sequitur porrò. *Duo vbera tua sicut duo hinnuli capræ gemelli qui pascuntur in lilijs.* Hæc iam ad eas virtutes laudandas spectant, quæ ad alterũ referunt, charitatem dico in homines, & misericordiam, atq; beneficentiam: quæ ided multitudinis numero vbera appellantur, quia duplici officiorum genere diuiduntur, quorum aliud ad corpus, ad animum aliud pertineat. Nihil porrò est tam naturale, quam vt qui bonus ipse est, alijs etiã prodesse velit, & re ipsa proficit. Nam quemadmodum ea, quæ natura constant, cum ad eam ætatem adoleuerunt, vt ad sui generis quò ad ipsarum ratio patitur, perfectionem peruenerint, statim aliud ex se se gignunt, aut certè auent gignere, quod sibi simile sit, quod que eius boni, quod in seipsa habent, pariticeps possit esse: sic virtute præstans animus effigiem sui in alijs exprimere studet.

det. Et sicut adolefcētibus foeminis, vbi ad nubilem ætatem peruenerunt, tumere incipiunt vbera: sic illis, quorum iam est adulta virtus, pectus tumere incipit, studijs alios iuandi. Quare istis hoc loco vbera tribuit Spiritus sanctus, eaque hinnulis caprarum similia, hoc est, pulchra, & omni ex parte formosa vbera. Fieri enim nullo modo poterat, vt huicmodi gradus, atque perfectionis virtus sterilis permaneret. Sed addit. *Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris donec spiret dies, & inclinentur vmbrae.* Qui nouerunt atque experti sunt, quemadmodum ista Dei cū hominibus sibi charis interiora colloquia se habeant, ita tradunt. Sæpè accidere, vt in medio sermone disparere subito, ex ipsorum animis illis videatur ea lux, qua ex Deo perfundeantur, & rursus breui mora interposita iterum apparere: maiusq; quàm antea lumen in ipsis accendi, quod quidẽ quare fiat dicere non habeo, quin autẽ quoties fit maxima causa fiat, affirmare

X

non

non dubito. Ad has igitur vices euntis & redeuntis Dei, quibus instituti interiores sermones in medio orationis cursu abrumpuntur, quibusque occultantur, & rursus apparere incipiunt diuinae lucis radij, hæc verba, vt existimo, sunt referenda. Itaque ad hoc significandum inducitur sponsus orationem institutam primo intermittens, ac dicens. *Vadam ad montem myrrhae.* Deinde ad eandem rediens, atque subiungens. *Tota pulchra es amica mea.* Et quæ deinceps sequuntur. Nisi alicui fortasse placeat, id quod mihi non displicet, his verbis, non quidem significari Dei aliquem discessum, aut instituti sermonis intermissionem: sed doceri iustos, atque admoneri, vt in ijs, quæ modo sunt enumeratæ & celebratæ, virtutibus magis ac magis proficiant: vtq; non prius à proficiendo desistant, quàm ad montis cacumen, quo in cacumine edito, scilicet, & difficili ad ascendendum loco, virtus domicilium habere dicitur, perueniant, id est, compotes fiant perfectæ

etæ

etæ & absolutæ virtutis. Nam certè tametsi se abire velle sponsus dicat, tamen discedere ab sponsa velle non dicit: imò cum eam è vestigio iterum laudat, & pulchram, atque omni ex parte pulchrâ appellat, satis indicat, diuelli se ab ea non posse. Itaque quod dicit. *Vadam.* admonendi illius & excitandi ad progrediendum vim habet, non, aut deserendi, aut relinquendi significationem: perindeq; est, ac si ita dicat. *Vadam ipse:* tuque me euntem sequere: vel *vadam ipse,* quoniam te euntem & pleno gradu ad culmen contendentem comitabor, quod ita esse illa apertè indicant quæ sequuntur. *Veni de Libano veni.* In quibus quemadmodum sponsam ad insequendum sponsus hortetur, iam superius expositum est. Sed quò se iturum vnà cum sancta anima dicit sponsus? *Ad montem myrrhae, & ad collem thuris.* Ea autem sunt duo genera maximarum virtutum, quorum alterum purgare animum dicitur, illuminare alterù: ex quo ab istarù rerù

scriptoribus alia purgatorie sunt dicte,
 alia illuminatrices virtutes. Nam in myr-
 rha poenitentiae significari officia, supe-
 rius satis ostendimus. Thus vero religio-
 nis cultus erga Deum significat, ut liquet
 ex illo Psalmi, *Fiat oratio mea tanquam*
incensum in conspectu tuo. Et in Apoca-
lypsi, Habentes singuli phialas aureas
plenas odoramentorum, quae sunt ora-
tionis sanctorum. Sed aberat ne ab istis
locis sponsa? non illa quidem aberat, sed
quod ad perfectionis culmen tendenti
aliquid ipsi deerat, nec totum suae vitae
tempus expleuerat, id ut adderet quod
sibi deerat, & ut in eo quod ipsa coepe-
rat ad extremum usque persisteret ad-
monetur. At vade diceret. Imò vadam
aptissima: quoniam vnà ipse nobiscum
in omni bono opere vadit. Imò non va-
dit solum, sed euntes praecurrit nos: effi-
citq; ut ire ipsi possimus, atque velimus.
Etenim ab ipso ducitur, & bene agendi,
& in bono proficiendi, perseverandiq;
omne principium. Sed quo fructu, dicit
 aliquis,

Psal. 140.

Apoca. 5.

aliquis, in ijs studiis perseverabit? nimi-
 rum eo qui sequitur: *Tota pulchra es ami-*
ca mea, & macula non est in te. Perueniet
enim ad summam, & perfectam virtu-
tem, atque felicitatem perseverando:
quod etiam quae sequuntur, significant.
Veni de Libano veni, coronaberis de capite
Amana, & Sanir, de vertice Hermon, de mō-
tibus leonum & pardorum. Nam, si vocem,
 atque ductum Dei perseveranter seque-
 mur, videlicet, perueniemus ad Libani,
 ad Amana, ad Sanir, & ad Hermon, al-
 tissimorum scilicet, montium cacumi-
 na: quibus cacuminibus eximiae & he-
 roicae virtutes in sacris literis significan-
 tur. At quam aptè ad rem ipsam, de qua
 nunc agebat, coronaberis, siue quemad-
 modum Hebraea etiam verti possunt,
 despicias dixit. Nam cum quis ad illud
 virtutis fastigium peruenit, quid illi nisi
 ut coronetur iam restat? Sicut de se ipso
 loquens Paulus scripsit: Bonum certa-
 men certavi, cursum consummaui, de re

2. ad Ti-
moth. 4.

X 3 quam

quam reddet mihi dominus in illa die, iustus iudex. Ad hæc, qui in isto fastigio versatur, si quando ad hæc terrena, & inferiora despexerit, qui poterit illa non despiceret? Despiciet illa certè, & vilia atque humilia, vt sunt, esse iudicabit: contemptuque, atque omni despectione digna ducet. Sequitur *Vulnerasti cor meum sponsa mea, in vno aspectu oculorum tuorum, & in vno crimine colli tui.* Non attribuit nouam aliquam laudem, sed attributas amplificat: dum ijs animi bonis quibus iusti ornati sunt, affici se Deus dicit, & ad amandam accendi. Itaque eadem iterum commemorat, oculos, capillos, linguam, quo intelligatur, virum bonum in eo ipso quod Deus cum illo interius loquitur, sensim proficere, seque ipso meliorem effici: nec solum nouas gratiæ doctes acquirere, sed eas ipsas, quas antea habebat ampliores & illustriores reddere. Atq; hæc ita se habent. Porro quod sequitur, nouam continet laudem. *Hortus conclusus, sponsa mea, fons signatus, emissiones*

nes tuæ, paradisus malorum puniceorum cum pomorum fructibus, cypri cum nardo, nardus & crocus, fistula, & cinamomum, cum vniuersis lignis Libani, myrrha & aloë cum omnibus primis vnguentis. Hæc enim germina, honesta ipsa officia sunt, quæ ex interiori virtute pullulant; Nā explicatis atque laudatis virtutum singulis partibus, hoc vnum restabat, vt exponeret illarum fructus, qui in actione & officio cernuntur, quales ipsi essent quamq; præstantes. Id igitur exponit, vt cætera, allegoricè similitudine ducta, ab eo horto, in quo non modo nulla pars inculta sit, sed ne vulgari quidem, aut mediocri arborum genere confita: qui, scilicèt, totus peregrinis & aromaticis abundet arboribus, vt nõ solù intuentiũ oculos oblectare possit, sed etiam vitæ hominũ magnas utilitates afferre. Tales quippè iusti sunt, non torpent ocio; non inertem esse sinunt suæ fideicommissum talentum: non defodiunt humi, aut inuoluunt sudario gratiæ diuinæ sibi dona collata: sed præ-

*Pfell. in
Canti.*

clarè operandi instrumentum id omne, quod acceperunt à Deo ad actiones deducunt, fructusq; edunt bonorum operum maximos. Nam præterquam quod illos ipsa eorū interior virtus, ad ita agendum sollicitat: id etiam à se expectari atque requiri sciunt. Itaque in id incumbunt, sibiq; ipsi dies, atque noctes instant, nulloque tempore studium intermittunt bonos fructus alios ex alijs edēdi: ex quo efficitur, vt nihil sit eorum animis, vel fructuosius, vel cultius. Sed si ista bonorum operum germina, nec grata Deo sunt, nec prædicatione, aut præmio digna, vt insani quidam nostra hac tempestate docuerunt, cur ea Deus tam exquisitè laudat hoc loco? An contempsisse illa, & pro nihilo habuisse putādus est is, qui ea esse dicit paradiso similia? Qui Cinamomi, & Fistulæ, & Ciperi, & Myrrhæ, atque Thuris translatis, & in agnā vim boni significantibus insignit nominibus? Sed vtrum quæso dicunt, vel nihil ab homine iusto effici, quod verè honestum

stum sit, vel vt efficiatur, nihil illi ad gloriam & ad præmium valere? Insanum vtrumque quidem, ac similiter impium, sed vtrumuis eligant, vel hoc vno testimonio reuinci planè poterunt. Nam cū Spiritus sanctus hæc iustitiæ tantoperè laudat germina, satis apertè vtrumq; quidem docet, & à iustis viris edi ea posse, & honesta illa esse, sibiq; pergrata acciderent. Nam qui poterat fieri, vt quæ cælesti satū edita, cælestiq; imbri irrigata germinarent, minus honesta essent? Et quæ Deo in primis authore, & adiutore ab homine fiunt, qui potest intelligi despici à Deo, atque negligi? Quid vnquam Deus fecit quod non idem probaret? Sicut scriptum est: Et vidit Deus cuncta, *Gene. 1.* quæ fecerat, & erant valdè bona. Quod si hoc in natura verum est, in gratiæ bonis profectò erit verissimum. At humani ingenij imbecillitas, & ad malum pronitas, bonorum operum ipsum lumen obscurat. At ea imbecillitas id valet, non vt nunquam honestè agere homo pos-

fit, sed vt semper in omni vita non possit rectè & perfectè operari, non efficit, vt omnibus peccatorum maculis inficiatur, sed vt nonnullis quamuis iustus maculetur, non efficit vt omnia iustorum opera praua sint, sed vt sint aliqua. atque vt verum est, neminem ab omni peccato immunem in hac vita esse, ita est certè verissimum, multa à iustis edi bonorum operum germina, ab omni peccati labe atque defectu libera. At detrahitur Christi meritis quidquid arrogatur nostris operibus. Imò nos Christi meritorum veram laudem, & agnoscimus, & amplificamus, vos qui illustratores illius, & dicitis, & haberi vultis, minuitis eam, & obscuratis. Etenim non ij sumus, qui cuiusquam hominis quamuis iusti rectissimè factis quidquam tribuamus meriti, nisi in Christo, & propter Christum. Quin illud ipsum honestum, quod in actione cernitur, absolutum omnibus suis numeris, atque perfectum præstitisse neminè dicimus, nisi prius ipse à Deo ob Christi

meri-

meritum, & animi iustitia sanctificatus, & magnis gratiæ auxilijs ad bene agendum incitatus fuisset, & instructus. Itaque vos, qui Christi ita laudatis meritum, vt nihil ex eo ad nos manare velitis, quod nos re ipsa sanctificet, ac bonos reddat, sed opinione quadam inani, & vanissimis cogitationibus ficta imputatione, rem totam conficitis, vtrum Christi meritis laudem, an labem: amplitudinem, an imbecillitatem tribuat, & arrogetis etià, atque etiam videte. Nos certè non modo quam vos maiorem, sed quanta tribui potest maxima, tantam illi laudem tribuimus. Dicimus enim, & prædicamus Christi merita, cùm ipsa per se amplissima & infinita esse, tum ita esse efficacia ad homines iustos efficiendos, eos vt non solum Deo reconcilient, & ex inimicis qui antea erant, amicos haberi efficiant, quod vos dicitis, sed etiam vt quales qui Deo chari futuri sunt esse decet, tales eos reddant, sanctos, scilicet, menteque pura, ac munda præditos: nec solum mundi-

munditia & puritate mentis, sed cælesti etiam, atque diuino animi habitu ornatos. Affirmamusque illud, ex ea, quæ in ipso Christo est iustitiæ, atque omnis præstantiæ immensa copia, ad iustorum animos deriuari magnam vim: qua primum ad Christi effigiem ipsi & similitudinem effinguntur, atque formantur: deinde ad illa effigie ac similitudine dignas, & consentaneas actiones impelluntur. Itaque illa cælestis iustitiæ excellens forma, ad Christi iustitiæ exemplum efficta, & ex illa deducta, primum in animo iusti existit impressa, postea in actionibus apparet, atque enitet. Quibus in actionibus bonis quo magis infestimur, eo magis Christus ipse meritorum suorum copias nobis communicat, nosque similiore sibi efficit: ex quo rursus sequitur, vt promptius ipsi atque alacrius, atque etiam perfectius bene operemur: ita fit vt honestum quod à Christo in animo nostro est, in actione simile honestum efficiat, ipsumque actionis

honestum

honestum auctum, & amplificatum, animi, à qua ortum habuit, honestatem iterum augeat: idque totum, quo ne cogitari quidem aliquid potest in hoc iustitiæ genere præstantius, aut maius in nos Christi sanguis efficiat. Ita, vt si ratione diligenter subducta, cunctisq; in vnam summam collatis, de re ipsa, prout est, iudicare velimus, dicere debeamus, quod & dicimus, & libera voce affirmamus, præter Christum, aut quod ex Christo ortum, atque natum sit, nihil in hominum genere, sed ne in Angelorum quidem esse, quod Deo gratum sit, & acceptum: eoque nomine potissimum Deo nos commendari, quatenus iustitiæ eo bono, quod ex Christo trahimus, & participamus, quodque & in animo nostro diffunditur, & in actionibus explicatur ac cernitur, similes efficiamur ipsi Christo. Illa enim Christi in nos imago conspicua, participatione eius boni quod in Christo est, & ab eo in nos deriuatur effecta, diuinum amorem nobis

bis

Roma. 8. bis & beneuolentiã conciliat: sicut scriptum est. Quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui. Igitur vos hæretici Christi meritorum gloriã, & virtuti detrahitis: nos debita illi laude & prædicatione prosequimur. Vos inertem quandam, & vt ita dicam, ociosam vim illis tribuitis: nos energie, & efficitatis plenam. Vos in solo Christo habere dicitis iustitiã bonum: nos ad animos bonorum id introducimus, & ab animis ipsorum ad actiones eorundem deriuari contendimus. Vos inherere vultis in vite palmites, nullum tamen à vite succum, qui quidem in ipsis fit, illos trahere, aut villos fructus edere, qui pretio & æstimatione sint digni: nos libenter assentimur Christo dicenti. Ego sum vitis, & vos palmites, qui manserit in me, hic fert fructum multum. Vos quidem fontem omnium bonorum Christum esse fatemini, sed fontem qui intra se se contineat aquas suas: nos ex eo fonte, quem item inexhaustum

Ioan. 15.

&

& Oceano maiorem esse fatemur, largos bonorum omnium riuos deriuari, & ad singulos iustos peruenire affirmamus: quibus è riuus effici dicimus, vt in singulis iustis, ad quos deriuantur, existant singuli fontes, eius ipsius fontis, à quo ortum habuerunt, proportionè consimiles, ac cælestibus exuberantes aquis, sicut ipse Christus affirmat: Qui credit in me, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Et Solomon hoc ipso in loco. *Fons signatus, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt magno impetu de Libano.* Nam in eo certè, quod hos fontes aquis viuentibus abundare & fluere magno impetu dicit, satis docet, in ijs riuus, qui ab his fontibus manant, hoc est, in bonis iustorum operibus vitalem inesse vim, id autem est, vitæ cælestis efficientem. Nam quod ad extremum adiungit. *Surge Aquilo, & ueni Auster, & persa hortum meum, & fluent aromata illius.* Idcirco adiungit, quia desiderat, id quod omnes boni desiderare debe-

Psellus in Canti.

Ioan. 4.

debemus, vt fideles suos liberet Deus à
 vestris istis venenatis doctrinis: vosque
 ipsos, aut de medio tollat, aut certè dedo-
 ceat ista dogmata pestifera: quibus què
 admodum ventis Aquilonaribus fata
 aduruntur, sic omnis bene, & sanctè ope-
 randi alacritas aduritur, omne ho-
 nesti studium extinguitur, omne-
 nes industriæ nerui in-
 ciduntur.

CAPVT

CAPVT. V.

*V*eniat dilectus meus in
 hortum suum, vt come-
 dat fructum pomorum
 suorum. Veni in hortum
 meum soror mea sponsa,
 messui myrrham meam
 cum aromatibus meis, comedi fauam cū mel-
 le meo, bibi vinum meum, cum lacte meo, co-
 medite amici, & bibite, & inebriamini cha-
 rissimi. Ego dormio, & cor meum vigilat, vox
 dilecti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea,
 amica mea, columba mea, immaculata mea,
 quia caput meum plenum est rore, & concin-
 ni mei guttis nocturnis. Expoliaui me tunica
 mea, quomodo indar illa, laui pedes meos, quo-
 modo inquinabo illos? Dilectus meus misit ma-
 num suam per foramen, & venter meus in-
 tremuit ad tactum eius. Surrexi vt aperirem
 dilecto meo, manus meæ stillauerunt myrrhā,
 & digiti mei pleni myrrha probatissima. Pe-
 sulum hostij mei aperui dilecto meo, at ille de-
 clinauerat, atque transierat, anima mea lique-

Y

facta

facta est vt loquutus est: quæsiui & non inueni illum, vocaui, & non respondit mihi. Inuenerunt me custodes qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum mihi custodes murorum. Adiuro vos filia Hierusalem, si inuenitis dilectum meum vt renuntietis ei, quia amore langueo. Qualis est dilectus tuus ex dilecto opulcherrima mulierum, qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos. Dilectus meus candidus, & rubicundus electus ex millibus. Caput eius aurum optimum, coma eius sicut elata palmarum, nigra quasi cornus. Oculi eius sicut columba super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lota, & resident iuxta fluentia plenissima. Genæ illius sicut areolæ aromatum confite à pigmentarijs, labia eius lilia distillantia myrrham primam. Manus illius tornatiles, aureæ plenæ hyacinthis, venter eius eburneus distinctus sapphiris. Crura illius columnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases aureas, species eius vt Libani, electus vt Cedri. Guttur illius suauissimum & roratus desiderabilis, talis est dilectus meus, &

ipse

ipse est amicus meus filia Hierusalem. Quo abiit dilectus tuus opulcherrima mulierum, quo declinauit dilectus tuus, & quæremus eum tecum.

EXPLANATIO.

Veniat dilectus meus in hortum suum. Sui copiam facit, inuitatque sponsum ipsa, & gratificari illi se velle, atque submitti in eo quod ipsi cupere intelligit, profitetur: hancque illi gratiam, & concessionem sui rependit pro laudibus, quibus affecta est ab ipso. Itaque dicit. Tu me esse similem dixisti horto pulchrè confito: at is hortus, qualis qualis est, tuus est, tuisque vsibus & vilitati patet. Itaque veni, & fructum lætitiæ ex eo tuo arbitratu carpe. Cui sponsus se venturum respondet, & quo significet sibi id magnæ voluptati futurum, figuratè, & in eadem persistens metaphora, ea in horto effecturum se esse dicit,

Y 2 quæ

quæ festo die ab ijs, qui ad epulas, quiq;
genij indulgendi causa in hortos conue-
niunt fieri sæpè solent. *Veni*, inquit, id est,
*veniam in hortum meum, messui myrrham
meam.* Nam solent agricolæ in hortis pri-
mum aliquid rustici operis facere: dein-
de vino, atque epulis dare operam. Un-
de addidit. *Comedi farum cum melle meo,
bibi vinum cum lacte meo.* Eis enim cibis
pastores & agricolæ plurimum vtitur.
*Comedite amici, bibite, & inebriamini cha-
rissimi.* Imitatio est sermonis mero cer-
tantium conuiuiarum, & mutuo sibi pro-
pinantium. Quamquam inest ellypsis
quædam in oratione hac, plenè enim &
integrè diceretur: nec solum ipse veniã,
sed focios etiam plures mecum ducam,
eosq; & cibi, & eiusdem mecum gaudij
participes efficiam: dicamque illis, come-
dite amici, & inebriamini charissimi. *Ego
dormio, & cor meum vigilat.* Iam ab alio
principio noua amoris instituit argumẽ-
ta. Nam quasi iam discessisset sponsus,
atque eo se contulisset, quo se iturum di-
cebat,

cebat, sic nunc fingitur sponsa, cum ad
multam noctem vigilasset expectando
illum, iam propè desperans reditum, &
cubitú iuisse, & postea experrecta, quid
sibi & cubanti, & dormienti acciderit,
ille dum iterum redit, retulisse. *Ego*, in-
quit, *dormio.* Id est, dum absentem illum
ad multam noctem expecto me oppres-
sit somnus. At quamuis dormiebã, cor
vigilabat meum, cura videlicet, & ægri-
tudine de viri mei absentia sollicitum.
Nam simulatque illo redeunte, & ianuã
impellente crepuere fores excitata som-
no sum, eumque dicentem audiui. *Ape-
ri mihi soror mea, amica mea, columba mea,
immaculata mea.* Quia verosimile erat
sponsam, quod se delusisset spõsus suus,
& noctu solam reliquisset, iratam esse:
idcirco adueniens sponsus placare illius
animum, atque lenire indignationẽ co-
natur mollissimis istis verbis: quibus si-
mul vt ianuam aperiat, ipsam rogat, si-
mul machinas, & quasi tormenta quæ-
dam adhibet, blãdissimæ orationis, quò

ad illius subiratam animum penetrare possit, ipsamque lenire. Hanc enim vim habent appellationes istæ blandæ, soror mea, columba mea, similiterque quod sequitur. *Quia caput meum plenum est rore, & cincinnati mei guttis noctium.* Nam qui inter se amant, & ob aliquam leuiorem causa dissident inter se, tum facillimè in gratiam mutuo redeunt, sibi que inuicem placantur, cum aduersi aut molesti aliquid alteri eorū accidit. Amor enim rei amatæ incommodo, atque detrimento perspecto maiorem in modum accensus, omnem dissidij memoriam obliuerat. Atque hæc sponsus: cui sponsa respondisse fertur planè ex ingenio foeminarum. *Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos, exui me tunica mea, quomodo induar illa?* Est namque proprium foeminarum cum rogantur, inepta quædam causificationi, & ea se nolle fingere, quæ maximè & ardentissimè cupiunt. *Exui me,* inquit, *tunica mea.* Atqui dudum tui viri videndi desiderio, ita ò sponsa flagrabas,

vt

vt per niues ipsum, perque medios ignes sequutura viderere. Sed, vt dixi, foemineus seruatur & exprimitur mos. *Laui pedes meos.* Nam foeminae lautæ cubitum ire solent. *Quomodo inquinabo illos?* Quanta mollities? Quanta foeminei moris expressio? Quantaque significatio indignationis propter sponsi moram conceptæ? Quamque etiam urbanè, & ex amatorum consuetudine aptè suã sponsa indignationem vlcisitur? Nam quod ait. *Exui me tunica mea, laui pedes meos.* Perinde est, ac si diceret. Atqui pernoctare extra domum potius, quam tam sero reuerti domum debuisses: tu te oblectas noctu, quibus tibi commodum est, rebus & locis, ac me desertam, ac pene viduam domi iacere finis: ast ego vicissim, nec infomnes noctes ducere volui, te frustra expectans, nec nunc aut positam vestem sumere, aut lecto surgens, lautos inquinare pedes tui causa volo. Sed videam⁹ quod sequitur. *Dilectus meus misit manū suā per foramen, & ad tactū eius comota*

Y 4 sunt

sunt viscera mea. Nam dum illa cunctatur, sponſus moræ impatiens immiſſa manu, qua patebat inter fores aditus, fingitur peſulum interid̄s aditum amouere voluiffe: quod illa vt animaduertit, omni cunctatione & cauſificatione depoſita exiliens lecto, ac vehementer perturbata, quod ab amore ipſo accuſari ſe, & redargui de ſuperiore cunctatione ſentiebatur, fores aperuiſſe dicitur. *Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen.* Scilicet, per id foramen, quod clauis immittitur: nam id ſignificat Hebraicum 𐤇𐤏𐤇𐤇 Hahur, quo intelligendum eſt, digitos immiſiſſe ſponſum dici, quod ianuam aperiret. Nam credibile eſt, idque vel ex hoc loco ſatis poteſt intelligi, Hebræos in occludendis foribus vti ſolitos fuiſſe, eo feræ genere, quo Arabes Iſmaelitæ apud nos utebantur. Quod erat huiusmodi. Ab interiori ianuæ parte peſulum inditum erat foribus ligneum, cauea item lignea incluſum, ſupernèq; dentatū feræ inſtar: in hos dentes ab exteriori ianuæ

nuæ parte immiſſa clauis ferrea incidēs, trudebat ipſum, tum dextrorſum, tum ſiniſtrorſum prout vſus poſcebat, quoad vel occluſura infereret illud annulo, item ligneo, qui alteri è foribus inerat, vel recluſura eximeret, atque retraheret. Qui intra domum erant, id peſulum nulla clauē, ſed ſola manu tractū facile, aut inferebant annulo, aut retrahebant ab eo: qui extra verò, clauē quidem plurimum utebantur, tamen interdū & ipſi, eodem quo clauis immittenda erat immiſſis digitis (nam erat id amplum foramen proportionē ipſius clauis, quæ item erat oblonga, atque craſſa) ianuam recludebant, idque cum faciebant, id eſt, cum manu citra clauem fores aperiebant, patria illorum lingua Talhor vocabant, ab Hebræo Hahur, non multum diſſimili voce: nam clauē ianuam recludere aliter illis, ſcilicet, Iaphtar, nominatur. Hoc igitur foramine immiſiſſe manum ſponſus dicitur, eoque immittente manum, *Venter*, inquit *ſponſa meus contremuit.* Ac ſi

dicat. Ipsum vt vidi manu retrahere conantem ostij pefulum venter meus, id est, viscera mea contremuerunt, hoc est, commota in me sunt. Ventrem autem, & viscera cum nominat, eos animi motus, Hebraico loquendi more significat, quorum in visceribus sedes sunt, vt amorem & misericordiam. Qui loquendi mos haud est alijs linguis ignotus: nam & Græci *σπλαχνισθαι* pro misereri dicunt. Et ille. Graue Pelidæ stomachum, pro implacabili ira posuit. Igitur sponsa amore simul & pudore, atque misericordia, vt præfestinantem vidit sponsum correpta, toto pectore æstuare cœpit. *Ad tactum eius.* Vel vt in Hebræo legitur. Super eum, id est, eius gratia atque causa contremuit venter meus: id est contremui quod illum fessum atque imbri madidum stare ante fores voluissem, dum pedem ipsa extra lectum efferre recuso. Quam autem vehementes ea perturbatio fuerit sponsæ, ex verbo Hebræo *חמתי* Hamu intelligitur, pro quo Latinus interpres posuit commota sunt.

sunt. Nā id infremere proprie significat, & de mari irato, & procelloso literatè dicitur: idque ad se transtulit sponsa, quo significaret quibus ipsa fluctibus amoris atque pudoris agitata fuisset, quasi diceret. Amorem & vires amoris omnes, vitaliaque adeo cuncta in tra ipsam motus horribiles commouisse, ipsamque quodammodo incussisse graui fremitu: quod propter mollitudinem, & desidiam suā permisisset virum suum noctu subdiano manere. Sequitur. *Surrexi vt aperirem dilecto meo, manus meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima.* Ex consequentibus, id quod antecessit, declarat. Manus sponsæ stillauerunt myrram: igitur myrrhæ plenum vasculum secum tulerat, quod venientem sponsum perfunderet, atque oblectaret: idque fecerat non solum iuxta morem gentis suæ, sed etiam iuxta amantium foeminarum consuetudinem: solent enim illæ huiusmodi liquidis odoribus imbuere, atque perfundere amatores suos. At tulit myrrhæ

myrrhæ plenum vasculum, eo vt suum sponsum exciperet introeuntem, atque perfunderet: sed dum festinat, neque factus sibi præ amore, atque pudore cõstat, vase effracto, myrrhaque per manus effusa, cum ipsa se digitosque suos, tum pefulum ostij cui manus admouebat, infecit. Vnde sequitur. *Pesulum ostij mei*. scilicèt myrrha imbui, non solum manus. Nam orationem sic esse distinguendam ex Hebræo constat, in quo ad verbum scribitur. *Manus meæ stilauerunt myrrhã, & digiti mei myrrham, transeuntem super manubria pefuli*. Dicitur autem myrrha transiens, vel quod effusa, quomodo dictum est, ad pefulum quoque peruenerit, vel, quod magis probò, quodque est sequutus Hieronymus, quod optima atque probatissima esset. Nam verbum עבר Hober, de moneta dictum, Hebræis probatam monetam significat. Sequitur. *Aperui dilecto meo, at ille declinauerat, atque transierat*. Par videlicèt pari. *Animam meam liquefacta est, vt dile-*

ctus

ctus loquutus est. Simul, inquit, me, & amor corripuit, & dolor: amorem accendit vox, atque preces sponsi: dolorẽ excitauit eiusdem discessus & fuga. Quod quò magis mea culpa accidisse videbam, eò grauius, vehementiusque commotusum. Dolore igitur, atque amore domo egredi compulsa. *Quæsiui illum, & non inueni, vocaui, & non respondit mihi*. Vocauisse ipsum dicit, non solum quæsiisse, vocauisse verò intenta, scilicèt, & exaudibili voce, ne fortè tenebris occultatus ipsam latèret. Sed cum frustra vocasset, diuque & multum quæsisset, in custodes vrbs, à quibus malè mulctata est, dicitur incidisse. *Inuenerunt me, inquit, vigilantes qui custodiunt ciuitatem, percusserunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum mihi custodes murorum*. Quæ non ideò quia gesta sunt, scribuntur, sed quia amore suadente fieri interdum à fœminis amantibus solent, idcirco aptè & venustè facta esse finguntur: similiterque quod sequitur. *Adiuuro vos filie Hierusa-*

lem.

λετ. κατη το σινος à Solomone est scriptum. Nam verosimile erat maximis clamoribus ijs, quos sponsa edidisse dicitur, vel virum suum vocans, vel iniuriam sibi à custodibus illatam deplorans, excitate multos accurrisse quæsitum, quid clamaret, quid sibi vellet, quidve in tempesta nocte foemina per urbem quæreret, in quibus aliquot foeminas fuisse, misericordia erga iuuenem foeminam præcipuè commotas, item est verosimile. Ad eas igitur ne qua parte sui hæc carminis actio manca, atque imperfecta esset, sponsa conuersa, sic scribitur à Solomone loquuta. *Adiuuro vos filia Hierusalem, si inueneritis dilectum vt nuntietis ei, quia amore langueo*. Omisit autem dicere sponsa, quemadmodum suo clamore excitate illæ foeminæ sibi obuiam venissent, ipsamq; rogassent, quid quæreret atq; consultò id, & ex arte dicere omisit: propterea quod illa per singulas partes eorum, quæ in re aliqua accidunt exacta expositio animum requirit, à curis & perturbationibus

bationibus liberum. Qui enim vel amore, vel odio agitantur, cum explicare sensum sui animi volunt, neque cuncta dicunt, neque ordinem in dicendo seruât, sed ad id vnum, dicendum & exponendum festinant, quod illos maximè cruciat. *Adiuuro, inquit, vos filia Hierusalem si inueneritis*. Atqui sponsæ multa alia vel acciderunt, vel certè accidisse finguntur relatu atque commemoratione digna. Nam quod ipsam sponsus euocatam elusit, queri profectò poterat, quod item eare necessitatem sibi attulit, ipsum noctu, horrentibus tenebris, sine comite, & sine duce quærendi, querelæ iustam causam habebat: quod incidit in urbis custodes, quod plagis ab ipsis affecta est, quod dispoliata discessit commemorare verè, ac lamentari poterat: quod denique dolore victa viciniam excitauit, & ignotos sibi homines, sui amoris testes fecit clamando, foeminæ præsertim pudicæ dolendum maximè, & in primis videretur dicendum: at nihil horum

rum aut ipsa meminit, aut suis verbis sponso dici, à Hierosolymitanis sceminis vult: sed illud vnum duntaxat, se videlicet, ex amore languere. Amoris quippè qui ipsi inerat magnitudo ipsa, omnem illi ex animo cæterorum malorum memoriam obliterabat, atque eluebat. Ad hæc planè videbat sponsa, nulla re magis sponsum induci posse, ipsi vt ignosceret, id quod vnum illa maximè optabat, quam si sciret, audiret ve, ipsam ex amore languere. Itaq; id mandat potissimū, vt viro suo renunciarent, quod ad placandum sibi virum suum, & in amore accedendum potissimum esse, sciebat. At quam bellè errat ex amore, quantoque iudicio ipse Solomon omnem vim summi amoris expressit in hac amanti persona. Nam sceminis, quæ neque ipsam nossent, neque sponsum ipsius mandat, vt de suo amore, atque languore suum virum faciant certiozem, autequam eas doceat, vel quæ ipsa sit, vel qua de causa noctu per urbem cursitet, curue tantos

clamo-

clamores, atq; eiulatus cieat: quod amore cæca non minus ea nota esse alijs, quàm sibi essent credebat. Cuius illæ errorem vel demiratæ, vel miseratæ, comiter ei respondisse feruntur. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos.* Nos, inquit, quis nam sit dilectus iste tuus tāto perè à te adamatus nescimus: sed quoniam adiuratæ abs te, tuæ voluntati obsequi cupimus, illum que quærere, mandataque tua perferre ad ipsum volumus, agè, notas expone, quibus à nobis ille possit dignosci. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto.* vel, vt in Hebræo scribitur. *Præ dilecto*, id est, quod habet insigne, quo ve antestat dilectus iste tuus alijs iuuenibus, qui & ipsi amore, atque charitate sunt digni. *Quia sic adiurasti nos.* Nam inquit, neque negligere possumus tuas preces, te tam obnixè obtestante nos: neque habemus quæ tuæ voluntati obsecundare possimus, tui istius viri, ad quem nos cū mandatis mittis, ignaræ. Quibus sponsa isto modo respondet. *Dilectus meus can-*

Z didus,

didus, & rubicundus electus ex millibus. Primum in genere, deinde per partes sponsi pulchritudo describitur. *Electus ex millibus*. Id est insignis, atque excellens inter mille, aut etiam decem mille viros, vt est in Hebræo. Ponitur autem numerus certus pro incerto, vt sit sensus, ipsum eminere inter omnes. Rectè porrò vulgatus interpres Hebraicum, Dagul, vertit electus. Est enim Dagul propriè signifer, sed transfertur ad ea omnia, quæ in suo genere eminent. Quare signiferum eum esse sponsa dicit, hoc est, oris dignitate, & totius corporis habitu reliquos omnes superantem iuuenes: id quæ cum dicit, tacitè quodammodo istas foeminas reprehendit, quod de re perspicua, & propter sui excellentiam cunctis nota, quasi de re dubia, & ambigua ipsam rogarant. *Caput eius aurum optimum*. Formosum, & adfabrè factum, quidquid est, id in omni lingua non solum in Hebræa aureum, aut ex auro factum dici solet. Vnde & *Venus* ²²⁰⁷ & eloquentiæ flumen aureum

reum dicitur. Caput igitur aureum, id valet, quod formosum, concinnèque compactum: est quæ id ad figuram capitis referendum, non ad capillorum colorem. Nec enim flauos habuisse capillos sponsus dicitur, sed nigros potius. Itaque sequitur: *Comæ capitis eius sicut elata palmarum, nigra quasi coruus*. ^{לחל} Thalal, Hebræis erigere significat: ex quo ^{לחל} Thal, tumulus dicitur, quasi dicas erectus, & ^{לחל} Thalthalim ad capillos cum transfertur, crispas eos esse significat: propterea quod eorum extrema sursum versus torquentur, & spectant, & quodammodo eriguntur. Hispanè id verbum non ineptè hoc loco verteretur: los enrisçados. Ergo elata quod posuit Latinus interpres, quidam non nomen substantiæ, sed participium esse volunt, comasque elatas Latine dici, quo modo ^{לחל} Thalthalim Hebraicè dicuntur, id est, sursum versus intortas, & erectas, hoc est, crispas. Palmarum verò quod additur, aiunt neque in Hebræo,

neque in Græco exemplari inueniri, & esse probabile. additum fuisse alicuius incitua. Sed ego pro certo habeo non esse additum, sed de Græco ab interprete expressum: quanquam in ijs codicibus Græcis, quos nunc habemus, non reperiatur. Nam Theodoretum Græcum, & per antiquum scriptorem constat, palmarum legisse. Non enim solum id citat, sed etiam, quæ sint elatæ palmarum interpretatur commentarijs in hunc ipsum locum. Itaq; septuaginta, aut quisquis alius fuit huius libri Græcus interpres, haud dubiè crediderunt Hebraica voce תלתלים Thalthalim, elatæ significari, addideruntque explicationis gratia palmarum. Quoniam *ελαιον* Græcis non solum genus quoddam abietis, in quo falsus fuit nobilis quidam scriptor, sed etiam, vt ex Marcello constat, palmæ summum corticem, atque adeò palmarum ipsum recens germen, eiusque noui fructus, ac germinis folliculos, atque inuolucra significat. Quibus corticibus

&

& inuolucris credo hic capillos sponfi colore similes dici. Sunt enim subnigri illi cortices, & idcirco subiungitur. *Nigra quasi cornus.* Nigri capilli Palæstinis probantur, neque præcis Romanis secus videbatur, vt liquet ex illo,

Spectandam nigris oculis, nigrosque capillos. Sequitur. *Oculi eius super columbae super rimulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluentia plenissima.* Iam diximus Palæstinas columbas præstare nostris, & figura, & splendore, & fulgore quodam igneo oculorum. Sed quod addit, *Quæ lacte sunt lotæ, & resident sicut rimulos aquarum.* amplificat attributam laudē, quasi ita dicat. Oculi eius similes sunt oculis columbarum, non quarumcunque, sed earum, quæ pulcherrimos habent oculos. Nam lacte lotæ, quod dicit, periphra sis est coloris albi: constat autem columbas albas, & decore, & specie præstare cæteris. Vnde & in Psalmo sexagesimo septimo. *Columba argentea, hoc est, candida, pro pulcherrima columba ponitur.*

Z 3

tur.

tur. Hæc porrò earum pulchritudo, & fulgor oculorum enitet, & apparet magis, cum se in flumine lauerunt. Itaque qui eas emunt, probaturi vtrum Palæstinae columbæ verè sint, aqua eluunt earum oculos, quod ille ipsarum oculorū nitor, sic excitatus, atque auctus magis effulgeat: sed quod Latinus interpres. *Plenissima fluuenta*, vertit, & in Hebræo est מלחמ Meleoth quod ad verbum plenitudinem sonat, potest etiam non incommodè pro ipsarum columbarum fede, atque cubili accipi. Nam quod suas sedes, suaque loca ea, quæ ipsi, vel ars attribuit, vel natura, perfectè implet, id Hebræi vocare solent מלחמ. Dicit igitur, hanc ratione si sequamur, sponsa, sponsi oculos, si miles columbarū oculis esse: earum inquam columbarū, quæ candidæ sint, hoc est, omnium pulcherrimarum columbarum: & quoniam pro locis in quibus sunt, earū oculorū decus, atq; splendor magis perspicitur, earum columbarū, quæ, vel propter aquam resident, vel

in nido suo cubant. Nam eo in loco columbas pulchriores videri solere, vel ex illo colligitur, quod superius sponsus ab ista sua columba petebat, vt sui videndi copiam ipsi faceret, in foraminibus petrae, & in cauernis maceriae, id est, in sede sua, atque cubili. Sequitur. *Genas illius sicut areolæ aromatum confitæ à pigmentarijs*. Commendat genas à colore ex purpureo & albo mixto qualis visitur in areolis aromatum, vbi flores varij sunt, alij purpurei, candidi alij. *Confitæ à pigmentarijs*. In Hebræo dicitur מגדלוּת Migdaloth, in quo interpretando ne Hebræis quidem inter ipsos satis conuenit. Nam quidam flores, è quibus aromata conficiuntur, quidam turrata vascula, natercia, scilicet, & pyxides, quibus pigmenta continentur, quidam circulos pigmètorū, interpretatur. Circulos autè pigmètorū, vt suspicor, appellant, fictiles catinos, paruos, & orbiculatos purpurisso imbutos, è quibus nō inepta similitudo trahe-retur ad sponsi pulchrè rubentes genas

laudandas pergit. *Labia illius lilium distil-
lantia myrrham primam.* Est genus lilij quod
dam purpureum, vt Dioscorides tradit,
quo de genere Solomon intelligendus
est loqui: idque dicere sponsi labia pur-
purea esse, sicuti quæ maximè purpurea
sunt lilia, eademque ex se odorem emit-
tere, qualis est myrrhæ probatissimæ
odor. Emittere autem dicuntur labia odo-
rem bonum in ijs, quorum anima ea, quæ
ore ducitur odorata est. Quod meritò
in laude ponitur, propterea quod ijs, qui
bus anima foetet, nihil fieri possit tetrius,
ac turpius. Hos enim nemo sanus vel ad
colloquium, vel ad complexum admise-
rit: illos contra, quorum ex ore bonus
spirat odor, ipso bono odore omnes in-
uitati, gratos, atque iucundos habent, vt
potè optimè, & animo, & corpore tem-
peratos. Nam profectò ex vtriusque par-
tis bona temperatione illa suauitas odo-
ris existit. Ego enim, vt quod expertus
sum loquar, sic iudico: non colloquio so-
lum, sed amicitia etiam, & consuetudine

bono-

bonorum arcendos esse eos, quibus ani-
ma foetet. Nam quantum recordari re-
tro possum, neminem vidi hætenus, te-
trum odorem ore exhalantem, quæ non
postea grauissimis animi morbis obno-
xium cognouerim, atque ijs potissimum
morbis, qui ex atra bili sunt inuidentiæ,
fraudis, perfidiæ, voracitatis, similibusque;
permultis. Sed à labijs descendit ad ma-
nus. *Manus illius tornatiles aureæ plena hya-
cinthis.* Manus, inquit, sponsus meus, at-
que digitos habet aureos, & quasi torno
elaboratos, hoc est, longè pulcherrimos.
plena hyacinthis. Hebraicè plenæ Thar-
sis. Est autem Tharsis pretiosus lapis, à
regione in qua gignitur, sic appellatus,
colore subrubeo. Itaque hoc loco ad ex-
trema digitorum, id est, ad vngues signi-
ficandos aptè transfertur. Nam quoniã
digiti aurei dicti sunt, rectè vngues gem-
mis auro inclusis similes esse dicuntur.
Venter eius eburneus distinctus saphiris. Ven-
tris vocabulo pectus, ac reliquum cor-
pus comprehendit: idque eburneum di-

Z 5 cit

cit ob candorem, atque nitorem. *Crura illius columnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases aureas.* A capite incipiens, peruenit ad extremum: nec tamen infisit in eo, sed addit aliquid, quod ad illius pulchritudinem vniuersè declarandam pertineat. *Aspectus*, inquit, *eius vt Libanus.* Aspectus, id est, totius corporis habitus, vultusque ipse, & proceritas, vt Libanus. Non altitudinem confert, sed amoenitatem, & quam varietas rerum efficit, pulchritudinem. *Electus quasi Cedrus.* Electa Hebræi procerata quæ sunt, vocant. Sic de Saule filio Cis primo Israëlitarum Rege, quod corporis proceritate superaret omnes, in libris Regum scribitur, quod erat electus, & bonus, id est, procerus, & pulcher. Nam quod Græci duab⁹ vocibus καλον κ' αγαθον id vna Hebræi Tob, id est bonum, hoc est pulchrum appellant. Sed & Latine bonum pro pulchro nonnunquam accipitur, vt apparet in illo,

Quem bonum facit barba.

Sequi-

Sequitur vero. *Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.* Vel vt in Hebræo, significanter. *Guttur illius dulcedines, & rotus desideria.* Nam quis porrò, inquit, illius sermonis dulcedinem, & vrbانيتatem possit exprimere? singula quippè eius verba melle sunt lita, dulcedine & lepore redundant. Sed quid singula persequor, quæ dicendo quidem vix numerari possunt, multò minus recenseri laudando? Etenim, vt vno verbo dicam, totus est desiderabilis, ex gratijs totus, & venustate conflatus: gestu, motu, verbis, oculis, vultu, atque omni denique parte sui, omnium sibi animos & amores conciliat. *Talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus filia Hierusalem.* Ne videlicèt, aut me in amâdo ipsum deceptâ fuisse, aut vos in eodè quærendo, atq; dignoscendo multû laboris subituras esse arbitremini. Illæ verò, iterû ipsam rogât, dicētes. *Quo abiit dilectus tuus o pulcherrima mulier? quo declinauit dilectus tuus, & quærem⁹ eū tecū?* Atq; hac fini terminatur

hoc

hoc caput. Sed nos pedem iam retro referre, & institutam interioris sententiæ explanationem prosequi longiùs debemus.

EXPLANATIO.

*V*eniat dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum. Quæ superiori capite ex persona sponsi, ad sponsam de ipsa sunt dicta, ad eam partem pertinebant, quæ colloquia illa interiora, quæ diximus, continet, ad quæ etiam spectat hoc, quod nunc sequitur: nisi quod ibi Deus loquebatur, laudabat quæ in anima sancta, & amante sua munera, hoc est, eam, quam ipse in ea effecerat, cælestem pulchritudinem, & sanctitatem: hic verò ipsa iusti anima tot laudibus ab ipso affecta, ei gratè respondet. Respondet autem, quid? breue quiddam, si verba ipsa consideres: at si vim verborum, sententiam quæ spectes, quod pro

bene

bene longo, beneq; copioso haberi possit, reddit responsum, hoc est, respòsum plenum humilitatis, plenum cognitionis sui, plenum gratitudinis, Deo inquam in primis acceptabile, & gratum respòsum. *Veniat, inquit, dilectus meus in hortum suum, & comedat fructus pomorum suorum.* Primum non se inaniter effert, neque sibi arrogat, aut acceptum refert aliquid eorum quæ sibi tribui Deo laudatore, & prædicatore videbat: sed se ipsam agnoscens, & à quo illa sua tantoperè laudata bona ducerentur, intelligens, Dei dono potissimum constare ea, & ob id ipsius esse munera ingenuè fatetur. *Veniat, inquit, dilectus meus in hortum suum.* Nam se, quæ propter bonorum operum germina hortus est dicta, se inquam sponsi sui hortum esse fatetur. Fatetur quæ non ob id solùm quod possideatur ab illo, quanquam id quodque (nam tametsi Deus in omnibus dominetur, tamen bonorum atque iustorum propriè Dominus est) sed non tantùm quia possidetur

ab

ab illo, sed multo etiam magis, quia ab eodem ipso habet, vt sit amœnus, & fructuosus, & pretio atque æstimatione dignus hortus. Ipse enim de principio eum hortum confecit: ipse confitum summa adhibita diligentia curauit: ipse coluit, custodiuit ipse, ab eodem ipso denique fructus ferendi vim, & facultatem accepit: sicut scriptum est. Dei agricultura estis. Et alibi. Neque qui plantat, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Primum itaque ostendit suam submissionem, atque modestiam. Deinde etiam testatur, ac præ se fert, nolle se ea bona quæ à Deo habet, vel in suos, vel in alterius cuiusquam vsus conuertere, vel aliquem laudis fructum ex eis deriuare ad se se. Nam Deo illa statim resignat, eique vni istis bonis placere, & gratum facere cupit. Et hoc est, quod nunc sponsa dicit, cum sponsum ad eum ipsum hortum, quem ipse confecerat, atque coluerat, visendum inuitat, eumque hortatur, se vt in eo oblectet, & eius pomis

1. ad Cor.
vin. 3.

mis vescatur. Quæ animi, cuncta se à Deo accepisse agnoscentis, & in eundem ipsum, à quo acceperat referentis, modestia atque submissio, Deo sine dubio est gratissima. Quod satis indicant quæ sequuntur. *Veni in hortum meum sponsa mea, messui myrrham meam cum aromatibus meis.* Quibus Deus in persona sponsi demonstrat sibi, quod ad hortum inuitatus fuerit placuisse, itaque quod rogabatur fecisse. Etenim Deus quo magis ipsi se submittit humana mens, eo magis intimè se in eam insinuat, propiorque illi fit. Venit itaque in hortum suum, hoc est, venit ad eum, quocum iam antea erat, atque loquebatur: atque idcirco de nouo venire dicitur, quia ipso Dei colloquio homo magis eruditus, & in virtute ipsa perfectior effectus fecit, vt Deo dignius habitaculum suus animus esset. Veniens porro quid? Laudis atque gloriæ fructum sibi vni legit: ceteros verò non modo non minuit, sed etiam magna bonorum accessione auget, & amplificat. De lau-
de

de quam sibi legit, illud est. *Messui myrrham meam cum aromatibus meis.* Nam in aromate atque myrrha, boni odoris vis intelligitur: bonus autem odor in sacris literis ad gloriæ laudem significandam transfertur: ad laudē inquam eā, quæ Deo tribui ab hominibus solet, cum aliquid vident iustē ac præclare fieri à sanctis viris, vt liquet ex illo. Bonus odor Christi fumus, quod Paulus scripsit. Gaudet enim se prædicari à nobis Deus, cui vni omnis prædicatio, atque gloria debetur, & pro innumeris beneficijs, quibus mortalium genus affecit, hoc vnum sibi à nobis expetit, laudis officium. Nec verò ex omnibus, quæ facere possumus, quidquam est præter laudem, cuius propriè fructus ad Deum pertineat. Nam cum ipsum aut fide, aut spe, aut charitate prosequimur, cum incumbimus iustis operibus, Deo quidē gratificamur ipsi, sed commodamus nobis potissimum: laus verò & gloria ea, quæ iustorum bene factis debetur, ita propriè Deo competit,

2. ad Corinth. 2.

petit, vt nullam ex ea partem sibi detrahi, aut decerpi patiatur. Atque hoc illud erat, quare in veteri lege, & in illo ritu, qui iā obsoleuit, Deo pecudes sacrificandi, in omnibus sacrificijs, quæ & multa erant, & vario atque sacro ritu perfecta, vno odore suauitatis se capi, atque affici Deus dicebat: tecte scilicet, & eodem modo, quo vmbra illius legis sinebant, innuens, atque significans in nostris benefactis vtilē quod est id nobis haud grauatē concedere, quod autem laude, atque prædicatione dignum, id reseruare sibi vni: sicut & ipse Christus verè, & pro ea luce, quam mundo inferebat, dixit apertius. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt glorificent patrem vestrum qui in coelis est. Tantum non dicens, nobis eam lucem, eaque officia vtilia esse velle: gloriosa autem vni sibi. Ex ijs igitur constat, quemadmodum sibi Deus ex isto horto laudis fructum collegerit. Quod autem reliquos eius fructus, virtutumque bona reliqua, quæ in anima iusti fructi-

Matth. 5.

ficant, suo ipse aduentu ampliora & maiora reddiderit, declarat quod sequitur. *Comedi fenum cum melle meo; bibi vinum cum lacte meo, comedite amici, bibite & inebriamini charissimi.* Illa enim sponsus non ex horto legit, sed in hortum potius ipse, & importauit, & intulit. Itaque lac, mel, atque vinum, hoc est, suauissima eorum, quæ eduntur, coniunxit, addiditq; præterea ad voluptatem carpendam inuitationem, & adhortationem vehementem, quo intelligeremus bona ista, quibus Deus homines huius de quo agimus gradus, id est, eos, qui in virtute proficiunt accumulatur, dulcissima esse & suauissima bona, & eximio quodam genere voluptatis referta: talia denique ut iam propè ad tertij atque vltimi gradus perfectionem accedant. Itaque simul atque iustorum animus istis bonis afficitur: præ lætitiæ, atq; dulcedinis magnitudine ebrius effectus, cæterarum rerum oblitus, & quasi ad corporeas interpellationes sopitus, corpori atque sensibus dormit, &

Deo

Deo ac bonis diuinis vigilare incipit. Itaque dicit: *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Quæ iam ad ecstasim pertinent, in qua huius secundi gradus tota ratio completur. Quæ in ecstasi, atque raptu, quid sentiat iusti animus, quoque modo afficiatur; quanta luminis copia illustretur; quibus perfruatur voluptatibus, ineptè atque adeo impie facerem, explicare si vellem: ipsi explicent qui perceperunt, si modo tanta res explicari ab vilo homine potest, illud constat hactenus explicasse neminem. Itaque illi cum de eo, quod in hoc raptu senserunt rogantur, nihil certius habent dicere, quam arcana se vidisse, quæ non licet homini loqui: quemadmodum Paulus scripsit. Et certè ipse Deus quamuis ad istos suos interiores, & cælesti voluptate plenos congressus cunctos mortales inuitet: tamen ab ijs, qui illorum cõpotes facti sunt, eos ut silentio tegant atque occultent, seuerissimè exigit. Et hoc causæ habuit, quare suis in literis, quoties alicuius istorum

2. ad Cor.
viii. 12.

Aa 2 inci-

incidit mentio, summa paritate verborum vtatur: rem notet vno, aut altero verbo, atque eiusmodi significationis verbo, vt facile intelligatur, quod verbo subest arcanum esse aliquid, & ineffabile, & quod verbis, quanuis multis non possit dici. Nam in Apocalypsi, *Manna absconditum* vocat, & in eodem, *Calculum candidum* appellat inscriptum nouo nomine, quod nemo nouit, nisi qui accipit: hoc verò in loco, qui proprius erat, si modo vllus esse potest locus huius doctrinæ, cum cætera quæ ad amorē istum & charitatem pertineant, copiose & enucleatè qualia sint, summa verborum vbertate & elegantia posuerit, & oculis conspicienda subiecerit, ad hoc quoties peruenit, propè obmutescit: rēque ea breuitate perstringit, verba vt illi deesse videantur: in somnum incidisse, aut animo defecisse, dicere id fatishabet. Quamobrem nos quale istud bonum sit experiri omni studio curemus: verbis verò cuiusmodi sit, superfedeamus exponere.

Apo. c. 2.

ponere. Hunc itaq; locum silentio præteruecti, ad id, quod reliquum est, iter conficiendum pergamus. *Vox dilecti mei pulsantis, aperi mihi soror mea.* Ab hoc loco perfectorum, id est, eorum, qui in supremo gradu amoris sunt, ratio describitur. Nam qui secundum gradum tenebat, & pro gradus sui ratione satis in virtute profecit, is hac sponsi voce, ad perfectam charitatem vocatur. Nam vt antè dixi, in omni gradu primum locum tenet vocatio. *Aperi, inquit, mihi soror mea, Chrysof.* *columba mea, formosa mea, perfecta mea. homil. 13.* Sed non est prætermittendum, quid inter istam vocationem, & superiorem vocationem intersit. Nam superius, vt domo atque vrbe relicta in agrum exiret, iustus vocabatur. Hic verò rogatur, vt intra domum pectoris sui, Deum ipsum admittat. Nec enim id temere factū, aut variandæ orationis causa à Solomone positum, putare quis debet: sed habita ratione ipsarum rerum, earumque natura diligenter perspecta expressum, & scri

in Matt.

ptum. Nam sciri debet, qui Deū amant, quo minus in eo amore & pietate proficiant, & ad perfectam charitatem perueniant, duobus rerum generibus impediri, atque retardari solere. Primum obstare illis solet, terrenarum rerum administratio, atque cura: qua alij re familiari procuranda, alij magistratu gerendo, alij rebus alijs obeundis implicantur, atque detinentur. Nam vt ista charitatis lumē non extinguant, vt non extinguunt certē in ijs, qui Dei amorem cunctis rebus pręponunt, tamen cursum quodammodo charitatis retardant, eamque crescere, atque augeri, non facillē sinunt. Implicant enim animos hominum curis multis, atque peccatis, quibus si minus deletur charitas, illius tamen & lumen offuscat, & ardor remittitur. Deinde obest isti charitatis incrementō, atque perfectioni, vetus qui dicitur homo, concupiscentiæq; mala libido, nobis natura inserta: quæ licet opprimatur ab ipsa charitate in hominibus iustis, manet in illis tamē, bellum-

bellumq; sapē contra charitatē mouet. Itaq; pugnant inter se se, & charitati concupiscentia resistit, eamq; charitas tadē, si ab ipsa nos duci permittimus studiose agendo, sensim atq; paulatim delet & extinguit: quod cum effecit, tū ipsa dicitur, & est iure perfecta. Extinguit cum dico, nō id intelligo, posse alicuius studio in hac vita omnes male libidinis vires, & cupiditates penitus, & omninō deleri. Id enim si cui vnquā contigit, nam quin contigerit Dei genitrici dubitandū non est, sed si cui alij cōtigit, magno priuilegio contigit gratiæ & munificentiæ diuinæ. Nō igitur id intelligo; neq; etiā iudico charitatē nō esse perfectā, nisi in eo qui omni cupiditate prorsus sit vacuus: sed id tantū sentio, perfectos in charitate ita sedatas, atq; compressas, & intra præscriptum diuinæ legis inclusas cupiditates habere, vt mouere se se, & cōtra charitatem efferre vix audeant. Igitur qui ad perfectionis culmen est peruenturus, primum liberari debet à cura rei, vel pu-

blicæ, vel priuatæ gerendæ: deinde debet omni turbido; & rationi aduerso
Matt. 10. motu, quoad fieri potest, vacare. Sic enim Christus dicebat, Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes: quod est ab omni publica & priuata cura, vacuum habere animum: & sequere me: quod ad cupiditatum extinctione, & abolitionem spectat. Nam sequi Christum, est, crucem quisque suam tollere, seque ipsum, id est, cupiditates suas abnegare, vt ipse alibi dicit. Qui vult venire post me, abneget semetipsum; & tollat crucem suam. Sed est inter ista duo quidam ordo seruandus. Nam primum curis secularibus renuntiari debet, deinde malæ cupiditates ex animo sunt euellendæ. Primum qui faciunt in virtute proficere incipiunt. Itaque ad id vocantur, qui gradum incipientium rite tenuerunt: scilicet, vt vrbe relicta rurâ petant, id est, vt vitæ huius interituræ rebus nuntium remittant, seque vindicent in aliquam libertatem, hoc est, vt ad superiorem gradum

dum ascendant, & incipientes esse desinant proficientibusque annumerentur: itaque exeunt in agrum, & humanæ vitæ curas abijciunt. In secundo verò maior perfectio quædam sita est: imò, verû si est dicendum, ipsius perfectionis absolutio consistit; vnde qui perfectus esse incipit, intelligi debet magna iam ex parte suas cupiditates non vicisse modo, sed etiam propè extinxisse. Et quoniam ex earum depreSSIONE ducitur omne principium cum Deo verè amicè, & familiariter agendi, à quo profecta charitas, tū demum perfectè efflorescit: idcirco, qui iam ad perfectorum gradum ascendit, rogatur, vt Deo introire ad ipsum cupienti, id est, familiariter iam, & omninò amice agere cum ipso volenti aperire velit, hoc est, vt in eo elaboret, vt edomitibus cupiditatibus Deus intrare perfectè ad ipsius animum, & ibidem omninò requiescere possit, id est, vt perfectus iam sit, quando satis in secundo bonorum gradu profecit. Nam quod superioris gra-

dus initium est, id antecedentis gradus
 summum esse intelligimus. Nam inci-
 piens qui dicitur, cum animum induxit
 renuntiare seculo ad summum sui gra-
 dus peruenit, premereque incipit profi-
 cientium gradum: cuius quidem gra-
 dus summa effectio est cupiditatum de-
 pressio, quod ut primum quis assequu-
 tus est secundo isto gradu relicto, ad per-
 fectorum gradum euadit. Ita fuga secu-
 li & summum primi gradus est, & initium
 secundi: similiter deuicta cupiditas, ter-
 tij exordium eadem est, & secundi supre-
 mum. Ex quo efficitur, ut qui ad profi-
 cientium gradum vocantur, ad id vocen-
 tur, quod in eo gradu primum obtinet
 locum, id autem est, ut quod iam animo
 secum agitant, tandem perficiant, abij-
 ciantque ab se opum & honorum, qui-
 bus constricti tenentur studium: & simi-
 liter qui vocantur ad tertium & supre-
 mum gradum, ad perfecte comprimenda carnis
 desideria vocentur. Quae quonia explorata
 erant, & diuinitus patefacta Solomoni,

idcirco

idcirco ipse superiorē illā vocationē, qua
 qui profecturi in amore sunt, inuitantur,
 ad rerum huius vitæ contemptum, quā
 aptè pro persona inducta significari po-
 terat, sic eam exposuit: sponsum, scilicet,
 inducens ad id, ut patrio lare relicto secu-
 vna in agro moraretur sponsam hortan-
 tem. Hic verò vbi de altiore vocatione
 agebatur, qua videlicet, non iam ut secu-
 lum quis deserat, quæritur: sed ut carnē
 exultantem, carnisque affectus ita coër-
 ceat, ut quoad natura rei patitur, vix am-
 pliùs extent: non id petere sponsum fa-
 cit, ut domum sponsam relinquat, id est, ut
 corpus suum, quod arcano sanctarum
 literarum sermone domus sæpè voca-
 tur, exuat, atque conficiat: sed ut extenua-
 tis assidua meditatione virtutum carnis
 affectibus, quod obstare Deo possit ani-
 mū intrare, & in eo mansionē facere vo-
 lētī, nihil relinquatur. *Aperi, inquit, soror
 mea, colūba mea, formosa mea, perfecta mea,
 quia caput meū plerū est rore, & ciccinni mei
 guttis noctium. Cui illa. Spoliavi me tunica*

mea.

*mea, quomodo induar illa: laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quod non ita accipi debet, quasi vir iustus nolit, Deo intrare volenti pectus suum patefacere, hoc est, melior ipse fieri, & Deo acceptior, & gratior: sed quis sit corporis atq; carnis sensus exprimitur. Nisi enim esset aliquid adhuc in corpore huius repugnans, neque satis æquo animo cedens imperijs, atque motionibus gratiæ Dei, non profectò vocaretur, id est, non cum eo ageret Deus, vt bonum id, quod instituit, perficiens, edomaret ita suum corpus, vt nihil ex eo esset quod animum impediret, quo minus ipsum perfecta charitate diligeret: quod igitur aperiri sibi vult, aliquid ingressuro obstare demonstrat. Quid autem obstat, quidve aditum obstruat, ex hac cunctatione sponsæ, & ex his eius vocibus, mollitia plenis colligitur. *Spoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Sed addit. *Dilectus meus misit manum suam per foramen, & contremuerunt viscera mea.**

August.
in Ioann.
tract. 56.

mea. Post voces atque adhortationes, Deus efficacioris gratiæ vim atque impulsum adhibet: manum inquam ipse mittit suam, hoc est, non leuiter, vt prius, sed vehementius, atque acrius magnam cælestis lucis copiam infundens, totum animum permouet, id est, efficaciter vocat. Nec verò offensus fuit, quod in eo adhuc inesse vidit contumax quiddam & repugnans, nec se satis ab ipso regi permittens: id enim pro nostri corporis atque carnis natura, vt ita eueniret, necessarium esse videbat: sed potius quoniam id plenè vinci, & sub iugum penitus mitti ab homine, quamuis studio sine suo ipsius auxilio, haud quaquam posse intellexit, id auxilium, & copiosè, & statim exhibuit. Itaque mittit manum suã per foramen, eaque commouet totum hominis animum, id est, efficit vt animi vis superior ab ipso adiuta, & maioribus viribus aucta inferiores eiusdem partes, & earum omnes turbidos motus sedet & comprimat. *Dilectus, inquit, meus.* Nam ob

ob eam causam, quia dilectus noster est, hoc autem est, quia nos gratis & sua spōte ipse diligit, nos istis afficit bonis atque muneribus. *Per foramen.* Quia quacumque patet Deo aditus ad animum nostrum illac se insinuat. Nullam enim nobis benefaciendi occasionem prætermittit, quod ipsum summæ erge nos suæ benevolentia clarissimum signum est. *Et contremuerunt viscera mea.* Aut, vt ex Hebræo ad verbum vertitur. *Fremittum ediderunt super me viscera mea super illū.* Quibus enim motibus, quati putamus iusti animam, quanto tremore concuti: quos ex amore atque ex dolore impotentem fremittus edere, vbi in illam Deus totus incubuit, seque penitus infudit in illam? At quam graphicè. (nec enim possum ab huius loci interpretatione, & tractatione diuelli, tam mihi eius verba singula, & cælesti dulcedine illita, & diuinis sensibus videntur plena.) quam igitur graphicè Solomon vtrumque depinxit, & naturæ nostræ ingenium & infirmitatē,

&

& amoris atque gratiæ Dei efficacitatē, atque potentiam. Nos enim quāuis multum in virtutis studio versati, tamē ægrè obtemperamus Deo: Deus verò neque diligendi nos, neque nobis quamuis cunctatoribus & ingratis medendi vllum sibi, aut finem, aut modum constituit. Nos leuissimas quasque res pro magnis impedimentis ducentes, nobis & cunctandi, & eo quo vocamur nō eūdi causas præteximus, diemque ex die ducimus, ineptè vel potius, impiè causificando. Nam quid, aut leuius, aut frigidius opponi poterat illo, spoliaui me tunica mea? at Deus quæcumque sibi causa datur nobis benefaciendi, eam continuò arripit: perque omnes quamuis tenuissimas rimas agit se se intro ad nostrum animū. Nos, per nos desidia torpemus, ægraque & infirma membra lecto leuare vix possumus: at vbi Deus nobis ægris manum atque vim suam admouet, omnem torporem à nobis excutit. Itaque incredibili celeritate exurgimus, festinamus, arde-

ardemus, idque ipsum quod in nobis cū
 ſtabatur ante, & ad humum nos depri-
 mebat; eadem gratiæ & amoris vi, non
 ſolū edomitum, ſed etiā flammis cor-
 reptum & incenſum, ſenſum ſuum vete-
 rem exuit: nouum verò atque cæleſtem
 induit: deniq; ab omni illa ſibi innata ve-
 tuſtate propè purgatur: vt ex eo conſtat
 quod ſequitur. *Surrexi vt aperirem dilecto
 meo, manus meæ diſtillauerunt myrrham, &
 digiti mei pleni myrrha probatiſſima.* Nam
 in hoc, cum magnus quidam charitatis
 declaratur ardor, tum verò tranſlatè ſi-
 gnificatur illa, de qua iam tam multa di-
 cimus, carnis cupiditatum, vt ita dicam,
 plena mortificatio. Huius namque mor-
 tificationis ſymbolum habet, vt ante di-
 ximus myrrha, quæ nunc per manus,
 perque digitos omnes effuſa, ipſa manu-
 bria peſuli imbuiffe dicitur: id autem eſt,
 leuioribus illis, quæ Deo obſtabant per-
 ſectè introire volenti, mortem propè, &
 interitum attuliſſe: quæ eſt huius, de qua
 agimus, vocationis propria, & peculiaris
 effectio.

effectio. *Aperi dilecto meo, at ille declina-
 uerat atque tranſuerat.* Quomodo potuit
 fieri, vt Deus in eam animam intrare no-
 let, quæ ſui pectoris fores illi aperiat? an
 id agere illa ſine ipſo Deo potuit? aut niſi
 ipſum intra ſe ſe haberet, inſuſum peni-
 tūs menti ſuæ, niſi que agigaretur ab ip-
 ſo, non dico tanto erga illum amore fla-
 graſſet, ſed ne ſe quidem ynquam ſuo lo-
 co commoſſet? haud dubiè nunquam.
 Itaque vtrumque verum eſt, & in huius
 anima Deum iam verſari, & Dei aduen-
 tum atque ingreſſum, ipſam animam la-
 tère, & idcirco extra ſe quærere, quem
 ſecum & in ſinu ſuo incluſum, & ſub dē-
 tem ſibi ad perfectè ipſum amandum ar-
 dentiſſimas faces haberet. Quod idcir-
 cò euenit, quia cum duobus modis Deus
 intrare ſoleat in animos noſtros, vno in-
 ſpirando ſtudia recta, & ad ea opere exe-
 quenda adiuuando: altero cæleſti volu-
 ptate nos afficiendo: cumq; prior ille in-
 trandi modus occultus nobiſmet ipſis
 ſit, poſterior verò multò apertior, atque

manifestior: (nam quia in eo homo, nihil ipse agens caelesti voluptate perfunditur, ideo videre sibi Deum videtur, presentemque tenere, atque amplecti,) idcirco saepe accidit; vt qui habet Deum intra se adiuuantem, & vires sibi sufficientem ad honestè operandum, quia se affici ab eo voluptate non sentit, abesse ipsum abs se putet, seque deseruisse queratur. Nam non si Deus in nobis existens nos adiuuat, nos etiam semper voluptate perfundit: nec ista duo sunt ita còiuncta, vt alterum sequatur ex altero, contra potius contingit saepissimè, vt cui est praesens Deus auxilium ferendo, is non modo huius caelestis voluptatis inopia laboret, sed maximis etiam animi torqueatur, corporisque doloribus. Quod Deus tunc potissimum fieri permittit, eum, quod antè memini me dixisse, nouum aliquod & solito maius nobis contulit beneficium, cumque nos maioris gratiae collatione, atque vi ad vberius de se merendum, seque magis amadum

exci-

excitauit. Tunc enim subtrahere se à nostro conspectu solet, neque iam amplius dulciter & iucundè in nobis illabitur: quinimò aduersi aliquid, vel nobis immittit ipse, vel ab alijs inferri permittit, quasi virtutem nostram isto modo & industriam probare velit. Igitur virum iustum sic in certamen productum, non quidem sua illum ope latenti, & occulta destituit: sed tamen nudat ipsum interdum atque orbat suo illo familiari congressu, & conspicuo illo atque eximio dulcedinis suae sensu, qui sensus si adesset, nullus esset malorum & aduersorum sensus. Is verò quid aget, aut quo se vertet simul à confortio & tanquam complexu Dei se distractum videns, simul intenta in se hostium suorum tela conspiciens? quid? ipsum eundè què abesse putabat, diligentissimè quæret: & quamuis nusquàm compareat, quamuisq; nihil neque opis, neq; lucis sibi effulgeat ab ipso, quæret tamen; neq; quærendi nisi eo inuento finem vllum faciet: denique id

aget, quod sequitur. *Anima mea liquefacta est, ut dilectus loquutus est, quasi illum, & non inueni: vocaui, & non respondit mihi: inuenerunt me custodes qui circumueunt ciuitatem, percusserunt me & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum custodes murorum. Adiuro vos filia Hierusalem, si inueneritis dilectum meum ut nuntietis ei quia amore languo.* Nam exposita uocatione eius, qui in secundo ordine cum laude uerfatus esset, eiusque etiam exposito in superiorem amoris gradum ascensu. (Nam uocationi paruissè dictus est, & fores animi Deo pulsanti aperuisse) probationem noui huius amoris, & desiderij, quod ex eo extitit, magnitudinem iam exponit. Probationem in eo quod declinatit ab illo Deus, eiusque congressum uitauit, simulatque ipsum in meliore gradu constituit. Desiderium uerò & quidem nimis incensum in eo quod quamuis multæ & graues difficultates ei obiectæ essent, nulla tamen earum ab inquirendo iste homo potuit deterreri. Nam quod dicitur.

Anima

Anima mea liquefacta est, ut dilectus loquutus est, uoce tantum audita liquefcere, magni est amoris indicium: quod autè addit. Et quasi mi, & non inueni: vocaui, & non respondit mihi: inuenerunt me custodes qui circumueunt ciuitatem, percusserunt me, & vulnerauerunt me custodes murorum: adiuro vos filia Hierusalem, si inueneritis dilectum ut renuntietis ei quia amore languo. nihil ad summi desiderij vim declarandam dicere potuit significantius. Sed quo magis perspiciatur uerum esse quod initio dictum, sapius deinceps à nobis repetitum est, gradibus in hoc libro, ad amorem ascendit: age, conferamus hanc desiderij & probationis translate positam expositionem, cum earundem rerum superioribus significationibus: nam oculis intuebimur crescente ipso amore, etiam ista creuisse: & pro ratione maioris gradus, de quo agebatur, sponsam inductam fuisse, tum acrioribus desiderijs accensam, tum vexatam malis grauioribus. Nam quod attinet ad desiderij explicationem,

Bb 3 dicta

dicta est illa quidem desiderare, aut potius est inducta desiderans, & ab sponso osculari se flagitans in ipso carminis huius initio: sed quia de incipientis amore tunc, & de tyrone agebatur, intra verba constitit id desiderium, nec vllum re ipsa sui documentum exhibuit: at postea ubi agi ccepta est proficientis, cuius iam est maior virtus, persona, lecto, atque domo relictis, quæsitum sponsum iuisse sponsa dicta est: hoc verò loco, ubi perfectorum in amore ratio describitur, nihil adeò est prætermissum eorum, quibus maximum, & ardentissimum desiderium significatur. Nam & quæsitum iuisse dicitur, & cuncta vrbs loca quærendo lustrasse: vocasse: clamores maximos edidisse: infestos quosdam sibi homines obuios habuisse: quamuis multis plagis ab ijs affecta quærere non cessasse: orasse alios: ad omnè deniq; rationè se deiecisse: nihil intentatum reliquisse. Atq; quæ admodum, in hoc gradu maius sanctæ animæ desiderium exprimitur: ita etiam pro-

bationis

bationis inest in hoc gradu maior significatio: leuior in secundo, vt potè in quoneque plagarum, neque contumeliarum fit metio: leuissima autem in primo, hoc est, in ipso amoris exordio: nullum enim ibi laborem sponsum quærendi, sponsa subiisse dicitur, sed se quod ille absens esset crucialle. itaque illa absentia atque cruciatus pro probatione illi fuerunt. Vt omninò ex ipsa re, ad quam præcipuè significandam huius personæ actio transfertur, omnis ista oratio ducta sit, & ad id accommodata quod Dei amatoribus accidit. Nam incipientes (sunt enim ad grauiores labores ferendos minimè idonei) suspensa veluti manu feriuntur, prouectiores, vt potè qui sint robustiores maiora subeunt, atque adeunt certamina: multo autem maxima, & difficillima consummati & perfecti, quorum profectò ex persona nunc dicitur. *Inuenerunt me custodes qui circumueunt ciuitatè, spoliauerunt me, vulnerauerunt me custodes murorù.*

Mirum porrò alicui videatur, semper

Bb 4 spon-

sponsam in custodes vr̄bis incurrere, & ab eis non modo nihil adiuuari, sed etiā iniurijs, ipsam atque malis affici. An est credibile qui fidelium conuentibus præ sunt, quiq; præsidēt ecclesijs Dei, nam ijs vr̄bis Ecclesiæ, atque murorum custodia concreditur, eos non modo præsidium nullum afferre, sed detrimentum etiam & calamitatem in bonis, & Dei amatoribus viris sapē importare? Atqui series ipsa rerum aliarum ex alijs nexarum, mutuoque se consequentium, ac totius orationis atq; carminis ordo, verborumq; ratio ipsa eō nos ducit, verum vt hoc esse credamus. Et certē quemadmodum nihil est bonis antistitibus, & qui munus suum ritē obeunt humano generi salutaris, ac melius: ita cunctis quidem hominibus communiter, sed præcipuē optimo, & sanctissimo cuiq; perniciosi sunt, & exitiales, qui potestatem quam acceperunt præsidendi populo Dei in sua comoda, & vsus conuertunt, hoc est, pastores iniusti, atque mali, quorum semper,

haud

haud parua copia fuit in Ecclesia: quosque huius loci sententia propriè completur. Etenim ij sunt, qui pessimo vitæ exemplo hominibus sibi subditis, vitiorum sunt causa maximorum: qui consentaneis ei vitæ sententijs, atque opinionibus religionis puritatem inficiunt: qui Christianæ pietatis ingenuitatem, vt potè quæ ipsorum fraudulentis artibus & institutis maximè inimica sit, pessimè oderunt: nec oderunt modo, sed quocumque aut oblato, aut quæsito colore ad ignominiam eam, & ad mortem rapiunt. Atque quemadmodum in ea republica quæ tyrannide opprimitur, nullus est virtuti, aut vlli excellentiæ locus, propterea quod tyranni cauent sibi atq; timent, ab omni eo quod quouis modo præstare, aut eminere putatur: sic isti legitima potestate & nominis splendore magno tyrannorum pectus celantes, ijsq; rebus, quas ad salutem hominum acceperunt, potestate, iurisdictione, opibus, atque copijs in hominum perniciem, at-

que exitium vententes, quod in ipsis est perfectæ Christianitatis, atque virtutis, vt primum eminere, atque apparere cœpit; decus infringūt. Quod probare possem multis exemplis, quorum nobis non minimam copiam nostra ætas suppeditat: sed ea quoniam commemorari sine aliquorum offensione non possunt, si quis est, qui sibi huius rei fidem magis astrui velit, is aciem animi sui ad ea, quæ superioribus seculis sunt gesta, conuertat inueniet profectò qui sibi æquè nocerent, atque isti nocuerunt, populum Dei nullos hostes habuisse, semperque omnem virtutis præstantiam in hos potissimum scopulos incurrisse, naufragiumque fecisse reperiet. Omnes enim viri sancti, omnes sacri prophetæ, quicumque olim in Iudæorum populo, aut in exilium acti, aut ferro perēpti fuerūt, maxima ex parte horū & cōsilio, & opera perēpti fuerunt. Non enim illos externa vis vlla rapuit, sed cōtribuliū, atque eiusdē fidei, atque generis hominū, sacerdotum, scilicet, &

Ponti-

Pontificū, hoc est, ipsius religionis, atque pietatis custodū occidit immanitas. Nostro autē in populo, quāuis Euāgelica luce perfuso, & perfectissimis præceptis, atque exemplis charitatis erudito, quot viri sancti, quot docti, quot Episcopi Ecclesiæ lumina, ab ijs qui se similiter eiusdem religionis, atque doctrinæ Antistites haberi volebant, id est, ab alijs similiter Pontificibus, & Episcopis speciem, vt inquit Paulus, pietatis habentibus, ipsam rem abnegantibus, aut per calumniam, aut per apertam vim, vel loco moti, vel in exilium acti, vel acerba affecti fuerūt, & ignominiosa morte? Certè Christus ipse non solum in se clarissimo exemplo docuit, sed etiam verbis testatus est, optimo & religiosissimo cuique ab improbis Pontificibus & religionis, atque ecclesiarum custodibus maximum exitiū imminere. Nam de veteri synagoga dicit: Hierusalē quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui mittuntur ad te. In Ecclesia porrò sua, futuros seruos prædicit, qui

2. ad Ti-
mot. 3.

Luc. 13.
Matt. 24.

qui quod viderent ipsum moram face-
re, & ob eam causam sibi persuaderent,
eum non esse venturum, seruos & ancil-
las communes percussuri essent: id est, fu-
turos religionis suæ, atque doctrinæ di-
spensatores, atque ministros infideles &
prauos, qui seruos & ancillas suas, hoc
est, sui corporis maximè chara sibi, &
præstantissima membra vexarent, ca-
lumnijs opprimerent, ferro atque flam-
mis persequerentur. Atque hæc illi faci-
ciunt, serui autem Dei, perfecti, scilicèt,
& iusti viri, quid ad hæc? *Adiuuro vos, in-
quit, filia Hierusalem, si inueneritis dilectũ*
Augusti. *ut renuntietis illi, quia amore langueo.* Om-
in soliloq. *nia, videlicèt, illa sibi ab improbis Eccle-*
cap. 1. *sia custodibus illata mala, vel quia nihil*
præter culpam in malis numerant, vel
quia sibi illa ad bonum, & ad maiorem
cum Deo coniunctionem valere cre-
dunt, contemnunt, atque despiciunt; &
quasi se ne attingant quidem, quasi que
nullus ex eis dolor ad suum, vel animũ,
vel corpus perueniat, non modo questũ
nullum

nullum edunt, sed ne læsos quidem se ef-
se commemorant: tantũ illud vrgent,
quod vnum ipsos sollicitat, nimirum, vt
Deum quotidie sibi magis amicum, &
familiarem efficiant: vtque omnes vias
insistant, omnesque occasiones arripiãt,
quibus modo intromittere ipsum ad se
se, & ad animum suum, ipsi que præsen-
tem illum reddere, penitusque adiunge-
re, & omninò adglutinare valeant, &
possint. Itaque illos relinquunt crudeles
hostes, fautores qui esse debebant, seque
ad priuatos conuertunt, eis que dicunt.
Adiuuro vos filia Hierusalem. Semper enim
nescio quomodo simplex & humile vul-
gus, quippè quod ab ambitione, auaritia
que vacuum animum habeat, æquum se
atque audiens sanctis hominibus exhibet,
semperque lumen illud veræ pieta-
tis, in quocumque elucere incipiat, sta-
tim perstringit oculos priuatorum, &
humilium hominum, eosque rapit ad se
se. Ad hos igitur. *Adiuuro vos filia Hierusa-*
lem. Nam ab ijs se adiuuari perfecti viri
volunt

volunt, cum in malis tribulationum & Deo derelinqui videntur, vel quod eos non solum deserunt, sed etiam malis afficiunt, qui eorum salutis patrocinium deberent, in primis suscipere Ecclesiarum custodes, atque prelati: vel certe quod, que admodum superius dixi, amoris Dei abundantia inducuntur ad id, ut pretermittere nolint aliquid, quamuis minimum, atque infimum eorum, que ad inueniendum, magisque demerendum sibi Deum existimat pertinere. Sequitur. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto pulcherrima mulierum, qualis est dilectus tuus, quia sic adiurasti nas.* Hæc pijs, atque simplicibus homines adiurati respondent, quia etsi re iurare minus possint, studio tamen iuuandi ardere solent. Quibus perfecti, quod magno vsui vtrisque esse possit, qua sit figura corporis sponsus dicunt, hoc est inueniendi, atque assequendi Christum veram doctrinam illis tradunt: quam non dico perfectos solos nosse, sed dico omnium verissimè illos posse tradere.

Itaque

Itaque nusquam sponsa in hoc carmine docendi munus usurpauisse antè hunc locum scribitur. Sed quid perfecti de Christo sentiant, qualisque illis esse videatur, audiamus. *Dilectus meus candidus & rubicundus.* Prisci scriptores hæc de Christo, qua homo est interpretantur: quorum ego sententiam maximè approbo: quanquam scio nonnullos esse, qui de ipsa natura Dei ista intelligi debere contendat: sed sequamur antiquos, quorum ferè semper est præferenda sententia: Igitur hæc in Christum ita quadrant, ut quacumque ipsum spectes, ei aptè conueniant. Nam si de figura corporis solùm, & membrorum compositione, & externo ipso oris habitu, leporeque sermonis agatur, constat illum omnium qui vnquam nati sunt hominum speciosissimum & pulcherrimum fuisse, Dauide ipso, qui tanto antequam nasceretur, ipsum nasciturum præuidit, eiusque speciei diuina luce perfusus hausit oculis, testante atque dicente: Speciosus forma præ

Psal. 44.

filijs

filijs hominum diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. Sin autem interiores animi Christi dotes, moreſque ſanctiſſimos, & incluſas in ipſo diuinitatis diuitias confideremus, & ad ea, membrorum corporis iſta nomina, iſtaſque, quas hoc loco adhibet Solomon ſimilitudines accómodemus, cum ratio tota optimè quadrabit, tum verò interpretatio ipſa non ſolùm plus grauitatis habebit, ſed etiam arcanis ſenſibus aperiendis, conferendisque rerum diſſimilium ſimilitudinibus maiorem pariet voluptatem. Igitur, inquit. *Candidus & rubicundus*. Diuinæ humanæque naturæ, in vnã Chriſti perſonã coitionem atque complexum, hic ex albo & rubro mixtus color ſignificat. Nam in candore, Dei verbi naturam intelligi declarat illud, quod in libro Sapientiæ dicitur. Candor eſt lucis æternæ. Itemque illud: Deus lux eſt & tenebræ in eo non ſunt ullæ, rubor autem propria nota eſt naturæ hominis, ex quo humani generis primus

Sap. 7.

1. Ioan. 1.

primus parens Hebraico verbo dictus eſt Adam, quod Latine rubens, aut rubeus ſignificat. Quod autem ſequitur. *Electus ex millibus*. Aut verbum eſt verbo. *Vexillifer in millibus*. Id, vtroque modo, vel tranſlatè dictum accipi poteſt, vel propriè tranſlatè, quia excellit omnes: propriè, quia ad immortalitatem nos ducit, non ſolùm docendo, ſed præcundo ipſe tanquam ſignifer. Sequitur. *Caput eius aurum optimum*. Arcanã auri ſignificatio varia eſt in ſacris literis. Nam interdum in auro diuina ſignificatur natura. Certè tabernaculum illud iuſſu & deſcriptione Dei, à Moſe legiſlatore conſtructum, ad vniuerſi ſimilitudinem effectũ fuiſſe, omnes probati ſcriptores fatentur. Atqui in illo, arca illa ſacra Cherubinibus circumſepta, & in eius interiori parte latens, imaginem continebat naturæ diuinæ, quæ ſimiliter in altiſſima cœli regione choris cingitur Angelorum. Ea autem arca puriſſimo contegebatur auro: ex quo intelligitur auri vocabulum, ad

Cc

diui-

diuinitatem significandam in sacris literis solere transferri. Idem sæpè charitatem omnium maximam virtutem significat, quod liquet ex Apocalypsis illo, *Apoca. 3.* vbi tepido cuidam, id est, vacuo, charitatis dicitur: *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum; Potest autem hoc loco id vocabulum vt rouis modo accipi. Nam si aurum diuinitas est; verè dicitur Christus ex auro optimo habere caput: quoniam vt Paul⁹ discretè ait: Caput Christi Deus. 1. Cor. 11.* Sin autem in auro charitatem virtutem intelligi volumus, haud dubiè, Charitas Christi caput est reliquarum illius virtutum, id est, principatum obtinet inter omnes: quod satis, apertè idem significat *Philip. 4.* Paulus, cum dicit: Charitas Christi quæ superat omnem sensum. Nam tametsi omnes Christi virtutes singulæ in suo genere, summè perfectæ sint, tamen nescio quomodo inter eas omnes extat charitas, atque eminent. Nò quidè ita vt cetera Christi bona obscuret illa, aut non apparere faciat: sed ita vt reliquis virtutibus

vtatur

vtatur pro ministris, earumque splendoribus, & munera in suam ipsius dignitatè, atque vsum còuertat. Etenim quid Christus vnquam aut ipse fecit, aut ab alijs illatum patienter tulit, quod non ad beneficentiam, & ad charitatem generis humani retulerit? Ecquod tam suum ille habet, & tam eximium bonum cuius nos, quoad res ipsa patitur, non participes efficiat? Quanquã hoc loco latet in verbis Hebraicis arcanae significationis quiddam quod prætermitti non debet. Nam quod Latina editio, *Caput eius aurum optimum.* Hebraicus textus, caput eius chetè paz, id est, aurum selectum, & aurum selectum. Habèt enim Hebræi tria nomina, quib⁹ aurum significat Zaab, quo p̄miscuè aurum significatur, siue syncerum illud sit, siue argenteo, aut ære misto insyncerum. Paz, quo, siue nomè loci sit, vbi electum aurum ignitur, siue electi & defæcati auri nomè certè significatur, id aurum quod adhibito igne ab omni forde, & alteri⁹ rei mixture est redditum purum. Chetè autè & ipsum purum

Cc 2 &

& syncerissimum aurum est, sua tamen sponte, & naturali bonitate purum. Ex ijs igitur tribus nominibus, duobus posterioribus Christi caput ex auro esse significatur ob duas causas: vna, quod ijs solis aurum, quod esset purissimum, significabatur, ne quis fortè putaret, imperfecti aliquid, aut insynceri in capite Christi fuisse, id est, in eius gratia & charitate, quæ est quasi caput virtutum reliquarum. Altera, quo constaret Christum habere geminam gratiam capitis vnam, personæ alteram, vel certè quo significaretur, vt Christi charitas purissima & perfectissima fuerit, tamen, non quò illa, quod fieri non poterat purior efficeretur, sed quò nobis pro exemplo Christus esset, quàm esset purè amàdus Deus, adhibitum illi à Deo fuisse dolorum, & tribulationum ignem, & quidem maximarum tribulationum. Qua de re Paulus scribit. Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex ijs, quæ passus est obediètiã, & còsummatum factus est, omnibus ob-

Hebr. 5.

tempe-

temperantibus sibi causa salutis æternæ, & paulò ante. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum per omnia pro similitudine absque peccato. Sed pergit. *Comæ eius elatæ palmarum, nigra quasi coruus.* Si caput Christi Deus est huius capitatis comæ, id est, consilia atque cogitationes Dei, iure elatæ palmarum, & nigra quasi coruus esse dicuntur: plurimum enim distant à cogitationibus nostris, suntque ad peruestigandum valdè obscuræ & difficiles, de illis certè ita Esaias scribit: Sicut exaltantur cœli à terra, sic

Esai. 55.

exaltatæ sunt viæ meæ à vijs vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Et Paulus suo more vehementius exclamans: O altitudo, inquit, diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibiles sunt cogitationes eius, & imperuestigabiles viæ eius. Sin autem charitas quæ est in Christo, caput eius hîc nominatur, comæ, quas ex se se ista germinat charitas, id est, opera sancta à

Roma. 11.

Cc 3 Christi

Christi charitate profecta, elate certè palmarum sunt, & nigræ quasi coruus, id est, omni ratione in suo genere pulcherrima & speciosissima. Etenum quid aut dici potest, aut fingi perfectiùs ijs rebus, quas Christus amore hominum & pro salute hominum fecit? multa hìc possunt quamuis rethoricè & copiosè commemorari, atque dici, quamuis ad digne commemorandum oratio nulla suppetit: sed quid oratione opus est, quando ipsa facta, certius testimonium perhibent quàm verba. Sequitur. *Oculi eius sicut columbae iuxta riuulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ & resident iuxta fluentia plenissima.* In columba declaratur mite illud & mansuetum, quod ipse de se prædicat Christus, dicēs: *Matt. II.* Discite à me quia mitis sum, & humilis corde. In earù autè colubarù ardore, & vi illa ignea, quam iaciunt ex oculis, ardens item eiusdem amoris vis, in nostrâ salutem directa semper, & intenta significatur. Nisi his columbarum oculis malumus significari, Spiritus sancti dona in

na in Christum copiosissimè effusa, inque eo commorantia, atque quiescentia, sicut Esaias scribit: Et requiescet super *Esai. II.* illum spiritus timoris Domini, spiritus sapientiæ, spiritus fortitudinis. Nam oculorum nomine ista dona etiam in illo Zachar. tertio: Super lapidem vnum septè oculi, significantur, de D. Hieronymi & priscorum patrum sententia. Quod autem additur, *Quæ resident iuxta fluentia plenissima.* idèò additur, quia sicut scriptum est: Non ad mensuram pater largitus est spiritum Christo, sed plena in ipsum flumina, siue potiùs Oceanum deriuauit aquarum. Aquarum cum dico, Spiritum sanctum intelligi volo, cuius hoc est in sacris literis nomè, vt illa aperte testantur, Qui credit in filium, de ventre illius fluent flumina aquæ viuæ: hoc autem dicebat, vt ipse Ioannes interpretatur, de Spiritu sancto quem accepturi essent credentes in eum. Sequitur, *Genæ eius sicut areolæ aromatum consistet pigmentarijs.* In genis & pudoris,

& probitatis, & modestiæ, & omninò animi ingenui, & bene educti indicia apparere solent. Ergo per genas rectè intelligimus significari modestiam, mansuetudinem, animi probitatem, ingenuitatem, cæterasque virtutes, quibus Christi quasi facies finge batur, & colorabatur: quæque extantes in illo spectabiles, atque conspicuæ ipsum amabilem, & venerandum apud cunctos reddebant. Qui certè concursus, tot Christi & tantarum virtutum meritò similis esse dicitur areolis confitis à pigmentarijs: propterea quod, quemadmodum ibi multi & variorum colorum flores, in vnâ pulchri speciei conspirant, sic hic multitudo illa & diuersitas variarum virtutum mirificum quendam concentum conficiunt, itaque mirabiliter còcordant inter se, vt ex omnibus vna extet dignitatis species pulcherrima. Sed à genis ad labia. Nam sequitur. *Labia illius sicut lilia distillantia myrrham primam.* Hoc quemadmodum verum sit, vel ipsius Christi inimicorum testi-

testimonio possumus interpretari. Nam aliquando quidam missi ad comprehendendum illum, cum concionantem audissent, & eius diuina eloquentia capti, atque deliniti sententiam capiendi ipsum mutassent, cur non comprehendissent eum ab ijs, à quibus missi fuerant, rogati dixerunt. Nunquam sic loquutus est homo. Et Petrus alibi. Quo ibimus, verba vitæ æternæ habes. Et David, quasi si ei propositum esset hunc explanare locum, sic dicit. Diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in eternum. *Manus eius tornatiles aurea plena hyacinthis.* Manus pro eo quod manu fit, & omninò pro egregio, & insigni aliquo facto ab Hebræis poni solere notius est ijs, qui sacras literas norunt, quam vt pluribus exemplis sit confirmandum. Sunt igitur manus Christi, id est, vniuersa illius opera summè perfectæ. Nam istis verbis ea pulchritudo designatur, quanta manibus potest inesse maxima. Pergit ulterius. *Venter eius eburneus, distinctus saphiris.*

Ioan. 7.

Ioan. 6.

Psal. 44.

vis. Meghaim non ventrem modo, sed pectus etiam, atque adeo omnem eam corporis partem, quæ à collo ad pubem usque pertinet, atque etiam ipsius partis viscera interiora Hebræis significat: figurato autem & arcano sermone, ad cor significandum transfertur, non quidem quatenus viscus vitale quoddam est, nam eatenus propriè id significat, sed quatenus animalis sensus principium, & omnium cupiditatum receptaculum, & sedes esse intelligitur. Sic Job. 32. En venter meus quasi multo plenus. & Psal. 21. Et lex tua in medio ventris mei. & 30. Anima mea & venter meus. & 43. Humiliatus est in terra venter noster. & Prou. 20. Inuestigasti omnia secreta ventris. & Esa. 16. Venter meus ad Moab. Porro id nomen figuratè hoc loco debere accipi, præterquam quod ipsa sententiæ ratio, cæterorumque verborum translata positorum, ex quibus huius libri textus conficitur, perpetuus usus id postulat: declarat etiam epitheton, quod in Hebræo additur. Nam

quod

quod nos eburneum in Hebræo ad verbum: Venter eius candidum ebur: candidum autem Hebræis est *שן נבון*, quo non solum cadō significatur, sed etiam cogitatio, atque agitatio ea metis, in qua veri aliquod lumen elucet. Itaque verti potest. Venter eius, intelligens ebur: ex quo intelligitur, qui venter hic nominatur, eum cogitationis atque sensus non esse expertem. Quale igitur cor Christi est? qui sensus eius? affectus Christi cuiusmodi? Ebur, inquit, candidum, hoc est, intelligens distinctū sapphiris, id est, cor ab omni cæco, & turbulento motu non solum alienum, nec tantum rationi se & suas cupiditates subiiciens, sed ita ex rationis præscripto cuncta agens, ut nisi illa prius imperaret, atque præciperet, neque cupere aliquid, neque dolere posset. Nam qui in nobis extare solent, & antequam ratio non modo imperet, sed omnino quid agatur dispiciat exardescere, cupiditatum variarum motus subiti, eorum in Christo nullus fuit, sed voluntate

atque

atque iudicio suscepti omnes, & ob eandem causam candidi omnes, id est, rationis ac cælestis lucis participes, & ob id ipsum honesti atque prædicabiles, & omninò sapphiris comparandi. Sequitur. *Cruca eius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas.* Christi fortitudo declaratur his verbis. Fortitudo inquam, non solum ea, qua ipse fortis est, quaque diaboli potentissimi sui hostis, vires confregit, sed ea etiam, quam ipse efficit in nobis, qui fide cum illo, & charitate coniungimur. Nã ab illo fortitudinem ipsi ducimus, & quia ille inimica nobis & infesta aliquando fudit agmina, idèd nos si quando incidimus in eadem fracta, videlicet, iam ab ipso & debilitata agmina superiores euadimus, nisi nos prodamus ipsi, ac nostra nos sponte vinci sinamus. Itaque Christus hac vna re potissimum nos adhortatur ad intrepidè agendum, sic dicens. Verumtamen nolite timere, ego vici mundum. Nam profectò qui victus est, nocere amplius non poterit, ijs præfer-

Ioan. 16.

præsertim quidem esse cū victore censentur: ac proinde illo vincente, & ipsi vicerunt. Atque hæc de singulis partibus sigillatim sunt dicta: de vniuersa autem Christi magnitudine, quæ statim sequuntur. *Species eius vt Libani, electus vt Cedri.* Cedri atque montis vocabula in sacris literis transferuntur ad ea significanda, quæ insigni magnitudine præstât. Itaque qui eminent inter alios, qui que summum, ac principem locum, in populis obtinent, tum Cedri, tum montes vocantur. Est enim Cedrus altissima arbor, montibus autem in terris elatius nihil est. Cum autem & Cedri, & montes in vnum conferuntur, & quæ singula per se magnitudinem excellentem significant, coniuncta simul vni rei tribuuntur, apertè declaratur singulari & eximia ratione ipsam excellere esseque magnam supra omnem modum. Quo igitur doceremur, id quod res est, Christo nihil esse, neque in terra, neque in coelo sublimius, ipsumque ex excellentijs constare totum,

totum, Cedros in hoc loco, atque montes Spiritus sanctus coniunxit. In quo neque illud quidem causa atque ratione vacauit, quod ex montibus Libanum præcipuè elegit, ex quo similitudinem duceret. Nam præterquam quòd is mons, & altitudine, & magnitudine, & arborum, quas educit, proceritate & copia, earumque materiæ bonitate, plurimarumque item rerum ad vitæ vfus accommodatarum opportunitate, omnes, non solùm Syriæ, sed Asiæ ferè totius montes præcedit, quod transferri ad Christum possit, id proprium ac præcipuum habet; quod suppeditauit omnem eam materiã, quæ ad templi à Solomone Hierosolymis constructi ædificiũ fuit necessaria. Nam inerat in illo templo effigies, eius templi spiritualis atque cælestis; quod Christus ex quo primum homines esse cœperunt, condere cœpit, conditq; semper, nunquamq; quandiu erunt homines à condendo & cõstruendo desistet, quod vnũ est verũ, & Deo gratisianum templum.

Et

Et quemadmodum vnus Libanus sufficit omnes arbores, quæcumque templo edificando necessariae fuerunt: sic huius veri & æterni templi, omnis structura à Christo homine ducitur. Ille enim alit, ille producit, ille sustinet, ille deniq; perficit, id quidquid est, quod istius ædificio est inferendum: sicut Paulus, tametsi aliud & diuersum translationis & similitudinis genus insistens, luculenter scripsit, Ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturã sub

Ephes. 4.

ministrationis secundum operationem in mensurã vniuscuiusq; membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Postremò tandem ne quid sponsa prætermitteret, quod pertineret ad Christi laudem, vno verbo plura cõprehendens adiecit. *Guttur eius suauissimum, & totus desiderabilis.* Vel vt significanter in Hebræo legitur. *Totus desideria, talis est dilectus meus, & talis est amor meus filiæ Hierusalem.* Quæ filiæ Hierusalem, id est bene erga Deum affecti, simpli-

simplices tamen & idiotę homines, cum ista perfectorum hominum oratione illustrati, in Christi, atque in rerum diuinarum cognitione promouere coepissent, studio eodem quo illi Christum quęrendi atque inueniendi accenduntur: & quod in amore Dei maximę accedit, vt alium ex alio amor corripiat, & quasi contagione quadam latissimę & facillimę serpat, inflammantur isti, atque corripuntur ab eo amoris igne, quo ardebant perfecti, mox vt illos ardentes, atque æstuantes viderunt. Quod quę sequuntur, declarant. *Dic nobis, quo abijt dilectus tuus, o pulcherrima mulierum, & quęremus illum.* Pollicentur enim suam operam; non iam vt officiosos se erga amantes, & studio inueniendi Deum flagrantis viros exhibeant, sed ob id etiam, quia iam & ipsi amatores Dei, eius pulchritudinis magnitudine audita, esse coeperunt: ardentque illum videndi desiderio, si minus tanto atque illi, certę non multum dissimili. Sed his sic, & verę, & de prisco-

rum

rum patrum sententia maxima ex parte explanatis, quid vetat, quando omnes ferę istarum literarum sententię, multis foecundę sunt sensibus, id intelligentię, quod nunc mihi succurrit, quodque in hac Christi effigie à Solomone descripta latet, in medium proferre: tamen ab eo quod modo diximus, non parum diuersum, sed quamuis diuersum, non tamen aut falsum per se, aut illi priori repugnans. Est autem id, ei quod Daniel Babyloniorum Regis rogatu interpretatus est, non dissimile. Nam sicut ille statua ea, aut statuę simili spectro, quod per quietę Rex vidit, Regum cum Chaldęorum, tum deinceps eorum qui orbis imperio potiti sunt rationes, dixit significari, atque portendi: similiter ego nunc arbitror in hac Christi imagine, aut Christi imaginis descriptione, non solum qualis ipse sit declarari, sed etiam significari, ac veluti depingi, regnũ illius id, quod in terris nunc habet, quodque ab illius mortis tempore ducęs exordium, per omnes deinceps

Dd seculi

seculi ætates, ad vsque mundi finem præ-
tenditur, id est, Ecclesiæ militantis, quæ
dicitur, regnum. Etenim huius Ecclesiæ
atque regni initium, & veluti caput, pri-
mum, scilicet, illud Ecclesiæ sanctæ tem-
pus, quod ab Apostolorum, & qui Apo-
stolis proximè successerunt doctorum
ætate, vsque ad Constantini Romanorū
Regis tempus pertinuit, aurū, quod hîc
dicitur, optimum fuit. Tunc enim, id
quod scire ex historia veteri licet, chari-
tas in primis, & quæ charitatem comi-
tantur virtutes viguerunt: tuncque verè
floruerunt illa pacis atque iustitiæ fœ-
cunda secula, tâto antea à facris vatibus,
tantoque verborum pondere denuntiata,
atque promissa. Atque quemadmo-
dum in capite oculos natura, ac reliquos
ferè omnes sensus constituit: sic omnis
sacræ intelligentiæ lumen, quo ad hoc
vsq; tempus quicumque Christiano su-
mus digni nomine, vitam dirigimus, illo
Ecclesiæ tempore emicuit. Tunc illa Spi-
ritus sancti dona, quibus quasi pro ocu-

lis

lis atq; sensibus anima vititur, quæq; nūc
& occultè dantur, & paucis, passim &
palam conferebantur. Qua ex vbertate
atque copia diuinorum bonorum, tan-
quam ex aureo capite dignæ eius capitis
comæ, tantus extitit bonorum virorum
proventus, tam copiosa seges sanctorū,
tot martyres, tot virgines, quæ omni fe-
rè sensu carnis deposito, cælestem in ter-
ris vitam debebant, verè vt fuerint simi-
les elatis palmarum. In terris enim positi
vita atque habitu humili, & à cæteris ho-
minibus nullo in numero habiti, vertice
cælum contingebant, aut, si verū loqui
volumus, cælum supra erant, animi atq;
mentis celsitudine. Porrò quæ ex hoc
Constantini tēpore, ad Gregoriū Roma-
num Pontificem virum & doctrina, &
sanctitate excellētem, sequuta sunt tem-
pora, in quibus externa Ecclesiæ reddita
& stabilita pace florere magis Christia-
na, & nitere charitas debuit: adq; primæ
Ecclesiæ aurum, quod tantopere fulsit,
splendescere magis, nescio quo modo

Dd 2 rebus

rebus in deterius abire incipientibus, remittentibusq; se se paulatim & sensim, omnibus veræ pietatis studijs, non iam aurea, vt superiora certè, sed ex ebore fuerunt. Nam quemadmodum ebur habet quidem spectabilem nitorem, pretiumque in eo ipsa raritas facit, tamen ipsum non est eiusmodi, vt cum auro, vel pretio conferri queat, vel naturali perfectione: sic illud seculum in comparatione ad primum deterius fuit, & ea potissimum ratione deterius quod charitatis, qua Christiana maximè continetur vita, minus habuit, sed tamè fuit per se ipsum si spectes satis beatum, ac foelix. Multum enim de prima illa puritate vitæ & pietate retinuit, & quamuis maxima ex parte eburneum fuit: tamen id ebur aptis in locis, & auro, & pretiosissimis gemmis sapphiris, nimirum atque hyacinthis visebatur distinctum: Habuit enim illa ætas Pontifices sanctissimos, qui tanquam digiti aurei in illo corpore fuerunt: habuit eos qui nunc ha-

bentur

bentur Ecclesiæ lumina maxima, & sapientia, & sanctitate doctores: monasticum vitæ genus, illa maximè ætate ceptum est frequentari. Itaque floruit illud seculum monachorum sanctissimorum propè innumeris gregibus, qui profectò monachi sapphyri illi fuerunt, quibus huius imaginis venter atque pectus distinguitur. Atque quemadmodum venter atque pectus, in quo humeri & brachia numerantur ad caput relata, ipsum magnitudine superant: sic in ista Ecclesiæ ætate secunda Christianum nomen, quod ante id tempus obtinentibus cuncta idolorum cultoribus, angustissimis finibus concludebatur, Constantino Imperatore, tunc nostram religionem amplexo, & pace fidelibus reddita, templis idolorum euersis, constitutoque statu Christianæ reipublicæ, ita latè propagatum est, vt non solum quacumque patebat Romanum imperium se extèderet, sed ad feras etiam & Barbaras nationes, & ad vltimæ terrarum oras peruaderet,

Dd 3 totum

totum denique orbem ferè obtineret. At ventrem eburneum, crura, atq; tibiæ exceperunt marmoreæ, id est, illi ætati secundæ, tertiæ Ecclesiæ, & ipsa deterior successit ætas: quæ incipiens in Gregorio, aut paulò post eius obitum durat ad huc, durabitq; ferè vsque ad extrema mundi tempora: nam sub mundi finem est desitura. Quæ in ætate tertiâ, id quod sine graui animi dolore commemorare non possumus, non solùm nimis in arctum & angustum locum redacta est Christiana respublica: tot non solùm prouincijs, sed etiam nationibus auulsis, ab Ecclesiæ gremio, atq; fide: sed etiã quantum marmor auro cedit, aut etiam multo amplius quod ad pietatis sincreratè, atq; puritatem attinet, tantum degeneratum est ab eo, quod superioribus Ecclesiæ temporibus floruit. Candorè modo & firmitatem quandam fidei retinemus, sed, qualis est marmoris, frigidam atque lapideam. Vix enim vllum, non diuermanæ illius, & primæ charitatis
quæ

quæ iam si non omninò, nec enim potest, at maxima ex parte exoleuit, sed ne prisca quidem, & antiqui moris cernitur in nobis vestigium. Nam rebus præclarissimis & quibus maximæ nostræ religionis partes continebantur, amissis, pro rebus rerum nominibus vtimur, & amplexamur umbras quasdam earum virtutum, quibus in animis nostris nullum locum esse permittimus: & quæ profligauimus è vita, quæq; planè extinximus honesti lumina, ne odisse nos lucem quis putet, aut ab eo quod dicimur, cum Christiani nominari volumus abhorrere, ea, specie quadam tenus seruamus. Itaque in eorum locum nobis substituimus spectra quædam (nam quid aliud nominè nescio, quod fictum totum & simulatum est, & ad illudendum sensibus hominum comparatum.) Itaque laruas quasdam foris peraugusta specie præditas, intus verò vita & veritate vacuas in demortuarum virtutum locum nobis asci scimus: ijsq; induti, atque contecti laruis

yni deinceps ambitioni, avaritiæ, luxu-
riæ totos nos damus. At quali avaritiæ?
qualique luxuriæ? quam turpi, quam pro-
fusa, quam etiam apud eos, qui nomen,
atque fidem Christi ignorarunt incogni-
tæ & inauditæ. Huc etiam accedit, quod
ipsamet nostra fides atque religio tam
diuerso ab eo, quo olim tradebatur, nunc
traditur & propagatur modo, satis vt ap-
pareat pulcos illos homines verè fuisse
aureos: nos autem marmoreos, & quod
de Deucalione, & Pyrrha ferunt fabulæ,
de saxis esse natos. Nam quod olim per
homines non solum inermes, sed ab om-
ni etiam humano præsidio mirabiliter
imparatos: nec solum non violenter, sed
ne vafre quidem, & astute aliquid agen-
tes: contra autem inaudita animi simpli-
citate, lenitateque præditos prædicaba-
tur, & propagabatur Euangelium: id, no-
stra ætate nos ipsi vidimus (non quidem
principum culpa, aut consilio, sed priua-
torum rapacitate, & avaritia) inculcari,
atque tradi per homines ferro succin-

ctos,

ctos, auri magis rapiendi, quam veræ re-
ligionis in aliorum animos inferendæ cu-
pidos, infinita edita strage hominum, to-
tisque non modo populis, sed gentibus
etiam ad internationem deletis. Vt qui
rem istam quemadmodum gesta est, ri-
tè consideret iudicare omninò debeat,
parabolam illam Euangelij, in qua quod
qui inuitati ad conuiuium erant, venire
noluissent, alij per vim adducti & in tri-
clinium intromissi dicuntur, in hæc po-
tissimum tempora, & in hanc Euangelij
prædicandi rationem, relatam à Christo
fuisse. Sed benè est quod marmor, quod
que iste lapideus rigor in aurum tadem
desinet, & bases aureæ columnas mar-
moreas suffulcient. Sequetur enim quar-
ta ætas Ecclesiæ, eaque cum Ecclesiæ, tui
mundi ipsius ætas vltima, in qua studijs
hominum ad virtutis cultum conuersis,
& moribus eorum reformatis in melius,
Deo præcipuè copiose & mirabiliter spi-
ritus sui dona fidelibus impertiente, pri-
ma illa & vetus charitas atque iustitia, om-

Luc. 14.

D d 5 nium

nium virtutum choro comitata in anti-
 quum, & verè auitum Ecclesiæ solùm
 tanquam postliminio reuertetur. Nam
 quin id ita futurum, atque euenturum
 sit vltimo Ecclesię tempore dubitare ne
 mo potest, qui modo, aut rationis mo-
 menta, aut sanctorum patrum authori-
 tates, aut certè sacrorum vaticinia Prophe-
 tarum, & Apostolorum ritè expendere, &
 considerare voluerit. Nam primum con-
 stat eo tempore rem Ecclesię publicã in
 summum venturam periculum, atq; di-
 scrimen, & par est pro periculi, atque di-
 scriminis magnitudine auxilium illi gra-
 tię, atque bonorum cęlestium, quibus
 stare firma possit, à Deo affuturum. Inua-
 dent enim in illam cum alij multi hostes
 externi, tum omnium quos vnquã per-
 pessa Ecclesia est, seuissimus & potentis-
 simus hostis Antichristus impugnabit,
 atq; adedò grassabitur in ipsam: vincet ta-
 mē Ecclesia huius omnes vires, & machi-
 nationes, & ad extremum inuicta perfi-
 stet. Sed quibus, quęso, credi debet
 ipsam

ipsam victuram, ac superaturam armis,
 nisi eisdē illis, quibus in exordio sui Ro-
 manorum Imperatorum in ipsam infur-
 gentium gladios, atque adedò omnium
 orbis Regum odia, & potentiam supera-
 uit? inconcussa, videlicet, in Deum fide,
 in eundem charitate ardentissima, vitę
 atq; morum summa puritate, donorūq;
 in primis spiritualium atque cęlestium
 magnis copijs, atque subsidijs: ac deni-
 que illis eisdem armis, quibus Paulus in-
 structus omnem in ipsum alitudinem
 mundi insurgentem, se deiecturum cre-
 debat, & verò re ipsa deiecit. Itaque de
 ijs armis scripsit. Arma militię nostrę
 non carnalia sunt, sed potentia Deo ad
 destructionem munitio-
 num, cõsilia de-
 struentes, & omnem altitudinem extol-
 lentem se aduersus scientiam Dei, & in
 captiuitatem redigentes omnem intelle-
 ctū in obsequium Christi, & in prom-
 ptu habentes vlcisci omnem inobedien-
 tiam. Deinde eodem Ecclesię tempore
 Iudeorum natio tot iam seculis, in per-
 fidia

fidia & errore versata, Dominum Iesum
verum Messiam agnoscens, se in Eccle-
siae gremium recipiet, quemadmodum
& noui & veteris Testamenti literis præ-
dictum est fore. Postulat autem ipsa ra-
tio, vt hos tanto studio, tantaque multi-
tudine, & numero ad fidem Dei conuer-
sos, vt maximam ipsi Ecclesiastici corpo-
ris partem conficiant, Dominus Iesus, ijs
spiritualium diuitiarum muneribus affi-
ciat, eaque liberalitate prosequatur, quæ
cum natiuam ipsius bonitatē erga suos
supplices, tum præcipuè suum illum &
antiquum amorem erga eum populum
debet. Etenim lætus de salute, & ad bo-
nam mentem reditu eius populi, quem
eo vsque olim dilexit, eo vt ex populo
nasci ipse, & inter Iudæos numerari, &
lumen spei, atque salutis inde ceteris pro-
ferre populis atque gentibus dignatus
sit, nullum suæ largitati modum statuet:
sed cælestis thesauri copias, atq; diuitias
omnes in Ecclesiam effundet. Nam si cū
sibi primum adiunxit, & quasi despon-
sit

uit

uit ab AEgyptiorum tyrannide in liber-
tatem vindicatum hunc populum, tam
liberalis in illum Deus, & tam munificus
fuit quantum ex Mosaicis scriptis co-
gnoscimus, qualem erga eundem quo
animo, quam placabili, quam misericor-
di ipsum futurum putamus, quādo post
tam longum dissidium in gratiam cum
illo redire coeperit: maximè ipso thala-
mi, atque nuptiarum instante, atq; im-
minente tempore? An non pascet illum
cælestibus bonis, sepositoq; & ad id tem-
poris referuato vitulo, hoc est, eximijs
charismatibus saginabit? Saginabit pro-
fectò, inque eam opinionem me non le-
uis coniectura aliqua, sed vatum testimo-
nia clarissima inducunt. Zacharias enim
in id Ecclesiae vltimum tempus, & in Iu-
dæos eo tempore ad Ecclesiae fidem con-
uersos respiciens ex persona Dei apertif-
simè dixit. Et effundam super domum

Zach. 12.

Dauid, & super habitatores Hierusalem
spiritum gratiæ & precum, & aspicient
ad me, quem confixerunt. Nam hoc Za-

chariæ

chariæ vaticinium, ad postrema illa mû-
 di, & conuersionis Iudeorum spectare
Augusti. tempora, & D. Augustinus magnû Ec-
lib. 20. de clesię lumen testatur: & ex Ioanne in
Ciuita. c. Apocalypsi non obscure colligitur. Nā
 30. de illo agens tempore, ad hæc Zacharię
Apoca. I. verba alludens scripsit. Ecce enim venit
 cum nubibus, & videbunt eum omnes
 oculi, & qui eum pupugerunt, & plan-
 gent & cętera. Sed quid ait Zacharias?
 Effundam, inquit, spiritum gratię & pre-
Ioel. 2. cum super domum Dauid. Ioel verò qui
 primę Ecclesię Spiritus sancti donorum
 abundantiam prædixit, quomodo & ip-
 se loquutus est? Et effundā, inquit, de spi-
 ritu meo super omnem carnem. Vt qui
 de duobus diuersis temporibus, eadem
 ferè à duobus vatibus, atq; eisdem & ver-
 bis, & orationis genere scribi videmus,
 quin utroq; in tempore similiter foelix
 & copiosa in bonis gratię Ecclesia futu-
 ra sit, non dubitemus. Esaias porrò cum
 alijs in locis, tum maximè vltimo capite
 multa prædicit pertinentia ad hanc cele-
 stium

stium bonorum copiam, quam dicimus
 futuram in Ecclesia sub mundi finem.
 Quam ille copiam, rerum quidem & bo-
 norum corporeorum nominibus adum-
 bratam, sed tamen spiritualiter intelligē-
 dam maximam, atque summam descri-
 bit. Nam de illo Ecclesię statu, atque vl-
 tima etate ipsum agere, vel ex eo liquere
 potest, quod expositio illa omnis, atque
 prædictio mundi finis prædictione, &
 commemoratione vltimi iudicij termi-
 natur, & clauditur. Sed nihil est aper-
 tius, quam illa Pauli conclusio, si quis
 quam vim habeat, satis attente confide-
 ret. Ad Romanos enim scribens, sic in-
 quit: *Quod si delictū illorū diuitię sunt*
 mundi, & diminutio eorum diuitię gen-
 tium: quanto magis plenitudo eorum:
 & infra. Si enim amissio eorum reconci-
 liatio est mundi, quę assumptio nisi vita
 ex mortuis? videlicet, à minori argumen-
 tum concludens. Nam si Iudeis ma-
 gna ex parte non agnoscentibus, Chri-
 stum, neque fidem habentibus illi, seque

Roma. II.

ob

ob id, & regia dignitate, & religionis veritate, atque gloria spoliantibus, Deus ex gentibus sibi Ecclesiam confecit, eamq; locupletauit bonis spiritualibus magnis, quo vel ista ratione inuidentia, atq; emulationis studio accensos Iudæos, in eiusdem fidei assensum induceret, vt idem Paulus in eadem epistola scribit. Dico, inquit, nunquid impegerunt vt caderet? Absit. Sed illorum offensio, & ruina salus est gentibus, vt ad emulationem illos prouocarent. Si igitur, quod Paulus & illum enarrans August. argumentantur, Deus vt gentium exemplo ad veram Christi fidem Iudæos pertraheret, gentes ipsas amore complexus, saluas illas esse voluit, nec saluas modo, sed caelestibus, ac mirabilibus donis locupletatas, atque auctas: ipsis tunc Iudæis errore suo agnito, atque deposito ad Christum conuersis, ipsumque vnice amantibus: consentaneum profecto rationi est Deum caelestes suas in Ecclesiam opes, maxima largitate effusurum. Et si cum abiecti illi à

Deo

Deo fuerint, & pro inimicis habiti, Ecclesiae gentium benefecit Deus, illi vt participes esse cuperent eorundem beneficiorum, & sic in Ecclesiam intraret: cum in eam intromissi iam fuerint, eamque ipsi bona ex parte copleuerint, Deoque esse coeperint grati, atque chari, profecto Ecclesia ad easdem spirituales opes, quibus olim abundabat, redibit: & ad pristinum illud suum decus resurget, viuetque atque elucebit, lateque splendebit in illa, quod iam propè extinctum putabatur, omnium virtutum lucidissimi lumen, charitas: eruntque similia vltima primis, caput pedibus, aut sicut David elegantissime cecinit: Ortus, & Occasus Ecclesia maxima caelestis laetitiae, atque voluptatis perfusi copia pares inter se, atque similes erunt. Etenim ille in Psalmo sexagesimo quarto, in quo Psalmo de Christi regno, eiusque regni ortu, atque incrementis, ac omni denique eius foelicitate, vt Poëtam diuinum decebat, breuiter, & figuratè; & à rebus rusticis, naturaeque operibus similitu-

Ec dini-

dinibus ductis vaticinatur, inter alia, quod ad proposita ratione pertineat, sic scriptū reliquit. Exitus matutinus, & vesper re delectabis. Quod enim in vicissitudinibus dierum, ac noctium, oriente Sole, atque decedente contingit, vt ea duo tempora diei letā maximē, atq; grata sint, vel eū dies decedentibus tenebris appetere, & rebus suis color incipit reddi, vel eū occidente Sole, & illo pomeridiano temporis æstu remittente se, & leniter spirantibus auris, ipsa iterum cœli atq; aëris exhilaratur species: similiter in hoc Christi, de quo agimus regno, Ortus & Occasus, initia atq; finis per æquē letos, atque foelices dicit esse futuros. Exhilarasti, inquit, occidentis Ecclesiæ militantis vltimū tempus, eo scilicet, lætitiæ, atq; voluptatis genere, quod te maximē decet, & quō ipsos affici homines, atq; imbuti maximē conuenit, cælesti atq; diuino, scilicet, quomodo eiusdem Ecclesiæ initia, atq; ortus primos exhilarasti. Sed iā propositum exequamur.

CAPVT

CAPVT. VI.

*D*ilectus meus descendit in hortum suum, ad areolam aromatatum, vt ibi pascatur in hortis & lilia colligat. Ego dilectio meo, & dilectus meus mihi qui pascitur inter lilia. Pulchra es amica mea, suauius & decora sicut Hierusalem, terribilis vt castrorum acies ordinata. Auerte oculos tuos a me, quia ipsi me auolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad. Dentēs tui sicut greges ouium quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis foetibus, & sterilis non est in eis. Sicut cortex mali punici; sic genitura absque occultis tuis. Sexaginta sunt Reginae, & octoginta concubinae, & adolescentularum non est numerus. Vna est columba mea; perfecta mea: vna est matri suæ electa genitrici suæ: viderunt eam filia, & beatissimam prædicauerunt, Reginae & concubinae, & laudauerunt eam. Quæ est ista quæ

Ee 2 progre-

*progređitur quasi aurora consurgens, pulchra
 vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum
 acies ordinata? Descendi in hortum tuum vt
 viderem poma, conuallium, & inspicerem si
 florisset vinea, & germinassent mala pūnica.
 Nesciui anima mea conturbauit me propter
 quadrigas Aminadab. Reuertere, reuertere su
 namitis, reuertere, reuertere, vt intueamur te.*

EXPLANATIO.

*D*ilectus meus descendit in hortum
 suum. Cur per urbem tam so-
 licite quarebat ipsum, si de-
 scendisse sponsum in hortos,
 sponsa cognouerat? Ergo hec non ita ac-
 cienda sunt, quasi id ante notuisset spo-
 sa, sed quasi nunc primū, vel audita spōsi
 voce, vel viso aliquo eius alio signo co-
 gnoscat, & ex eo signo, voceve, gaudio,
 nec opinato correpta, in hac verba pro-
 rumpat. *Dilectus meus descendit in hortum
 suum ad areolam oromatum, vt ibi pascatur in
 hortis & lilia colligat.* Quibus quidem ver-
 bis

bis sibi ipsa quodammodo gratulatur
 de eo, quod suum virum inuenerit: vel
 certè subaccusat seipsam tarditatis, & stu-
 poris, quod sibi per sexcenta loca virum
 quarenti, de horto cogitare non succur-
 risset: itaque dicit. Sed ò me stultam &
 cæcam quam nunquam subierit cogita-
 tio de horto. Hem in horto ille, quem ad
 modum certissimis signis percipio ver-
 satur. Dicit autem, *Descendit*, quia locus
 & tanquam *orum* huius dramatis consti-
 tuitur Hierosolymis, quæ in edito mon-
 tis loco sita, eius montis ad radices hor-
 tos habebat, & pomaria amœnissima.
 Igitur vt illum ascendentem & appro-
 pinquantem aspexit, quod in re cupidè
 quæsita, & præter spem inuenta fieri sæ-
 pè solet, præ gaudio animi impos exclam-
 mat. *Ego dilecto meo & dilectus meus mihi
 qui pascitur inter lilia.* Cui ille, ex quo iam
 rediisse intelligitur, ita respondet. *Pul-
 chra es amica mea, suavis & decora, vt Hie-
 rusalem, terribilis, vt castrorum acies ordina-
 ta.* Suavis in Hebræo non adiectiuum no-

men esse videtur, sed vr̄bis nomen proprium, nisi quod Latinus interpres notationem verbi Hebraici reddere maluit, quam ipsum verbum retinere: id autem est תירצה Thirsa, quod à suauitate ductū vr̄bis nomen erat regię, atque nobilis in sorte Ephraim, in qua antequam conderetur Samaria Isr̄aelitici populi Reges residebant. Appellabatur autē Hebr̄ais Thirsa, quod Latine redditum sonat, suavis; propterea quod & agri v̄bertate, & loci amenitate, & ædificiorum magnificentia, atque cultu: apta nimis erat ad vitam iucundē, & suauiter traducēdam. Hierusalem porro, & ipsa Regum Iuda vr̄bs regia fuit pulcherrima, & nobilissima omnium, non solum Syrię vr̄bium, sed etiam Asię prop̄ totius. Igitur sponsus qui superius ita copiosē & accuratē laudauit sponsam, nullum vt, neque ceteris, neque ad eō ipsi sibi v̄berius ipsam laudandi locum videretur reliquisse, se ipse nunc aggreditur superare, & superioribus laudibus, quibus videbat nihil

addi

addi posse, magnum etiam nunc addere parat laudum cumulū. Non enim vt antea ex agro atque rustica re similitudines ducit, aut capreas iam hœdoſve, aut mala punica loquitur, sed vr̄bes, & eas omnium pulcherrimas & nobilissimas vr̄bes ad similitudinem confert. Etenim ea erat sponsę pulchritudinis magnitudo, ea oris atque corporis totius maiestas, aut certē ea videbatur ipsi esse, tamque illius augusta imago ei, & obuersabatur ob oculos, & per oculos in animum introibat, vt ea quanta esset nō posse declarari putaret, nisi similitudine earum rerum, quę non solum pulchrę, sed amplę etiam, & multa rerum varietate præditę essent, quęque augustissimum aspectum haberent, quales sunt vr̄bes regię, & cum murorum, porticum, templorum, turrium, reliquorumque ædificiorum magnitudine, & varietate spectabiles, tum ciuium numero, & populi vniuersi frequentia, ceterarumque abundantia rerum, quę ad vitę cultum

Ec 4

spe-

spectant insignes. Ex quo etiam genere est illud quod sequitur. *Terribilis vt castrorum acies ordinata.* In quo non tam à pulchritudine sponsam laudat, quanquam & id quoque, est enim omnium pulcherrima res, maximè que aspici digna militum acies instructa, quam etiam laudat ab ea vi, quæ sponsæ ipsi inerat, aut certè inesse sentiebat sponsus ipse: hominum animos, quamuis aggresses & feros, & ab humanitate alienos amore domandi. Sic enim militibus sub signis collocatis, ordinibusq; eorum dispositis, armorum splendore, & signis militaribus acies effulgens, & ad aspectum est pulcherrima, & ad victoriam potentissima. Itaque ille sponsæ vim, quæ non solum ipsum incendebat, sed etiam auimum eripiebat ipsi, atque vt priscè loquar, mentem expectorabat, amplius vix ferès, iure quod sequitur, addidit. *Auerte oculos tuos, quia ipsi me auolare fecerunt.* Quid enim aliud post tam exaggeratas laudes dicere posset magis consentaneum quod esset, quàm

vt

vt manu in altum sublata, eaque versus sponsam opposita, vultuque & oculis leuiter auersis ab ea, eidem diceret, vt auerteret ab ipso oculos tantisper, dum se colligit, dum respirat: incendi enim se illius luminibus, peruri, rapi denique, & extra se propè constitui. Quod quamuis petat, tamen nihil est quod minus fieri velit, sed petit eo, vt elegantissima ista ratione doceat, nihil esse quod ab ipso obtinere sponsa sua non possit, seque totum in illius esse potestate. Itaque amplificauit, & exegerauit sponsæ oculorum pulchritudinem, multo magis quam si illustriores stellis eos esse dixisset. At auolare, quod septuaginta secutus posuit Latinus interpres, in Hebræo est *הרהיבני* Harhibeni quod verbum è verbo, superare me fecerunt, verti potest. Ergo hoc veteri interpreti visum est volare esse, quia qui volat, se in altum sustollunt alij superbire id esse voluerunt: nam qui superbi iidem etiam elati sunt, seque super ceteros efferunt, & ita verterunt. Auere-

Ec 5 te

te oculos tuos, quia ipsi me superbire fecerunt: uerteruntque mea quidem sententia rectè omnes ad scriptoris sententiam, sed nihil obstabat quominus uerbum etiam uerbo redderetur. Nam superare me fecerunt, quod ad uerbum dicitur in Hebræo, poëtica inuersio est, pro, me superarunt: sequitur. *Capilli tui sicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad. Dentes tui sicut greges ouium quæ ascendunt de lauacro, omnes gemellis foetibus & sterillis non est in eis.* Quæ quoniam iam interpretati superius sumus, quod sequitur uideamus. *Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus, una est columba mea, perfecta mea, una est matri suæ, electa genitrici suæ.* Quibus iam uerbis non tam pulchritudinem illius & uenustatem commendat, suis, uidelicet, & proprijs laudibus satis superius laudatam, quam declarat magnitudinem erga illam amoris sui docens, ex omnibus suis uxoribus, quas plurimas habet, cum florentes ætate, tum digni-

dignitate præstantes, unam istam esse, quam ipse amet, amore eximio, atque præcipuo. Sed unde isti pastori, tot uxores atque concubinæ? Constat Solomonè plurimas uxores habuisse, etiam plures quam hîc numerâtur. Nam habuit uxores principes septingentas, trecentas uerò concubinas, quæ & ipsæ uxores legitimæ erant, sed inferioris notæ, & quasi secundæ classis uxores, quod sine ceremonijs & ritu solenni in potestatem uiris dabantur: quodque plurimum, aut seruæ erant, aut alioqui humili loco natæ, ex quo earum filij à patre non scribebantur hæredes, sicut de filijs Ceturæ, terræ Abraham uxoris in Genesi legimus. Igitur uel Solomon hoc loco sub persona pastoris de se ipse agit, & in se Christi personam, cuius ille typus fuit, repræsentat: uel hæc à pastore isto dici accipienda sunt, per contentionem ad ea, quæ habebat Rex Solomon, ita, ut non dicat se tot uxores habere, sed cum eas habeat Solomon dicat, & affirmet, illum amo-

Reg. 3. c. II.
Gene. 25.

re

re in tot partes diuiso variè distrahi, se in vnus amore, & amplexu acquiescere: illum à plurimis fœminis amari, se nisi à sua vxore, quam eam ob causam quod vnica ipsi sit, columbam nominat, nolle diligi: multas illi voluptati esse, ipsi sibi vnam esse pro multis: quidquid pulchri ac boni in vniuersis illis diuisum conspiciatur, id totum collatum in vnum, atq; cõiunctum in sua inesse sibi videri, idèd- que ipsam appellare suam perfectam: de nique pluris à se illam fieri, quam quanti fiant reginæ illæ, & concubinæ omnes à Solomone: seq; magis beatũ esse vna, quam sit beatus Solomon, tam multis vxoribus. Sequitur. *Viderunt eam filia, & beatissimam predicauerunt reginæ, & concubinæ, & laudauerunt eam.* Quas superius adolescētulas nominauit, eas nunc filias vocat: filia autem Hebræis absolutè dictæ pro virgunculis accipiuntur. Amplificat igitur cum ista refert sponsus vehementer laudes sponsæ. Nam si ab adoleſcentulis, si à concubinis & reginis, id est,

ab

ab æmulis ipsa laudatur, perspicuum est pulchritudinis suæ, atque virtutis præstantia, omnem inuidiam superasse. Sed quid istæ filia, quæso, dicunt, quomodo que illa prædicant? *Quæ est ista, inquirunt, sicut aurora confurgens pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Quæ est profectò vberissima, & qua nulla maior fingi potest laus. Nam quæ res in omni rerum natura pulcherrimæ sunt, Aurora, Luna, Sol, militum acies instructa, eas in vnum conferunt: & quoplus artis atque venustatis haberet oratio, quasi per quosdam gradus ipsam crescere faciunt: per singula enim verba, quod sequitur verbum incrementi aliquid addit. Nam vt auroræ species pulchra sit, pulchrior certè Lunæ est, Solis verò lógè pulcherrima: acie porrò instructa nihil fieri potest, aut speciosius, aut admirabilius. Quod autè dicūt, sicut aurora confurgens, non est ita accipiendũ, quasi ipsa sponsa ascendere ab inferiori aliquo loco dicatur: sed qualis aurora appa-

Gene. 33.

apparet cum ascendit, id est, cum appetente die surgit. Nam vt Latini appetendi verbo in aurora vtuntur, cum ea oritur, sic Hebræi ascendendi, vt constat ex illo: *Dimitte me, quia iam ascendit auro-ra. Igitur qualis ea est cum confurgit, talem ipsis sponsam videri, id nimirum prædicant & affirmant: quod ex Hebraico textu fit planius, vbi pro ascendit מַשְׁפָּרָה verbum legitur, id est, aspicit aut apparet. Descendi in hortum nucum vt viderem poma conuallium, & inspicere si florisset vinea, & germinassent mala punica.* Hæc etiam sponsi verba sunt, non vt aliqui putarunt sponsæ quibus illè, quo omnè læsi, aut imminuti amoris à se remoueret suspicionem, & si quid offensionis in sponsæ animo inerat, id eximeret, atque deleret totum, affert sui discessus probabile causam, quod, scilicet, rei familiaris curandæ gratia, quod prætermitti sine detrimèto, & in aliud tēpus differri non poterat, ab ipsa discesserit. Atq;, inquit, cū te tanti faciā, quantū quis plurimi potest,

test, cuius tibi quæ de te prædicavi modo argumento esse possunt, succensere mihi non debes, quod te, cum euocassem prius, atque excitassem, fores mihi iam aperire volentem, reliqui: nam dum moraris mihi succurrit rei nostræ familiaris. Itaque descendi in hortum nucum (à nuce arbore in eo consita sic dictum) descendi itaque in hortum, vt viderem poma conuallium, & inspicere si florisset vinea, & si iam germinassent mala punica. Cui illa statim, & ad morem foeminarum respondet aptissimè. *Nesciui, anima mea conturbauit me propter quadrigas. Aminadab.* Aut vt ex Hebræo septuaginta trāstulerūt interpretes *Abro per aquas ad iuuu d' ab* id est, posuit me currus Aminadab. Nā, inquit, quid tibi in mentem venerit, vt à me discedere velles, aut quo concesseris, nescio, illud vnum scio, dum te amore perditā, atque amens requiro, omnia vrbis loca curriculo, eaq;, velocitate obuiisse, vt non sint velociores currus Aminadab. *Anima mea, id est, desiderium*
tui

tui inueniendi, nam anima pro desiderio sæpè in his literis ponitur. Aminadab autem populus meus princeps Latine significat. Itaque non est viri alicuius proprium nomen, sed duo potius Hebræa nomina, optimates, qui sunt in populo significantia. Ex quo currus Aminadab, currus, quibus principes utebantur viri sunt accipiendi. Nam currum vsus interdictus erat vulgò Iudeis; vel ipsa lege, vel certè equorum ipsorum caritate; atq; penuria. Hęc igitur vltro, citroque ab his dicta cum essent, discessuri que iam à scæna & cõspectu earum foeminarum, que vociferanti sponse venerunt obuiam videretür, illę, diei orta iam luce, tenebrisq; discussis (nam sub aduentum diei superiora intelligenda sunt agi) itaque nocte depulsa attentius sponsam in lumine cõtemplari cupientes, ipsam orant, ne se subtrahat ab illarum conspectu, neve abeat tam citò. *Reuertere*, inquit, *reuertere sunamitis, reuertere vt intuemur te*. Sunamitem illam vocant, id est, Hierosolymi-

lymitanã ciuem: nam Hierusalem olim dicta est Salem. Ad hæc, quid sponsa responderit, capite sequenti dicemus, si tamen prius explanauerimus, veros huius capituli sensus.

EXPLANATIO.

Dilectus meus descendit in hortum suum. Intra se, pectusque suū, qui hortus superius appellabatur, tãto operè à se foris questum Christum versari, ex aliquo signo anima fidelis præsentit. Itaque expositio eius erga Deum ardenti, constantique amore, & amoris probatione iam exposita, ab hoc loco Solomon illapsus illos Dei, & amatorios illos plenos cælesti voluptate sermones, qui probationi succedunt, incipit explicare. Nec verò causa, aut mysterio vacat, quod tunc primum apparere illi Christus, & lætitiæ cælestis in animo exoriri lumen dicitur, cum primum de eo apud alios agere, & rudes at-

Ff que

que ignaros cœpit imbuere cœlestibus
disciplinis. Hoc enim ab ijs, quorum hęc
persona agitur, id est, à viris in charitate
Dei, & pietate perfectis exigere solet
Deus, vt huic sanctus monitis alios insti-
tuendi subeant laborem, quem certè ad
laborem omnium maximè isti apti &
idonei sunt. Verum quoties accidit, vt
grauatè id isti faciant (nam iniquo ani-
mo sæpè ferunt, diuelli se à cõplexu Dei,
& ab ocio illo sancto ad turbas molestiæ
plenas traduci) quoties igitur id recusant
facere, aut certè faciunt cunctanter, atq;
grauatè, subtrahit se ab ipsorum conspe-
ctu Deus, illosq; spoliat ea ipsa, quam tã-
toperè adamauerunt animi tranquillita-
te, atque quiete: curarum ipsos, atque re-
rum aduersarum fluctibus iactari per-
mittens, quoad experimentis edocti in-
telligant velle Deum, petereq; ab ipsis,
aliorum vt negotia, suo otio anteponãt:
vtq; participes efficiant eius luminis,
quod in animo inclusum gerūt, reliquos
populos, & quod in ipsis est, beatę vitæ
eos

eos compotes faciant. Quod si mutata
sententia aliorum salutem suã anteferre
quieti induxerunt animum, restituit illis
Deus suam præsentiam, eaq; in ipso ho-
nesti muneris obitu, illos perfundit læti-
tia, vt quod detrimentosum sibi futurũ
ad vitæ tranquillitatem, atq; noxium pu-
tabant, fructuosum sibi esse id, pacisq;
& iucunditatis maximè efficiens expe-
riãtur. Quod vbi accidit, dici nõ potest,
quantum eorum sit, & quam eximium
gaudium, eo, quod amabant, & quo se
spoliatos esse vehementer dolebant, in
eo ipso, in quo minimè inesse putabatur
inuento: quod gaudium quæ sequuntur
significant. *Dilectus meus mihi, & ego illi
qui pascitur inter lilia.* Indicant enim ista,
atque demonstrant animum magno si-
bi aliquo præter spem oblato bono sub-
ita ita oppressum lætitia, non modo vt
non eloqui, sed vix vt sibi licuerit, excla-
mare. Nam exclamantis simul atque
admirantis, lætitiæque prægestientis ista
oratio est, eademque qualis admiran-

tium, atque lætantium esse solet, verbis breuis, vi autem atque sententijs foccunda. Nam cum dicunt. *Dilectus meus mihi & ego illi.* hoc planè dicunt, primum tan toperè à se desideratum sponsum, tandè aliquando venisse: deinde quod venerit magnum illius erga ipsos amoris indicium esse: ad hæc, vel ob id ipsum à se redamari debere: denique se beatos, atque foelices esse. Hæc igitur illi. Deus autem ad interruptam consuetudinis suæ, atque sermonis suauitatem rediens tanto cum illis familiaris, dulciusque agit, quãto illi inferioribus iam superatis gradibus, se ipsis effecti sunt maiores, atque meliores, vt ex his quæ sequuntur, apparet. *Pulchra es amica mea, & suavis, & decora sicut Hierusalem, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Hæc enim tribui non possunt nisi perfectis, eisque solis verissimè & aptissimè tribuuntur. Nam & Christus in Matthæi Euangelio, illos ciuitati in edito loco sitæ similes esse dicit: & proculdubio illa absolutio & perfectio, copiaque &

Matt. 5.

multi-

multitudo bonorum, quæ est in cõsummata, & omnibus suis numeris perfecta virtute, nulla commodius quam ista similitudine declaretur. Non enim putandum est perfecti qui sunt, eos priuato aliquo, aut vnus generis præditos esse bono: sed cum multiplici & vario, tum publice cunctis hominibus salutari, atque utili. Etenim si externi sapientes eã vim esse voluerunt eius sapientiæ, quam ipsi suis descripserunt rationibus & argumētis, quæq; quis non videt quantū absit à vera sapientia? vt, nisi qui sapiens esset, neminem hominis appellatione dignum arbitrarentur, sapientes verò qui essent eosdem esse assererent, & liberos, & ingenios, & reges, & omnium rerum atque artium gnaros, atque peritos; quanto verius nos dicemus vniuersa simul bona, multorumque cum publicam, tum priuatam salutem inesse in eo, qui Christiana sit perfectè excultus virtute. Itaque Christus Dominus omnium verarum virtutum, atque bonorum, non solùm

Ff 3 author

author vnicus, sed æstimator & ponderator verus, cum perfectorum virtutis vim, atque naturam declarat, non alijs vtitur, quam nominibus earum rerum, quarum est latissimè patens, atq; vtilissimus vsus. Primum enim eos lucem nominat, luce autè quid non dico dulcius, sed magis vtile ac necessarium, non hominibus solum, sed cunctis, sine exceptione rebus, esse omninò potest? Deinde Salem appellat, in quo quodammodo vita quædam, & vt ita dicam, immortalitas omnium corporum inest, & commune, aduersus tabem, corruptionemq; præsidium. Postremò, quod ad hunc locum spectat, vbi illos & ciuitati dicit similes esse. Quia quemadmodum in vrbe, artes omne genus, & artificia continentur, suntque in ea & domus ad inhabitandum multæ, & ad repellendos hostes, multa firma præsidia, commoditasque, & copia maxima omnium ferè eorum, quæ ad vitæ vsus sunt necessaria: sic perfectæ virtutis amplitudo, atque capa-

citas

citas multiplicia in se se continens bona; innumeras habet artes atque rationes, quibus prodesse in communi cunctis mortalibus possit. Quod vt planius fiat nobis proponamus ante oculos vnum aliquem eorum, qui in hac Christiana virtute perfecti & excellentes fuerunt: sitque is Apostolus Paulus, qui necessitate quadam, vt de se diceret aliquando coactus, ita prædicat de se se. Instantia mea

2. Cor. II.

& sollicitudo quotidiana omnium ecclesiarum, quis infirmatur, & ego nõ infirmor, quis scandalizatur, & ego non vror? Et alibi gentibus gentilem se, & Iudæis, Iudæum factum, & ad singulorum ingenia, atq; mores, quo lucri faceret vniuersos, suã naturã versasse, & acõmodasse commemorat. Idem Galatas iterum parturiebat: Corinthios monitis castigabat: docebat Romanos: cunctas denique nationes ac populos, imò verò terrarum cuncta, ceu Sol quidam se circumagens, radijs veritatis splendidissimis illustrabat. At quibus ipse, quantisque

Hf 4 abun-

abundabat caelestibus bonis? Quali ex Deo lætitia, atque voluptate perfunde-
 2. Cor. 4. batur? Portamus, inquit, thesaurum in
 2. Cor. 12. vasis fictilibus, & alibi: Scio hominem in
 Christo, siue in corpore, siue extra cor-
 pus nescio, Deus scit, raptum huiusmodi
 vsque ad tertium cœlum, & scio huius-
 modi hominem, siue in corpore, siue ex-
 tra corpus nescio, Deus scit, quoniam ra-
 ptus est in paradysum, & audiuit arcana
 verba, quæ non licet homini loqui. Ex
 quibus intelligitur, quam aptè confera-
 tur iustus, & perfectus vir cum Thirsa
 & Hierusalem regijs Iudæorum vrbi-
 bus. Quod si non solùm ipsas res qua-
 rum ista sunt nomina, sed nominũ etiam
 ipforum notationes sequamur (horum
 enim nominum, vnum à suauitate duci-
 tur, alterum à pace, aut pacis contempla-
 tione) hoc igitur si sequamur, verissimè
 de perfectis viris dicetur Thirsæ & Hie-
 rusalem eos esse similes, id est, possidere
 eos solos, & intra se se continere pacis,
 atque suauitatis omnem vim. Nam vt

de

de suauitate dicam (suauitatis namque
 nomine caelestes animi voluptates, atq;
 læticias, quantæ maximæ in hac vita esse
 possunt, intelligo) itaque, vt de suauitate
 prius dicam: quæ potest esse corporis, at-
 que sensuum voluptas tanta, quæ ex di-
 uitijs lætitia, quod ex hominum celebri-
 tate, & honoribus gaudium, conferri
 quod possit cum eius hominis gaudio,
 qui charitate, morũque imitatione Chri-
 sto similis effectus, & eius in se se portans
 imaginem, Deumque, cum quo, non so-
 lum amoris necessitudo intercedit illi,
 sed quanta nec intelligi quidem potest
 naturarum coniunctio, & salutis suę præ-
 fidem, & voluptatis effectorem habens,
 cum summa præterea, & facultate, & vo-
 luntate alijs benefaciendi, tâquam mor-
 talis, quidam Deus sibi foelix cæteris salu-
 taris in terris versatur? Pacem verò qua
 fruïtur istiusmodi, quis vnquam queat
 dicere, ea quãta sit? Nam primum, quod
 totius vitæ tranquillæ caput, atque fun-
 damentum est, iustificati per Christum,

Ff 5 vt

Roma. 5. vt Paulus scribit, pacem ad Deū habent: qui sicut cū irat⁹ est, eū, cui iratus est, maximis terroribus exagitat, ita quibus est pacatus & amicus, eorum in animo pacem maximam & tranquillitatem constituit. Deinde sibi ipsis, suisq; cupiditibus imperant, easq; ita regunt, & rationi subiiciunt, vt cupide non solum facile rationis imperata capeffant: certè ei⁹ iniussu commouere se, vix audeant. Postremo cum cæteris hominibus, ita se gerūt amicè, atq; placidè, vt plurimis prosint, noceant nemini, & quod in ipsis est, cum omnibus perpetuam pacem conseruet: cum accidere non possit, vt qui ipsi omnia mala cupiditate sint vacui, cum alijs in contentionem veniant, aut honoris, aut diuitiarum, aut voluptatum, quibus ex contentionibus discordiæ omnes, & seditiones oriuntur. Quæ profectò pax talis, ac tanta est, mihi vt vel hoc nomine videantur esse maximè cæci & miserandi Iudæi, qui cum ex vatum oraculis haberent, futurum Messiam, qui eter-

nam

nam pacem stabiliret, in animum inducere potuerūt, vt crederent eam sibi promitti pacem, quæ externorum bellorum cessatione, & terræ bonorum copia, liberoque eorum vsu contineretur. Quā pacem, quoniam nondum viderunt, aut experti in se sunt, venisse illum non putant, itaque venturum vanissimè sperāt. Neque attendunt miseri, neque respiciunt ad hoc, quo de agimus pacis genus, quod vnum maximè verum, atque præstans pacis genus est, in cupiditatum, videlicet, moderatione & iustitiæ cælestis adeptione consistens. Cuius incredibilem & ante id tempus hominibus vim inauditam, mundo Iesus Dominus attulit, verus ille quidem Deus, sed ex Iudæorum gente, & eorum Regis Dauidis stirpe, homo genus ducens, Dauidisque non solum in regno hæres, sed supra quā dici potest, regni amplificator existens: eamque attulit & induxit, tum seditionum omnium, atque discordiarum authore Sathana superato, tum extincto propè,

propè, ac de medio sublato fomite; omnium malarum cupiditatum libidine; additisque præterea, & infusis in animis hominum magnis quibusdam & celestibus bonis. Ex quo ea sequuta est animi salus, atque iustitia, quam disputando, & in angulis garriendo Stoici, argutis suis conclusionibus verbis vix expresserunt, reverò nulli præstiterunt ante illud tempus: ex eo autem tempore deinceps innumerabilia eius exempla, in omni sexu, atque ætate sunt visa: plura illa quidem & longè plurima; primis illis & felicibus Ecclesiæ temporibus, quando ipsa Christi fides, atque religio per omnes orbis nationes diffundebatur: nunc verò etsi sint multò pauciora, propterea quod nimis in angustum propter nostra delicta, respublica Christiana redigitur, non tamèn omninò defunt, nec verò deesse vnquam poterunt in Ecclesia, & populo Dei aliqui, in quibus vigeat, atque regnet Deus, id est, aliqui in quorum animis hæc Christi sanguinis, atque efficacitatis,

tatis, laus & gloria reluceat. Quos, neque metus debilitet: neque ægritudo conficiat: neque libido inflammet: neque voluptas efferat inani lætitia: qui que neque aduersis demittant animum rebus, neque inaniter erigant lætis atque secundis: sed qui in vtraque fortuna, & statu in vno Deo gaudentes, constantiam animi & tranquillitatem conseruent, in quo pax consistit ea, quæ & sola vera, & sola ijs promissionibus ac prædictionibus Dei, quæ de illa in sacris habentur literis, digna pax est. Nam profectò nimium mihi humiliter, nimiumque malè de Dei sapientia & potestate illi sentire videntur, si existimant, vel potius quod existimant, ipsum tot ante seculis tanta prædictionum asseueratione, & exaggeratione, tam sepe, tam multis verbis pro magno atque præstabili, ac se effectore digno bono illis fuisse pollicitum futurum, vt sublato metu hostium, bellis vacuum, & in magna frugum copia, atque affluentia lætam, atque quietam vitam traducerent: id est, polli-

pollicitum fuisse illis, id pacis bonum, quod, primum terrenum est, ac propterea caducum: deinde eiusmodi, ut ipsi sibi homines sæpè facietate bellorum armis depositis, id stabiliant, atque constituent: postremò tale, ut eo non solum non efficiantur homines honestatis studiosi atque probi, in quo sita est humana foelicitas, sed sæpiùs eo; affluentiaque rerum ea, quæ pacem sequitur, corrumpatur, & maximis vitijs inficiatur, adeò, ut quos res aduersæ atque duræ efficiebant industrios, eos pax atque copia luxu dissoluat: per occasionem, videlicet; effereptibus se se, atque effudentibus prauis cupiditatibus vniuersis. Quod certè Iudæi, vel ex se ipsi potuissent discere, nisi essent nimis cæci. Quando enim pace ista sua, & bonorum externorum copia abundarunt, & non se omni tetro, & inmani flagitio cõtaminauerunt? cum contra res aduersæ atque asperæ eruderent ipsos, & pietatis studiosos efficeret. At quid facient? Literatè enim sacræ lite-

rè

rè vbertatem agrorum, & bellorum finem promittunt. Promittunt sanè, sed quis est tam cæcus, qui eis vocibus pacis, atque bonorum præstantius genus aliud subesse non videat? si tamen aliquid videt, si quæ considerat, vel quid dignum Deo sit, vel quæ sit foelicitatis humanæ ratio atque natura? Nam quid obsecro, ad beatam vitam pertineat, quod sub ficu quis, atque vite sua iacens, baccasque legens, vna cum amicis suis expers belli, atque metus lætum ducat, atque iucundum diem? Quod quoniam totidem ferè verbis scriptum à Deo Iudæi in sacris literis legunt, tanquam ob signatis tabellis cum eo agunt, & quãdiu id illis representatū non fuerit, tandiu neque Deum suam fidem exoluisse arbitrantur, neque venisse Messiam credunt: credituri videlicet mox, atque deletis Iudæi nominis hostibus, suis illis Palesine regionis ager fertilis, ut olim, atque vber reddatur: seque ea copia, & ab externis bellis quiete beatos putaturi: quamuis intelli-

na

na bella surgant in animo, quamuisq; & ira dominetur, & incendia misceat libido, metus territet, auaritia prædas agat, omne denique impurarum cupiditatũ agmen, se infestis signis in animum inferat: nullamq; illi vitę pacatę atq; tranquillę partem relinquat: quo quid absurdius dici, aut cogitari potest? Ergo illa omninõ repudiãda, & à promissionibus Dei reijcienda pax est, qua qui potiùtur flagitiosi, id est, omnium miserimi esse possunt: illa verò asciscenda, quam verè

Philip. 4. D. Paulus appellat pacem Dei, quę omnem exsuperat sensum: quod neq; quanta sit intelligere, nisi Deo docente possimus, neq; compotes eius esse valeamus, nisi ab eodem nobis donetur: quodq; præterea sit tam firma tamq; stabilis pax, eam vt nobis eripere, nisi prodamus ipsi nos, possit nulla vis. Itaque non sine causa, qui hoc in loco vrbi Hierosolymorum similis esse dicitur, iste tranquillitatis atque verę pacis beatus possessor, idem terribilis nominatur, sicut castro-

rum

rum acies ordinata: quo intelligatur, nullum esse hostile robur tantum, nullum tantum incursum, atque violentiam fortunę, nullum denique malum, et quod nocere aliquo modo possit, aut eius animi partium consensum & conspirationem dirimere, pacemq; & charitatem Dei superare eam, quę in iusti hominis animo altè infixã est: Quõd illa Pauli satis declarãt. Quis nos separabit à charitate Dei? Certus sum, quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque aliqua alia creatura poterit nos separare à charitate Dei, quę est in Christo Iesu Domino nostro, & c. Etenim quod vnum maximè contrariũ est, & inimicum ei paci, quam omnes vulgò vocamus pacem, bellum, videlicet, atque hostes multi & infesti: id huius verę, de qua agimus, paci, quę in animi tranquillitate, & cupiditatum moderatione consistit, non solum contrarium nõ est,

Roma. 8.

nec modo eam non extinguit, sed auget etiam interdum atque confirmat. Nam, vt maximè, qui bellum bonis viris inferunt, ipsis nocere cupiant, quid quæso, noceant? quid ve illis eripiant? Opes credo. At eas, vel abijciunt ipsi, vel pro graui onere habent: itaque se leuari eo gaudebunt. At honores. Quos illi certè tantifaciunt, quanti quis faciendos eos magistratus putet, quos illis honoribus similes pueri inter se se per lusum instituunt. Sed eripient voluptates. At eas aduersum inexpiabile illi bellum gerunt. At libertatem. Sed quoniam id, quæso, modo possint, quando eripere illis animi virtutem nõ possunt? At eripient vitam. At hoc iam beneficiũ est, ab omni, scilicèt, dimicationis molestia, & periculo liberatos, eò illos transmittere, quò peruenire ipsi maximè cupiunt. Ex quo intelligitur istos homines tanquam vulcanijs armis tectos, ab externis hostibus superari, lædique non posse: esseque, quod hìc dicitur, instructa acie firmiores. Sequitur.

tur. *Auerte oculos tuos, quia ipsi me auolare fecerunt.* Animaduerti debet, perfectos non alijs pollere animi virtutibus, quam proficientes, sed easdem ipsas virtutes, quas proficientes, aut inchoatas, aut certè parum perfectas habent, perfectiores & absolutiores habere. Quam ob causam hoc loco Solomon eadem, atque, iisdem ferè verbis laudat, quæ superius, cù de proficientium charitate agebatur, laudauit. Ibi primum laudabat oculos: hìc ab eisdem laudandi principium ducit. Sed columbarum similes esse dicebat tunc; nunc vt intelligatur eos, hoc est, quam illi significant, voluntatis, scilicèt, intentionem in Deum, in viris perfectis, suprã quàm dici potest esse perfectã, nõ adhibet aliquid simile; sed ea orationis ratione, atque figura vtitur, quæ ex omnibus maximam vim ad amplificandum id, quo de agitur, & exaggerandum haberet. Nam cum dicit: *Auerte oculos tuos,* hoc planè dicit, sibi illos ita pulchros videri. Itaque se ab ipsis affici, vt eorum

non possit sustinere aciem atque vim,
ne dum laudare pulchritudinem. Eam
autem cum laudari posse negat: laudat
vt antè diximus maximè. Atque huic
perfectioni oculorum, id est, intentioni
animæ in Deum consentiunt, quæ ex ea
fluunt, atque manant virtutes reliquæ:
eæ autem sunt. *Capilli tui sicut grex capra-
rum quæ apparuerunt de Galaad: Dentes tui
sicut grex ouium quæ ascenderunt de lauacro,
omnes gemellis scætibus, & sterilibus non est in
eis. Quæ virtutes etsi laudantur hic eisdè
verbis, quibus superius sunt laudatæ, ta-
men proportione eius charitatis, à qua
omnes ortù & originè ducunt, hic, id est,
in perfecto viro, cuius multò perfectissi-
mà charitas est, maiores & perfectiores*

Augusti. eas esse, satis docet quod sequitur. *Sexa-
libr. 83. ginta sunt Regina.* Nā quemadmodū spō-
quæsti. q. fa præcedere & superare dicitur tot istas
55. Hier. foeminas, quibus erat cum ipsa idè con-
lib. 2. ad- iux cōmunitatis: sic intelligi debet, viros
uersus Io perfectos in ijs virtutibus, quas cum cæ-
nini. teris amatoribus Dei, vel proficientibus,

vel

vel incipientibus communes habet, suo
& proprio eminere modo, ita, vt quod
in alijs, vel exiguum, vel mediocre est, id
omne sit in illis perfectum. Quæ ex perfe-
ctione virtutum, & omnis generis lau-
dum præstantia id efficitur, meritò vt de
illis dicatur, tum hoc. *Vnica est columba
mea, tum id quod proximè sequitur. Vi-
derunt eam filia Sion, & beatissimam prædi-
cauerunt Regina & concubina, & laudauerunt
eam.* Nam perfecti omninè inuidia
sunt superiores. Itaque illos cuncti lau-
dant. Et certè tametsi illi, quos peccare
delectat, virtutis splendorem in aliquo
se efferentem ferre non queant, ipsumq;
quibuscumque possunt, & rebus, & ver-
bis obscurare nitantur: tamen reginæ, &
concubinæ, & adolescentulæ, quibus idè
est, & cōmunitatis vir, id est, omnes illi qui
simili etiam ipsi virtutis studio tenentur,
suspiciunt profectò ipsum, & quibus pos-
sunt maximis laudibus prosequuntur.
Nam probi qui sunt atque religiosi, &
inter se amant, & aliorum bona pro suis

Gg 3 ducunt,

ducunt, & lætantur aliorum laudibus æquè ac suis: vt potè qui & inuidètia careant, & libidine detrahendi alterius industriæ: sicut scriptum est. Charitas non emulatur; non agit perperam, non quærit quæ sua sunt. Religiosos verò quos dico, eos intelligo; qui re tales sunt, nõ qui solum nominantur tales: illis enim nihil est, neque inuidentiùs, neque bonis & industrijs viris inimiciùs. At probi de præstâtibus & perfectis viris quid? Quid? *Quæ est ista*, inquit, *velut i aurora consurgens, pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Quam copiosè, atque adeò effusè, satis vt appareat ipsos ex animo loqui. Aurorè porrò, & Lunæ, & Solis in vnum collecta nomina, id planè significant viros perfectos per omnes laudis, atque virtutis gradus ad summum euasisse. Nam in aurora lucis initia sunt, & tanquam rudimenta, Luna luminis incrementis augetur: Sol autem in eo genere omnium est perfectissimus. Sequitur. *Descendi in hortum nucum vt viderem*

derem poma conuallium. Hactenus Deus in animam sanctam influebat cum voluptate: est quæ iste illapsus proximè superiore oratione à Solomone expositus, quam aptè atque commodè verbis exponi potuit: nam pro dignitate vix vllis explicetur verbis. Attamen si de eo aliquid est dicendum, isto profectò modo dicendum est, quo dixit Solomon. Nam qui Deum tâquam amatorem aliquem induci vident, mollissimo & dulcissimo carmine laudantem amicam suam, nonne videre sibi videntur, illum veluti infusum in sanctæ animæ gremium, eiq; præbentem infinitas ex se se voluptates, atque lætitiâs? Itaque istis verbis voluptas quam ex Deo sancta percipit anima significata est. His autè, quæ sequuntur doctrina quædã eiusdè, & eruditio cõtinetur, quæ est altera pars huius diuini illapsus, què suprâ diximus ex voluptatis effectione, & eruditione cõtare. At quid docetur? *Descendi*, inquit, *in hortum nucum, vt viderem poma conuallium, & si florissent mala*

punica. Hoc est, discesi abs te, & ad quodam tempus me subtraxi, tibi que dene-gauit dulcem illum fructum amoris mei, non animi causa, sed explorandi gratia, utrum vineæ, malaq; punica germinassent. Hoc autem est, quo rebus asperis & difficilibus patientiam tuam, & humilitatem, charitemque pertentarem, notumque ista ratione tibi facerem, quos ille virtutes in te, & quantos fructus edidissent, quatum profecisses ipsa, quidve tibi ad summum contendenti deesset. Ex quo intelligimus neminem in hac mortali vita, quamuis & multum in virtute profecisse, & strenue aduersus vitia certauisse, & plurima bella bellasse, & victorias maximas reportauisse se videat: idcirco existimare debere, posse se tanquam periculis, atque bellis perfunctum, otiosam degere ætatem reliquam. Nam hic profecto altissimus virtutis gradus describitur: in quo tamen qui erat constitutus subito spoliatus fauore Dei, & nocte malorum oppressus, tolerasse dicitur mul-

ta

ta grauiata, atq; aspera. Quod ite de se omnes, quamuis pij atq; perfecti cogitare semper debet, & ad huius vitæ tanquam perpetuam militiam, & quasi belli dubios euentus se comparare. Voluit enim Deus hanc vitæ nostræ conditionem esse, ut, neq; proficiendi in virtute nobis vllus præfixus esset terminus, neq; verò à periculo, atq; metu deficiendi, atq; cadendi tempus aliquod immune, atq; vacuū daretur: quo his timoris, atq; cautionis stimulis incitati, attentioresq; effecti, omnibus animi in vnum collectis viribus, acrius ipsum amaremus. Quo de timore, atq; cautione scriptum in Psalmo est. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Atq; hæc sunt, quæ isto in loco sanctam animam docet Deus, vel potius quæ ab se doceri significat. Quæ sanè eruditio atq; doctrina cum omnibus hominibus apta est, tum in primis ijs conuenit, quos hoc loco Solomon describere instituit perfectis nimirum, & in virtutis stadio magnos progressus habentibus viris. Nam

Psal. 2.

Gg 5 hi

hi nisi ista securitatis falsa persuasione decipiantur, ad quam tamen persuasionem diuturnum ipsum studium, quod in virtute, non sine magno successu, posuerunt, ipsos quodammodo aptos, ac pronos reddit, difficillimè loco moueri possunt, aut de eo gradu deijci, quem tenuerunt. Hæc igitur Deus, cui iusti, atque sancti respondent. *Nesciui anima mea posuit me sicut currus Aminadab.* Quibus verbis fatentur, & agnoscunt, quod instar curruû Aminadab cursum suû magna celeritate confecerunt, id autè est, quod ad exemplum hominû sui populi principû, viro- rum, scilicèt, optimorû, & sanctissimorû vitæ suæ cursum direxerunt, ad summû quæ ita contenderunt semper, ipsos vt nulla res aduersa incidens, aut retro vertere, aut omninò retardare potuerit, id non à se habuisse, aut suis vllis viribus esse assequutos (hæc enim vis subiecta est illi voci *nesciui*) sed id omne ab eo studio & desiderio Deo placendi, quod in ipsorû animis idem accendisset Deus, manasse. Itaque

que quam agnitionem sui humilem, atque veram viri isti perfecti, tunc cum malis opprimebantur, habuerunt, eandem etiam nunc retinent, liberati à malis. Quæ certè agnitio ita Deo grata & probata est, omnem vt ferè virtutem continere videatur. Sed quoniam fieri non potest, quin huiusmodi absoluta, scilicèt, atque perfecta virtus foras emanans, & in hominum oculos incurrens, eos primum admiratione afficiat, deinde amore accedat: postremò inducat ad id, vt summis ipsam efferre laudibus studeant, atque cupiant: quo id exprimeret Solomon sponsam fingit, à scæna iam discedentè, tamen à choro sceminarum reuocatam his verbis. *Reuertere, reuertere sunamitis, vt intueamur te.* Eamque ad ipsas cõuersam, quærentem isto modo, atque respõdentem inducit. *Quid videbis in sulamite nisi choros castrorum?* Quæ iam verba ad cap. quod proximè sequitur, spectant: de quibus cum ad id loci peruentum nobis fuerit, dicemus.

VID. videbis in sulamite nisi choros castrorum? Quæ pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis, iunctura scæminum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis. Umbilicus tuus crater tornatilis nunquam indigens poculis, venter tuus sicut aceruus tritici vallatus lilijs. Duo vbera tua sicut duo hinnuli gemelli caprea. Collum tuum sicut turris eburnea, oculi tui sicut piscina in Hesbon, quæ sunt in porta filie multitudinis. Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. Caput tuum sicut carmelus, coma capitis tui sicut purpura Regis iuncta canalibus. Quam pulchra es, & quam decora charissima in delicijs. Statura tua assimilata est palma, & vbera tua botris dicitur. Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua sicut botri vinea, & odor oris tui sicut malorum. Guttur tuum sicut

vinum

vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labijsque & dentibus illius ad ruminandum. Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica, ibi dabo tibi vbera mea. Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris, omnia poma noua & vetera, dilecte mi seruaui tibi.

EXPLANATIO.

Vid. videbis in sulamite nisi choros castrorum? Numeri enallage est in illo. Videbis. Nam illas rogat sponsa foeminas, quæ partes chori agunt in hoc dramate, & quarum rogatu iam abitura constitit. Quid videbis in Sulamite, id est, videbitis. Itaque & Græca, & Hebræa exemplaria omnia. Quid igitur videbitis, id est, quid in me est aspici dignum, quod conspectum vos ita delectet?

quid

quid cuius aspectu oculos vestros pasce-
re, vosquem et oblectare velitis? aut quæ
vostanta cupido tenet inspiciendi mei?
Nam illæ inspiciendæ ipsius causa, vt ne
abiret ipsam rogarunt. *Nisi choros castro-
rũ.* Aut vt in Hebræo dicitur, *sicut choros
castrorũ.* Nā redeunte illa, & ad fœminas
quæ ipsam vocabant conuersa, quò me-
lius ipsam inspicerent bifariam diuisa
illæ & altrinsecùs sibi respòdentes, vtrũ-
que sponsa latus cinxisse sunt intelligen-
dæ. Plures igitur cum essent, & in duos
ordines diuisa aciei speciem præfere-
bant. Atque hæc sponsa cum dixisset, fœ-
minarum chorus, quo ostenderent non
sine causa fuisse, quòd illam diligentius
inspicere & contemplari vòluerunt, for-
mæ eius, atque totius corporis pulchri-
tudinem, laudibus in coelum ferunt, ac
ita ferè dicunt. Cur te curiosius inspi-
cere cupiamus rogas? quæ quanta es ex
pulchritudine tota constas. Nam vt à
minimis ordiamur, ipsi pedes tui quam
pulchri sunt; quam venusti incessus?

Quam

Quam inquit. *Pulchri sunt gressus tui
in calceamentis filia principis.* Pedis attri-
cta breuitas commendatur, nec pes mo-
do, sed incessus ipse, & totius corporis in
incedendo motus laudatur, qui certè in
pulchritudinis partibus meritò numere-
tur, quæ ingenui, ac bene nati animi in eo
indoles quædam, & species eluceat. Vn-
de consentaneè nominauerunt illam fi-
liam principis, aut vt Hebraicæ vocis no-
tationem reddamus, liberalis atque pro-
fusi, hoc est, liberalem ipsam & genero-
sam esse dixerunt, magnoque & alto
animo præditam iuxta proprietatem
Hebraici sermonis, quo qua quis re exi-
miè præditus est, eius rei dicitur esse fi-
lius; idque dixerunt ob eam causam, quia
ab ipsa animi excelsi indole omnis illa in
incessu venustas fingitur, & existit. Di-
cunt itaque. Primum quam concinni pe-
des tui, quamque ad pedem apto vteris
calceo: in incessu porrò ipso quanta gra-
tia, quæ venustas, quæ animi in ea elucés
indoles, non vt obscuris parentibus edi-

ta,

ta, ruriq̄ue educta, sed, vt regio orta sanguine, regieq̄ue instituta nobis omnibus videaris. Et pergunt. *Iunctura foemur tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis.* Pro iuncturis Hebraicè est **חמור** Hamuq̄: id autem circulum, aut orbem significat: ex quo coxæ vertebra hamuq̄ ab Hebræis appellatur, eamq̄ue vertebra Hieronymus iuncturæ nomine à se significatam intelligi voluit. Significatur autem à parte totum ipsum foemur. Itaque iunctura aut vertebra foemoris tui, aut certè foemora tua tāquam monilia, quæ fabricata sunt manu artificis. Igitur laudatur foemur, quod neque exile sit, neque gracile, sed densum, modicèq̄ue obesum: itaque rotundum, vt si circulum exactè factum ipsi circundes, eum ad vnguem repleturum sit. Densum igitur & succi plenum & perfectè rotundum foemur esse dicitur sponsæ: ex quo rectè septuaginta, hoc loco verterūt **εὐμοιῶν ποσίων σου, ἡ εὐμοῖα** rectè dicitur in omni eo quod modulatè atque

adfabrè

adfabrè factum est. *Vmbiculus tuus crater tornatilis non indigens poculis.* Tornatilis quod dixit Hieronymus, exactè rotundus intelligi voluit: nani in Hebræo est **סחר** Sahar, quod est rotundum, ex quo etiam Luna cum suum orbem compleuit **סחרה** Sihara ab Hebræis appellatur. Itaque alij vertunt, vmbilicus tuus crater Luna, id est, ad instar plenæ Lunæ rotundus est vmbilicus tuus. Pocula verò hic quæ dicuntur, non quibus potatur, sed id ipsum quod potatur & bibitur, id est, potiones ipsæ intelligendæ sunt, vt in illo.

Poculaq̄, inuentis Acheloia miscuit viuis. Quas Hebræi **מזג** Mazeg appellant. Mazeg autè mixtura est vinò, scilicèt, aqua diluto atque misto confecta. Dicitur itaque ventèr, similis crateri rotundo, ac vini pleno: quoniam quod ad pulchritudinem attinet, in ventre hæc spectari solent, rotunditas, modicusq̄ue ac succi plenus tumor: quod idem alia adhibita similitudine adhuc explicant magis. Ven-

H h ter

retuus, inquit, sicut *aceruus tritici cum
 Fusilijs*. In aceruo enim granis tritici
 cuncta complentibus, atq; omni ex par-
 te circumquaque se æquabiliter in or-
 bem effundentibus, nihil aut hiat, aut
 subidet, aut omnino inæquale est, sed à
 ventre ad vbera ascendunt. Itaque dicunt.
*Duo vbera tua sicut duo hirnuli gemelli ca-
 præ*. Iam de hoc supra. *Collum tuum sicut
 turris eburnea*. Et hoc ipsum per se satis est
 perspicuum: candor enim colli, atque ni-
 tor, eiusque iusta longitudo & rectitudo
 commendatur. *Oculi tui sicut piscinae in
 Hesbon, quæ sunt in porta filie multitudinis*.
 Hesbon vrbs est cis Iordanem, in forte
 Rubenitide, in qua olim Seonis Regis
 Amorrhæorum regia fuit, stagnis, aquis-
 que abundans, vt ex Iosue libro liquet.
Filia multitudinis. Hebraicè Barrabim,
 nomen est proprium eius portæ ad quã
 piscinæ istæ fuisse dicuntur, quæ sic ap-
 pellabatur, quod iuxta illam forum esset
 per amplum, & multorum hominum
 capax. Itaque forum ipsum Barrabim
 appella-

appellabatur, id est, grande, & per am-
 plum forum, cui foro vicina quæ erat vr-
 bis porta, ex eo patrio casu porta Barrá-
 bim, id est, porta filie multitudinis dice-
 batur. Sed quid est in piscina, quod ad
 pulchros oculos significandos possit
 transferri? Primum amplitudo. Nam ma-
 gni oculi, & vt Hispanè dicitur, rasga-
 dos, pulchri habentur; ex quo Homerus
 Iunonem *Πανόρατα* appellat ob magnitudi-
 nem, credo, oculorum iustam atque de-
 cètem. Deinde serenitas, ex quo existit
 lumen & splendor. Postremò quies &
 tanquam stabilitas, quæ cum ipsa in ocu-
 lis grauitatis est, & decoris plena: tum
 certè constantis animi, atque simplicis
 est indicium. Nam quorum crebrò pal-
 pebræ, atque oculi magna celeritate mo-
 uentur, aut timidi sunt, aut omnino va-
 fri atque fallaces. *Nasus tuus sicut turris Li-
 bani quæ respicit contra Damascum*. *ἤσ* Aph.
 Hebræis propriè, & literatè nasum signi-
 ficat. Nasus porrò translata interdum
 pro exardescencia ponitur, interdum

pro grauitate oris ea, quæ oritur ex habitu animi celsi atque magni: quoniam earum rerum clara signa in naribus natura impressit. Nam iratis nares tument, atque dilatatur, & qui animosi ipsi sunt, aut qui magni aliquid, atque arduum concipiunt animo, multum spiritus naribus trahere solent, atque reddere: ex quo ille inter alia generosi equi signa.

Tum si qua sonum procul arma dedere

Stare loco nescit, micat auribus; & tremit

artus;

Collectumque premens voluit sub naribus ignem.

Esaï. c. 2. Et Esaïas, Quiescite ergo ab homine, cuius spiritus in naribus eius, id est, ab homine magni spiritus, quod Latini sermonis consuetudine dici solet, hoc est, animo magno & excelso. Itaque se ipse exponens protinus addit: Quoniam excelsus est ipse. Atqui ea formæ species maximè pulchra est, atq; admirabilis, in qua partium apta figura atque decor, oris quadam feueritate & maiestate temperatur.

Nam

Nam illud ex pulchro atque graui temperamentum quicumque vident, ita amant, vt vereantur etiam, atque admirantur. Excitat enim in contuētium animis, magnum omninò amorem sui, sed honestum tamen, non leuitatis, aut lasciuie comitem amorem. Arbitror itaque hoc loco, Nasi vocabulo, pro Hebraici sermonis proprietate significari, seuerū illud atque altum, quod in huius sponsæ elucebat ore: quod turris similitudo adhibita, ita esse declarat. Nam sicut illa in saltu Libani, id est, in Iudææ finibus contra Damascum, infestam Iudæis urbem locata turris, Iudæis ipsi præsidio & ornamento erat, hostibus verò Syris & Damascenis formidini atque terrori: sic illa pulchro ac formosissimo sponsæ ori adiuncta diuina grauitas, illaque animi in ipsa facie celsitudo elucens, tum ipsius pulchritudinem amplificabat, tum eandem tutam reddebat à petulantia & iniuria hominum, quorum ex animis eximebat omnem, non solum conandi, aut

Hh 5 auden-

audendi turpe aliquid, aut insolens; sed etiam cupiendi, & sperandi cogitationem. *Caput tuum sicut Carmelus.* Caput, id est, vertex capitis. Nam Hebraicè sic. *Caput tuum quod supra te est.* Carmelus mons in Iudæa, Helia & Elisei vatum domicilijs nobilitatus. Dicunt igitur extare ipsam, & eminere supra cæteras foeminas, sicut Carmelus mons vicinos, & circumiacentes superat montes. Sed quod sequitur, difficiliore explicatus habet. *Coma capitis tui sicut purpura Regis iuncta canalibus.* Huius namque explicandi causa, primum, quod puto me antè dixisse, sciri debet in Syria & Palæstina, & toto illo Orientis tractu nigram comam, aut subrubeam, quæ ad purpureum colorè non nihil accedat, cõmendari: deinde aduertèdũ Hebraica hoc loco, ea esse ratione cõstructa, verti vt possint, cũ hoc modo, quo à Hieronymo sunt cõuersa, tum illo, quo septuaginta interpretes illa verterunt, και πλησιο κεφαλῆς σου ησ πορφυρα βασιλευσ διδραμνος εν παραδρομαισ. Id est, coma

capitis

capitis sicut purpura, Rex ligatus in canalibus. Est autem vtriusque versionis propè eadem sententia, nisi quod hæc posterior ad amatorium sermonem propius accedit: quare interpretemur vtrâque. Igitur in priori laudantur capilli à colore, eo scilicèt, qui apud Hebræos pulcherrimus habebatur. Nam dicunt videri sibi sponsæ capillos, tales, quales lanæ murice, atque purpura tinctæ apparere solent: & addunt ad epithasim, quales lanæ regie purpura imbutæ, & canalibus iunctæ, quo intelligatur, cum pretiosissima purpura, & ea non vsu detrita, sed à tinctura recenti comparari sponsæ capillos. At in posteriori septuaginta versione, quod dicitur. Rex ligatus in canalibus, valet ad capillorũ pulchritudinè amplificandã. Nã dicunt eos vsq; ad eò pulchros esse, vt Rex ipse, id est, spõsus eis in amore ita accendatur, vt sint illi pro vinculis: vel potius eis pro vinculis ad illum illaqueandum atq; vinciedũ ipse amor vtatur. *Capilli tui sicut purpura,*

Hn 4 hoc

hoc est, pro gentis illius more, & iudicio, pulcherrimi. *Rex ligatus in canalibus.* id est, illaqueatus, & irretitus amore ipsorum capillorum: quos translato canales vocat, ducta similitudine ab aqua, quæ cum per canales decurrit, crispari dicitur: quemadmodum capilli foeminarum oblongi, & per humeros earum effusi crispantur, vndareque & ipsi dicuntur humeris, verbo ab aquis translato. *Quæ pulchra es & quam decora charissima in delicijs.* Apto epiphonemate transitum ad vteriora faciunt. Sequitur enim. *Statura tua assimilata est palmæ, & vbera tua botris.* Vuarum, scilicet, quas ferret ea vitis, quæ palmæ adiuncta, & per eam serpens, palmæ ramos sarmentis implicabat suis. Nam, vel ex hoc loco, constat in Palæstina vites iuxta palmas feri solitas, sicut iuxta vltimos in Italia. Venustissimè autem procerum, atque elegans sponse corpus palmæ arbori, cuius item est insignis altitudo, & proceritas, simile esse dicunt; vbera autem in pectore extantia & pro-

minen-

minentia botris vuarum ipsæ, qui eminebant à palma ab ea vite, quæ implicabatur cum ipsa. Sed quod addunt, id è communis naturæ affectu, atque more expressum est. *Dixi, ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua sicut botri vineæ, & odor oris tui sicut malorum.* Nam naturale est, vt pulchri species in quocunque enitens, ad se alliciat intuentes: in foemina autem elucens etiã sui potiundi desiderio ipsos accèdat. Ad hæc foeminarum loquendi consuetudo, id habet, vt cum incidit, vt formam & pulchritudinem alterius foeminæ laudent ad extremum augendi causa, ita dicant. Denique talis, tamque pulchra mihi visa est, me vt cupido inuaserit, oculos illi, atque os disfluandi, aut in eandem sententiam aliquid simile. *Dixi, id est, eximia tuæ pulchritudinis vis per oculos ad animum admissa, eumque incendens, hæc illi dictat desiderij ardentissimi plena verba.* O nos beatas, nobis si permitteretur te arctissimè amplecti:

H h 5 illum

illum certè foelicissimum, cui datum est isti palmæ instar vitis implicari: cui manû inferere in sinum: cui contingere botros: cui dulci ex isto ore legere animam malis, atque optimo vino odoratiorem. Nam sequitur. *Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo, ad potandum, labijsque & dentibus illius ad ruminandum.* Quamquam hoc loco Latinus interpres Hebraicum textum paraphrasi reddidit: nam ad verbum sic verteretur. *Guttur tuum sicut vinum illud bonum, quod vadit ad dilectum meum, directè, loquens labijs dormientis.* Quæ est vini optimi ac generosi descriptio ex coniunctis & consequentibus. In qua illud *ad dilectum* quod dicitur, nullam certam personam significat, sed quomodo Latini vocabulo, quis, uti sæpè solent, & Hispani voce, Hulano, sic isto loco ad neminem vnû sermo certo dirigitur. Sed, *Quod vadit directè*, siue ut in Hebræo למשרים, Lemesarim, de vino dictû, optimæ notæ significat vinû, quasi tale sit, rectè quod bibi

possit,

possit, vel certè quia dū bibitur propter sui bonitatè, lenitatemq; inoffenso, ut ita dicã, pede directè per os ad fauces: delapsû, inde in corpus traicitur: quod est vetusti ac generosi vini propriû. Id enim cum voluptate facillimè bibitur, ut potè quod omni austeritate careat: haustum porrò tum demum se, vimque suam prodit. Nam quo propter vetustatem è tenuioribus constat partibus, eo citius in sublime elatum, omnes capitis sensus in suam redigit potestatem. Idigitur Hebræi vadere directè appellant, quomodo Hispani de vino eius generis dicunt: *Que se cuela sin sentir*, ut ex illo Prouerbio. 23. satis liquet, vbi dicitur. *Ne aspicias vinum cum rubescit, & cum splendet in vitro: ingreditur enim blandè, id est vadit directè* (sic enim Hebraicè legitur משרים) & in nouissimo mordebit, ut coluber, & sicut regulus venenum diffundet. Nimirum longè alium se quã quod initio pollicebatur, ostendens. Etenim initio mitis, ac lenis nihil hostile præ

præ se ferebat: at posteaquam in pectus admissum est, in caput, atque in mentem inuadens, quas turbas non mouet? Nam vt maiora illa omittam, bella debellata super mero, sermonis certè vsum propè eripit. Linguam namque hæsitanter reddi: vocum in loquendo sonos immutat: verba literis, ac syllabis fraudat; eorumque structuram & ordinem rectum perturbat. Quare additur. *Loquens labijs dormientis.* id est, qualiter dormientes, hi autem sunt qui instante somni capiendi tempore somno grauantur, loqui solent. *Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius.* Dignum amante foemina responsum. Nam dicit, qualis ipsa, aut quâ pulchra sim nescio, neque verò vtrum talis vobis videar, qualem me esse dicitis, valde laboro: illud vnum scio, cuiusuismodi sim, totam viri mei esse: à me illū amarri: ab ipso me vicissim diligi: illi vni gratificari me, & placere cupere: id solum in votis esse: vestros verò de me sermones atque iudicia, & omninò laudes de me

vestras

vestras non tantifacere. Itaque illas veluti fastidians, & ad virum conuersa. *Veni, inquit, dilecte mi, egrediamur in agrum, comoremur in villis.* quo nos scilicet, ab his turbis, & hominum molestijs subducentes, agrique amoenitate fruentes, amoris nostro liberè indulgeam? *Mane, inquit, surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt. si floruerunt mala punica, ibi dabo tibi vbera mea. Mandragoræ dederunt odorem suum.* & quæ sequuntur. *Mane surgamus ad vineas.* Nam sub auroram nihil est agro amoenius. *Videamus.* Aut per futurum, vt in Hebræo est, videbimus, *Si floreat vinea, si flores fructus parturiunt.* Flores inquam vineæ: id est, videbimus vtrum vites flores emittat, aut ipsi earum flores fructus iam edere incipiat: Nam in Hebræo sic. *Si floruit vinea, si apparuit noua vna, si floruerunt mala punica.* Sequitur. *Ibi dabo tibi vbera mea.* Et ne solū, inquit, inuitari te agri amoenitate à me putes, summam ibi mei copiam tibi faciam. *Mandragoræ dederunt odorem suum.*

Repe-

Repetendum à communi superiùs verbum, nimirum & videbimus si mandragoræ dederunt odorem suum. Præstant enim odore mandragoræ, vt Plinius tradit. Denique addit. *In portis nostris omnia poma noua & vetera, dilecte mi seruari tibi.* Et ad alias, inquit, vel opportunitates, vel voluptates huius vitæ rusticæ, ad quam te voco: illud accedet etiam, quod abundabis maxima optimorum fructuum ad vescendum cõpia. Legam enim ipsa tibi, imò verò lecta, ac domi habeo reposita pomâ, atque baccas arborum omnis generis, quibus tu vt, atque vesci possis. Atque hac fini hoc caput concluditur, cuius iam ad principium reuertamur.

EXPLANATIO.

*Q*uam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filii principis. Quare in hac carminis parte, in qua de perfectis

agitur,

agitur, præter laudationem sponsi, nouæ personæ inducantur, quæ sponsam laudent, iam superius dictum est: nunc verò illud est dicendum, atque quærendum, quid nam causæ sit, cur ista laudatio, diuerso atque ad eò contrario à superiore laudatione. ordine à pedibus laudandis exorsa, in capitis laudibus terminetur. Nec enim id causa, vt arbitror, vacat. Est enim, quod iam supra diximus in hac laudatione figuratè, vt cætera omnia significatur id, quod re ipsa accidere videmus viris virtutè præstantibus, quales sunt qui perfecti nominantur. Illos enim mortales vniuersi, quorum modo animus non omninò profligatus sit, aut virtutù officijs infensus admirantur, & laudant: quod non æquè cõtingit ijs qui virtutis studio quoquo modo dediti sunt, aut qui progressus iam aliquos in eo fecerunt. Homines porrò aliorù hominù rectè facta videt, animi autè recti atque diuinù habitum, virtutesque, quæ illi insunt, ex quibus ipsa rectè facta oriuntur, & manant,

non

non vident, sed ex ijs quæ vident coniectura colligunt. Ex quo fit, vt cum laudare ea volunt, id primum laudibus prosequantur, quod illis primò videndum occurrit, quodque cætera, & cognoscendi, & laudandi causam ipsis attulit. Nā principio ista operum exteriorum honestate commoti, eos, à quibus ea edebantur, admirari coeperūt, & in illorum animos introspicere. Quod igitur Latini officium appellat, quo nomine quidquid ex virtutis inductu, atque præscripto, vel publicè, vel priuatim rectè & honestè fit, comprehenditur: id sacrae literæ figuratè pedes vocant: non solum quia minus dignitatis atque luminis habent ista rectè facta, quam illa animi interiora ornamenta, à quibus oriuntur: sed quia istis virtus insistit, eisque tanquam gressibus in hoc mortalis vitæ stadio progreditur. Nam societas hominum inter ipsos, commerciaque humana omnia his continentur officijs. Vocari autem ista officia pedes in arcano sermone, omnes ferè scriptores

ptores docent, in illo Christi: Qui lotus est, non indiget nisi vt lauet pedes. Hos ergo pedes sanctorum, cum eorum honestam speciem oculis hauriunt homines, pulchros esse dicunt: tum quod honesta sunt ista officia, & ob id dignitatis plena, tum quod sunt, vel publicè, vel priuatim vtilia, & ob eam causam, apud omnes gratiosa, & vt ita dicam, popularia: præcipuè autem ea, quæ à charitate, & à pietate Christiana ducuntur, quæ modestiæ & humilitatis specie mirabiliter commendata in benefaciendo, atque in inferuendo alijs ponuntur ferè omnia, quod populis sit gratius, profectò effici nihil potest. At quam rectè cum ista laude Christiani officij id quod sequitur, iungitur. *Filia principis*. Nisi enim vir perfectus & sanctus filius principis esset, id est, nisi generoso, & munifico, ac digno principe animo esset præditus, ea, quam diximus, officiorum dignitate careret. Quid verò si hi pedes nobis sint, id quod video rectè esse posse, humilitas ea, atq;

lenitas, ac mansuetudo, quæ sunt propriæ Christianæ disciplinæ virtutes, & quas perfecti in ea disciplina, & vultu, & incessu, & omni oris habitu præ se ferunt, quibus certè virtutibus, nihil amabilius esse potest, num minus aptè cum his virtutibus cohærebit, quod sequitur filia principis? Imò verò aptissimè. Christiana enim virtus suis coloribus describitur: si quorum pedes, hoc est, quorum humilitas & mansuetudo laudantur, ijdem prædicabuntur principum filij, excelso, scilicet, & exaggerato animo præditi. Nam vt nihil est Christiano homine humilius, atque mansuetius, ita nihil est eodem altius, atque sublimius. Etenim quod in Christi persona adoramus, & credimus ineffabili modo cõiungi duas naturas, sublimem vnam, humilem alteram, humanam scilicet, atque diuinam: eius imaginis exemplum quodammodo videre licet in ijs, qui Christo suo capiti, virtute & morum imitatione sunt similes. Sunt enim simul & humiles & excelsi

celsi tum natiuitate, tum moribus. Natiuitate quidem excelsi sunt, quoniam ad Deum ipsum ortus sui eius, quo in nouam vitam nascuntur principium, & originem referunt, quodque eius originis in se habent præstantissima semina: humiles autem & abiecti, quoniam quod attinet ad veteres, atque primos parètes genus ducunt ab inquinatissimis fordibus. Moribus porro, & conditione vitæ propter suam modestiam, & fragilitatis suæ assiduam cogitationem & cognitionem sunt humiles. Itaque modestissimè de se sentiunt, nihil sibi arrogant, tribuunt sibi nihil, cedunt omnibus, seque submitunt etiam inimicis; neque est aliquod tam abiectum, atque vile munus, quod vel se indignum putent, vel aliorum salutis causa libenter non subeant, illudque non parum sæpè vere, & ex animo optant, contemni se à cæteris, & sperni, & pro nihilo haberi. At eisdem rursus nihil est maius, atque sublimius. Nam neque seruiunt voluptatibus, neque ce-

dunt doloribus, neque se vinci sciunt ab aliqua cupiditate praua: neque hominum minas, neque aduersæ fortunæ tela extimescunt, & quibus rebus seruiunt mortales cæteri, ijs illi omnibus imperant: tamque alto sunt animo, vt sua præstantia indignum existiment, impertire aliquid desiderij sui atque cogitationis, nisi rebus cælestibus, atque diuinis. Itaque immortalitatem, æternas diuitias, diuinam vitam, congressum & conuictum penè familiarem cum Deo, illi & cogitant semper, & ad ea solum aspirant ipsorum desideria, atque vota. Quid illa, ea si quis pro dignitate commemoret? nam mihi his commentariorum angustijs excluso copiosè illa, & enucleatè explanare non licèt. Quam igitur illa sunt animi excelsi, quod de cunctis hominibus, nihil inde præter rectè facti conscientiam ad se referentes, bene mereri student? Quod infestissimis suis hostibus non grauatè commodant? Quod ita sunt animo liberalis, & ad benefaciendum propenso, vt

non

non opes & facultates suas modo, sed vitam etiam pro aliorum salute profundant? Ex quo concluditur, hoc esse proprium Christianæ virtutis, vt repudiatis & à se remotis, superbia & arrogantia, quibus vitijs omnis Philosophorum vita, & institutio inficiebatur: modestia verò & mansuetudine, & humilitate animi ascitis, & adiunctis diuersissimas res; & quæ in vnum coire posse, non putabantur: summam, scilicèt, animi celsitudinem, cum incredibili humilitate, consolet. Quare conuenientissimè in hac eximie virtutis, atque probitatis imagine, cum pedum pulchritudine, hoc est, humilitatis virtute, regij sanguinis dignitas, & illustris generis claritudo à Solomone coniuncta est. Quibus etiam consentanea sunt, quæ sequuntur. Nam relictis officijs laudatis quatuor summæ virtutes, à quibus ducuntur omnia officia laudantur, ac primo de fortitudine dicitur. *Iunctura foeminum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis.* Nam

Ii 3

forti-

Eccl. Vlti.

fortitudinem, foemorum, atque tibiariū declarari nominibus ex eo intelligitur; quod retro vicissim ipsum fortitudinis nomen, ad foemora significanda translatè vsurpatur: vt in illo. Et nutabunt viri fortissimi; in quo foemora per metaphoram viros fortissimos, aut fortitudinis dici omnes consentiunt. Est autem Christiana fortitudo, sola vera, & perfecta fortitudo: vt potè quæ pro pietate nullum, aut certamen fugiat, aut periculum refotmidet. Itaque aptè comparatur circulo, cuius est figura perfecta, aut certè foemori ad circuli orbem accommodato. Temperantia deinde in ventre, atq; vmbilico significatur, quo de dicitur. *Vmbilicus tuus crater tornatilis non indigens poculis.* Item quæ: *Venter tuus, vt aceruus tritici vallans lilys.* Nam vt in tritici acervo propter causam superius dictam, nihil incisum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum conspicitur, sic tēperans moderationē, & æquabilitatē, & omnium rerum mediocritatē in omni vi-

ta

ta conseruat. His succedunt. *Vbera tua sicut duo hinnuli gemelli capreae.* Quæ ad eas virtutes spectant, quæ ad alterum referuntur: inde ascensus ad collum, & ad oculos fit. De illo. *Collum tuum sicut turris eburnea.* De his. *Oculi tui sicut piscinae in Hesbon, quæ sunt in porta filia multitudinis.* Quibus ea, quas supra diximus, designantur virtutes, nisi quod, vel ex ipsa similitudinum ratione absolutiores & perfectiores, in hoc ordine, atque gradu hominum, quam in superiore intelligendæ sunt esse. Ab his, ad nasum peruenitur, in quo grauitatis, atq; prudentiæ inest symbolum. Quæ prudentia, *Sicut turris Libani quæ respicit contra Damascum.* Ita ipsa altè eminens, omnia longè, latèque speculatur. Vltimum atque supremum est caput. Charitas Christiana, videlicet, quæ ita præest, atque supereminet virtutibus reliquis, vt eas non solum regat, & in viam, qua vna ad Deum perueniri potest, inducat: sed ita perficiat, & vnā quamque earum in suo ge-

li 4 nere

nere absoluat, vt ipsarum nulla, ei si desit charitatis ista perfectio pro vera virtute sic habenda. Merito igitur ea, vt Carmelitis esse dicitur, omnia, scilicet, loca circumposita, longo interuallo superas. Ab hac virtute cogitationes bonæ, quæ oriuntur, capilli ij sunt, qui esse dicuntur. *Sicut purpura Regis.* Nam inest in illis, ipse idem charitatis ardor, vnde initium duxerunt. Itaque igneæ sunt, neque quales capilli, qui superius descripi sunt, quos nitorem modo, & rectum ordinem habuisse diximus: sed quales qui modo laudantur, similes optimæ purpuræ, id est, ardentes atque flagrantes. Nam qui perfecti sunt, in Deo amando, cogitandoq; semper occupantur, agrè que, atq; adeo moleste, & non nisi ab ipsa necessitate constrixi cogitationum suarum, partem aliquam terrenis rebus impertiuntur. Nam meditatur in terris caelestem vitam, quæ certè continenti, atque perpetua cõtemplatione, atq; charitate Dei constat: estque ea huius caelestis vitæ meditatio, res

Deo

Deo longè gratissima. Ideò que additur. *Rex ligatus in canalibus.* Interest enim, miscetque se se, quemadmodum Spiritus sanctus testatur eruditus cogitationibus, redamatque eum qui se amat, ac de ipso continenter cogitat, & arctissimo charitatis vinculo cum illo constringitur, ac penè miscetur: sicut scriptum est. Qui adhæret Deo, vnus spiritus fit cum eo. in quo summa absolutio virtutis & pietatis consistit. Quare sequitur. *Quam pulchra es, & quam decora charissima in delicijs.* Quia enim charissima est, idcirco supra modum & pulchra esse dicitur & decora, & delicijs, hoc est, omni caelesti dulcedine & voluptate redundans. Tot porro bona, totque & tam præclaræ virtutes aliæ alijs accumulatae, & in vnum confluentes omnes, animi habitum efficiunt quam altissimum heroicumq; & propè diuinum, quo de metaphoricè dicitur. *Statura tua assimilata est palmæ.* Quod autem sequitur. *Ubera tua botris.* Ideò dicitur, quia inter omnes istas virtutes

Prou. 8.

I. Cor. 6.

quæ commemoratæ sunt, illæ maximè eminent, atque conspiciuntur, quæ ad alterum spectant, & referuntur: qualis est iustitia, charitas, liberalitas, & si quæ aliæ huius generis sunt. Nam hæ cum alicui inesse videntur, inuitant nos ad amandum ipsum, itaque incendunt, vt cõiunctissimum cum illo esse cupiamus: ex quo est illud quod sequitur: *Dixi, ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius, & erunt vbera tua sicut botri vineæ. Sed addit, & odor oris tui sicut odor malorum. Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, & labijs ac dentibus illius ad ruminandum.* Quod idè dicunt, quia sermones bonorum virorum, quos de Deo habent, siue cum præcepta salutis edunt, siue cum flagitia, & peccata hominum oratione castigant, siue cum moneant, siue cum consolantur, siue cum facta sanctorum, atque res gestas commemorant: sunt suprâ quam dici potest dulcissimi. Nam vt scriptum est, *Bonus homo profert bona, de bono the-*

sauro

sauro cordis sui. Sic laudati iusti ita respondent. *Ego dilecto meo & ad me conuersio eius.* Etenim laudes, quas sibi ab hominibus tribui vident, vel nõ agnoscunt, vel certè ita sentiunt, si quid in ipsis sit laude & celebratione dignum, id ipsis immerentibus, & prorsus indignis summa Dei benignitate fuisse collatum: totum alienum esse, de quo sibi, si quicquã arrogant scelus se, & facinus inexprabile commissuros putant. Itaque resignant Deo plenè, atque integrè, sua munerata itaque ferè dicunt. Quod viuimus, quod spiramus, quod vigemus: quod non postrema scelera admittimus, quod esse boni cupimus, aut quod omnino aliquem in ea re conatum, & studium adhibemus, quod benè de nobis homines, & præclare sentiunt, id totum agnoscimus diuini muneris præcipuè esse: nobisque ob id, quã à nobis est, nihil, aut laudis, aut mercedis tribui deberi fatemur. Illud verò vnum curamus maximè atque cauemus ne tantæ

tantæ Dei erga nos indulgentiæ, atque charitati aliquando reperiamur parum respondisse gratè. Quare profitemur, ac dicimus, qui nos tantum amauerit nullo merito nostro: quique nos tot bonis, ac beneficijs affecerit, ipsum, quam maxime atque ardētissimè amari quis potest, tam à nobis amari, atq; diligi. Velle nos certè id, atque cupere, in eoq; studiū adhibere maximum, Deus vt à nobis ardētissimè ametur. Itaq; hæc dicunt: tamq; penitus in illorum animis humilitas infedit, vt mundi laudes, & ad homines bonam existimationem, popularesq; honores, quos qui paulò vel natura, vel virtute modestiores sunt, non nimis cupidè insequuntur; oblatos tamen sibi, & sponte ab hominibus attributos, non ingrati suscipiūt, qui autem ambitiosiores sunt, in sano propè studio & amore, & quibuscumque possunt, & modis, & rationibus quærunt, eos illi honores odio habeant, & tanquam maximam virtutis pestem fugiant, lædiq; se putent, & insidias

sua

sua virtuti fieri, cum ita vel laudantur, vel honore afficiuntur: ex quo sunt, quæ sequuntur. *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.* Ab his, scilicet, inanis gloriæ, & adulatricis linguæ insidijs ac periculis remoti atque tuti, *Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica.* Erit enim multò præstantius, atque iucundius virtutibus alendis, atque augendis per otium vacare, ac summo mane, id est, diligentia, atque vigilantia summa operam isti studio nauare, quam vanis hominum vocibus aures præbere, eorumque laudibus capi. *Ibi dabo tibi vbera mea.* In quo vno, videlicet, omne bonorum studium, omnisque ipsorum cogitatio consumitur, si quomodo assequi id vnquam possint atque perficere, vt in tota sua, & mente, & anima & corpore regnet, & dominetur Christus. Et ideò in portis, inquirunt, nostris. *Omnia poma noua, & vetera dilecte mi seruaui tibi.* Quasi ita dicentes, *Quidquid in nobis*

nobis est, siue abs te olim cū natura fatū,
siue industria nostra, & labore postea, te
præcipuè vires, atque opem suggerente,
additum & adiectum, siue hoc nouum,
siue antiquum illud, & vetus quemad-
modum agnoscimus, habere abs te, ita
reddimus tibi: seruireque tibi ipsi volu-
mus, & animo, & corpore, & officijs om-
nibus sine intermissione, aut interpella-
tione aliqua. Hæc igitur perfecti sentiūt,
& quoad homini in hac vita datum est,
rectissimè efficiunt: aliaque præterea,
de quibus capite sequenti dicitur:

Quod quidem caput inci-
pit isto modo.

CAPVT

CAPVT. VIII.

VIS mihi det te fratrem
meum, sugentem vbera
matris meæ, vt inueniam
te foris, & deosculer, &
iam me nemo despiciat.
Apprehendam te, & du-
cam in domum matris meæ, ibi me docebis, &
dabo tibi poculum ex vino condito, & mustū
malorum granatorum meorum. Laua eius sub
capite meo, & dextera illius amplexabitur
me. Adiuro vos filie Hierusalem, ne suscite-
tis neque euigilare faciatis dilectam, donec
ipsa velit. Quæ est ista, quæ ascendit de deserto
delitijs affluens, innixa super dilectum, sub
arbore malo suscitauit te, ibi corrupta est mater
tua, ibi violata est genitrix tua. Pone me vt
signaculum super cor tuum, vt signaculum su-
per brachium tuum, quia fortis est, vt mors di-
lectio, dura sicut infernus æmulatio, lampa-
des eius, sicut lampades ignis, atque flamma-
rum. Aqua multe non potuerunt extingue-
re charitatem, neque flumina obruent illam,
si dede-

si dederit homo omnem substantiam domus
suae pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.
Soror nostra paruula est, & vbera non habet,
quid faciemus sorori nostrae in die quando al-
loquenda est. Si murus est, aedificemus super
eum propugnacula argentea: si ostium est, co-
pingamus illud tabulis Cedrinis. Ego murus,
& vbera mea sicut turris, ex quo facta sum
coram eo quasi pacem reperiens. Vineae fuit pa-
cifico in ea quae habet populos: tradidit eam cu-
stodibus, vir affert pro fructu eius mille ar-
genteos. Vineae mea coram me est, mille tui pa-
cifico, & ducenti ijs qui custodiunt fructus
eius. Quae habitas in hortis amici auscultant,
fac me audire vocem tuam. Fuge dilecte mi,
& assimulare capreae, hinnuloque ceruorum
super montes aromatum.

EXPLANATIO.

QUANQUAM haec capi-
tum notis separantur: ta-
men non à nouo capite ora-
tio ducitur, sed est cum su-
periore

periore oratione coniuncta atque con-
tinens. Reddit enim hic sponsa causam,
propter quam ruri permanere vna cum
sponso tantoperè cupiat, quod proximè
superiori capite dixerat se velle, atque cu-
pere. Nam dicit se ad eam amoris magni-
tudinem iam peruenisse, pati vt nullo
modo possit sibi vllum amore, & com-
plexibus vacuum praeterire tempus. Qua-
re qua libertate puellae fratres suos ger-
manos, & infantes humeris palam cir-
cumgestant, & amplexu, atque osculo
fouent: quam illis copiam atque faculta-
tem tribuit ipsa germanitas, fratrumque
ipforum puerilis aetas: item sibi in votis
esse ait, domi, forisque illius haerere late-
ri semper, semperque ex ipsius ore dulciana
oscula legere: cunctis qui id viderint, non
solum non reprehendentibus, aut turpe
ducentibus, sed fauentibus potius, & ap-
probantibus. At id quoniam neque pu-
dor patitur, neque mos permittit luce
palam in vrbe fieri, quoniamque ipsi ho-
minum societas multas quotidie affert

Kk causas,

causas, quæ amantibus quominus continenter, sineque interpellatione se amēt, solent esse impedimento: fatetur, idcirco ruris, ac vitæ rusticæ libertatis studio teneri se idcircoq; ad id vitæ genus suū virum vocasse. *Quis mihi te det, inquit, fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer, & iam nemo me contemnat.* Id quæ dicit, nō tam interrogans alium, quam exoptans. Nam Hebraicus sermo hoc potissimum loquendi modo, in optando vti solet. Optat autem quid? Vt illo vt fratre minimo, atq; pusione. Cuius verò causa? Nullus vt se pudor, aut honestatis, & hominum iudiciorum respectus à deosculando prohibeat. At prohiberi se atque impediri, cur molestè fert? Quia itinere quodam, iam ad summum amorem ascendit, & quia infinitum est quod amat, vni amori vacare studet. Sed cur hîc potissimum ista cōmemorat? Quia reddere causam vult, quare, quod statim superius dixit, cuperet hominum coetus, atque vrbes fugere, quod

quod sibi, scilicet, hunc amoris perpetuū vsu, atq; fructū eriperent. *Quis mihi te det, fratrem meum sugentem vbera matris meæ.* Id autē est, vt quod attinet ad amori, atque osculis vacandi libertatem, te perindè vti possim, tanquam puero, ac mihi ipsi fratre germano, & vt quomodo cum illis agitur. *Inueniā te foris & deosculer.* Id est, vt quamuis te foris inueniam, in media via, atque in ipsa publica luce liberum mihi sit, in tuos amplexus ruere, teque deosculari. *Et iam nemo me despiciat.* Nemo inquam mihi id probro, ac vitio vertat, & in metaphora cœpta persistes adiungit. *Apprehendam te, & introducam te in domum genitricis meæ.* Sic enim pueros sorores puellæ, si quando eos in via reperiunt, lætæ & festinæ arcuè complectuntur, atque dissuauiantur, in domumque deducunt. Et in metaphora adhuc perseverans. *Ibi me docebis.* Quia cum deducunt sorores puellæ pueros fratres germanos domum, quid egerint, quove abierint, ipsos rogant: ad

quæ illi nerogati quidem, vt sunt pueri garruli, & ad loquendum prompti, balbutientes respondent: ac mira gratia cuncta miscent, atque confundunt, sibi que ipsi in loquendo instant. Quorum illæ singula verba, & risu, & osculo excipiunt: tum illis pemmata dant, atque mellina, & illi ætati eiusmodi aptos prædulces cibos. Vnde sequitur. *Et dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum.* Poculum ex vino condito melicratū, credo intelligit: cuius vsus erat in delitijs. Hæc igitur illa cum diceret, atque optaret, quæ tamen nullo modo, aut certè difficile fieri posse videbat, tum desiderij magnitudine, tum desideratæ rei difficultatis cognitione, atque ad eò foemineæ sexus imbecillitate animo victa defecisse dicitur, iamque deficiens opis implorandæ causa dixisse. *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Nam implorantis opem ista verba sunt, quamuis futuri temporis voce prolata. Petens igitur, se vt collabentem

manu

manu & amplexu fulciret, exanimata corruit. Ipsam porrò collapsam, & ex deliquio animi somno oppressam, sponsum, quod ex oratione eius, quæ sequitur, intelligitur, molliter in lectulo collocasse fingitur, & silentium fieri imperasse. *Adiuuro, inquit, vos filia Hierusalem, ne suscitatis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Qua de adiuratione iam superius, quod satis esse possit, dictum videtur. Hæc igitur ad istum modum gesta cum essent, iamque à scæna discessissent, rursus eodem redeunt, aut certè à Solomone quasi redierint, inducuntur, postremum huius carminis actum peracturi. Inducuntur verò è agro redeuntes, atque ascendentes, mutuoque inter se complexi. Ascendentes autem dico, quia vt ante diximus, huius dramatis scæna ponitur Hierosolymis vrbe loco edito, atque sublimi posita. Horum ergo redeuntium, in scænamq; introeuntium primo aspectu, foeminarum chorus comotus, & quod perfamiliariter inuicem

Kk 3 amplexu

amplexi in scenam introirent admirās,
 in hæc verba prorupuit. *Quæ est ista quæ
 ascendit de deserto innixa super dilectum.*
 Et certè hoc sibi per omnes homines li-
 cere sponsa, paulò ante optabat: non lice-
 re autem, ægrè & dolenter ferebat, vsq;
 eo, vt animo dicta sit defecisse, quod suo
 desiderio publicus mos obstaret. Quid
 igitur causæ est, quare eo nunc timore
 spreto, hominumque existimationis, ac
 publici moris nulla ratione habita, inni-
 xa super dilectum, in publicum prodire
 audeat: idque veluti suo iure vsurpet si-
 bi, quod ei nemo vnquam quidem con-
 cederet? Est hoc ita natura comparatum,
 vt qui aliquando acerba, ac luctuosa ali-
 qua re obiecta, moeroris magnitudine
 oppressi vel exanimati conciderunt, vel
 in insaniam versi, commoti fuerunt, à re-
 cto mentis statu, ijdem postea luce men-
 ti reddita, recuperataque salute, sensu pe-
 nè omni earum ipsarum rerum, quarum
 primo incursu tam grauiter lesi sunt, ex-
 tincto & amisso, eas non amplius refor-

mident,

mident, ac vereantur. Vt si quis, exem-
 pli causa, in honore & existimatione, gra-
 ui aliqua accepta ignominia læsus, ob eā
 causam insanus ex dolore effectus sit:
 idem postea sanitati restitutus idem il-
 lud malum, quod tam illi graue, atq; in-
 tolerabile antea videbatur, non modo
 leuissimè iam fert, sed etiam pro nihilo
 ducit. Etenim atrocitas ipsa mali, magni-
 tudoque doloris in animum irruens, ip-
 sumque opprimens, deinceps dolendi
 ex eo, atque moerendi omnem faculta-
 tem, atque sensum eximit. Quod idem
 simili modo accidit corpori. Visu, enim
 audituue, aut nimia luce, aut immodico
 sono obrutis, hoc est, ijs ipsis rebus, in
 quibus proprium est eorum, & naturale
 bonum positum, cum modum excessere-
 runt offensis, ita sæpè afficimur, vt vi sen-
 tiendi obstupefacta, aut extincta, oculis,
 auribusque apertis & integris, neque au-
 diamus ipsi, neque videamus. Quod in-
 tuens Solomon. (nihil enim ab eo in hoc
 carmine est positum, quod nõ ab ipsa na-

Kk 4 tura

tura rerum ductum fuerit & expressum) itaque id intuens, atque obseruans, quoniam sponsam primo induxerat grauius dolentem, quod hominum existimationis metu impediretur, & palam, & passim sponso suo frui: quoniamque ex dolore in animi deliquiū incidere: eandem post deliquium viribus recuperatis inducit palam incumbentem viro suo, ipsumque complexam, ac nihil minus quam hominum oculos aut iudicia curantem. Ex quo etiam hominum existimationis, & iudiciorum contemptū est, quod foeminarum choro rei nouitatem admiranti, illaque superiora dicenti. *Quæ est ista quæ ascendit innixa super dilectum?* nihil ipsa respondit, sed ad suum virum conuersa. *Sub arbore,* inquit, *malo excitauit te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.* Aut quomodo, haud dissimili sententia ex Hebræo ad verbum, in Latini conuersum legimus. *Ibi peperit te mater tua, ibi peperit quæ genuit te.* Quibus verbis hoc profecto dicit meminisse se

nunc,

nunc, illius diei, quo die primum in illū sub malo iacentem ipsa ruri errans casum incidisset, visaque nec opinato ab ipso esset, amari ab eo coepta est. Quæ sub malo, inquit, mater tua, vt fama est, compressa olim fuerat, & grauida effecta: vel certè ediderat te illa sub ista arbore, quemadmodum ferebatur. Dicit porro hæc sponsa, aut certè dixisse fingitur à Solomone pro amantium ingenio, atque consuetudine aptissimè & conuenientissimè. Nam qui amant, omnium eorum, quæ in amore illis vnquam contigerūt, actionum, scilicet, omnium suarum, & dictorum tanquam historiam propositam semper ante oculos habent: nullaque de re, aut cogitant sapius, aut libentius loquuntur, quam de suis præteritis voluptatibus, casque effluere, aut sibi ex animo elabi, sapius memorando nõ sinunt, neque solum singuli secum, sed vterque inter se ista conferunt, deque his mutuo collocuntur, nullo sapè, aut rerum aut temporum seruato ordine: sed pro re na

ta, aut pro eo, quod illorum animi libido fert, vt quidq; illis primum se offert, vtq; est illis quidq; ad cōmemorandū dulcissimum, ita planè referunt. Sæpèq; illud euenit, vt cum ad exitum, aut certè ad aliquem amorum suorum statum, vel miserum, vel foelicem peruenerunt, commemorare gaudeāt principia amoris sui ea, à quibus exorsi ad eum foelicitatis, aut miseriarum gradum peruenerint. Sic ille Virgilianus pastor tandem indigno Nisæ deceptus amore, inter alia.

*Sepibus in nostris paruum te roscida mala,
Dux ego vester eram, vidi cū matre legētem.
Vix fragiles poteram à terra cōtingere ramos
Alter ab undecimo iā tunc me ceperat annus,
Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.*

Sic hoc loco aptè, vt cætera Solomon, sponsam, quæ consequuta iam fuerat, ipsam vt suus vir summo amore diligeret, nunc inducit commemorantem prima exordia amoris sui. Itaque dicentem. *Sub arbore malo suscitavi te, sibi corrupta est mater tua.* Nā cū ipsa secū, & cū animo suo

quan-

quātū amaretur à viro suo cogitaret, ipsa rei adeptæ magnitudinis cogitatio naturæ quodā cursu, retrò mentē illius & animum reuocauit, ad ea, scilicèt, cogitanda, ex quibus ista manarunt: eademq; effecit, vt omnia illa, vel tempora, vel loca, quæ ipsi, vel causam attulerunt amandi, vel quouis modo suffragata sunt in amore grata, & recordatione & oratione prosequeretur. *Sub arbore malo suscitavi te.* Retè id & κατά το πρῶτον. Nam foedera amorum pastores sæpè feriunt in syluis, ibidemq; pastores foeminæ foetus suos plurimum edunt. Sequitur. *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum, quia fortis est, vt mors dilectio, & sicut infernus æmulatio.* Lampades eius lampades ignis, atque flammarum, aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam: si dederit homo omnem substantiam domus sue pro dilectione quasi nihil despiciet eam. His verbis sponsus gaudio se atque lætitia efferentem sponsam monet, ne quid

quid suo erga ipsam amore indignum aliquando committat. Nam cum omnis lapsus in amore permolestus est amantibus: tum postea quam vterque alteri sui copiam fecerunt, si alteruter ab altero spernatur, molestissimè ferunt. Quare amandi leges sponsus præscribit sponsæ, hoc potissimum loco atque tempore, quando, vt ex superioribus constat, ipsorum mutus amor ad summum perueniat. *Pone me*, inquit, *vt signaculum super cor tuum*. Si enim, ait, meus erga te amor, pro eo ac debet charus tibi, atque gratus est caueo, ne labe aliqua fidem, qua mihi es obstricta commacules, aut amorè imminuas, quo me hæcenus es profequuta. Volo vt me semper gestes in oculis: vt de me vno cogites exigo: quoque modo quis annulum signatorium inferit digitis, quos quisq; in se, & facillimè, & sapissimè videt, eodem modo, me tibi esse propositum cupio. Etenim, amote ardentissima charitate quã plurimũ. Amore verò eiusmodi, vt nihil est vehe-
men-

mentius, ita nihil est ad quãuis minimas offensiones magis irritabile. Irritatus porrò gignit suspiciones grauissimas, quo nullum est malum diuinius, ipse adeò vt infernus, ipsaque mors præ eis flocci facienda sit. Non enim igniti carbones sic corpus vrunt, atq; illæ animum ægritudine, atq; cura conficiunt. Sed conficiunt animum: amorem autem ipsum accendunt. Acciditq; hoc peramirabile, vt amori suspicio addita ea, quæ maxima pestis amoris est, ipsum non modo non extinguat, sed etiam supra modum accendat & augeat, tantumque & talem efficiat, vt ne si flumina vniuersa, ipsumque in eum infundas mare ardorem eius extinguere possis, aut te in libertatè vindicare valeas, vel periculo omnium fortunarum tuarum. Has igitur sponsus leges cum sponsæ tulisset, illa dum tacet probare eas, & sibi imponi placere indicat: & reticens isto propè modo loquitur. Hoc mihi curæ erit. intelligo enim in eo omnes spes, omnesque fortunas
meas

meas verſari. At tu vicifſim ſororem meam curato, cuius me imbecillitas, ac ſolitudo ſollicitat. Nam, vt vides, neque forma fatis, neque compoſitione membrorum corporis præſtat: itaque aliquid conſilij atque rationis ineamus: neceſſe eſt, quo illam in matrimonium collocare poſſimus. *Soror, inquit, noſtra paruula eſt, & vbera non habet: Quid faciemus ſorori noſtræ in die quando alloquenda eſt.* Id eſt, ſoror eſt mihi exiguo & perpuſillo corpore, & quod deforme in fœmina habetur, depreſſo pectore & vberibus: quare prouideamus oportet, quid facto opus ſit in die quando alloquenda eſt: vel vt in Hebræo dicitur quando de ea multum, & ſæpè loquendum eſt: id autem eſt cum de illa collocanda agetur. Tunc enim vtriuſque coniugis parentes multa inter ſe agunt, & ab vtroque ad alterum multi vltro, citroque commeant, iſdem de rebus acturi. Intulit autem Solomon hunc ſermonem, hoc loco imitatus communem vitæ morem. Solent enim

enim nouæ nuptæ, poſteaquam ex animi ipſarum ſententia viris nupſerunt, altero, aut tertio à nuptijs die dum calet adhuc lætitia, & nuptiarum celebritas: tunc enim facillimè, quemadmodum vſu venire videmus, inducuntur parentes ad nuptui tradédos reliquos, ſi quos habent, filios: itaque in ipſis nuptiarum feſtis diebus ſolent nouæ nuptæ, ſi quas habent ſorores natu minores, vel ipſis audientibus, ſermones, quosdam iacere de earum collocaſione & futuro matrimonio: vel quia ſua iam ſorte contentæ, ſororum eas cura ſollicitat, vel certè ratæ, id quod ſæpè euenit, ipſas natu minores ſorores inuidia & cura morderi. Eſt enim id genus in hac præcipuè re maximè inuidi. Itaque affici tacita inuidia quadã ob foelicitatem ipſarum, ſibiq; ſimilem aliquam fortunam optare opinantur. Quare quo illis ex animo huiuſmodi curam atque moleſtiam eximât, natu maiores ſorores, eos, quos dixi ſermones, iaciunt: ac ſimilia loquuntur.

Soror nostra paruula est, & vbera non habet; quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est. Sequitur: Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, cõpingamus illud tabulis Cedrinis. Quod vel sponsa ipsa dixit, vel sponsus roganti sponsæ respondit: eius autem dicti hæc sententia est, vt corporis ista vitia, arte corrigant, & quod illi minus à natura tributum est, ipsi suppleant, vestitus, atque ornamentorum exquisito aliquo genere. Quemadmodum si quis vetustos vrbis muros reficiens, eis turres atque pinnas addat auro illusas, aut egregia aliqua pictura ornatas, aut si quis ianuarum fores vestiat tabulis cedrinis. Et quoniam hæc loquens sponsa animaduertit, sibi sua pulchritudine fatis commendatæ opus non fuisse aliunde ascitis ornamentis ornari, placuisseque ipsam viro suo nullo adhibito exquisito cultu, de eo sibi ipsa quodammodo gratulatur; ac subiicit. *Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo factum sum coram eo quasi pacem reperiens.* Id videlicet,

licet; dicens. Pro muro, & pro turribus argenteis, hoc est, pro aduentitijs & exquisitis ornamentis suam sibi pulchritudinem fuisse: aut certè tantum fuisse viri sui erga ipsam amorem, & animi inductionem, vt quæ sibi minus inerant bona, inesse tamen viderentur illi præ amore. Sed de sororis suæ collocaçione posteaquam dixit, iam quiddam adiungit, quod ad rem suam familiarem pertineat. *Vinea, inquit, fuit pacifico in ea quæ habet populos: tradidit eam custodibus, qui afferunt pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est, mille tui pacifice & ducetis qui custodiunt fructum eius.* Nam solent nouæ nuptæ: (est enim hoc, vt cætera omnia ex mediâ vitæ consuetudine ductum & expressum.) Itaque nouæ nuptæ solent: præfertim eæ quibus res familiaris angusta est, est autem angustior ferè omnibus ijs, qui antequam paternam hereditatem adirent, nupserunt: ergo illæ statim cum viris suis, vel vt suam illis curam probent, vel quia tunc primum rem fami-

liarem habere & tractare coeperunt, solent agere de facultatibus suis, quo illas modo amplificare possint, quem in cultu, atque victu sint adhibaturi modum, quaque ratione pro suo censu vitam instituturi. Vnde sponsa nunc, etsi, inquit, nobis minus laetares familiaris est: tamé non est ita angusta, quin suppeditare nostris sumptibus possit. Nam, si Solomoni vinea ea, quam habet, nō procul à nostra vinea in eodem vineto, redit millenos aureos in singulos annos, & præterea alios ducentos ijs, quorum custodia illam commisit: profectò par est, nos è nostra vinea, quæ ipsa à nobis colitur, quæque nobis solis tota fructificat vberiores redditus percepturos. Atque hæc est plana horum sententia verborum: inest tamen in ipsis verbis obscuritatis non nihil. Itaq; ea illustremus necesse est. *Vinea fuit pacifico.* Id est Solomoni. *in ea quæ habet populos.* Hebraicè בעלהמן Baal Hamon, quod ad verbum dominium, aut possessionem populorum significat. Videtur

detur autem esse nomen vineti, ex eo sic dicti, quod plurimorum, ac maximè partis populi vineæ in eo essent. *Vinea mea coram me est, mille tui pacifice & ducenti ijs qui custodiunt fructus eius.* Argumentatur à minori; ac positæ conclusionis principijs, reticet, quod ex ipsis sequitur. Adiditque ellipsim, ac recti sermonis inuersionem. Constabit autem integrè, & oratio, & conclusio isto modo. Ex redditibus vineæ tuæ mille nummi tibi cedunt ò Solomon, & ducenti ijs, qui custodit fructum eius, vinea autem mea coram me est. Id est, mea industria atque opera custoditur, & colitur: nihilq; ex eius fructu, aut cultor, aut custos decerpit. Igitur maiores nos ex ea percipiemus prouentus, quam percipit ex sua Solomon. Prætermittit autem dicere id, quod ei, qui cum loquebatur, erat notum, & erat ad conclusionem efficiendam necessariū, scilicet, suam vineam, neque numero, neque genere vitium cedere Solomonis vineæ. Quæ cum illa dixisset, cumque

his dictis videretur omnis ista actio concludi, pro valēte & plaudite, Solomon clausulam addidit superioribus consentaneam. Nam facit sponsum hortantem sponsam suam, vt recinat aliquid, quod & ipsi voluptati sit, & riuales atque procos eos, si qui erant, quos ipsorum inter se mutuus amor offenderet, mordeat, atque perurat. Hortatur autem his verbis. *Tu quæ es in hortis amici auscultant, fac me audire vocem tuam.* Vocat autem amicos eiusdem instituti socios suos, pastores, scilicet, reliquos, è quibus nonnullos habebat æmulos amorum suorum. Igitur, inquit, quoniam illi te auscultant. *Fac me audire vocem tuam.* Hoc est, illis audientibus, fac vt ego te audiam canentem aliquid, quod mutuum amorem nostrum testetur. Cui illa obtemperans è vestigio. *Fuge, inquit, dilecte mi, similis esto caprea, hinnuloque cervorum super montes aromaticum.* Fuge, id est festina, ex proprietate sermonis Hebræorum, apud quos receptum est, vt alia verba pro alijs ponantur,

tur, cū res significāt, aut actiones affines aut cōiunctas, aut quarum vna ex alia se qui solet. Sic cōsolari dicunt pro dolere: quoniā ijs qui dolent, cōsolatio adhibetur: vt in Esaia illo. Ego cōsolabor de hostibus meis. Sic mentiri pro subijcere se victori: quoniā, qui se ita subijciunt aduēlātes multa mentiuntur. Quale est illud Psalmi: Mentietur tibi inimici tui. Itēque illud: Filij alieni mētiti sunt mihi. Sic etiā fugere, pro festinare: quoniā, qui fugiūt, festināt maximē. Ergo optat, idq; se optare cantu testatur, vt quādo domo ipsum abesse contigerit, maturet redditū sponsus: & quāta celeritate hinnuli fugam arripiunt, tanta in redeundo vtatur ipse, id est, quanta potest maxima. Quæ dū optat, satis testatur à se ita ipsum amari, vt ne ad punctū tēporis velit diuelli ab eo. Qua attestatione & professione amoris sui, neq; spōso ipsi quidquā gratius accidere potuit, neq; pastoribus riuilibus dirius atq; molesti⁹. Sed rursus à principio hoc ipsum caput exponere ordiamur.

Esa. c. I.

Psal. 65.

Psal. 17.

*Q*UIS mihi te det fratrem meum,
sugentem vbera matris meae,
ut inueniam te foris, & deo-
sculer, & iam nemo me con-
temnat. Desiderant hoc loco in persona
sponsae perfecti, vel certe dum desidera-
re dicuntur, quid illa amoris perfectione
praediti homines desiderare debeant, ad-
monentur, aut potius, ut id quod res est,
semel dicamus; ista desiderij indicatrice
oratione, quid illi efficiant, quo ve modo
se in amore gerant, explicatur. Itaque desi-
derant, sibi ut iam per omnes homines
liceat omni tempore, atque loco palam
amare Deum: hoc est, non solum tacite
secum de Deo agere, sed apud omnes se
illius amatores esse profiteri, eaque sola
semper moliri, quibus hic suus amor tes-
tator & illustrior efficiatur: siue illa ho-
mines probent, siue quod saepe contin-
git, irrideant, varièq; interpretentur. Et
enim plurimè sunt aduersus Dei sanctissimas

mas

mas, & æquissimas leges inductæ in vitam
hominum & praua viuendi consuetudi-
ne corroboratæ sententiæ, quas cuncti
boni odio prosequuntur; perfecti verò
in amore Dei & virtute præstantes viri
palam negligunt, atque despiciunt. Ipsa
enim illos magnitudo charitatis, qua fer-
uent, in sublime efferens, superiores ip-
sos facit, non solum corporis sui, eiusque
cupiditatum omnium, sed etiam populi
iudiciorum atq; sermonum; eademque
tribuit ipsis iustam, & excellenti virtuti
licentiam debitam, cuncta semper suo
arbitratu, & agendi, & dicendi. Itaque
quod hic figuratè describitur, quo ad re-
rum natura patitur, ipsi faciunt atq; imi-
tantur: cum Christo, tanquam cum fra-
tre germano in oculis omnium dulcissi-
mè & coniunctissimè viuunt, neq; quid
de se alij iudicent, curant: imò constantia,
& libertate in amando, ipsa que tandem
veritate assequitur, ut qui illorum amo-
ribus antea obtrecebant, iam ipsi sibi di-
spliceant, illosq; admirentur: ora que sua

Ll 4 impia

impia à detrahendo & obloquendo ad laudandum & celebrandum conuertât, dicant que, & prædicent, illos ex meliore, ac diuino quodam genere homines Deo similes esse, neque in eo sanè fallantur. Sic enim censendum est, qui ad hanc magnitudinem peruenerunt amoris, quæque id iam assequuti sunt, ut spiritu & ueritate Deum colentes, nulla aut rerum humanarum, aut hominum iudiciorum ratione habita, & priuatim, & publicè in Dei amore occupentur, eos fratres Christi germanos esse, ac proinde Dei filios prædicari & haberi, ut disertè Paulus testatur de hoc genere ad Romanos scribens. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. Verum enim uerò, quamuis nulla res sit, que istiusmodi homines arcere, aut submouere queat ab assidua charitate, & meditatione Dei: quamquam que uel in medijs urbibus, medijsque hominum coetibus otium sibi ad uacandum Deo, & locum uacuum constituant, ut potè, qui ipsi secum circumferant altam

quan-

quandam quietem, ac omnium earum rerum, quæ perturbare animum possint solitudinem: tamen quando cumque illis facultas datur, uitandi atque fugiendi coetus hominum, à quibus ipsi semper animo absunt, id illis gratissimum accidit, facultatemque eam amandi Deum: amore non solum non interrupto, sed ne interpellato quidem, sibi oblatam cupidissimè amplectuntur. Itaque quod in ipsis est, urbes fugiunt, solitudines amant, desertisque & ab hominum congressu remotis locis, ut alijs quidem uidentur soli, at ut se habet ipsa res, magnis diuinarum & celestium rerum gregibus stipati, ætatem in amore dulcissimo degunt. Quare cum soli sunt holocaustum ex se Deo integrè offerunt, traduntque se charitati super aram totos penitus inflammandos. Cum autem in urbibus & inter homines uersantur, idem quidem illi sacrificiū perficiunt: sed dum timent, ne quid sibi ab hominibus obijciatur, quod ipsis modo aliquo sit impedimen-

LI 5 to,

to, quominus integrè & perfectè id hoc locaustum Deo offerant, excitati atque commoti ab eo ipso desiderio inhærendi semper Deo, quod in ipsorum animis continenter versatur, ista sæpiùs loquuntur atque iterant. *Quis det te mihi fratrem meum sugentem vbera matris mee vt inueniam te foris.* Atqui diuina natura Dei intus, extraque omnem mundum complexa non modo fouet ipsum, atque continet, & cum vniuersas, tum singulas illius partes regit, atque temperat: sed existit in earum vnaquaque & emittit ex ea, atque vibrat, tanquam radios, claras quasdam & illustres suæ diuinitatis species. Sed quamuis insit, atque eluceat Deus in vniuersi natura: tamen quoniã ea nullo modo tanta est, vt continere ipsum quãtus est possit, aut vllò suo bono Dei omnem perfectionem, atq; bonum exprimere: idcirco, qui ex rerum naturæ inspectione gradum sibi ad ascendendũ ad Dei contemplationem & amorem constituunt, non solum cognitionem

de

de Deo habent imperfectam, & ab eo quod res est, multum distãtem, sed etiã, quod in rebus creatis & visibilibus insistant, in eisque perscrutandis & inspicendis morantur, periculum interdum ad eundem inhærendi tanquam in visco, sic in amore earundem. Quam ob causam viri perfecti, qui omnes istas perueniendi ad cognitionem, & charitatem Dei explorauerunt iam, & obierunt vias impetrare à se, vel ab eo amore potiùs, qui ardentissimus erga Deum in ipsorum animis dominatur ac regnat, non possunt, vt hac imagine Dei, quæ ad ipsorum oculos ex mundi ornatu, & ad eorundem animos ex fidei doctrina confluit, ad cognoscendũ contenti, nihil aliud præterea requirant. Sed quo magis profecerunt in amore, quoq; sunt magis perfecti, eo auent magis, auent dixi? estuant potiùs desiderio atque afflictantur ita, vt nisi re adepta non conquiescant, videre ipsum per se Deum. Id autem est, quod in hoc carmine dicitur *foris*, hoc est, non in re-

rum

rum vniuersitate veluti inclusum, sed extra hunc mūdi ambitum, supraque æthereos omnes orbis dominantem cunctis, & præfidentem rebus, nuda facie, & vt

2. Cor. 3. Paulus scripsit, Reuelatā gloriam eius specularē, ipsum videre: & in eandem imaginem transformari. Quod profectō continget illis cum ab hac vita, quæ cum morte atque miseria omnia habet communia, demigrantes in purissimis cæli regionibus vitam vixerint immortalem, atque beatam. Quod cum euenierit, illud etiam eueniet, quod sequitur.

Etiā nemo me contemnet. Nam de illa beata futura vita est, quod Paulus ad Colossenses scripsit: Cum Christus apparuerit, vita nostra, & vos apparebitis cum ipso in gloria. Ad hæc verò mortalis vitæ tempora pertinet, quod idem ad Romanos scribens, Omnia, dixit, subiecta esse vanitati. Vanitatem autem cum nominat Hebraica proprietate, corruptionem, instabilitatem, vicesq; fortunæ alternas, & vitæ casus acerbos, & luctuosos intelligit.

Quæ

Quæ cum omnibus qui in hoc sæculo iactamur, communia sunt: tum nescio quomodo maiore impetu, ac magis infesto agmine in bonos inuadunt: ita vt, quod ad eum fructum attinet qui è terrenis bonis percipitur, illi maximè omnium miserimi, & despiciatissimi ferè semper extiterint: quemadmodum pro certo Paulus scripsit. Nam si in hac vita tantum in

1. Cor. 15. Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Et alio in loco ipsum tanquam agmen malorum infestum bonis producens, atq; explicans. Sancti, inquit, ludibria & verbera experti, in super & vincula, & carceres lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occasione gladij mortui sunt: circueiunt in melotus, in pellibus caprinis egentes, angustiat, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Itaque in hac vita boni tot modis contemptui habentur, at contemnet illos nemo, imò potiùs omnes admirabuntur, & beatos prædicabunt cum immortalitatem adepti, claraq; luce fulgentes,

&

& quod caput bonorum est cum Christo ipforum capite, amoris atque eiusdē spiritus foedere, nullo vnquam tempore dirimendo, colligati, atque coniuncti; omnibus impijs, atque bonorum inimicis, atque aduersarijs sempiterna pœna affectis in lætitia diuina, in infinita cœlestium bonorum copia, in claritudine, in regno foelicissimum æuum ducent temporibus sempiternis. Opportunè autem ista cōmemorata sunt à Solomone hoc potissimum loco. Nam tamen vitam hanc mortalem cum immortalitate cōmutare omnes cupiamus: tamen perfecti viri sunt, qui propriè cum Paulo dicunt: Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. Et certè per omnes amoris Diuini gradus ad summum euecto homini quid restabat aliud, nisi, vt id desiderare se diceret, cuius vnus cōsequēdi causa tantos à principio suscepisset labores? Hoc est, vt optaret foris, id est, extra corporis huius custodiam, & terræ tenebrosa loca omnia inuentum videre Deū,

in

in quo vno pietatis præmium collocatum est, & vita beata. Id enim certè Paulus, vt potè, qui perfectus planè in amore esset, cum ad metam peruenisset sui cursus, optabat: Bonum, dicens, certamē cer-
 2. ad Ti-
 mo. 4.
 taui, cursum cōsummaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quā reddet mihi in illa die iustus iudex. Et quoniam iam vltior gradus quem adderet, quovè ascenderet nullus reliquus erat: rectissimè Solomon, vt huius vltimi gradus explicationem cōpleret, quæ ad ecstasim pertinebant, adiecit: dicens, *Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Et quæ sequuntur. *Adiuvo vos filie Hierusalem, ne suscitatis neque enigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Quæ quam vim habeant, etsi superius dictum à nobis est, tamè illud necesse est vt dicamus modo, minus accuratè hîc, quā superius, minusq; multis verbis atque obtestationibus cauere quiescentis in amore sponsæ tranquillitati, atq; somno, idque fieri, nō quod minus graue malū sit

perfe-

perfectos, quam incipientes, aut proficētes à dulcissimis suis studijs, & sanctissimo illo contemplationis ocio retrahere: sed quod minus omninò metuendum sit, atque formidandum, vt auocari, atq; retrahi vllis interpellationibus possint perfecti, vt potè, qui sint præditi maiore, & firmiore virtute quam cæteri. Quæ verò deinceps sequuntur, vsque ad capitū finem, non continent aliquem gradū amoris nouum, qui nullus iam erat, sed eiusdem tertij gradus qui explicabatur, absolutionem continent, &, vt ita dicā, quandam expolitionem. Nam explicat perfectorum cum ad summum amoris peruenunt proprios quosdam atque intimos sensus, legesque amandi huius generis proprias. Ac primum ex illorum persona sic dicitur. *Sub arbore malo suscitauit te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.* Paulus charitatem Dei erga genus humanum admirans, ac prædicus ea maximè ratione illā amplificat, quod aduersus eos, qui Deo & studijs aduersa-

bantur,

bantur, & moribus Deus beneficus, ac largus extiterit. Ita enim ad Romanos scribit. Commendat Deus charitatem suam, quod cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii eius: Et quidem est hæc diuina charitatis erga nos cum propria laus, tam verò ita magna atque ampla, vt ea maior ne cogitari quidem vllā possit. Nam si, quod Christus veridico, ore dixit. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suā ponat quis pro amicis suis. qui, quod ipse fecit, pro inimicis atque hostibus, atque adeò pro ijs, qui ad vetus odium nouum & immane addentes flagitium necandi illius & interimendi consilium inierunt, & ad exitum perduxerunt, mortem oppetijt, is vel ipsam charitatem vicisse, nouumq; & antè id tempus inauditum amoris exemplum induxisse in vitam putandus est, sine dubio. Quod si quomodo Deus à principio creauerit, hanc suam tam eximiam in homines charitatem opportuno tempore

M m

decla-

Ad Ro-
ma. 5.

Ioan. 15.

declarare, siq; facti huius momenta omnia rite ponderare quis velit, tam multa profecto in eo inueniet testimonia amoris Dei, vt charitatis diuina lumen non magis ostendatur nobis ex eo quod plurimum ad ostendendum, fidemque faciendam valet, quod pro inimicis mortuus est, quam ex eo quod à principio ipsi causam attulit, vt pro illis mori vellet, atque decerneret. Nam vt multa præteream quæ hac in re insunt, & quamuis copiosè, & rhetoricè dici, & exaggerari possunt, quanti illud amoris signum fuit, quam magni, quam testati, quam se effectentis, neque vllis iniuriarum obicibus prohiberi se patientis, quod eo ipso tempore quo maximè iratus esse debuit hominibus, quod, videlicet, dæmonis fallacia monita & cõsilia se quiti defecissent ab ipso, ipso itaq; tempore, quo illud scelus flagrabat, scelusq; propè omnium maximum, & quod non exemplo solum, sed contagione atque labe vniuersæ hominum posteritati erat nociturum, tantum

valuit

valuit apud Deum sua bonitas, isq; amor quo homines prosequeretur, vt quo eos liberaret à morte, in quam ipsi se precipites dederant, hominem se fieri, & ab ijs ipsis, quos meritò auersabatur nasci, eosque parentes & maiores habere, ac denique quas illi meriti erant pœnas, pro omnibus luere, ac subire voluerit, idque se facturum pollicitus fuerit, illis ipsis qui peccauerant, eoq; ipso tempore, quo illos sceleris ipso, atque peccati arguebat. Et ad serpentem, inquit diuinus scriptor Moses, conuersus, Inimicitias ponam inter te, & mulierem, semen tuum, & semen illius, tu insidiaberis calcaneo illius, & ipsum cõteret caput tuum. Ipsum autè Christus est, beatum, videlicet, semè à prima illa foemina peccati principe, longa generationum serie, multa post secula nasciturum. In quo quot res sunt, quas qui ritè consideret, iure obstupescat? Primum suscepit Deus curam salutis eorum, qui à se defecissent. Deinde, qui defecissent nulla maiori vi cõpulti,

Gene. 3.

*Leo Papa
sermo. 2.
de Natiua*

Mm 2 sed

sed leuitate quadam summa, & certè in-
 gratitudine incredibili inducti. Præter
 ea, qui se, hoc est, conditore ipsorum, &
 amatore, & benefactore relicto dæmo-
 nis, cui nullo erant obstricti beneficio
 partes essent sequuti. Ad hæc incubuit
 in eam curam, eo ipso met tempore, quo
 ipsorum aduersus se maxime recès erat
 ingratitude & impietas. Deinde, quæ
 amanter erga illos facere, & benignè de-
 creuerat, eis ipsis quos exosos habere
 oportebat, & certè peccati merito habe-
 bat maxime exosos & prolixè est, & sta-
 tim pollicitus. Postremò, quod omnia
 superat, eum varijs eos posset seruare mo-
 dis, suæ erga illos charitati satis fieri pos-
 se non credidit, nisi ipse se eorum saluti
 immisceret: remque eam omnem admi-
 nistraret per se, factusque ipse homo, &
 humanæ conditionis subiens labores,
 quo illi benè beatèque viverent mortè
 ipse acerbam, & ignominiosam obiret.
 Atque quemadmodum ab illo primo
 delicto, quo humani generis tanquam
 radix

radix vitata est, & infecta, quidquid po-
 stea peccatur, vel priuatim vel publicè
 deriuatur & ducitur, omnesque nostri
 ex illo fonte redundant moerores, atque
 dolores: sic salutis item nostræ, & à pec-
 cato liberationis, beatitatisque omnino,
 & felicitatis humanæ eodem illo tem-
 pore iacta sunt fundamenta. Illa enim
 promissio Dei de futuro aliquo, (qui à
 muliere genus cum duceret serpentis ca-
 put, id est, impotentem illius dominatio-
 nem confringeret, Deum multa post se-
 cula in terras adduxit, indutum huma-
 nis membris, id est, Christum nobis de-
 dit summum, atque vnicum & libertatis
 nostræ vindicem, & diuinæ vitæ nobis
 atque beatissimæ authorem. Vt qui
 contempletur sanctorum & Deo charo-
 rum hominum virtutum præstantiam,
 & animi ipsorum dotes egregias, atque
 diuinas, illudque quod ex his tanquam
 viuis lapidibus, aureum atque gemmeum,
 & omni egregio opere, & artificio visen-
 dum conficitur ædificium: is si ista reuo-

cet, ad suos fontes inueniat, illam omnium bonorum altitudinem & exaggerationem; qua vsque ad diuinitatis consortium extollitur humana natura, & quid quid postea à Deo hominum causa est perfectum tanquam radicibus, niti illis rebus, quæ promissæ à Deo & stabilitæ sunt, illo funesto & eodem foelici humano generi die, quo interdicta illa arbor est violata: eandemque ipsam arborem testem fuisse reperiatur, tum nostræ erga Deum summæ impietatis, tum ipsius erga nos clementiæ incredibilis: iudicaturusque sit esse verissimum, quod Paulus in eadem quidem scripsit causa, sed ad diuersa tempora spectans, nimirum, superabundauisse gratiã, vbi delictum abundauit. *Rom. 5.* Quis enim id vnquam non discipere futurum, sed omnino cogitando sibi fingere, aut in animum suum iuducere auderet, quisve crederet, fraudibus concipiendis, & à Deo se ingratisimè alienando, prouocaturum fuisse hominem tantam illius erga ipsum beneuolentiã, tantumque

tumque amoris incendium in diuino petore excitaturum? Quisque ista considerans, secumque reputans, non & ipse amore ardet, & charitatis aduersus Deum flammis corripitur? AEquum certè est, nos omnes corripì eo igne atque ardere. Sed quamuis ad omnes retractare ista seculum, & meditari pertineat: tamè id quomodo quidem fieri decet, illi soli faciunt, qui arcto charitatis vinculo cum Deo coniuncti ab his diuinis donis, quibus abundant, admonentur atque excitantur, vt cogitent & inquirent, quæ sua industria, quoque merito suo ad eum, in quo sunt, necessitudinis cum Deo & amoris gradum peruenerint. Statim enim vident, vt potè quorum mens caelesti perfusa lumine, verum quod est continuò dispiciat, itaque vident statim vasa misericordie, quod Paulus Hebraica scripsit proprietate, se esse: id est magnas diuini amoris, atque misericordie opes continentia vasa idque videntes dum beneficia in se diuina alia ex alijs considerant, retroque

Rom. 9.

memoriam referunt quam longissimè possunt, ipsa rerum inter se nexarum serie deducti ad ipsum caput, vnde iste Dei effusus amor proferre se in lucē cepit, perueniunt: hoc est, cogitando incidit in id, quod Deus sibi voluit esse principium declarandi, atque testificandi suum in homines ex tota æternitate iam conceptum amorem. Quò cum peruenerunt intelligit, quod ab alienare Deū ab ipsis maximè debuit, primum hominis scelus, quod fuit omnibus nobis, qui in illo continebamur scelus commune, id Deo causam attulisse, seu potius sumpsisse sibi ex eo Deum atque arripuisse causam humanum genus multò effusus, quam à primò facere statuisset amandi, & quod ad dissidium & inexpiabiles inimicitias suapte natura valebat, Deo seruandorum hominum studio magno perè incenso, non solum arctioribus necessitudinum vinculis cum eo coniunxisse nos, sed permutatione quadam, & communione bonorum facta, nostra nobis

nobis cum illo mala, ipsius item nobiscum cum ipso bona communia fecisse. Quarum ex consideratione rerū & consiliorum summi Dei maxima admiratione afficiuntur, eiusque admirationis indices sunt voces istæ. *Sub arbore malo exci-
tauit te, ibi violata est mater tua, ibi corrupta
est quæ genuit te, siue. Ibi peperit te mater
tua, ibi edidit te tua genitrix.* Nam inquit cum tua erga nos ingentia merita, cum indignitate nostra conferimus: cumque ad nos ipsos contuendos, quos tot beneficijs & tanta liberalitate prosequeris, conuertimus oculos: quid in homine amando sequutus fueris auemus cognoscere. Itaque in eam inquisitionem ingressi, quæcumq; vel hominibus insunt, vel ab eisdem gesta sunt intuètes, aciem tandem mentis nostræ referimus, ad primum nostri generis ortum, quo in ortu, atq; principio clare videmus vt nos amares, nobisq; benefaceres inductum fuisse te à sola bonitate tua, adeò, vt cum in nobis nihil esset, amorem quod prouo-

care posset, inessent autem contra quam plurima, quæ ad incitandum odium, & accendendam indignationem valerent, quod peccandi nos, & abs te deficiendi principium fecimus, id tu tibi initium esse volueris, ad omnes amoris opes in nos effundendâs, & quæ arbor impietatem erga te nostram vidit, eadem testis fuerit maximi tui atque summi de nostra salute promissi. Ibi enim excitauimus te: ibi tuam in nos charitatem in lucem produximus: ibi vt se efferret iste tuus amor, & vt quâtus esset testaretur, effecimus. Ibi peccâdo occasionem dedimus tibi, vt quo hominẽ redimeres, ipse homo fieri decerneres: & quia nos præcipitauimus in summas misérias, vt ipse velles te ad nostram humilitatem deijcere: & quia te fugiebamus, vt quo nos apprehenderes, in animum ipse induceres nostrum corpus induere, & inter homines ex hominibus nasci: ibi corrupta est mater tua, ibi etiam peperit te mater tua: corrupta est serpentis sua su, peperit te tuo do-

no,

no, atque beneficio. Ibi enim profectò cunctorum viuentium mater Eua, cum te in eius semine atq; posteritate numerari velle pollicitus es, quodam modo peperit: tuncquẽ videri potes natus fuisse, quando ex eo tempore virtus natiuitatis tuæ coepit esse hominibus salutaris. Nam in cuius nascituri fide, iam tunc tantum bonæ spei lumẽ exoriebatur: is certè natus iam nunc censeatur, & certitudine promissi, & efficacitate beneficiẽdi. Ibi igitur peperit te mater tua, cumq; te peperit, simul edita in lucem est omnis nostra spes, omnis salus, omnis foelicitas. Tantumque peccâdo propter excellentiam tuæ bonitatis consequuti abs te sumus, quantum præclarè agẽdo vniuersi homines per omnẽ vitã promereri nunquam possemus. Atq; hæc iusti, maximã iam, videlicet, cù Deo charitate coniuncti, recolentes prima initia huius amoris sui, & simul Dei admirãtes benignitatẽ cõmemorãt: quibus à Deo respõdetur hoc modo. *Pone me vt signaculum super cor tuum, &*

Vr

ut signaculum super brachium tuum, quia fortis est, ut mors disiectio, & sicut infernus amulatio. Lampades eius, ut lampades ignis atque flammaram. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam, si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihilum despiciet eum. Quibus verbis admonet illos Deus, ut quanto se maioribus bonis ab ipso affici intelligunt, quantoque apertius vident, ipso cum illis clementer, atque benignè agente, à summa nõ solum inopia, sed etiam indignitate & vilitate ad clarum & altum locum, ad ingentesque diuitias se esse perductos; tãto maiorem sollicitudinem, & curam adhibeant, ut ne quid vnquam vel ad voluntatem, vel ad animi cogitationem admittant, quod non eo dignitatis, atque claritatis gradu sit dignum. Sed quemadmodum piè se erga ipsum & amanter gerendo, tantum apud ipsum gratiæ locum consequuti sunt, eos ut pro intimis amicis haberet: sic sciant, & intelligant in eo se ita con-

Augusti.

epist. 29.

sistere,

sistere, eumque diutius locum retinere non posse, nisi continenter & ardentè amando. Neque verò quia ipso tam amico & penè socio, dulcissimè & familiarissimè hæctenus vsi sunt, idcirco sibi deinceps remissius agere, licitum putare esse debere: neve existimare ipsis, si quid deinceps peccauerint, atque deliquerint, ad veniam aditum statim facillima ratione patere. Quo enim illos maiore amore & beneficijs profequitur, eo religiosius, ac magis sollicitè ab ipsis colli se velle: & quoniam illos ad intimam suam familiaritatem admittit, idcirco ipsum attentius inquisiturum in singula ipsorum facta atque dicta. Antea si quid peccabatur, id aut humanæ fragilitati, aut ignorationi potuisse concedi; iam verò qui tanta luce perfusi sint, qui que tot gratiæ, & charitatis donis sint ad bene agendum muniti, ijs ad inscientiam, atque imbecillitatem causandam vix vllum locum relinquere. Quo magis sua sponte deinceps quoque minus, aut cupiditatis impulsu, aut

alte-

alterius cuiusquam hortatu peccaturi sunt, eo peccaturos maiori periculo. Antea quemadmodū in ampla familia industria & officiosa puella gratæ esse solēt, familiæ domino, sic illos gratiæ, & amoris locum quendam apud se obtinuisse, iam eos pro coniuge habere, & quidem legitimis ceremonijs, & verissimo foedere iuncta, & copulata secum coniuge. Quare admonere illos vt videant, qualis amor vxoris esse debeat erga suum virum, tales eos erga ipsum esse debere: eertē ipsum animum maritalem eis, & amorem exhibiturum. Quo amore, vt nullus est ardentior amor, ita nullus est irritabilis magis. Excubare enim semper viros in vxorum custodiam: neque vt alia à se illas, sed vt easdem secū diligere: ex quo efficit, vt quo magis ipsas amant, eo maiorem, de eo quod ab eis fit contra coniugij fidem, dolorem & indignationem concipiant: eoque tum zelo illos & furore succendi, vt neque precibus placari possint, nec pretio. Ignem infusa aqua

extin-

extingui: illorum verò amore, atque ira estuantem & ardentem animum, ne ipsiis fluminibus infusis posse mitigari: quæ duo maxime saeva, maximeq; inexorabilia esse videntur, mortem, & infernum, pene exorari facilius illis posse. Et profectò res ita se habet, maximo periculo ab ijs peccatur, qui peccandi causis fere omnibus carent, quales sunt viri perfecti, & in altissimo charitatis gradu constituti. Nam quibus multa dedit Deus, ab ijs plurima exigit: & quo maiora in illos beneficia contulit, eo agrius fert se negligi ab illis, vixque exorari se sinit, vt illis ignoscatur. Nam in hoc genus humanum proprie, vt mihi videtur, Paulus inuehitur, cum ad Hebræos magna seueritate, & verborum, & sententiarum scribit. Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cælestis & participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesq; seculi venturi, & prolapsi sunt, rursus renouari ad

ad Heb. 6

peni-

poenitentiam. Quod quamuis non sit *αδύνατον* quomodo eo verbo Dialectici vtuntur, est tamen quomodo sacre loquuntur literæ *αδύνατον*, id est, arduum & perdifficile. Nam, qui nulla maiori vi compulsi nullaque vehementiori cupiditate obcæcati, aut in fraudem inducti vltro se & sua sponte in peccati foueam demittunt, cum alioqui essent magnis gratiæ præsidijs, aduersus omnes hostiles insidias & infultus muniti, scelus concipiunt prope inexpiabile. Vix enim digni sunt, quibus detur venia petentibus: aut certè quoniam magnum semper fuit in clementia Dei paratum per fugiū ijs, qui se ab impietate reuocant, & ad iustitiam regredi volunt, cuiusuis illi sint vel conditionis, vel ordinis, sunt certè isti, de quibus loquor vix digni, quibus hoc ipsum, vt displicere ipsis sua male facta incipiant, & vt deferere eam vitam & prauè à se factorum poenitere velint, Deus in animum, atque in voluntatē immittat. At quod istorum salus vbi semel peccato

to

to aliquo amittitur, tam sit recuperata difficilis, non tam ex Dei ingenio. (est enim placabilis & propitiabilis natura sua Deus, & ad benefaciendum semper intentus.) itaque non tam ex Dei ingenio contingit, quam ex ipsius, & delicti, & delinquentis ratione atque natura. Sunt enim omnes huiusmodi lapsus lætales atque mortiferi: propterea quod qui ista peccat, peruersa animi atque voluntatis obstinatione quadam omnia fere salutis & bonæ valetudinis, quibus erant circumsepti præsidia, omniaque illa dona Dei, quæ in se habebat, quorum ad animos in officio continendos maxima vis esse solet, repulerunt à se & peccando veluti superarunt, atque vicerunt. Itaque suo facto effecerunt deinceps vt sibi illa adiumento minus esse possent, minusque virium ad ipsos sanandos haberent: certè minus se illis efficaciter ad bonum moueri, minusque à peccato retrahi ipsi postea sentiunt, atque experiuntur. Non quod illa vim suam amiserint, aut

Nn

quod

quod minus quam antea, quod in ipsis est erigere, & conuertere ad Deum animum hominis possint, sed quod ipsa illorum mens oppressa magnitudine sceleris, cuius ipsi nulla propè externa res causam atculit, ipsa potius sibi sua obstinatione peperit: sceleris, inquam, non aliunde nati, sed ab ipsomet animo, & ab intimis illius sensibus orti, atque profecti obtorpuerit & recti, atque honesti sensum propè omnem amiserit. Nam sicut qui firma & integra valetudine semper per totam vitam vsi sunt, quod præditi essent bene constituto, atque valente corpore, vbi id illis euenit, vt aliquo morbo corripiantur periculosissimè egrotant, vix vt vllis medicamentis possint ad sanitatè restitui: propterea quod quæ tam firmas vires fregit, atq; deiecit, ea profectò immèsa quædã mali vis fuit: quare naturæ virtus magnitudini mali cedens, atq; succumbens, nec ipsa cõtra aliquid niti, nec oblata ipsi ab industria medicorum ad morbum propulsandum arma potest

potest arripere, itaque tandem opprimitur & extinguitur: sic certè sentiendum est, quæ iniquitas adultam & perfectam, & cupiditatibus profligatis, & pene deletis in animo latè dominantem, maximarumque choro virtutum circumseptam charitatem è animo expulit, ipsumque peccatis peruium fecit, eam iniquitatem radices egisse in animo ita firmas, atque altas, euelli vix vt possit. Et hoc causæ habuit Solomon, quare hoc præcipuè loco, cum de perfectorum virorum persona & amore agebatur, hac admonitione yteretur. Etenim illis maxime prouidendum est, ne à charitate decidant, ne à peccato vulnerari se sinant, quamcumque enim plagam acceperint, eam illis plagam propè immedicabilis futura est. Sequitur. *Soror nostra paruula est, & vbera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est.* Quid in hac imagine, & amorum diuinorum imitatione tam accuratè descripta sibi Solomon velit, qui in eius postremo tanquam

Basilii. in
cantica.

actu sponsam ipse inducat, de sorore sua minore collocanda sollicitam, quo facilius intelligamus, eorum nobis vitas proponamus ante oculos; qui qualis hoc loco spōsa esse describitur, tales & ipsi fuerunt in amore, scilicet, Dei & charitate perfecti, quorum nobis sacrae literae plurima exempla suppeditant: videamusq; ecquis illorum fuerit, cui ad tam altum amoris & foelicitatis culmen euecto, obiectum sit aliquid, quod ipsum cura & sollicitudine affecerit. Nam is si inuentus fuerit, nobis dabit viam & rationem interpretationis in hoc loco, qui sine dubio ea continet, quibus animo sollicitari perfecti solent. Sed quem prius inspiciamus, quam Paulum? aut in quo potius perfecti erga Deum auctoris exemplum quæramus? Quid verò scriptum de illo est, quod adhuc locum interpretandum & illustrandum pertineat? Quid? Instantia mea quotidiana & sollicitudo omnium ecclesiarum, quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non

2. ad Cor.

II.

vror?

vror? Et de Galath. ad ipsos. Filioli quos Galat. 4. iterum parturio donec formetur Christus in vobis. Et de suis contribulibus ad Roman. Veritatem dico in Christo, non Rom. 9. mentior, quoniam tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ. Ergo quod perfectis curam & sollicitudinem afferat, nihil est præter eorum, quos vel à gratia Dei decidisse, vel in eaparam valere vident salutem, atque incrementum: idque est illorum proprium, ut has minores natu sorores suas infirmas & perpusillas, id est, infirmos aut imperfectos homines, quos illa, qua Deum amant, charitate amplectuntur, velint atque cupiant charos Deo esse, & eundem obtinere apud illum gratiæ & amoris gradum quem ipsi obtineant, aut etiã ampliorem. adhibeantque ad id non solum vota sua ipsi, sed industriam atque operam, nullum recusantes, aut, depre-

Nn 3 cantes

cantes laborem, dummodo eorum saluti & vtilitati prospiciatur. Nam primum eos incitat ad hoc studium, atque stimulat amor Dei, qui in ipsis est. Nec enim ferre patienter possunt: cui omnes debere vident omnium amores, eum non ab omnibus certatim amari. Deinde accenduntur ad idem misericordia erga eos ipsos qui se sua sponte ab amore diuino remouent, & sanctissimam omnium, & vtilissimam Dei amicitiam discunt. Quæ ipsa in proximos misericordia, à charitate, qua Deum amant, existit, à qua omnis in proximum benignitas, atque amor exoritur. Itaque aliorum salutem æquè, atque suam curant, eosq; hæc vna cura sollicitat. Nec enim sunt de illorum hominum numero, quos secundæ res obliuisci suorum faciunt, ipsa potius eorum gratiæ magnitudo atque foelicitas ad cogitandum & agendum de aliorum salute illos inducit. Dicunt igitur. *Soror, nostra paruula est, & ubera non habet, quid faciemus sorori nostræ in die quando allo-*
quenda

quenda est. Quibus quærentibus respondetur: vel potius ipsi sibi respondent. *Si mirus est, ædificemus super eum propugnaculum argenteum: si ostium est, compingamus illud tabulis Cedrimis.* Id nimirum affirmantes: atque dicentes Deum, quod sapientia eius, & moderatione ea, qua vniuersas res, non violenter, sed aptè & accommodatè ad earum naturas administrat dignum est, ita esse semper, itaque fuisse, tum in vniuersos, tum in singulos animatum homines, vt dummodo exorari ipsi se & duci permittant, ac tatum se esse saluos non nolint propitius illis futurus sit, nec vnquam desiturus, quoad eos, non saluos tantum, sed florescentes, etiam atq; foelices efficiat. Itaque arcam illi atque solium exhibeant quod Deo cælesti ædificiũ superstruere volenti, non sit repugnans, ipsum certè iacturum fidei fundamenta firmissima, eisq; iactis eas ædificiorum, id est, charitatis & bonorũ operum moles excitaturum, quibus nihil fieri possit illustrius. *Si mirus, inquit, est*

edificabimus super eum propugnacula argentea, si ostium est compingemus illud tabulis Cedrinis. Duo sunt tanquam principia & fundamenta, & verò tanquam cardines, in quibus vitæ Christianæ ratio & institutum versatur. Vnus est, vt gratiæ Dei in nostra corda intrare volenti aditum præbeamus, alter, vt admissam eam & ingressam firmiter retineamus, quamuis nos aliò vocent seculi atque carnis illecebræ. alter positus est in rectè incipiendo, alter in perseverando constanter & firmiter, quod gratiæ aditum præbemus ianua figuratè dicimur: quod perseveramus in gratia constantes, contra dæmonum omnes insultus, dicimur murus. Ergo quia de sorore natu minore, id est, de imperfectis & peccatoribus hominibus quærebatur quid illis faciendum esset, quò nubere Deo possent, hoc est, obtinere excellentem aliquem gradum gratiæ apud Deum, conuenientissimè & verissimè respondetur, dent illi operam, vt ianua atque murus sint: ianua qua ad

iplos

iplos gratiæ Dei intret, murus quo inuadentem hostem repellant. Id enim si fuerint, si que & gratiæ faciles, & aduersus peccati impugnationes se fortes præstiterint: hoc est, si & rectè instituerint vitam suam, & in suis rectis institutis perseverauerint, additis quotidie à Deo maioribus gratiæ donis, maioribusq; in ipsos cælestium bonorum atque virtutum ornamentis ab eodem collatis, eos in viros magnos & illustres, & Deo charissimos euasuros. Vnde sequitur. *Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem habens.* Sequitur porrò. *Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos: tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea coram me est, mille tui pacifice & ducenti ijs qui custodiunt fructum eius.* Vineæ nomen hoc in carmine transferri ad significandas eas res, quarum præcipuo studio quisque tenetur, & in quibus maximè elaborat, quo percipiat ex eis fructum aliquem voluptatis atque lætitiæ, iam superius me-

Nn 5 mini

mini me dixisse. Porro alij alijs rebus capiuntur. Nam quidam, quorum est maxima multitudo, suæ ipsorum nature & conditionis ignari, quasi ex corpore constarent solo, quæ corpori vtilia. & iucunda sunt, ea habent in bonis: occupanturque proinde vel in coaceruandis opibus, vel in voluptatibus comparandis, vel in ambitionis studio. Quidam alij melius eruditi à Deo ipso atque edocti inanitate istarum omnium rerum perspecta partem sui principem, id est, mentem atque animum colunt: virtutumque omnigenere, quæ est animorum cultus optimus, ipsum exornant. Atque vt omitteremus dicere cætera quibus efficitur, vt horum institutum vitæ, aliorum omnium institutis sit multo præstâtius, sunt enim innumeraabilia; illud vnum quod quidem nemo neget, nunc dicam. Hoc genus vitæ bonorum eo præstare. cæteris viuendi rationibus, quod ex se se aptum totum est, neq; ex fortunæ, aut cuiusquam alterius pendet arbitrio: cum contra in reliquis

vitæ

vitæ institutis, quæcumque errore cæci appetunt homines, ita dominantur casus, atque fortuna, vt quamuis boni vllam partem haberet, à quo quidem plurimum absunt. (nihil enim effici potest vel leuius illis, vel magis inane, inane magis dixi: imò magis plenum verisimilis malis, nam quam polliceri videntur copiosam & iucundam vitam adeo non præstant, vt nusquam alibi neque malorum copiam maiorem, neque dolorum aciores morsus experiamur.) Sed vt illa instituta in se haberent aliquid boni, quando quidam eo sunt stupore animi præditi, vt verorum amisso sensu malorum nullo afficiatur dolore ex malis, quibus ambitiosorum atq; afortunorum vitæ redudat; sed vt bona illa sint, illud certe, vel ipsi illi qui ea amant concedent fluxa esse, atque fugaciâ bona, & planè eiusmodi, vt nemo eorum, qui ipsa semel fuerit adeptus habeat in sua potestate, atq; manu, ea quandiu velit, quâtumq; velit habere, ex quo effici, vt qui videat eripi sibi illa in horas

horas singulas posse, posseque amitti, metu amittendi torqueantur sempiterno: sintque in summa illorum copia miserissimi. Quod si id illi minus sentiunt, seque quod externis bonis florere videant, foelicibus annumerari volunt: aut se solos foelices atque beatos esse ducunt: sancti profecto viri multo verius ipsi sibi, de eo, quod adepti sunt, bono gratulabuntur: institutumque & conditionem vitae suae magis amabunt, ac plurius ducunt. Itaque colligent, si illi, quorum omne bonum fortunae temeritati subiectum extra ipsos est, fructus laetitiae magnos videntur sibi ex eo percipere, seque pro beatis volunt gerere, qui quod nos facimus, toti ex se pendent, vtpote qui ea sectentur, atque possideant bona, à quibus nemo eos vnquam inuitos diuellat, neque verò impediatur quin hauriant ex eis quantum volunt, eos veriores multo quam superiores, & latandi, & perpetuo gaudendi causas habere, verèque ipsos beatos, atque diuites esse. Nam vinea, in-

quiunt.

quirit. (sic enim istam allegoriam interpretor, atque id à Solomone dici arbitror hoc maxime loco, postquam sanctae vitae perfectionem & absolutionem exposuit: quo ex collatione ad alia genera magis eius praestantia enitesceret.) Ergo inquit, *vinea facta est pacifico in ea qua habet populos.* Quod de vno dictum, ad vniuersos debet intelligi pertinere qui ista sectantur externa bona, quae ideo dicuntur popularia, vel quod sint magna bona, opinione vulgi atque populi, vel quod populi, hoc est, multorum praedae & direptioni sint exposita. Illi igitur habent hanc suam vineam in vineo populo communi, hoc est, in aliorum potius, quam in sua ipsorum potestate: cuius magis declarandi causa statim additur. *Tradi dit illam custodibus.* Nec enim sine multorum auxilio excoli, id est, comparari ac retineri illa bona possunt. Ex quo existit quod sequitur. *Vir affert pro fructu eius mille argenteos.* Id est affert parum pro spe & optato prouentu. Nam qui

quī fiat, vt quod è manibus quotidie elabi potest, quodque fallax atque fugax sit, solidam quietem afferat? Sed hæc ambitiosi & aſoti: quid verò sancti, atque iusti? Quid? *Vinea*, inquit, *mea coram me est*. Habent enim secum, & intra se bona sua, ab omni, videlicet, incurſu & iniuria fortunæ libera, & ob id fructuosissima bona. At gaudent cæteri ſuis bonis, & pro fructuosis ea habent. At hoc magis declarat, quantum, & quam magnum ſitiuſtorum & perfectorum hominum bonum: idedque ex illorum perſona additur. *Mille tui pacifice & ducenti ijs qui cuſtodiunt fructum eius*. Nam, inquit, ſi ex eo quod alieni iuris totum eſt, & cuius vos, ò auari, & aſoti, nullo modo eſtis domini, iucundè vitam, atque beatè traſigitis: quod non tam ex veritate ipſa dicimus, vos iucundi aliquid atque boni ſentire quam ex errore veſtro & falſa opinionè affirmamus: ſed ſi ita videtur vobis, latabilia iſta veſtra bona eſſe, & iucunda, & beatè vitæ efficiencia; quid nos

nos dicemus quorum omne bonum poſitum extra fortunæ aleam, ſitum eſt in nobis ipſis? Quid nos, ad quos nullus caſus aſpirat, nulla externa vis poteſt ſe appellere? Qui arbitrato noſtro, diuitias nobis quantas volumus, cõparamus? Quibus pro voluntate noſtra foelicitatis modus præfigitur? Quibus denique vinea noſtra, funduſque, ex quo quietis & beatæ vitæ fructum demetimus, coram oculis eſt, à nobis colitur, nobis ſolis fructificat, nihil ex eo amittendi metus, atque cura decerpit? Quæ cum eſſent dicta, peruentumque à Solomone eſſet ad eam quæ exponere inſtituit iuſti viri abſolutionè, ià exequitur, quod vnum reſtabat adhuc, vt ad id charitatis faſtigium euectus homo vna iã cū Deo ſemper eſſe cupiens redẽptionè corporis ſui à Deo peteret: hoc eſt, reuelationè, vt ſacræ loquuntur literæ, filiorú Dei. Quæ profectò bonis omnibus, atque iuſtis cõtinget, cum Chriſtus vita noſtra apparuerit, ſuoque aduentu mortalitatem extinxerit: ſeque

qualis

qualis est mundo ostenderit, circumfusum gloria & maiestate. Id igitur quia restabat, vt huius Christi aduentus, & omnium in melius restitutionis maturitate orarent, ac peterent, ex persona sponsi illis præcipitur non solum id vt cupiant, sed vt eius se cupidos cantu, id est, aperta & ingenua voce testentur, inquit. *Quæ habitas in hortis amici auscultant te, fac me audire vocem tuam.* Præcipitur autem non quod perfectus homo alicuius hortatu aut imperijs in hoc indigeat: sed quia charitas Dei quæ diffusa est in illius corde, & qui in eius animo viuit Christus, hoc sui aduentus desiderio illum accendit, idcirco quasi imperio opus sit, ita describitur. Nam accendi atque incitari ad id ab Spiritu sancto testatur Ioânes in Apocalypsi, cum dicit. Spiritus & sponsa dicunt, veni, & qui hoc legit dicat, veni, veni Domine Iesu. His porrò illi hortatibus atq; iussis cupide obsequuntur. Itaque ex ipsorum persona statim subditur. *Fuge dilecte mi, similis esto capræ, hinnulo-*
que

Apo. vlt.

que ceruorum super montes aromatum. Quo cantu meo quidem sensu nihil Christo est auditu iucundius. Hortatur enim illum vt maturet suum reditum, nuptias initurus cum Ecclesia, quam sibi sanguine suo, & sanctissimis ceremonijs despõsavit. Sed quoniam ante dixerat, amici auscultant te, necesse est videamus, quos nam amicos hos esse dicat, qui sponsæ cantum ipsi obseruent, & quorum aures sponsus velit ijs cantibus circumsonari. Non enim, etsi amicos illos nominat, veri amici celsendi sunt, sed veris amicis per fraudem admixti, & specie tenus amici, re ipsa hostes acerbi: quales multi eorum sunt, qui ad Christianorum aggregantur numerum: vnde in Hebræo non tam amici nominantur, quam fodales, aut si verbum pro verbo redditur adiuncti, atq; aggregati. Nam sub Christiano nomine, interque eos qui dici se & haberi volunt veræ pietatis cultores, multi latent, atque occultantur erga pietatem ita malè animati, vt quod ipsam a

se profligarunt, eo non contenti, etiam ex aliorum animis eliminare illam pergant, & quod in ipsis est, nullo eam loco consistere sinant. Nam quo scumque vident id agere, vt bonis & antiquis moribus suum animum ornent, seque Christo commendent, eos contra obstinato animo pugnāt: interdum quidem aperta vi, plurimum autem dolo, atque ijs artibus, quarum ad insidiandum & occultè nocēdum maxima solet esse vis. Qua in impugnatione sibi proponunt, primum, vt ad similem suæ vitæ sectam, illos inducant: sin id non possunt, illud deinde calumnijs & molestijs inferēdis conantur, vt, & illis vitam acerbam efficiant, & alios similibus malorum timore perterrefactos absterreant à præclaris studijs, quo nullum certè est aut dirius, aut luctuosius malū. Nā & caueri qui tales sunt, difficillimè possunt propter communem religionem, qua se in nostram familiaritatem insinuant: & nocent grauissimè, quia, quo id impunijs faciāt, bonis

nisque

nisque perniciem facilius creent, bonorum ipsi speciem, atque colorē induunt, & pietatis ementito nomine, religionisque armis, armantur aduersus pietatem, atque religionem. Atque vt quisque optimus, ac maximè ingenuus est: ita maximè in istorum incurrit odia, eorumque est iniurijs expositus. Sed nulla tanta vis est, quæ fide erga Deum & charitate in eundem ipsum perfectum animum, ipse nō desit sibi, loco mouere possit. Nam, vt humana omnia præsidia deficient, vtque vicisse sibi videantur ij, qui in vno casu & calamitate bonorum suā felicitatem positam esse arbitrantur: tamen illi vincinequeunt. Habent enim quo confugiant in omni acerbitate & indignitate fortunæ, spei in Deo eiusque iudicio inuictum præsidium. Quo si atque corroborati præsidio non admodū curant, quā alij seclerati in ipsos & iniurij existāt: quā ipsos aut calamitate afficiant, aut falsas de ipsis opiniones in vulgus disseminēt: persuasi futurum tempus, quando de-

Oo 2 posita

Philip. 3.

posita hac mortalitatis veste, qua nunc
 ipforum animi splendor occultatur &
 tegitur, immutati ipsi in melius ab eo
 qui reformaturus est, vt Paulus scribit,
 Corpus humilitatis nostræ transfigura-
 tum corpori claritatis suæ: hoc est, à cõ-
 muni bonorum vita Christo Iesu, qui
 tunc apparebit immortalis vita affecti, &
 luce circumfusi caelesti, cunctis spectan-
 tibus omnium ætatum hominibus, ipso
 eodem Christo & iudice, & teste, & præ-
 cone, non modo restituentur in eum ho-
 noris gradum, vnde deiecti per iniuriam
 fuerunt, sed diuinis etiam celebrabuntur
 laudibus ad æternitatem, diceturque de
 illis etiam. Hi sunt, qui venerunt ex ma-
 gna tribulatione, & lauerunt stolas suas
 in sanguine agni. Itaque tandem ad con-
 sortium regni inuitati ab eodem atque
 assumpti: simul cum ipso in sempiterna
 gloria, & foelicitate regnabunt. Quare
 ad hoc tempus anhelant: hunc diem sus-
 pirant: in hunc Christi ad orbem iudi-
 candum, aduentum, votis omnibus &

deside-

desiderijs feruntur: sonatque perpetuò
 in illorum cordibus simul à fide in Deum;
 & à charitate, quæ in ipsis erga eundem
 Deum est, elicita ista vox. *Fuge dilecte mi
 similis esto capræ, hinnuloque cervorum su-
 per montes aromatum.* Quæ profectò vox,
 vt illis plurimum conducit ad ægritudi-
 nem leniendam, vtque ipsos spe optima
 replet, ita fucatos illos amicos, quos sacri
 scriptores Græca, & apta voce pseudo-
 prophetas, pseudoque Christianos ap-
 pellant, ingenti moerore afficit: Christo
 verò ipsi ita grata accidit, nihil vt ferè sit,
 quod auditu iucundius à nobis ad illius
 aures perueniat. Nam qui ab ipso peti-
 mus, summa vt adhibita celeritate ve-
 niat orbem iudicaturus, id sanè petimus,
 vt magnitudinem potestatis suæ, quæ
 iacere nunc multis videtur orbi ostendens,
 & in sublime efferens se multorum
 opinione iacentem, peccati atque mor-
 tis imperium omninò deleat: atque, quod
 quotidie oramus, cū preces illas ad Deum
 patrem fundimus, quarum nobis verba

O o 3 ipse

ipſe Chriſtus præiuit, eius vt regnū iam tandem adueniat: ditionique ſuæ ſubijciat vniuerſa, nullo deinceps derelicto, qui repugnare aut rebellare audeat, aut ſe impiè contra ferre, erroribus in vitam diſſeminādis, & à vero ipſius cultu, mortalibus auertendis. Petimusq; præterea, vt multorum de ipſius prouidentia querelis finem imponat, vt recta quæ ſunt in luce, & in laude conſtituat, praua flagitioſa que notet ſempiterna ignominia: vt deniq; fractas iam priori ſuo aduentu & acciſas diaboli vires, & copias, accedēdi amplius ad hominem omni poteſtate illi ſublata, ipſoque addicto & incluſo ignibus ſempiternis penitus euertēs, impijs poenas, pijs præmia perſoluat. Quæ certè omnia glorioſa ipſi futura ſunt, iuſtis lætiſſima, impijs verò triſtia, & acerbæ. Ex quo fit, vt hæc ſpiritus atq; ſponſæ Chriſtū, vt aduentū ſuum maturet hortantis oratio, pro eo qualisquiſq; eſt, ita ipſum afficiat. Chriſto namq; ipſi orari ſe, & tanquam admoneri eius officij ſui quod

quod ipſius maximè eſt illuſtraturū gloriam pergratum omninò eſt: boni verò ſperantes fore, vt immortalẽ atq; glorioſam vitam aliquando adepti, ab omni tandem malo atque moleſtia liberentur libentiſſimè, ac ſuauiſſimè in eius tēporis atque diei aſidua & cogitatione, & mentione acquieſcunt: impij autem & tyranni, quo niſi iniquiſſimo animo vocem eam audiant, quæ ipſis cum iniuſtiſſimæ ſuæ dominationis abolitionem, tum luētuoſiſſimas calamitates denuntiat? Quam ob rē hortandi ſunt omnes, tales vt eſſe laborent, qui hanc vocẽ non ſolūm equis auribus accipiant, ſed etiam cupidè illam ipſi & libenter uſurpent: qui que huius cæleſtis carminis cātu Chriſto grato, ipſis læto, impijs luētuoſo atque triſti ſine intermiſſione perſonent: hoc eſt, vt Chriſti aduentum omnes diligant. Quod ſi ſemper aſidè fieri debuit, hoc certè tēpore, & hoc miſero ſtatu Chriſtianæ reipublicæ maximè faciendū nobis eſt: quādo videmus pie-

tate eliminata, & omni antiquo more & disciplina deletis, tot vitiorum & quę vitia semper comitantur, malorum agmina in Ecclesiã, non modo inuasisse, sed domicilium in ea posuisse, cõfedissequę, ac penitus insinuasse se, & infudisse per eam vniversam, & in mores abijisse nostros ita penitus, vt omni humana desperata ope, salutis & mutationis in melius, ferẽ nulla nobis reliqua sit spes, præter eã, quę posita est in Christi aduẽtu, cuius illustratione aduentus impietas est extinguenda. Nã per Deũ immortalem, quid mali abest, quod si adesset, nostra tempora inferiora efficere & calamitiosiora posset? externus hostis, isq; potētissimus, & infestissimus Christiana regna deuat: nos inter nos collidimur intestinis disidijs: de religionis doctrina orta dissensio, à paruis primum ducta inijtis, ita creuit paulatim, vt innumerabiles populos, atque nationes ab Ecclesię corpore diuidens, in errores induxerit perniciosos & impios. Quod porro syncerũ ad-

huc,

huc, & ab errore doctrinę liberũ ac fidei verę retinens, manet in Ecclesia, quod quã sit perxiguũ sine graui animi dolore memorare nõ possumus: ita est contaminatũ omni peccatorũ genere atq; corruptũ: ijs animi morbis laborat, tã exitialibus, tã immedicabilibus, nihil vt esse minus videamur, quam quod dicimur, & nominamur Christiani. Quare instemus omnes, & quo quisq; apud Christũ magis valet gratia, eo instet magis, vehementiusq; contendat precibus, atq; lachrymis, vt lumẽ vultus sui, quod infernę omnes horrēt acies, amplius cælo inclusum continere nõ velit: vt oriatur iã tandem terris, quas scelerũ atq; errorũ nox densa opprimit: vt adsit deniq; tanto perẽ à se adamatę Ecclesię ruenti. idq; non tam nostri gratia, quãquam id quoq;, quam ipsius glorię causa precemur. Nam etsi optabile sit, vt saluis nobis atq; incolumibus Ecclesię rebus perditis Christus subueniat, suãq; ipse consulat gloriã, cuius grauius opinio apud plurimas gētes no-

stra culpa laborat: id tamen si fieri nequit, siq; necesse est, vt nostro interitu & regnorum inter se collisione, & imperij ruina aduenienti Christo via muniatur, suæ gloriæ seruiat ipse, de nobis suo arbitratu, quod volet statuatur. Statuet autem ille, nisi quod bonum atque æquum sit, nihil. Itaque subeamus, si ita necesse est, omnes acerbitates nos, debitaq; nostris flagitijs pœnas luamus, dummodo nihil sit quod illius aduētum retardet, aut quod efficiat, serius vt lætus ille & optatus bonis, dies oriatur, in quo Christus de illustri & claro cæli loco cunctis mortalibus se ostendens, iusq; rectitudine summa dicens, suum nomen impiorum temeritate, & prauitate obscuratum, vinctu dicabit in splendorem: asseretq; sibi honorem suum. cui proprie omnis debetur gloria, atque laus per infinita secula, Amen.

* * *

AD

AD DEI GENITRICEM MARIAM CARMEN EX VOTO.

* * *

E seruante ratē maxima virginū
Iā portū incolumis, iā teneo, licet
Iactatus grauius, dum sua Pro
In nos suscitāt agmina. (theus

*Te fas, teque pudor, nudaq; veritas
Et recti studium, & simplicitas potens,
Et frangi indocilis mens bene conscia
Coniuncto sequitur pede.*

*His tu me socijs æquorij improbi
Mersum vorticibus lucis ad aureæ,
Vsuram reuocas, & melioribus
Lætum constituis locis.*

*Et donas facilis, qua sacer Idida
Mulcebat Iebusi culmina, barbato:
Dum flammæ impatiens pectora saucia
Pandit carmine nobili.*

*Donatum, & studijs vilibus eripis,
Illatumq; polo lucis ad intima*

Admittis,

*Admittis pauidum templa, animū & noui
 Inspiras mihi carminis.
 Abscede impietas, iam penetratia
 Cœli sacra patent, iam videor pios
 Exaudire sonos, alma canentium
 Alterno pede gaudia.
 Et sanctos thalamos, hinc bona virginum
 Sponsum turba sonant, hinc nitidus chorus,
 Lectorum iuuenum, dulcia matris, &
 Sponsæ nomina concrepant.*

*Virg. Audin? Quæ teneas dic bone pascua
 Quo dilcete cubes dum terit igneus
 Sol cæli medium, ne vaga montibus
 Incerto pede deferar.*

*Iuue. O reclude fores sydere pulchrior
 Virgo, ô cur renuis, nam irruit atra nox
 Et venti resonant, ethereaq; aqua
 Perfusus madeo caput.*

*Virg. Quæ saltus colitis, callida tendere
 Nervos turba, meo dicite virgines
 Dilecto, ut properet, nam æstuo, amoreq;
 Sæuo faucia languero.*

*Iuue. O Nymphæ Hermonides sic capreas manu
 Sit certa, & celeri cuspide figere
 Dilectæ placidum parcite rumpere*

Somnum.

*Somnum, atque alta silentia.
 Ut soluas reliquas, ardua vertice
 Præcellit Lybani calminibus sacris
 Cedrus: sic iuuenes inter amor meus
 Formosum caput extulit.*

*Iuue. Adnatas nitet ut purpureo rosa
 Spinās inter hians ore, Syonias
 Sic formæ egregio lumine virgines
 O coniux mea præteris.*

*Virg. Aure an ne cupida vocem ego amabilem?
 An fallor potius, quin vocat abditus
 Obiectis foribus, quin caput aureum
 Inter reticula emicat.*

*Iuue. Quid cessas, abiit pulsa tepentibus
 Auris frigida hÿems, iam pluuiæ graues
 Iam cessant, variè floribus emitet
 Tellus multicoloribus.*

*Iam cantu querulo carmina turtures
 Auditi canere, & iam crepuit iugis
 Falx in vitiferis, & sua protulit
 Ficus dulcia germina.*

*O surge, ô propera, charior ô mihi
 Ipsis vita oculis, surge columbula
 Exesus paries, vel caua faxea
 Cui dant grata cubilia.*

Ostendæ

Ostende ô faciem, vox tua personet
Aures sponsa meas, nam neque dulcius
Quicquam est eloquio, nec mage fulgidum
Aut pulchrum facie est tua.

Virg. Quantum cerua micat montibus auis
Quantumq; hinnuleus dum pauet omnia
Seu vox insonuit, seu nemus infremit
Dilecte haud secus aduola.
Hæc lecti iuuenes, turbaq; virginum
Alternant liquido gutture, cœlitum
Applaudet manibus cœrus, & insonant
Cæli læta palatia.

SALMANTICÆ,

Excudebat Lucas à Iunta. Anno

MDLXXXII.